

คดีพุทธในเรือนพินถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นางสาวศศิณี เตียงธวัช

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

BUDDHIST PRINCIPLE OF THAI BUDDHISM VERNACULAR ARCHITECTURE: A CASE
STUDY OF PHUMRIANG COMMUNITY, CHAIYA DISTRICT, SURAT THANI PROVINCE

Miss Sasinee Tiengtawat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์ คติพุทธในเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
โดย นางสาวศลิณี เตียงธวัช
สาขาวิชา สถาปัตยกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก อาจารย์ ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจิตฺติ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวนิศวรรค์ เจริญพงศ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาริษา วงศ์พยัต)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ)

คดีนี้ เตียงธวัช : คติพุทธในเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี (BUDDHIST PRINCIPLE OF THAI BUDDHISM VERNACULAR ARCHITECTURE: A CASE STUDY OF PHUMRIANG COMMUNITY, CHAIYA DISTRICT, SURAT THANI PROVINCE) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: อ. ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์, 250 หน้า.

การศึกษาวิจัยนี้ มีเป้าหมายในการศึกษาแนวคิด หลักคติทางพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในกระบวนการสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาในการก่อเกิดกระบวนการ วิธีการของการสร้างสภาพแวดล้อมที่ใช้อยู่อาศัยในอดีต ในบริบทของกรณีศึกษาชุมชนพุมเรียงตั้งอยู่ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นพื้นที่ที่พุทธศาสนาประดิษฐานมายาวนานตั้งแต่สมัยศรีวิชัยจวบจนปัจจุบัน ชุมชนพุมเรียงเป็นบ้านเกิดของพระธรรมโกศาจารย์หรือที่รู้จักในนามพุทธทาสภิกขุ พุมเรียงมีชื่อเสียงในการเป็นศูนย์การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและเรียนบาลี และตามคำบอกเล่าของท่านพุทธทาสชาวนบ้านมีความตื่นตัวในการศึกษาหลักธรรมเช่นกัน พุมเรียงจึงเป็นชุมชนหนึ่งที่มีองค์ประกอบของสังคมพุทธที่น่าศึกษาซึ่งกระบวนการการสร้างสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย จากการศึกษาภูมิปัญญาสถาปัตยกรรมในอดีต

วิธีการศึกษาเก็บข้อมูล ทำโดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารด้านประวัติความเป็นมาของชุมชน, หลักคติพุทธศาสนา และลงพื้นที่สำรวจเรือนไม้เก่าแก่ เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 8 หลัง เพื่อศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรม และศึกษาเพิ่มเติมในรายละเอียดขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนโดยวิเคราะห์ในบริบทของคติพุทธ โดยศึกษารายละเอียดจากเรือนตัวแทนกรณีศึกษาจำนวน 3 หลัง

ผลการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจคือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สถาปัตยกรรมและธรรมชาติ ในบริบทของพุทธศาสนาธรรมชาติสะท้อนถึงหลักความจริงแท้ของสรรพสิ่งที่เชื่อมโยงกันอย่างพึ่งพาทั้งทางตรงและทางอ้อม(อิทัปปัจจยตา) ชาวพุทธเรียนรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติในวิถีของการพึ่งพิงพึ่งพา และเคารพต่อกันซึ่งทำให้เกิดความสมดุลในการอาศัยร่วมกัน หลักคตินี้สร้างหลักการและวิธีการดำเนินกิจใดๆที่ก่อเกิดเป็นรูปแบบ สูตร คติความเชื่อ ซึ่งมีเป้าหมายให้เกิดความพอดี เหมาะสมในการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิดความสงบเย็นแก่กายและใจ (สปปายะและสงบ) นอกจากนั้นสถาปัตยกรรมที่เป็นสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยยังแสดงให้เห็นลักษณะของการเชื่อมโยง มนุษย์สู่ธรรมชาติผ่านพื้นที่ของเรือนที่มีลักษณะเป็นพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก เป็นวิธีการใช้ธรรมชาติสร้างสภาพแวดล้อมที่สงบเย็นแก่

ขอบเขตมณฑลที่ใช้อยู่อาศัย

ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา สถาปัตยกรรม

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2557

5673349025 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORDS: BUDDHISM VERNACULAR ARCHITECTURE / PHUMRIANG COMMUNITY / BUDDHIST PRINCIPLE / ARCHITECTURE / VERNACULAR ARCHITECTURE

SASINEE TIENGTAWAT: BUDDHIST PRINCIPLE OF THAI BUDDHISM VERNACULAR ARCHITECTURE: A CASE STUDY OF PHUMRIANG COMMUNITY, CHAIYA DISTRICT, SURAT THANI PROVINCE. ADVISOR: WONCHAI MONGKOLPRADIT, Ph.D., 250 pp.

This study aimed to investigate the Buddhism concepts underlying the architectural process of vernacular houses reflecting the indigenous knowledge behind the creation of living environments in the past. The Phumriang community in Chaiya District, Surat Thani Province was the case study. Buddhism took root in this area during the Sri Vichai era and this community was the birthplace of Phra Thammakosajarn or Buddhadasa Bhikkhu. Widely known as a study center for Buddhism and Bali, Phumriang residents are eager to learn the buddhist principles. As a result, the living environment of Phumriang – a Buddhist community – should be studied based on the architectural indigenous knowledge.

The data were collected through documents related to the history of this community, Buddhist principles and a field survey of 80-120-year-old wooden houses, eight of which were selected for this purpose. Also, some architectural aspects were studied in detail. The functional areas were studied according to the Buddhist principles.

An interesting issue worth pointing out is the relationship between man, architecture and nature in the context of Buddhism and nature. This relationship reflects the fact that both living things and non-living things have to depend on one another directly and indirectly (*Itap-patjayata*). Buddhists learn to live with nature through reliance on, dependence on and respect of each other so that they can live in harmony and in balance. Such concepts formulate patterns and beliefs aiming to create balance in the way of life, soothing the mind and the body (*Sappaya*). In addition, the architecture that creates the living environment also indicates the bonding between man and nature through the house that looks half inside and half outside (*in-between space*). This is a way to harness nature to create the tranquility of the living boundary.

Department: Architecture

Student's Signature

Field of Study: Architecture

Advisor's Signature

Academic Year: 2014

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงได้ด้วยความเมตตากรุณา ของอาจารย์ ดร. วันชัย มงคลประดิษฐ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ซึ่งได้กรุณาให้คำปรึกษา และถกประเด็นต่างๆเรื่อยมาตลอดกระบวนการของการศึกษาวิจัยนี้ อันเป็นประโยชน์สูงสุดของสร้างกระบวนการลำดับความคิดและการร้อยเรียงความเชื่อมโยงขององค์ความรู้ต่างๆ ซึ่งในบางส่วนเป็นนามธรรมยากแก่การอธิบายได้โดยง่าย ด้วยความไม่ราบเรียบซึ่งไม่ถึงขั้นลำบาก อาจารย์ยังแนะนำและให้กำลังใจเสมอ ต้องขอขอบคุณ อาจารย์ ดร. วันชัย มงคลประดิษฐ์ ในความเมตตากรุณาสละกำลังและเวลาในช่วยขัดเกลากระบวนการคิดและกระบวนการปฏิบัติมา ณ ที่นี้

นอกจากนี้ขอขอบคุณ คุณอาจารย์ กรรมกรที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อเสนอในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้เหมาะสม สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อันเป็นความกรุณาอย่างมากในการทำความเข้าใจกระบวนการและหลักความเชื่อมโยงของการศึกษาวิจัยฉบับนี้

และที่ขาดไม่ได้ขอขอบคุณจากใจถึงกำลังใจที่ส่งให้จากคุณแม่ คุณพ่อ ที่เป็นแรงใจสำคัญในการผลักดันให้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้

ท้ายที่สุดขอขอบคุณ น.ส. ทิตยาพร มิตรอุดม เพื่อนผู้ร่วมชะตากรรม ผู้ศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์อีกฉบับในบริบทการศึกษาชุมชนพุมเรียง หัวข้อเรื่อง คติพุทธในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งได้ร่วมแบ่งประสบการณ์ในช่วงระยะเวลาที่มีคุณค่าตลอดการศึกษานี้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ฌ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	2
1.2 คำถามงานวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา	5
1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่	5
1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	7
1.5 ระเบียบวิธีการศึกษา	7
1.5.1 ศึกษาข้อมูล ทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	7
1.5.2 ศึกษาเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่	7
1.5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	7
1.5.4 การสรุปข้อมูล.....	8
1.5.5 การเสนอแนะแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรม ที่เอื้อต่อการอยู่อย่างพัฒนา จิตใจ 8	
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
1.7 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	9
1.7.1 วรรณกรรมที่หัวข้อศึกษาเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม ในชุมชนพุมเรียง.....	10

1.7.2	วรรณกรรมที่หัวข้อศึกษาเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม ในชุมชนพุมเรียง.....	12
1.8	การให้ความหมายของคำ.....	15
1.8.1	กลุ่มคำที่เกี่ยวข้องกับ “ สถาปัตยกรรม ”	15
1.8.2	กลุ่มคำที่เกี่ยวข้องกับ “ การพัฒนาจิต ”	15
บทที่ 2	ทัศนะความสัมพันธ์โยงโยขององค์ประกอบในชุมชนพื้นถิ่น.....	17
2.1	โลกทัศน์แบบองค์รวม ความสัมพันธ์โยงโยขององค์ประกอบในระบบชีวิต	18
2.1.1	โลกทัศน์องค์รวมและการจัดการมรดกวัฒนธรรม	24
2.2	อิทัปัจจยตา ทัศนะของพุทธศาสนาในการมองความสัมพันธ์โยงโยแห่งเหตุปัจจัย	25
2.2.1	เหตุปัจจัยแห่งไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา) และ สติ	28
2.2.2	เหตุปัจจัยแห่งทวาร 6.....	33
(๑)	ทวาร 6 และ กระบวนปฏิจจสมุปบาท	35
(๒)	ทวาร 6 และ วิปัสสนาภาวนา	37
(๓)	ทฤษฎีการรู้ในบริบทจิตวิทยา	38
(๔)	ทัศนศิลป์ ศาสตร์แห่งการรับรู้ทางตา.....	39
2.2.3	เหตุปัจจัยแห่งไตรลักษณ์.....	42
2.2.4	เหตุปัจจัยแห่งสัพปาเย	44
2.3	ความสัมพันธ์โยงโยของเรือนพื้นถิ่นและชุมชน.....	46
2.3.1	ความโยงโยระหว่างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มนุษย์ และธรรมชาติ ในแนวคิดแบบ องค์รวม47	
(๑)	ความสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติ และมนุษย์ในโลกทัศน์องค์รวม	47
(๒)	ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และสถาปัตยกรรมในโลกทัศน์องค์รวม	47
(๓)	ความสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติ และสถาปัตยกรรม ในโลกทัศน์ องค์รวม	48

2.3.2 ความโยงใยระหว่างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มนุษย์ และธรรมชาติ ในหลักคติ พุทธศาสนา	48
2.4 กระบวนการของการศึกษาคติพุทธเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ	50
บทที่ 3 ความสัมพันธ์โยงใยขององค์ประกอบในชุมชนพุมเรียง	52
3.1 องค์ประกอบในชุมชนพุมเรียง : ระบบธรรมชาติ ระบบสังคมและเรือนพื้นถิ่น	53
3.1.1 ระบบธรรมชาติในชุมชนพุมเรียงและชุมชนเก่าในอำเภอไชยา	53
(๑) สภาพภูมิประเทศทางกายภาพ	53
(๒) ทรัพยากรทางน้ำ	55
(๓) ทรัพยากรทางดิน	56
(๔) ทรัพยากรทางป่าไม้	56
(๕) ทรัพยากรทางสัตว์ป่า	58
3.1.2 ระบบของสังคมในชุมชนพุมเรียงและชุมชนเก่าในอำเภอไชยา	58
(๑) การเมืองการปกครอง โครงสร้างอำนาจ	58
(๒) ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม	63
(๒.๑) ประชากรและโครงสร้างประชากร	63
(๒.๒) ลักษณะครอบครัว	66
(๒.๓) วัฒนธรรม	67
(๒.๔) ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน	70
(๓) ทุนทางเศรษฐกิจ	73
3.1.3 เรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธชุมชนพุมเรียง	74
3.2 พิจารณาความสัมพันธ์โยงใยขององค์ประกอบในชุมชนพุมเรียง	76
3.2.1 ความสัมพันธ์โยงใยอันเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในชุมชนพุมเรียง	76
(๑) ภูมิปัญญาในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อม	76

(๒) ภูมิปัญญาในการจัดระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ที่พึ่งพา	76
(๓) ธรรมเนียมการปลูกฝังคุณธรรมและความสัมพันธ์ต่อพุทธศาสนา.....	76
3.2.2 ความสัมพันธ์โยงใยในมิติความเป็นชุมชนสลับปะายะของชุมชนพุมเรียง	77
บทที่ 4 ความสัมพันธ์โยงใยระหว่างเรือนพื้นถิ่นและมนุษย์ ในบริบทชุมชนไทยพุทธพุมเรียง	85
4.1 กระบวนการก่อร่างก่อสร้างสถาปัตยกรรม คติความเชื่อ หลักคิดการสร้าง	
สถาปัตยกรรมที่พบในชุมชนพุมเรียง.....	89
4.1.1 หลักคติความเชื่อในกระบวนการก่อร่าง ก่อสร้างเรือน.....	91
(๑) ภูมิลักษณะ : ความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกพื้นที่.....	91
(๑.๑) ภูมิลักษณะของพื้นที่.....	91
(๑.๒) ภูมิลักษณะของจอมปลวก.....	92
(๑.๓) รูปลักษณะของพื้นที่ปลูกบ้าน.....	94
(๒) การแรกตัดไม้ : ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับไม้	96
(๒.๑) ลักษณะไม้	97
(๒.๒) การแรกตัดไม้	99
(๒.๓) ลักษณะเสา.....	104
(๓) การปลูกเรือน	106
(๓.๑) การกำหนดฤกษ์การปลูกสร้างเรือน.....	106
(๓.๒) การขุดหลุมเสาเรือน.....	106
(๓.๓) การเตรียมเสา,หลุมเสาและการยกเสาลงหลุม	107
(๓.๔) ความเชื่ออื่นๆเกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือน	107
4.1.2 สรุปหลักคิด แนวคิดแนวทางการปฏิบัติในกระบวนการก่อร่าง ก่อสร้างเรือน	109
4.2 กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมผ่านสถาปัตยกรรม บทบาทของเรือนที่เป็น	
สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต	111

4.2.1	ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธชุมชนพุมเรียงในปัจจุบัน.....	114
(๑)	เรือนตัวอย่างที่4 : เรือนโอสถปัทม์ภัก์	136
(๒)	เรือนตัวอย่างที่6 : เรือนศรียาภัก์	141
(๓)	เรือนตัวอย่างที่7	146
4.2.2	วิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางกายภาพจากเรือนพื้นถิ่นและขอบเขตมณฑล ใน บริบทหลักคติพุทธ	151
(๑)	สภาพแวดล้อมแห่งความสับสนของเรือนพื้นถิ่น	151
(๑.๑)	ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและการใช้งานพื้นที่.....	151
(๑.๒)	รูปทรงอาคารและการออกแบบการกันแดดและการระบาย อากาศในพื้นที่ร้อนชื้น.....	153
(๒)	สภาพแวดล้อมแห่งความสงบของเรือนพื้นถิ่น	156
(๒.๑)	การรับรู้ตำแหน่งขอบเขตมณฑล	160
(๒.๒)	พิจารณาการรับรู้ความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายนอกและ ภายในเรือน	165
(๒.๓)	การรับรู้ความสงบจากสภาพแวดล้อมภายในเรือน	173
บทที่ 5	เหตุปัจจัยแห่งกระบวนการความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม วิเคราะห์ กระบวนการของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธชุมชนพุมเรียง	179
5.1	พิจารณากระบวนการความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม ร่วมกับหลักคติ พุทธ	180
5.2	วิเคราะห์ปัจจัยของสถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต.....	188
บทที่ 6	สรุปปัจจัยที่ควรพิจารณาในการออกแบบ สถาปัตยกรรมสงบ-สับสน.....	194
6.1	สรุปหลักคิดของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในการสร้างสภาพแวดล้อม แห่งความสงบ- สับสน.....	195

6.2 ปัจจัยที่ควรพิจารณาการออกแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยที่เอื้อให้เกิด	
สภาพแวดล้อมแห่งความสงบ-สัปปายะ	202
6.2.1 ความสัปปายะ เสนอแนวทางที่ควรพิจารณาในการออกแบบ	203
(๑) ความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมโดยรวมจากหลักสัปปายะ7	203
(๒) การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน/วิถีการดำเนินชีวิตของผู้อาศัย ..	203
6.2.2 ความสงบ เสนอแนวทางที่ควรพิจารณาในการออกแบบ	203
(๑) การออกแบบทัศนศิลป์ภายในสถาปัตยกรรม	203
(๒) การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง.....	203
6.2.3 ความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เสนอแนวทางการออกแบบพื้นที่	
ว่างที่เอื้อในการเชื่อมโยงมนุษย์และธรรมชาติ	205
(๑) การออกแบบพื้นที่ทั้งภายใน-ภายนอก.....	205
(๒) การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัยและพื้นที่เรือน	205
บทที่ 7 เสนอแนะตัวอย่างแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย ที่เอื้อให้เกิด	
สภาพแวดล้อมสงบ-สัปปายะ ในบริบทชุมชนพุมเรียง	214
7.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเรือนพื้นถิ่น	
ชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง	214
7.2 ตัวอย่างการออกแบบกรณีศึกษา	217
7.2.1 กรณีศึกษา ๑ : ปรับปรุงเรือนเก่าที่ได้รับการต่อเติม (บ้านคุณยายเมี้ยน นิล	
วิเศษ) 218	
(๑) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของเรือนในปัจจุบัน พิจารณา	
จากปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบ	218
(๑.๑) การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน/ วิถีการดำเนินชีวิต	
ของผู้อยู่อาศัย	220
(๑.๒) การออกแบบทัศนศิลป์ภายในสถาปัตยกรรม	220

(๑.๓)	การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง	220
(๑.๔)	การออกแบบพื้นที่ทั้งภายใน-ภายนอก	220
(๑.๕)	การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัย	220
(๒)	แนวทางเสนอแนะการออกแบบปรับปรุง พิจารณาจากปัจจัยที่ควร คำนึงถึงในการออกแบบ	221
7.2.2 กรณีศึกษา ๒ : ปรับปรุงเรือนเก่าที่ได้รับการต่อเติม (เรือนโอสถปถัมภ์)..... 225		
(๑)	สภาพแวดล้อมทางกายภาพของเรือนในปัจจุบัน พิจารณา จากปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบ	225
(๑.๑)	การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน/ วิธีการดำเนินชีวิต ของผู้อยู่อาศัย	227
(๑.๒)	การออกแบบทัศนศิลป์ภายในสถาปัตยกรรม	227
(๑.๓)	การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง	227
(๑.๔)	การออกแบบพื้นที่ทั้งภายใน-ภายนอก	227
(๑.๕)	การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัย	227
(๒)	แนวทางเสนอแนะการออกแบบปรับปรุง พิจารณาจากปัจจัยที่ควร คำนึงถึงในการออกแบบ	228
7.2.3 กรณีศึกษา ๓ : สร้างเรือนใหม่ในพื้นที่ว่าง ชุมชนพุทธพุมเรียง		
(๑)	สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ดิน (ขอบเขตมณฑล)	233
(๒)	ตัวอย่างการออกแบบสถาปัตยกรรมสงบสัปปายะ	234
(๒.๑)	การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัย	235
(๒.๒)	การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน/ วิธีการดำเนินชีวิต ของผู้อยู่อาศัย	239
(๒.๓)	การออกแบบทัศนศิลป์ภายในสถาปัตยกรรม	241

(๒.๔)	การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง	241
(๒.๕)	การออกแบบพื้นที่ทั้งภายใน-ภายนอก	242
	รายการอ้างอิง.....	247
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	250

สารบัญภาพ

บทที่ 1	หน้า
ภาพที่ 1 - 1 ภาพแสดงความสัมพันธ์ของหัวข้อวิจัยและบริบทที่ศึกษา.....	4
ภาพที่ 1 - 2 ภาพแสดงตำแหน่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	5
ภาพที่ 1 - 3 ภาพแสดงตำแหน่ง ชุมชนพุมเรียง	6
ภาพที่ 1 - 4 แสดงตำแหน่งถนนราษฎร์บำรุง ชุมชนพุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี.....	6
ภาพที่ 1 - 5 ภาพแสดงลำดับของกระบวนการศึกษาวิจัย.....	8
 บทที่ 2	
ภาพที่ 2- 1 ภาพแสดงการโยงใยขององค์กรวม.....	18
ภาพที่ 2-2 ภาพแสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของระบบชีวิต	21
ภาพที่ 2- 3 ภาพแสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของระบบชีวิตในมิติความโยงใยขององค์กรวม	22
ภาพที่ 2- 4 ภาพแสดงความเชื่อมโยงขององค์กรวม.....	23
ภาพที่ 2- 5 ภาพแสดงมิติของรูปแบบการเชื่อมโยง.....	23
ภาพที่ 2- 6 ภาพแสดงมิติขององค์ประกอบในองค์กรวม.....	23
ภาพที่ 2- 7 ภาพแสดงความสัมพันธ์การเกื้อหนุนให้เกิดขององค์กรวม ตามหลักอัทปปัจจยตา.....	27
ภาพที่ 2- 8 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขาและมรรค.....	28
ภาพที่ 2- 9 ภาพแสดงความเกื้อหนุนกันให้เกิดขององค์กรวมในหลักไตรสิกขา.....	31
ภาพที่ 2 - 10 ภาพแสดงความสัมพันธ์ ระหว่างหลักไตรสิกขาและสติ (ภาพจากหนังสือเข้าใจ เข้าถึง พุทธศาสนา)	32
ภาพที่ 2- 11 ภาพแสดงความสัมพันธ์ของทวาร 6 เชื่อมโยงกับกระบวนการเกิดทุกข์(ปัจจุสมุปบาท)	34
ภาพที่ 2- 12 ภาพแสดงกระบวนการเกิดทุกข์ตามหลักปัจจุสมุปบาท	36
ภาพที่ 2- 13 ภาพแสดงอิทธิพลของสี ขาว เทา ดำ (Achromatic Colors) ที่มีต่อมนุษย์ ทั้งในด้านดี และในด้านไม่ดี	40
ภาพที่ 2- 14 ภาพแสดงอิทธิพลของสี (Chromatic Colors) ที่มีต่อมนุษย์ ทั้งในด้านดี และในด้านไม่ดี	41
ภาพที่ 2- 15 ภาพแสดงความสัมพันธ์ขององค์กรวมในหลักไตรลักษณ์.....	42

บทที่ 2

หน้า

ภาพที่ 2- 16 ภาพแสดงความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันขององค์ธรรมในไตรลักษณ์ 43

ภาพที่ 2- 17 ภาพแสดงปัจจัยแห่งความสลับปายะตามหลักสลับปายะ 7 45

ภาพที่ 2- 18 ภาพแสดงความเชื่อมโยงกันของสถาปัตยกรรม มนุษย์ และธรรมชาติ 48

บทที่ 3

ภาพที่ 3- 1 ภาพแสดงตำแหน่งชุมชนพุมเรียงตั้งอยู่บนสันทราย
บริเวณชายฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรลพบุรี (ภาพถ่ายปรับปรุงจากแผนที่ต้นฉบับ) 53

ภาพที่ 3- 2 ภาพแสดงตำแหน่งตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ปรับปรุงจากภาพต้นฉบับ (ที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/>) 54

ภาพที่ 3- 3 ภาพแสดงตำแหน่งคลองพุมเรียงสัมพันธ์กับพื้นที่ชุมชนพุมเรียง 55

ภาพที่ 3- 4 ภาพแสดงตำแหน่งวัดในชุมชนพุมเรียง 64

ภาพที่ 3- 5 ภาพแสดงพื้นที่ตั้งบ้านเรือนของชุมชนชาวพุทธและชาวมุสลิมในชุมชนพุมเรียง 65

ภาพที่ 3- 6 ภาพแสดงเรือนพื้นดินในชุมชนชาวไทยพุทธพุมเรียง 75

ภาพที่ 3- 7 ภาพแสดงปัจจัยแห่งสลับปายะ 7 78

ภาพที่ 3- 8 ภาพแสดง ปัจจัยกลุ่มสภาพแวดล้อมทางกายภาพ 79

ภาพที่ 3- 9 ภาพแสดงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นดินชาวไทยพุทธพุมเรียง 82

ภาพที่ 3- 10 ภาพแสดงการลดระดับพื้นระเบียง 82

ภาพที่ 3- 11 ภาพแสดงรูปแบบช่องลมที่พบในเรือนพื้นดินชาวไทยพุทธพุมเรียง 83

ภาพที่ 3- 12 ภาพแสดงวัสดุโครงสร้าง และการประกอบระหว่างวัสดุโครงสร้าง 84

บทที่ 4

ภาพที่ 4 - 1 ภาพแสดงความสัมพันธ์และกระบวนการระหว่างสถาปัตยกรรมและมนุษย์ในบริบทคติพุทธ 86

ภาพที่ 4 - 2 ภาพแสดงหลักคติความเชื่อในกระบวนการก่อร่างก่อสร้างสถาปัตยกรรม 88

ภาพที่ 4 - 3 ภาพแสดงหลักคติความเชื่อในแต่ละกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างสถาปัตยกรรมและมนุษย์ 90

ภาพที่ 4 - 4 ภาพแสดงหลักคติในการเลือกพื้นที่ในการปลูกสร้างเรือน 92

ภาพที่ 4 - 5 ภาพแสดงการพิจารณาทิศของจอมปลวกในบริเวณพื้นที่ปลูกเรือน 93

ภาพที่ 4 - 6 ภาพแสดงหลักคติเกี่ยวกับการเลือกรูปร่างพื้นที่ดิน 95

บทที่ 4

หน้า

ภาพที่ 4 - 7 ภาพแสดงรูปร่างพื้นที่ดินสัมพัทธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ	96
ภาพที่ 4 - 8 ภาพแสดงไม้ลักษณะดี (พฤษนาวี, บุรุษลักษณะดี).....	97
ภาพที่ 4 - 9 ภาพแสดงไม้ที่มีลักษณะไม่ดี, ไม่เหมาะสมแก่การเลือกใช้สร้างเรือน	98
ภาพที่ 4 - 10 ภาพแสดงกระบวนการแรกตัดไม้.....	102
ภาพที่ 4 - 11 ภาพแสดงช่วงที่เหมาะสมแก่การตัดไม้ในรอบ 12 เดือนของระยะเวลา 12 ปี	103
ภาพที่ 4 - 12 ภาพแสดงกระบวนการปฏิบัติงานสุบบาทและความเชื่อมโยงกับทวาร 6	112
ภาพที่ 4 - 13 ภาพแสดงหลักไตรสิกพิจารณาลำดับขั้นของการสร้างสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย	113
ภาพที่ 4 - 14 ภาพแสดงถนนราษฎร์บำรุง ถนนสายหลักของชุมชนชาวไทยพุทธพุมเรียง	114
ภาพที่ 4 - 15 ภาพแสดงตำแหน่งเรือนกลุ่มตัวอย่างบนถนนราษฎร์บำรุง	115
ภาพที่ 4 - 16 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 1	116
ภาพที่ 4 - 17 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพัทธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 1	117
ภาพที่ 4 - 18 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 2.....	118
ภาพที่ 4 - 19 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพัทธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 2.....	119
ภาพที่ 4 - 20 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 3.....	120
ภาพที่ 4 - 21 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพัทธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 3.....	121
ภาพที่ 4 - 22 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 4.....	122
ภาพที่ 4 - 23 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพัทธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 4.....	123
ภาพที่ 4 - 24 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 5.....	124
ภาพที่ 4 - 25 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพัทธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 5.....	125
ภาพที่ 4 - 26 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 6.....	126
ภาพที่ 4 - 27 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพัทธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 6.....	127
ภาพที่ 4 - 28 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 7	128
ภาพที่ 4 - 29 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพัทธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 7	129
ภาพที่ 4 - 30 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 8.....	130

บทที่ 4

หน้า

ภาพที่ 4 - 31 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพันธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 8.....	131
ภาพที่ 4 - 32 ภาพแสดงเรือนตัวอย่างกลุ่มที่ 1.....	132
ภาพที่ 4 - 33 ภาพแสดงเรือนตัวอย่างกลุ่มที่ 2.....	133
ภาพที่ 4 - 34 เรือนตัวแทนเก็บข้อมูลรายละเอียด จากเรือนกลุ่มที่ 1.....	134
ภาพที่ 4 - 35 เรือนตัวแทนเก็บข้อมูลรายละเอียด จากเรือนกลุ่มที่ 2.....	135
ภาพที่ 4 - 36 ภาพแสดงข้อมูลรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน ของเรือนตัวอย่างที่ 4.....	136
ภาพที่ 4 - 37 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ 1 ของเรือนตัวอย่างที่ 4.....	137
ภาพที่ 4 - 38 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 4.....	138
ภาพที่ 4 - 39 ภาพแสดงรูปแบบเรือนในมุมมองสามมิติ ของเรือนตัวอย่างที่ 4.....	139
ภาพที่ 4 - 40 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณโถงชั้น 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 4.....	140
ภาพที่ 4 - 41 ภาพแสดงข้อมูลรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน ของเรือนตัวอย่างที่ 6.....	141
ภาพที่ 4 - 42 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ 1 ของเรือนตัวอย่างที่ 6.....	142
ภาพที่ 4 - 43 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 6.....	143
ภาพที่ 4 - 44 ภาพแสดงรูปแบบเรือนในมุมมองสามมิติ ของเรือนตัวอย่างที่ 6.....	144
ภาพที่ 4 - 45 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณโถงชั้น 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 6.....	145
ภาพที่ 4 - 46 ภาพแสดงข้อมูลรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน ของเรือนตัวอย่างที่ 7.....	146
ภาพที่ 4 - 47 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ 1 ของเรือนตัวอย่างที่ 7.....	147
ภาพที่ 4 - 48 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 7.....	148
ภาพที่ 4 - 49 ภาพแสดงรูปตัดบริเวณระเบียบด้านหน้า ของเรือนตัวอย่างที่ 7.....	149
ภาพที่ 4 - 50 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณโถงชั้น 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 4.....	150
ภาพที่ 4 - 51 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายนอก กึ่งภายนอก-ภายในและพื้นที่ภายในเรือน.....	152
ภาพที่ 4 - 52 ภาพแสดงลำดับการเข้าถึงจากพื้นที่ภายนอกสู่ภายในเรือน.....	152
ภาพที่ 4 - 53 ภาพแสดงการระบายอากาศผ่านช่องเปิดรูปแบบต่างของเรือน.....	153
ภาพที่ 4 - 54 เรือนกลุ่มตัวอย่างที่มีรูปแบบการกันแดดโดยยื่นระเบียงควบคู่กับการใช้ช่องเปิดบานเฝ้าม.....	154

บทที่ 4

หน้า

ภาพที่ 4 - 55 เรือนกลุ่มตัวอย่างที่มีรูปแบบการกันแดดโดยยื่นระเบียงควบคู่กับการใช้ช่องเปิดบานเฟี้ยม 155

ภาพที่ 4 - 56 ภาพแสดงมิติความเชื่อมโยงความสงบจากสภาพแวดล้อมธรรมชาติภายนอก
และสภาพแวดล้อมภายในเรือน..... 156

ภาพที่ 4 - 57 ภาพแสดงการรับรู้ผ่านทวารทางรูปตามหลัก ทวาร 6..... 157

ภาพที่ 4 - 58 ภาพแสดงการรับรู้ผ่านทวารทางรูปตามหลัก ทวาร 6..... 158

ภาพที่ 4 - 59 ภาพแสดงขอบเขตของการพิจารณาความสงบที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ 159

ภาพที่ 4 - 60 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยมณฑล(ขอบเขตพื้นที่ในการอยู่อาศัย) 160

ภาพที่ 4 - 61 ภาพแสดงกลุ่มเรือนตัวอย่างที่ขอบเขตมณฑลอยู่อาศัยในอดีตเชื่อมต่อกัน..... 161

ภาพที่ 4 - 62 ภาพแสดงขอบเขตมณฑลของกลุ่มเรือนตัวอย่างที่ด้านหลังยังคงเป็นส่วนเป็นป่า..... 162

ภาพที่ 4 - 63 ภาพแสดงการรับรู้ศูนย์กลางของเรือนและศูนย์กลางของขอบเขตมณฑลที่อยู่อาศัย..... 163

ภาพที่ 4 - 64 ภาพแสดงการรับรู้ศูนย์กลางของมณฑลและลำดับการคลี่คลายเข้าสู่ศูนย์กลางของเรือน 164

ภาพที่ 4 - 65 ภาพแสดงพื้นที่ใช้งานแต่ละส่วนของเรือน พิจารณาเห็นการคลี่คลายระนาบการปิดล้อมพื้นที่ . 165

ภาพที่ 4 - 66 ภาพแสดงความเชื่อมโยงรับรู้ธรรมชาติแวดล้อมภายนอกตามจริง
ผ่านองค์ประกอบของพื้นที่กึ่งภายในภายนอก 166

ภาพที่ 4 - 67 ภาพแสดงกลุ่มเรือนตัวอย่างที่มีธรรมชาติแวดล้อมเป็นขอบเขตมณฑล 167

ภาพที่ 4 - 68 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอกและพื้นที่ธรรมชาติแวดล้อม 168

ภาพที่ 4 - 69 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอกและพื้นที่ธรรมชาติแวดล้อม 169

ภาพที่ 4 - 70 ภาพแสดงการเปรียบเทียบปัจจัยของแสงที่เข้าสู่พื้นที่กึ่งภายในภายนอก(โถง)
ในเรือนตัวอย่างที่ 4 170

ภาพที่ 4 - 71 ภาพแสดงการเปรียบเทียบปัจจัยของแสงที่เข้าสู่พื้นที่กึ่งภายในภายนอก(โถง)
ในเรือนตัวอย่างที่ 6 171

ภาพที่ 4 - 72 ภาพแสดงการเปรียบเทียบปัจจัยของแสงที่เข้าสู่พื้นที่กึ่งภายในภายนอก(โถง)
ในเรือนตัวอย่างที่ 7 172

ภาพที่ 4 - 73 ภาพเปรียบเทียบปัจจัยการเปิดรับแสงและสภาพแวดล้อม
ที่เกิดขึ้นในพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก..... 173

ภาพที่ 4 - 74 ภาพแสดงการพิจารณาองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ ของเรือนตัวอย่างที่4..... 174

บทที่ 4	หน้า
ภาพที่ 4 - 75 ภาพแสดงการพิจารณาองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ ของเรือนตัวอย่างที่ 6.....	175
ภาพที่ 4 - 76 ภาพแสดงการพิจารณาองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ ของเรือนตัวอย่างที่ 7.....	176
ภาพที่ 4 - 77 ภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ของเรือนตัวแทน.....	177
ภาพที่ 4 - 78 ภาพแสดงลำดับการเข้าถึงที่สอดคล้องกับการคลี่คลาย จากพื้นที่เปิดโล่งภายนอก(สว่าง) สู่พื้นที่ปิดล้อมภายใน(มืดสลัว)	178
 บทที่ 5	
ภาพที่ 5- 1 ภาพแสดงกระบวนการที่เชื่อมโยงกันระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม	179
ภาพที่ 5- 2 ภาพแสดงรูปแบบความเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม	180
ภาพที่ 5- 3 ภาพแสดงการใช้หลักไตรสิกขาพิจารณากระบวนการระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม	181
ภาพที่ 5- 4 ภาพแสดงการพิจารณากระบวนการระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรมโดยใช้หลักไตรสิกขา	183
ภาพที่ 5- 5 ขยายภาพแสดงการพิจารณากระบวนการ (ภาพที่ 5-4)	184
ภาพที่ 5- 6 ขยายภาพแสดงการพิจารณากระบวนการ (ภาพที่ 5-4)	185
ภาพที่ 5- 7 ภาพขยายการพิจารณากระบวนการก่อสร้างก่อสร้างร่วมกับหลักไตรสิกขา	186
ภาพที่ 5- 8 ภาพขยายแสดงการพิจารณา กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย ร่วมกับหลักไตรสิกขา	187
ภาพที่ 5- 9 ภาพแสดงหลักคิดการออกแบบสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต	188
ภาพที่ 5- 10 ภาพแสดงการสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความสงบทั้งภายนอกและภายในเรือน	190
ภาพที่ 5- 11 ภาพแสดงการพิจารณาหลักไตรสิกขาในมิติของผัง	191
ภาพที่ 5- 12 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างลำดับการเข้าถึงจากภายนอกสู่ภายในเรือน	192
 บทที่ 6	
ภาพที่ 6- 1 ภาพแสดงกระบวนการที่เกิดขึ้นเฉพาะกับสถาปัตยกรรม	195
ภาพที่ 6- 2 ภาพแสดงกระบวนการก่อสร้างก่อสร้างสถาปัตยกรรม ขยายความจากภาพที่ 6-1	196
ภาพที่ 6- 3 ภาพแสดงกระบวนการรับรู้สถาปัตยกรรม ขยายความจากภาพที่ 6-1	197
ภาพที่ 6- 4 ภาพแสดงการพิจารณาความสงบ-สัปปายะในมิติของผัง	199

บทที่ 6	หน้า
ภาพที่ 6- 5 ภาพแสดงแผนภาพลำดับขั้นของความสัปปายะในมิติของการพิจารณาผังบริบท.....	200
ภาพที่ 6- 6 ภาพแสดงแผนภาพลำดับขั้นของความสงบในมิติของการพิจารณาผังบริบท	201
ภาพที่ 6- 7 ภาพแสดงหลักเกณฑ์การออกแบบสถาปัตยกรรมสงบ-สัปปายะ	202
ภาพที่ 6- 8 ภาพแสดงการพิจารณาแยกแยะเฉพาะองค์ประกอบทางทัศนศิลป์	203
ภาพที่ 6- 9 ภาพแสดงการสร้างศูนย์กลาง ศูนย์รวมใจของมณฑลที่อยู่อาศัย	204
ภาพที่ 6- 10 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างขอบเขตมณฑลกับพื้นที่เรือนที่สัดส่วนที่ต่างกัน.....	205
ภาพที่ 6- 11 ภาพแสดงลำดับการเข้าถึงจากภายนอกเข้าสู่พื้นที่ภายในเรือน.....	206
ภาพที่ 6- 12 ภาพแสดงการคลี่คลายของพื้นที่ภายใน, กึ่งภายใน-ภายนอก, สู้อพื้นที่ภายนอก.....	207
ภาพที่ 6- 13 ภาพแสดงการสร้างพื้นที่ศูนย์กลางผ่านลำดับการคลี่คลายการปิดล้อม จากภายนอกสู่อพื้นที่ภายใน.....	208
ภาพที่ 6- 14 ภาพแสดงตัวอย่างการพิจารณาพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอกจากเรือนตัวอย่างที่ 6	209
ภาพที่ 6- 15 ภาพแสดงการพิจารณาพื้นที่ภายใน ที่กึ่งภายใน-ภายนอกจากผังชั้น 1 เรือนตัวอย่างที่ 6	210
ภาพที่ 6- 16 ภาพแสดงการพิจารณาพื้นที่ภายใน ที่กึ่งภายใน-ภายนอกจากผังชั้น 2 เรือนตัวอย่างที่ 6	211
ภาพที่ 6- 17 ภาพแสดงการเปรียบเทียบระหว่างปริมาณการเปิดรับแสง และพื้นที่ประเภทต่างๆของเรือน	212
บทที่ 7	
ภาพที่ 7- 1 ภาพแสดงการต่อเติมของเรือนพื้นถิ่นในปัจจุบัน	215
ภาพที่ 7- 2 ภาพแสดงแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมสงบ-สัปปายะ	216
ภาพที่ 7- 3 ภาพแสดงตัวอย่างกรณีศึกษา ๑	217
ภาพที่ 7- 4 ภาพแสดงตัวอย่างกรณีศึกษา ๒	217
ภาพที่ 7- 5 ภาพแสดงตัวอย่างกรณีศึกษา ๓	217
ภาพที่ 7- 6 ภาพแสดงทัศนียภาพปัจจุบันของเรือนกรณีศึกษา	218
ภาพที่ 7- 7 ภาพแสดงทัศนียภาพตามแนวทางเสนอแนะปรับปรุงเรือน	218
ภาพที่ 7- 8 ภาพแสดงผังพื้นเรือนในปัจจุบันก่อนเสนอการปรับปรุง.....	219
ภาพที่ 7- 9 ภาพแสดงผังพื้นและส่วนเสนอแนะการปรับปรุงพื้นที่.....	221

บทที่ 7

หน้า

ภาพที่ 7- 10 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึง ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสลับป่ายะ.....	222
ภาพที่ 7- 11 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึง ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสลับป่ายะ.....	223
ภาพที่ 7- 12 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 2 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึง ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสลับป่ายะ.....	224
ภาพที่ 7- 13 ภาพแสดงทัศนียภาพปัจจุบันของเรือนกรณีศึกษา	225
ภาพที่ 7- 14 ภาพแสดงทัศนียภาพตามแนวทงเสนอแนะปรับปรุงเรือน	225
ภาพที่ 7- 15 ภาพแสดงผังพื้นที่เรือนในปัจจุบันก่อนเสนอการปรับปรุง.....	226
ภาพที่ 7- 16 ภาพแสดงผังพื้นที่และส่วนเสนอแนะการปรับปรุงพื้นที่.....	228
ภาพที่ 7- 17 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึง ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสลับป่ายะ.....	229
ภาพที่ 7- 18 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึง ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสลับป่ายะ.....	230
ภาพที่ 7- 19 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึง ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสลับป่ายะ.....	231
ภาพที่ 7- 20 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 2 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึง ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสลับป่ายะ.....	232
ภาพที่ 7- 21 ภาพแสดงตำแหน่งพื้นที่ดินกรณีศึกษาที่ ๓	233
ภาพที่ 7- 22 ภาพแสดงทัศนียภาพด้านหน้าเรือนจากถนนราษฎร์บำรุง	233
ภาพที่ 7- 23 ภาพแสดงทัศนียภาพด้านหน้าเรือนจากถนนราษฎร์บำรุง	234
ภาพที่ 7- 24 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณแนวตัดสวนบริเวณศูนย์กลางกลุ่มเรือน	234
ภาพที่ 7- 25 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ดินและพื้นที่เรือนที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน	235
ภาพที่ 7- 26 ภาพแสดงความเชื่อมโยงระหว่างเรือนและบริบทมณฑลที่อยู่อาศัย จากกรณีศึกษาชุมชนพุมเรียง	236
ภาพที่ 7- 27 ภาพแสดงความเชื่อมโยงระหว่างเรือน และบริบทมณฑลที่อยู่อาศัย กรณีมีพื้นที่ดินมาก	237

บทที่ 7

หน้า

ภาพที่ 7- 28 ภาพแสดงความเชื่อมโยงระหว่างเรือน และบริบทมณฑลที่อยู่อาศัย
กรณีมีพื้นที่ดินพื้นที่ดินมีขนาดจำกัด และพื้นที่เรือนมีขนาดใกล้เคียงกับพื้นที่ดิน..... 237

ภาพที่ 7- 29 ภาพแสดงความเชื่อมโยงระหว่างเรือน และบริบทมณฑลที่อยู่อาศัย
กรณีพื้นที่ดินมีขนาดเล็กจำเป็นต้องสร้างเรือนเต็มพื้นที่ 238

ภาพที่ 7- 30 ภาพแสดงแผนภาพการแบ่งพื้นที่ของเรือนแต่ละชุด 239

ภาพที่ 7- 31 ภาพแสดงรูปร่างและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เสนอเป็นตัวอย่งในการออกแบบพื้นที่ 239

ภาพที่ 7- 32 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 240

ภาพที่ 7- 33 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 2 240

ภาพที่ 7- 34 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณแนวตัดสวน บริเวณศูนย์กลางกลุ่มเรือน 241

ภาพที่ 7- 35 ภาพแสดงมุมมองจากโถงบันไดทิศตะวันตกเข้าหาสวน 242

ภาพที่ 7- 36 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณโถงทางเดินชั้น 1
: พื้นที่ที่กึ่งภายนอกเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายนอก(สวน) 243

ภาพที่ 7- 37 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณชานชั้น 2 : พื้นที่ที่กึ่งภายนอกเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายนอก(สวน)..... 243

ภาพที่ 7- 38 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณใต้ถุนเรือน ชั้น 1 : พื้นที่ที่กึ่งภายในเชื่อมโยงกับพื้นที่กึ่งภายนอก 244

ภาพที่ 7- 39 ภาพแสดงการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายนอกเข้าสู่พื้นที่กึ่งภายนอกเข้าสู่พื้นที่กึ่งภายใน
: บริเวณใต้ถุนเรือน 244

ภาพที่ 7- 40 ภาพแสดงทัศนียภาพพื้นที่กึ่งภายใน (ส่วนพักผอนและใต้ถุนเรือน) 245

ภาพที่ 7- 41 ภาพแสดงการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายนอกเข้าสู่พื้นที่กึ่งภายนอกเข้าสู่พื้นที่กึ่งภายใน
: บริเวณส่วนพักผอนเชื่อมกับใต้ถุน..... 245

ภาพที่ 7- 42 ภาพแสดงทัศนียภาพพื้นที่กึ่งภายใน (ส่วนพักผอนด้านหน้า) 246

ภาพที่ 7- 43 ภาพแสดงลำดับการเข้าถึงจากภายนอกสู่พื้นที่กึ่งภายในภายนอกและเข้าสู่พื้นที่ภายใน 246

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เรือนพื้นถิ่นเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยผ่านยุคผ่านสมัย อันเป็นเอกลักษณ์ของผู้คนในแต่ละพื้นที่ที่มีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน เหตุที่ต่างนั้นก็เนื่องจากชุมชนเปรียบเสมือนองค์กรที่มีชีวิตระบบหนึ่ง มีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบอันหลากหลายทั้งระบบธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายซึ่งรวมถึงมนุษย์ แต่ละองค์ประกอบในระบบมีกระบวนการสร้างตนเองในวิถีดำเนินของตน และมีความเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างมีรูปแบบที่เกื้อกูลกันเป็นวัฏจักรทำให้ระบบเกิดการหมุนเวียนอย่างสมดุล สถาปัตยกรรมในแต่ละท้องถิ่นเกิดขึ้นจากภูมิปัญญา อันสั่งสมสืบสานมาเป็นเวลานาน มีความใกล้ชิดกับมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ผู้สร้างสถาปัตยกรรมสอดแทรกแนวคิดการก่อสร้างก่อสร้างเรือนขึ้นในบริบทของตน กล่าวได้ว่าเรือนพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาในการสร้างสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย ผ่านแนวคิดของกลุ่มชนนั้นๆ ซึ่งแนวคิดก็เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาในการเรียนรู้บริบททางสังคม และระบบธรรมชาตินั่นเอง เรือนพื้นถิ่นจึงเป็นองค์ประกอบในระบบชุมชนที่สำคัญ สามารถสร้างสภาวะเกื้อหนุนในเกิดการพัฒนาศักยภาพในมนุษย์ผ่านการเรียนรู้ในการใช้สอยพื้นที่ได้ด้วยเช่นกัน

กล่าวถึงชุมชนบ้านพุมเรียง ในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อดีตเมืองท่าโบราณที่รู้จักกันนามเมืองท่าไชยา เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีชุมชนตั้งอยู่มาตั้งแต่โบราณกาล คาดว่ามีการตั้งรกรากของชุมชนตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 5 มาแล้ว จวบจนสมัยอาณาจักรศรีวิชัยในพุทธศตวรรษที่ 12-17 จึงเป็นเมืองท่าที่สำคัญ เนื่องด้วยชัยภูมิที่ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของแหลมมลายูจึงเป็นเมืองท่าสำหรับพักของแลกเปลี่ยนสินค้าก่อนจะเดินทางสู่ประเทศจีน ทั้งจากเส้นทางเดินเรือโบราณผ่านช่องแคบมะละกา และเส้นทางข้ามคาบสมุทรมลายูจากตะกั่วป่า(ชายฝั่งอันดามัน) ถึงไชยา (ชายฝั่งอ่าวไทย) ที่พบหลักฐาน โบราณสถาน โบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าไชยาเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญ และทำให้พัฒนาความเจริญในหลายด้าน

ความเจริญทางด้านศาสนาก็เช่นกัน **พุทธศาสนา**ได้เข้ามาประดิษฐานในแหลมมลายูนี้มาช้านาน มีร่องรอยว่าเมืองไชยาโบราณเป็นเมืองที่รับพุทธศาสนา และทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนา มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก และผลัดเปลี่ยนกับเมืองนครศรีธรรมราช ในการเป็นศูนย์กลาง ของจักรวรรดิศรีวิชัย จวบจนกระทั่งสิ้นยุคสมัยอาณาจักรศรีวิชัยเข้าสู่แผ่นดินสยาม ศาสนาพุทธในชุมชนพุมเรียงก็ยังคงเหนียวแน่นมาจนถึงปัจจุบัน พระธรรมโกศาจารย์ หรือท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นชาวพุมเรียง เคยกล่าวรำลึกถึงชุมชนพุมเรียงในสมัยที่ท่านยังเป็นเด็กไว้ว่า

“บ้านพุมเรียง แม้จะเป็นหมู่บ้านเล็กๆ มีพลเมืองไม่ก็ร้อยยี่สิบอยู่ แต่ก็เป็หมู่บ้านที่ได้รับความยกย่องของเพื่อนหมู่บ้านใกล้เคียงโดยรอบ โดยวงกว้าง ว่าเป็นหมู่บ้านแห่งความสัทธา, คือ แม้จะเป็นหมู่บ้านมีคณน้อย มีการอาชีพไม่เป็ล้ำสันเพราะเหตุผลอย่างใดก็ตามแต่ก็สามารถบำรุงวัดซึ่งมีจำนวนมากเกินกว่ากำลังของบ้านและงานพระศาสนาอย่างอื่นไว้ได้อย่างน่าปลาตใจ, ทั้งนี้ก็เพราะสัทธาฝังมั่นในสันดานมานานหลายชั่วบุรุษแล้วนั่นเอง โดยเคยเป็เมืองที่เจริญด้วยการพระศาสนามาแต่ในกาลก่อน”¹

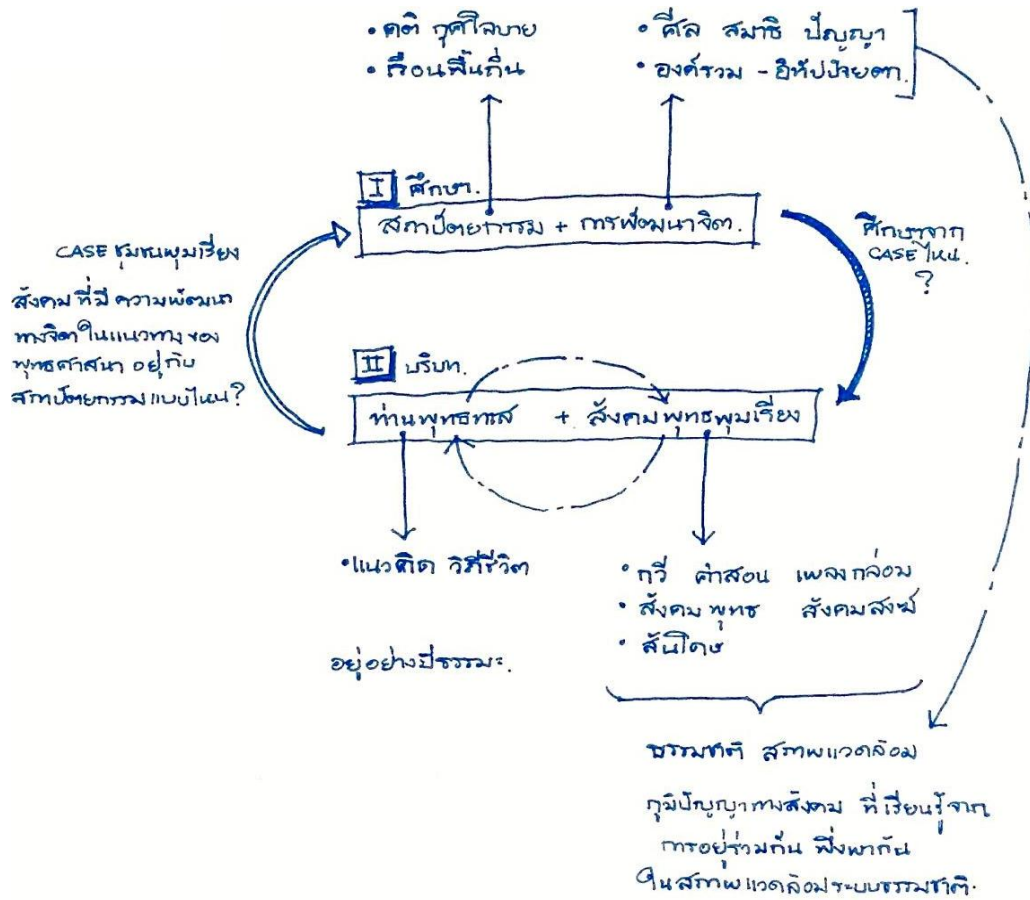
นอกจากการบำรุงวัด สานต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาแล้ว สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือ ชาวบ้านพุมเรียงก็มีความตื่นตัวเช่นกันทำให้ในสมัยนั้น เกิดกิจกรรมที่ชาวบ้านจะมาล้อมวงคอยพูดคุยได้ตอบปัญหาธรรมะกับผู้อื่นในระแวกเดียวกันหรือที่เรียกว่า“เวทิสั่งกัจฉา” กล่าวได้ว่าชุมชนพุมเรียงเป็ชุมชนหนึ่งที่มีอัตลักษณ์ของการเป็ชุมชนชาวพุทธที่น่าศึกษา

ปัจจุบันเรือนพื้นถิ่นในชุมชนพุมเรียงจำนวนหนึ่งซึ่งมีอายุเกือบร้อยปี กำลังผุพังไปตามกาลเวลาและบ้างก็กำลังจะถูกปรับเปลี่ยนให้เป็ตึกใหม่หน้าทันสมัย สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ในชุมชนพุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ณ พื้นที่อันมีความเจริญมีความเคลื่อนไหวตื่นตัวทางพุทธศาสนาอย่างเข้มข้น ดำรงชุมชนอยู่ด้วยหลักคิดทางพุทธซึ่งเห็นได้ชัดผ่านวิถีชีวิต กิจกรรมต่างๆ ตลอดจนการดำรงชีพอยู่ร่วมกับธรรมชาติ จึงเป็โอกาสที่น่าสนใจในการศึกษาทำความเข้าใจ หลักคิดคติ ความเชื่อที่แฝงอยู่ตั้งแต่การก่อร่าง ก่อสร้างสถาปัตยกรรม ไปจนกระทั่งเมื่ออยู่อาศัยสถาปัตยกรรมมีบทบาทอย่างไรในการขัดเกลาชีวิตของมนุษย์ให้เจริญในพุทธะ

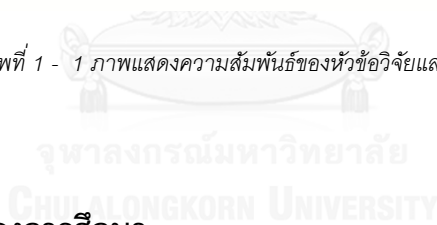
1.2 คำถามงานวิจัย

สถาปัตยกรรมซึ่งเป็สภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้อยู่อาศัย ในบริบทแนวคิดทางพุทธศาสนา สถาปัตยกรรมมีบทบาทเป็สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อย่างสงบเย็น ดึงงาม ขัดเกลาจิตใจ หรือช่วยเอื้อให้เกิดแก่การพัฒนาจิตหรือไม่อย่างไร ศึกษาจากเรือนพื้นถิ่นในอดีตของชุมชนชาวไทยพุทธ

¹ พุทธทาสภิกขุ, “พระพุทธรศาสนาในบ้านพุมเรียง,”(หอจดหมายเหตุ พุทธศาสนนทปัญญา, 2478).

ภาพที่ 1 - 1 ภาพแสดงความสัมพันธ์ของหัวข้อวิจัยและบริบทที่ศึกษา

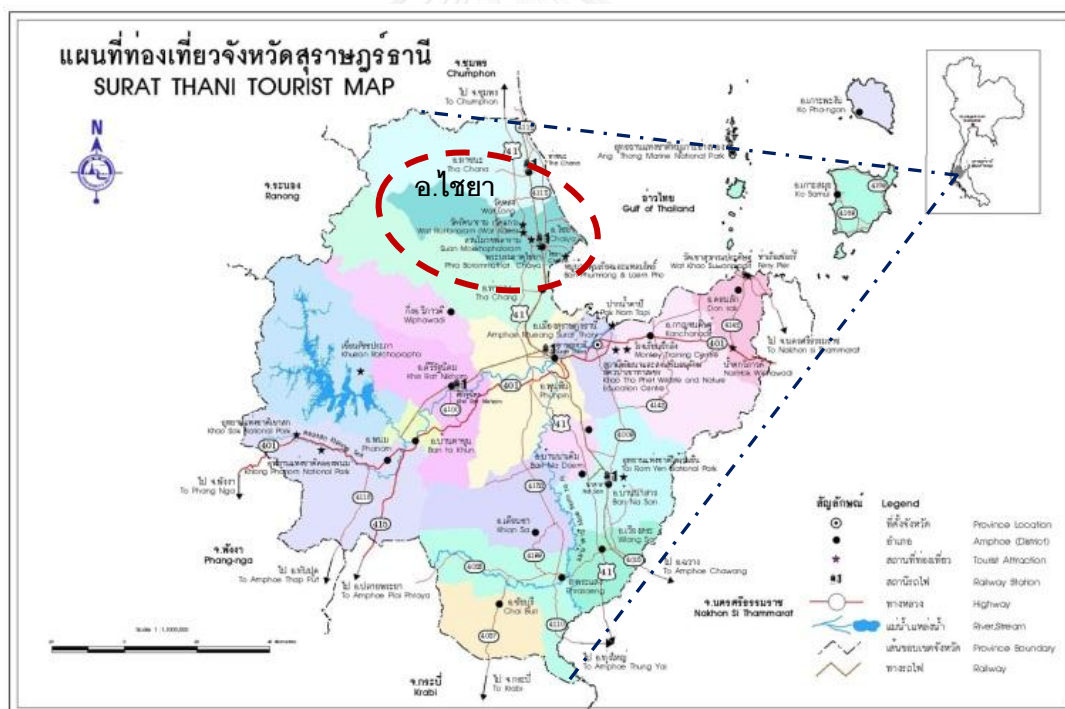
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.3.1 ศึกษากระบวนการคิด หลักคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสภาพัฒนาการพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุทธมรณะ อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี
- 1.3.2 ศึกษาการสร้างสภาพแวดล้อมของเรือนพื้นถิ่น ชาวไทยพุทธพุทธมรณะ
- 1.3.3 วิเคราะห์หลักคิด อัตลักษณ์สภาพัฒนาการของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุทธมรณะ ในขอบเขตของการเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อย่างพัฒนาจิต
- 1.3.4 เสนอแนวทางการออกแบบสภาพัฒนาการที่อยู่อาศัยที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต ในบริบทของชุมชนพุทธมรณะปัจจุบัน

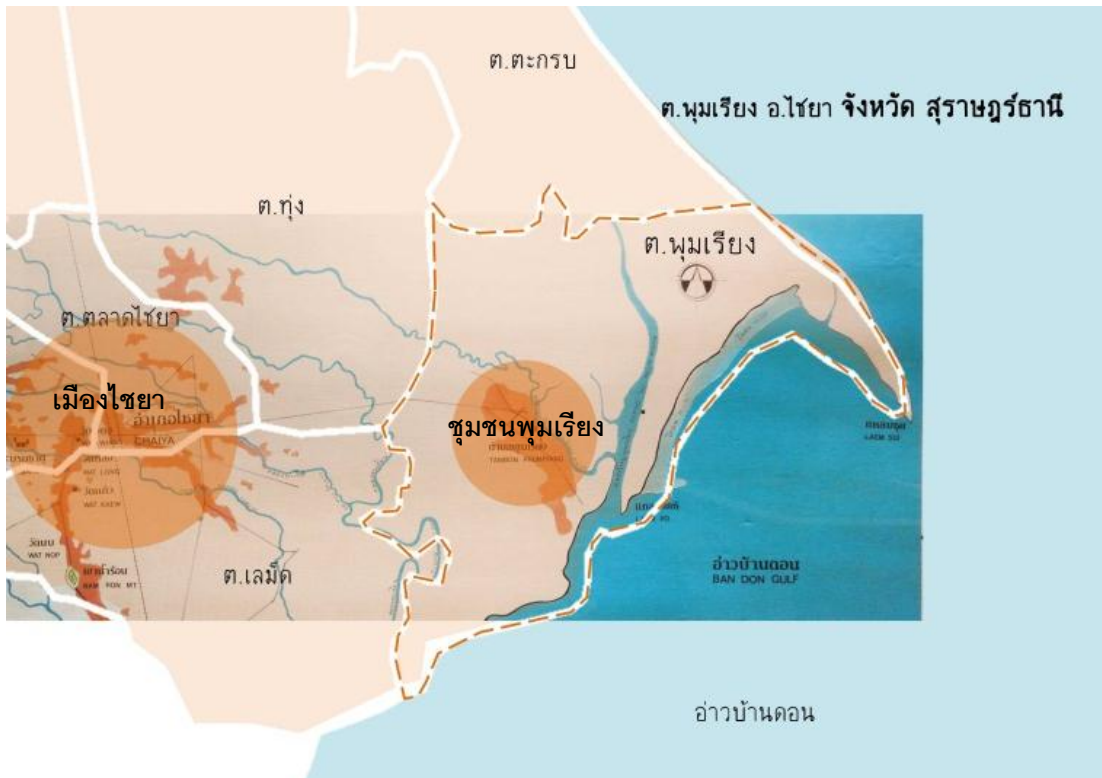
1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการสำรวจเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานีครอบคลุมเรือนพื้นถิ่นตลอดแนวถนนราษฎร์บำรุงซึ่งวางตัวในแนวทแยงปลายด้านทิศเหนือเชื่อมไปยังถนนทางหลวงหมายเลข 4011 อำเภอไชยา-บ้านพุมเรียง และทางทิศใต้ตัดกับถนนทางหลวงหมายเลข 4011 เช่นกัน รวมระยะทางของถนนราษฎร์บำรุงประมาณ 700 เมตร ถนนราษฎร์บำรุงมีความสำคัญในการเป็นถนนสายหลักของชุมชนชาวไทยพุทธพุมเรียงตั้งแต่อดีต เนื่องจากเป็นเส้นทางการค้าขายจากท่าเรือบริเวณแหลมโพธิ์มายังตลาดพุมเรียง ตลอดเส้นทางถนนราษฎร์บำรุงจึงพบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ที่มีลักษณะเป็นเรือนไม้สองชั้น หลังคาทรงจั่วมีระเบียงด้านเดียวหรือสองด้าน โดยมีหลังยื่นปีกนกคลุมส่วนระเบียง กลุ่มเรือนไม้เก่าแก่เหล่านี้มีอายุเรือนอยู่ในช่วง 80 – 120 ปี

ภาพที่ 1 - 2 ภาพแสดงตำแหน่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาพที่ 1 - 3 ภาพแสดงตำแหน่ง ชุมชนพุมเรียง

ภาพที่ 1 - 4 แสดงตำแหน่งถนนราษฎร์บำรุง ชุมชนพุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ๑) ศึกษาหลักคิด คติ ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง ตั้งแต่กระบวนการวางแผน การก่อสร้าง และการใช้พื้นที่สถาปัตยกรรม
- ๒) ศึกษารูปแบบ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง ในหนึ่งหน่วยที่อยู่อาศัย เช่นสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกเรือน โดยพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างสถาปัตยกรรม มนุษย์ และธรรมชาติแวดล้อม ในขอบเขตของการเป็นสภาพแวดล้อมที่สงบเย็น เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิต
- ๓) ศึกษาหลักคิดพุทธศาสนา ในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงระหว่าง ธรรมชาติ มนุษย์ และสถาปัตยกรรม

1.5 ระเบียบวิธีการศึกษา

1.5.1 ศึกษาข้อมูล ทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารอื่นๆที่มีเนื้อหาดังต่อไปนี้

- ๑) สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นภาคใต้และภาคใต้ชายฝั่งตะวันออก
- ๒) หลักธรรมทางพุทธศาสนา และทฤษฎีทางปรัชญาที่เชื่อมโยงกัน
- ๓) ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ความเป็นมาของชุมชนพุมเรียงและเมืองไชยา
- ๔) คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสถาปัตยกรรม ตั้งแต่กระบวนการวางแผน ก่อสร้าง และการใช้พื้นที่ว่างของสถาปัตยกรรม

1.5.2 ศึกษาเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่

การเก็บข้อมูลจากพื้นที่กรณีศึกษาใช้วิธีการสำรวจ และสัมภาษณ์ เกี่ยวกับเนื้อหาดังนี้

- ๑) ข้อมูลทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่น ในอดีตและการใช้งานในปัจจุบัน
- ๒) ข้อมูลทางด้านสภาพสังคม วัฒนธรรม ในอดีตและปัจจุบันซึ่งอาจส่งผลต่อรูปแบบการใช้พื้นที่สถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนแปลงจากเดิม เช่น คติความเชื่อ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น อาชีพ เป็นต้น

1.5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

- ๑) วิเคราะห์ กระบวนการทางสถาปัตยกรรมตั้งแต่ก่อร่าง ก่อสร้างและการใช้พื้นที่สถาปัตยกรรม เพื่อพิจารณาหลักการของกระบวนการอันเกี่ยวข้องกับหลักคิดทางพุทธ
- ๒) วิเคราะห์หลักทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการสร้างสถาปัตยกรรมให้เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยอย่างพัฒนาจิตใจ

1.5.4 การสรุปข้อมูล

สรุปหลักเกณฑ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมให้เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยอย่างพัฒนาจิตใจ จากกรณีศึกษาและแนวทางการใช้หลักเกณฑ์ในสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยทั่วไป

1.5.5 การเสนอแนะแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรม ที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยอย่างพัฒนาจิตใจ

เสนอแนะแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรม โดยอ้างอิงแนวทางจากหลักเกณฑ์
ในส่วนสรุป เพื่อเป็นภาพรวมเบื้องต้นในใช้หลักเกณฑ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมซึ่งเป็น
สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยอย่างพัฒนาจิตใจ

กระบวนการศึกษา

บทที่ 2 ทฤษฎี กรอบแนวคิดของการวิจัย ทัศนศาสตร์สัมพันธ์โยงโย ขององค์ประกอบในชุมชนพื้นถิ่น

- 2.1 โลกทัศน์แบบองค์รวม
- 2.2 อิทธิปัจจัยตา
- 2.3 ความสัมพันธ์โยงโยของ
เรือนพื้นถิ่นและชุมชน
- 2.4 กระบวนการของการศึกษาคติพุทธ
เรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ

บทที่ 3 เก็บข้อมูลความสัมพันธ์ระดับชุมชน ความสัมพันธ์โยงโย ขององค์ประกอบในชุมชนพุมเรียง

- 3.1 องค์ประกอบในชุมชนพุมเรียง
- 3.2 พิจารณาความสัมพันธ์โยงโย
ขององค์ประกอบในชุมชนพุมเรียง

บทที่ 4 เก็บข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเรือนพื้นถิ่น ความสัมพันธ์โยงโย ระหว่างเรือนพื้นถิ่นและมนุษย์ ในบริบทชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

- 4.1 กระบวนการก่อสร้างก่อสร้างสถาปัตยกรรม
- 4.2 กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมผ่าน
สถาปัตยกรรม

บทที่ 5 วิเคราะห์ความสัมพันธ์โยงโย เหตุปัจจัยแห่งกระบวนการเชื่อมโยง ระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม

- 5.1 พิจารณากระบวนการเชื่อมโยง
ระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม
ร่วมกับหลักคติพุทธ
- 5.2 วิเคราะห์ปัจจัยของสถาปัตยกรรม
ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ

บทที่ 6 สรุปและเสนอแนะแนวทาง สรุปและเสนอแนะแนวทางที่ควรพิจารณา ในการออกแบบสถาปัตยกรรมสงบ-สัปปายะ ในบริบทการอยู่อาศัยปัจจุบัน

- 6.1 สรุปหลักคิดของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย
ในการสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความสงบ-สัปปายะ
- 6.2 แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยให้เป็น
- 6.3 สัปปายะสถาน ณ พุมเรียง

ภาพที่ 1 - 5 ภาพแสดงลำดับของกระบวนการศึกษาวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกุศโลบาย ภูมิปัญญา และคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง อันเกิดขึ้นมาจากการสั่งสมความรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ผ่านประสบการณ์ของบรรพบุรุษมาเป็นเวลาอันยาวนาน เพื่อช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นคุณค่า และมีความภูมิใจ มีใจใฝ่ที่จะอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นของตน
- 1.6.2 ทำให้เกิดความรู้เข้าใจในกระบวนการ หลักคิด รูปแบบ องค์ประกอบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง
- 1.6.3 สามารถนำหลักคิดสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง มาวิเคราะห์ปัจจัยที่มีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบเย็นในการดำเนินชีวิตอย่างพัฒนาจิตใจ
- 1.6.4 มีแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยจากการสรุปหลักเกณฑ์ในการสร้างสถาปัตยกรรมให้เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการออกแบบสถาปัตยกรรมในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

1.7 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ

- 1.7.1 วรรณกรรมที่หัวข้อศึกษาเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม ในชุมชนพุมเรียง
 - การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี / จันทิรา เกื้อดวง
 - การอนุรักษ์บ้านพื้นถิ่นในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง / วิทยานิพนธ์ / สุภัตญา หิตแก้ว
- 1.7.2 วรรณกรรม ที่หัวข้อศึกษาเกี่ยวข้องกับการเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ภาคใต้
 - การศึกษาระบบการทางวัฒนธรรมและรูปแบบทางกายภาพ เรือนพื้นถิ่นไทยพุทธ จังหวัดชายแดนใต้, กรณีศึกษา ต.พร่อน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส / ณัฐพร เทพพรหม
 - พุทธศาสนสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา / อิศรชัย บุรณะอรุณ และ เกรียงไกร เกิดศิริ

1.7.1 วรรณกรรมที่หัวข้อศึกษาเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม ในชุมชนพุมเรียง

- Title การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
The conservation of Phum Reang old urban community,
Surat Thani province
- Author จันทิรา เกื้อดวง
- Imprint 2548
- Description วิทยานิพนธ์ (ผ.ม.)--จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548

วิทยานิพนธ์เรื่อง การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีจุดประสงค์ใน การศึกษาอัตลักษณ์ในระดับชุมชนของชาวชุมชนพุมเรียงซึ่งมีเป็นการผสมผสานการดำเนินชีวิตของผู้คนสองวัฒนธรรมคือชาวพุทธและชาวมุสลิม ในขณะที่เดียวกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่ปรับเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น ชุมชนพุมเรียงจะมีแนวทางอย่างไรในการปรับตัวให้สามารถคงความเป็นอัตลักษณ์ที่ดั้งเดิมได้ จันทิรา เกื้อดวง (2548)มีข้อเสนอแนะดังนี้

ในอดีตชุมชนแห่งนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่ในระยะหลังชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ก่อให้เกิดเปลี่ยนแปลงระบบกิจกรรมในพื้นที่จากหัตถกรรมเพื่อยังชีพมาเป็น อุตสาหกรรมในครัวเรือน และมีการต่อเติมอาคารบ้านเรือน อย่างไรก็ตามเมื่อพัฒนาในภาพรวมของชุมชนแล้ว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังถือเป็นส่วนน้อย **ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบของกิจกรรมการใช้พื้นที่และวิถีชีวิตดั้งเดิมเอาไว้อาคารบ้านเรือนแม้จะมีการต่อเติม แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงรูปแบบของสถาปัตยกรรมดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของ ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง**

ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนา และอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ได้แก่ การส่งเสริมให้ชาวบ้านรักษาเอกลักษณ์ที่ดั้งเดิมของชุมชนไว้อย่างยั่งยืน การพัฒนารูปแบบการใช้ที่ดินสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับ ชุมชน และการศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมกับสภาพชุมชน

- **Title** การอนุรักษ์บ้านพื้นถิ่นในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง / วิทยานิพนธ์
THE CONSERVATION OF VERNACULAR HOUSE IN THE OLD URBAN COMMUNITY PHUMRIANG
- Author** สุภัฏญา หิตแก้ว
- Imprint** 2554
- Description** วิทยานิพนธ์ (สท.ม.(สถาปัตยกรรมภายใน)) --
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

วิทยานิพนธ์เรื่อง **การอนุรักษ์บ้านพื้นถิ่นในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง** ทำการศึกษาสถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมภายใน **มุ่งเน้นการศึกษาสภาพการใช้พื้นที่ภายในสถาปัตยกรรมในปัจจุบันของเรือนพื้นถิ่น** ที่มีอายุเก่าแก่บนถนนราชฎีบำรุงซึ่งเป็นถนนสายหลักของชุมชนชาวไทยพุทธพุมเรียง โดยใช้ **วิธีการ สํารวจ, สังเกต, รั้งวัด รายละเอียดทางด้านสถาปัตยกรรม และสอบถามข้อมูลประวัติจากผู้อยู่อาศัย** วิเคราะห์องค์ประกอบสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมภายใน เพื่อทำการเปรียบเทียบกับเกณฑ์การอนุรักษ์และสรุปเป็นแนวความคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมภายใน

ผลจากการวิจัยของวิทยานิพนธ์สรุปไว้โดยสังเขปดังนี้ **ลักษณะทางกายภาพพบว่ารูปแบบของบ้านพื้นถิ่นมี 2 รูปแบบ** คือแบบมีระเบียงด้านหน้า และไม่มีระเบียง **รูปแบบหลังคา** ส่วนใหญ่เป็นหลังคาจั่ว **การเชื่อมต่อและสัดส่วนของพื้นที่แบบดั้งเดิม** แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

- 1) เป็นอาคารสองชั้นหลังเดียวติดถนน
- 2) ด้านหน้าเป็นอาคารสองชั้นติดถนนเชื่อมต่อด้วยที่ว่างและมีอาคารด้านหลัง
- 3) อาคารลักษณะพิเศษ มีอาคารด้านหน้าติดถนน และมีอาคารด้านข้าง ด้านหลัง ซึ่งรูปแบบนี้มีสัดส่วนพื้นที่มากที่สุด เนื่องด้วยเป็นบ้านของท่านเจ้าเมืองไชยา

ในด้านความต้องการของชุมชน พบว่าต้องการให้มีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในรูปแบบที่ให้เหมือนของเดิม แต่สามารถใช้วัสดุอื่นทดแทนได้ และต้องการให้มีการพัฒนาในเชิงท่องเที่ยว จัดกิจกรรมและประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ยูู้จัก ผลสรุปข้อเสนอแนะในการวิจัย ต้องการให้มีการเข้าไปดูแลและมีส่วนร่วมของภาครัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาต่อไป

1.7.2 วรรณกรรมที่หัวข้อศึกษาเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม ในชุมชนพุมเรียง

- Title การศึกษากระบวนการทางวัฒนธรรมและรูปแบบทางกายภาพเรือนพื้นถิ่นไทยพุทธ จังหวัดชายแดนใต้, กรณีศึกษา ต.พร่อน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส / วิทยานิพนธ์
A STUDY OF ARCHITECTURAL CHARACTERISTICS AND MEANINGS OF THAI BUDDHISM VERNACULAR HOUSE IN SOUTHERN BORDER PROVINCE: CASE STUDY OF TAMBOL PRON, TAKBAI DISTRICT, NARATHIWAT PROVINCE.
- Author อนุรักษ์ เทพพรหม
- Imprint 2554
- Description วิทยานิพนธ์ (สถ.ม.)—จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาลักษณะทางกายภาพ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเรือนพื้นถิ่นของชาวไทยพุทธที่อาศัยอยู่ใน ตำบลพร่อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยโดยวิธีการรังวัดสำรวจเรือนและเขียนแบบวิธีการสัมภาษณ์เจ้าของเรือน ปราชญ์ท้องถิ่น และผู้ดำเนินพิธีกรรม เรือนที่เลือกศึกษามีทั้งหมด 20 หลัง พิจารณาจากความสมบูรณ์ของเรือน และเจ้าของเรือนที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการก่อสร้างเรือนได้

ผลการศึกษาพบว่าชาวพร่อนสร้างเรือนพื้นถิ่นให้มีจิตวิญญาณและเป็นเรือนมงคล โดยมีพิธีกรรมและวิธีการก่อสร้างที่มีแบบแผนเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ คือ

- 1 **ความเป็นเรือนแห่งกายที่น่าอยู่** รองรับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับความเชื่อและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น กลายเป็นเรือนแห่งชีวิต ที่รองรับชีวิตความเป็นอยู่ตามวิถีพุทธได้อย่างงาม
- 2 **ความเป็นเรือนแห่งใจด้วยการสร้างจิตวิญญาณ** ความศักดิ์สิทธิ์มีนัยแก่การพักของจิตใจ และเป็นนิมิตหมายอันดีของการดำเนินวิถีชีวิตท่ามกลางองค์รวมของชุมชน

- Title องค์รวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
บริเวณที่อยู่อาศัยในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
HOLISTIC CULTURAL LANDSCAPES OF COMMUNITY AND
VERNACULA ARCHITECTURE IN THE AREA OF SONGKHLA
LAKE WATERSHED
- Author ดร. เกียรติไกร เกิดศิริ
- Imprint 2557
- Description บทความในวารสารวิชาการ: หน้าจั่ว
ฉบับที่ 11, 2557
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ในบทความ “องค์รวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นบริเวณที่อยู่อาศัยในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ” นี้แบ่งเนื้อหาหลักออกเป็น 3 ประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 คือ “การศึกษาภูมิศาสตร์ของพื้นที่ คาบสมุทรภาคใต้ เน้นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” เพื่อให้ทราบถึงคุณลักษณะทางภูมิประเทศ และ ภูมิอากาศ ที่ตั้ง และที่ตั้งสัมพันธ์ของพื้นที่คาบสมุทรภาคใต้และลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ประเด็นที่ 2 คือ “ศึกษาลักษณะของการ ตั้งถิ่นฐานชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตามลักษณะภูมิประเทศที่ แตกต่าง” ซึ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กับประเด็นที่ 1 อย่าง แนบแน่น

ประเด็นที่ 3 คือ “การศึกษาองค์ประกอบของภูมิทัศน์ วัฒนธรรมชุมชน และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แบบเป็นองค์รวม”

ในการศึกษาจำแนกชุมชนออกเป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะภูมิ- ประเทศ คือ

- “ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานในเขตที่ลุ่มริมทะเลสาบ” (หมู่เเล-อยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล)
- “ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐาน ในเขตที่ราบตอนกลาง” (หมู่ทุ่ง-ตั้งถิ่นฐานที่ราบในแผ่นดิน)
- “ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานในเขตที่ เนิน ที่ลาดเชิงเขา และภูเขา”
(หมู่เหนือ-ตั้งถิ่นฐานบนควน)

กลุ่มคนทั้ง 3 กลุ่ม เมื่อตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ที่มีความหลากหลายทาง “ภูมิลักษณะ (Landform)” และที่ตั้งที่สัมพันธ์กับภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ส่งอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในลักษณะของ “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology)” ที่กำกับให้ผู้อยู่อาศัยต้องปรับตัวตามสภาพแวดล้อมนั้นๆ เมื่อผลลัพธ์ของการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตถูกผลิตซ้ำจนกลายเป็น “ภูมิปัญญา (Local Wisdom)” ที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิต และการสร้างสรรค์ที่อยู่อาศัย ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์เป็น “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่อยู่อาศัย (Vernacular Dwelling Architecture)” ประกอบสร้างกันเป็น “ภาพลักษณ์ (Image)” ของ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” ของภาคใต้ อันเป็นเอกลักษณ์ในแง่ของความสัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยา วัฒนธรรมอย่างแนบแน่น และส่งผ่านออกมาในการก่อรูปของผังชุมชนและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่อยู่อาศัย

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยภาคใต้ไม่ได้สะท้อนให้เห็นความหลากหลายของรูปแบบที่เป็น ผลมาจากชาติพันธุ์มากนัก ยกเว้นแต่ความแตกต่างกันอันเป็นผลเนื่องมาจากศาสนา ซึ่งในปัจจุบันได้แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนมากขึ้นกว่าในอดีต ลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นผลมาจากการนับถือศาสนา และรากเหง้าทาง วัฒนธรรม” ที่แตกต่างกัน อันแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มหลัก คือ

- 1) สถาปัตยกรรม พื้นถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวไทยผู้นับถือศาสนาพุทธ
- 2) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวไทยผู้นับถือศาสนาอิสลาม และ
- 3) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอยู่ อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีน

1.8 การให้ความหมายของคำ

1.8.1 กลุ่มคำที่เกี่ยวข้องกับ “สถาปัตยกรรม”

- **เรือนพื้นถิ่น ชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง**

เรือน น. สิ่งปลูกสร้างที่ยกพื้นและกั้นฝา มีหลังคาคลุม สำหรับเป็นที่อยู่; ²

เรือนพื้นถิ่น ชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง หมายถึง สิ่งปลูกสร้างที่ใช้สำหรับอยู่อาศัย ที่แสดงให้เห็นรูปแบบสถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่น ของชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียงในอดีต

- **สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ / ธรรมชาติแวดล้อม**

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ / ธรรมชาติแวดล้อม หมายถึง องค์ประกอบของธรรมชาติ อันได้แก่สภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศ และ ภูมิอากาศที่แวดล้อมในแต่ละพื้นที่ เช่น ต้นไม้ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร สภาพอากาศ ฤดูกาล แสงแดด

- **มณฑลอยู่อาศัย**

มณฑลอยู่อาศัย หมายถึง ขอบเขตของพื้นที่บริเวณที่กำหนดเป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย เป็นการรับรู้ขอบเขตและศูนย์กลาง ศูนย์รวมจิตใจของการลงหลักปักฐาน เป็นนิมิตหมายขอบเขตมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของการอยู่อาศัย

1.8.2 กลุ่มคำที่เกี่ยวข้องกับ “การพัฒนาจิต”

- **โลกทัศน์องค์รวม**

โลกทัศน์ แปลจากคำว่า worldview ในภาษาต่างประเทศ

worldview noun : A particular philosophy of life or conception of the world:

ทัศน์-, ทัศน์, ทัศนะ, ทัศนา [ทัตสะนะ-, ทัต, ทัตสะ-]

น. ความเห็น, การเห็น, เครื่องรู้เห็น, สิ่งที่เห็น, การแสดง, ทรรศนะ ก็ใช้.

เกศินี จุฑาวิจิตร³ วิเคราะห์การให้ความหมายทั่วไปของคำว่า **โลกทัศน์** อาจกล่าวได้ว่า โลกทัศน์เป็นได้ทั้งมุมมอง, ความคิดรวบยอด, ชุดของความคิดเห็นและระบบของความเชื่อ ที่มนุษย์ใช้ในการให้ความหมาย, ใช้ในการอ้างอิงและใช้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและจักรวาล

² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับมติชน(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2547).

³ เกศินี จุฑาวิจิตร, "ผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์กับโลกทัศน์นักเขียนไทย: ภาพสะท้อนสังคมและการเมืองจากวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2544" (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548). หน้า 91.

องค์รวม

“องค์รวมแปลมาจาก Holism/ Holistic หมายถึงแนวโน้มตามธรรมชาติในการสร้างองค์รวม (Whole) ที่มีคุณสมบัติมากกว่าผลรวมขององค์ประกอบ...แนวคิดแบบองค์รวมมองว่าของสิ่งหนึ่งมีหลายองค์ประกอบที่ทำหน้าที่ต่างกัน ทุกองค์ประกอบเหล่านั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะทุกองค์ประกอบมีความเกี่ยวข้องกัน สรรพสิ่งที่มีสัมพันธ์ภาพทับซ้อนซึ่งกันและกันจึงไม่ใช่ผลบวกของส่วนย่อย แต่เป็นผลรวมของการบูรณาการส่วนย่อยเพื่อเกิดสิ่งใหม่ (The whole is more than the sum of its parts.) หมายถึงการดำรงอยู่ของแต่ละส่วนขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ขององค์รวมทั้งหมด ถ้าแยกส่วนเมื่อไหร่ก็จะขาดความสมบูรณ์ทันทีในแนวคิดองค์รวม”⁴

“ในพระพุทธศาสนา ทศนะหรือกระบวนการคิดแบบองค์รวมปรากฏอยู่ใน “โยนิโสมนสิการ” หรือเรียกว่า วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย หรือ อิททัปปัจจยตา โดยมีหลักการว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” ภาพรวมของมนุษยโลกและจักรวาล มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันในลักษณะขององค์รวม ซึ่งพุทธทาสภิกขุได้เปรียบเทียบจำลองความคิดในเรื่องนี้ในรูปของ “สหกรณ์” ว่า “ดูเถอะจักรวาลคอสโม (cosmos) ระหว่างดวงอาทิตย์ ดวงดาว ดวงอะไรต่างๆ จักรวาลทั้ง หมดมันอยู่อย่างสหกรณ์ มันเนื่องกันและกัน สัมพันธ์กัน และกันมันจึงอยู่ได้ ในโลกเดียวกันมันมีการอยู่แบบสหกรณ์ มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน กับต้นไม้ กับแผ่นดิน มันอยู่อย่างประสานงานกันแบบสหกรณ์ มือ ตีน แขน ขา มันทำงานแบบสหกรณ์ ชีวิตจึงรอดได้”⁵

● อิทัปปัจจยตา / เหตุ-ปัจจัย

อิทัปปัจจยตา หมายถึง “ภาวะที่มีอันนี้ๆ เป็นปัจจัย”,ความเป็นไปตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย, กระบวนการแห่งเหตุปัจจัย,กฎที่ว่า“เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี, เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ”, เป็นอีกชื่อหนึ่งของหลัก **ปฏิจจสมุปบาท** หรือ ปัจจยการ

เหตุ หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดผล, ใค้มูล, เรื่องราว, สิ่งที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัย หมายถึง เหตุที่ให้ผลเป็นไป, เหตุ, เครื่องหนุนให้เกิด

⁴ แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์, "แนวคิดเกี่ยวกับองค์รวม[ออนไลน์]," 20 สิงหาคม 2549, แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/45505>.

⁵ กรรณิกา ปัญญาวงศ์ และพนัส พุทธิสุนันท์, เอกสารประกอบการเรียน วิชาการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม Holistic Health Care, (คณะศิลปศาสตร์ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, 2555). หน้า 8.

บทที่ 2

ทัศนความสัมพันธ์โยงโยขององค์ประกอบในชุมชนพื้นถิ่น

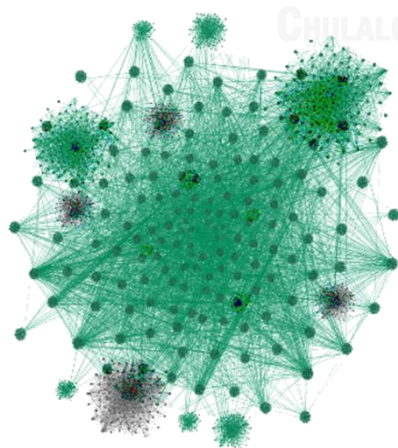

2.1 โลกทัศน์แบบองค์รวม ความสัมพันธ์โยงใยขององค์ประกอบในระบบชีวิต

“องค์รวม (Holistic) มาจากคำเดิมในภาษากรีก คือ holos มีความหมายว่า รวม หรือทั้งหมด (whole) อธิบายความว่าหมายถึง ความเป็นจริงทั้งหมดของสิ่งใด ย่อมมีคุณสมบัติสำคัญเฉพาะตน ซึ่งไม่สามารถเข้าใจได้โดยการแยกสิ่งนั้น ออกเป็นส่วนย่อย ๆ แล้วศึกษาจากคุณสมบัติของส่วนย่อย ๆ นั้น แม้จะเอาคุณสมบัติของส่วนย่อย ๆ มารวมกัน ก็ไม่สามารถเทียบความหมายหรือความสำคัญกับคุณสมบัติขององค์รวมหรือส่วนที่เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ร่วมกันขององค์ประกอบย่อยทั้งหลายได้”⁶

ดังนั้นเมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่า ความเป็นองค์รวมของสิ่งทั้งหลายนั้น เกิดขึ้นด้วยลักษณะสำคัญคือ สรรพสิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งในระบบย่อยและระบบใหญ่ โดยที่ความสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นในลักษณะของความเคลื่อนไหว และผลจากการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทำให้สิ่งที่เป็นระบบหรือองค์รวมนั้นมีคุณสมบัติแตกต่างไปจากคุณสมบัติย่อยของแต่ละองค์ประกอบมารวมกัน

การมองโลกด้วยทัศนะแบบองค์รวม จึงไม่ได้มองแยกส่วนใดส่วนเดียว แต่เป็นการมองความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันขององค์ประกอบต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันอยู่ทั้งทางตรงและทางอ้อม องค์ประกอบต่างๆเชื่อมโยงกันเป็นระบบโครงข่ายอย่างสมดุล ดังนั้นเมื่อมีแรงใดใดมากระทบองค์ประกอบในระบบโครงข่าย แรงนั้นจึงส่งผลกระทบต่อเนื่องไปสู่องค์ประกอบอื่นๆด้วยเช่นกัน ตั้งแต่ระบบองค์ใหญ่ สู่อะบบองค์ย่อย ที่แยกย่อยออกจากองค์ประกอบในระบบใหญ่ออกมาเป็นทอดๆ ความเชื่อมโยงขององค์ประกอบทั้งหมดจึงเชื่อมโยงกันเป็นเอกภาพ แม้แต่องค์ประกอบที่เล็กแยกย่อย ก็สามารถ สร้างผลกระทบแก่องค์ประกอบในระบบใหญ่ได้

ภาพที่ 2- 1 ภาพแสดงการโยงใยขององค์รวม

ทัศนะของโลกทัศน์แบบองค์รวมมอง ความเชื่อมโยงขององค์ประกอบเป็นระบบโครงข่าย ลึกลงไปในแต่ละองค์ประกอบในระบบยังสามารถแยกองค์ประกอบนั้นเป็นองค์ย่อย ซึ่งมีความสัมพันธ์กันเป็นระบบได้เช่นกัน แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทั้งในแนวแกนตั้ง และแกนนอน เป็นทัศนะแห่งโครงข่ายโยงใย หรือเรียกได้ว่าเป็นระบบองค์รวมย่อยในระบบองค์รวมใหญ่นั้นเอง

⁶ พริตจ็อฟ คาปรา, โยงใยที่ซ่อนเร้น (the Hidden Connection), trans. วิศิษฐ์ วงษ์วิญญู และคนอื่นๆ(กรุงเทพมหานคร: สอนเงินมีมา, 2553).

เมื่อพิจารณาโลกทัศน์แบบองค์รวมมองโครงข่ายโยงใยในระบบย่อยลงมาจากจักรวาล จะสามารถมองเห็นถึงองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบอยู่ ธรรมชาติ มนุษย์และสถาปัตยกรรม มีความเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่ายโยงใย ในระบบขนาดใหญ่อย่างระบบธรรมชาติที่ครอบคลุมเชื่อมโยงโครงข่ายย่อยๆ เข้าด้วยกัน ระบบธรรมชาติอาจมองได้ในหลายระดับ หากมองในมุมกว้างแผ่ขยายออกไปนอกโลก จะพบความเชื่อมโยงของระบบสุริยะ หมู่ดาวเคราะห์ที่โคจรส่งแรงดึงดูดต่อกัน สร้างปรากฏการณ์ขึ้นแก่กัน หรืออาจมองแคบลงมาสู่ระบบธรรมชาติของโลก ก็จะเห็นกลไกของระบบธรรมชาติที่ทำให้โลกเชื่อมโยงกันอย่างสมดุลอยู่ได้ หรือหากมองแคบลงมาอีกในขอบเขตของทวีป ภูมิภาค ประเทศ หรือชุมชน แต่ละระบบย่อยมีความเชื่อมโยงในระบบของตนเอง นอกจากนั้นการลดทอนมุมมองต่อระบบธรรมชาติจากองค์รวมขนาดใหญ่ลงมาสู่องค์รวมขนาดเล็กอาจทำให้มองเห็นชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่านอกจากระบบธรรมชาติจะเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับระบบอื่นๆ แล้วระบบธรรมชาติเองก็มีระบบในตนเองในขนาดที่ต่างกันไป

ในอีกด้านหนึ่งธรรมชาติก็มีความเชื่อมโยงกับระบบมนุษย์เช่นกัน โครงข่ายของมนุษย์เองเกิดการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และมนุษย์เป็นระบบสังคม ชุมชนเกิดการอยู่ร่วมกัน ตั้งถิ่นฐาน สร้างที่อยู่อาศัย สถาปัตยกรรมเป็นองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่หล่อหลอมมนุษย์ไว้ เพื่อให้ความปลอดภัยแก่ร่างกายและจิตใจ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความมั่นคงในการอยู่อาศัย และการตั้งถิ่นฐาน ทำให้มนุษย์พัฒนาความคิดในด้านอื่นๆ สร้างอารยธรรม พัฒนาความคิดและสร้างสิ่งประดิษฐ์อันนำความเจริญก้าวหน้าสู่ระบบของตน สร้างความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับระบบอื่นๆ ในธรรมชาติทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ การขาดความสมดุลของระบบย่อยยังให้ระบบใหญ่เสียสมดุลได้ในที่สุด เมื่อระบบองค์ใหญ่ขาดความสมดุลมากเข้า ก็ส่งผลดึงให้ระบบย่อยที่สมดุลขาดความสมดุลกันไปด้วย มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่ใช่ศูนย์กลางของระบบดังที่เคยเข้าใจกันในแนวคิดแบบจักรกลนิยม ซึ่งเป็นแนวความคิดในการควบคุมระบบอื่นๆ โดยมนุษย์ ความแปลกแยกจากธรรมชาติแวดล้อมเป็นภาวะที่มนุษย์แยกออกห่างจากความเป็นธรรมชาติของธรรมชาติแวดล้อม มนุษย์คิดว่าตนเองเป็นคนละส่วนกับธรรมชาติ แต่โดยเนื้อแท้แล้วความจริงของธรรมชาติ สรรพสิ่งคือการเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน มนุษย์ทุกคน สัตว์ทุกตัว ต้นไม้ทุกต้น แร่ธาตุและสสารบรรดามี และดาวทุกดวงในจักรวาลมาจากสภาวะหนึ่งเดียวกัน⁷

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์พยายามค้นหาคำตอบจากธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง และคิดค้นวิธีการจัดการและบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทางกายภาพและชีวภาพอย่างใช้ตนเป็นศูนย์กลาง วางตนอยู่เหนือระบบอื่นๆ เป็นเหตุให้ระบบที่เคยเกื้อกูลกันเป็นเอกภาพขาดความสมดุลและนำมาซึ่งภัยและหายนะทางธรรมชาติต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน นักวิชาการตะวันตก เรียกร้องให้มีการแสวงหาปรัชญาใหม่ เพื่อเป็น

⁷ ประเวศ วะสี, การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน(กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2547). หน้า 1-33.

สิ่งนำทางในการพัฒนาโดยไม่ทำลายธรรมชาติ จากจุดนี้เองถือว่าเป็นจุดสำคัญที่ทำให้นักคิด นักปรัชญา และ นักวิทยาศาสตร์ของโลกตะวันตก ได้เริ่มต้นศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจปรัชญาตะวันออกอย่างจริงจัง

ฟริตจ็อฟ คาปรา (Fritjof Capra) เป็นนักฟิสิกส์ผู้หนึ่งซึ่งมีชื่อเสียงในระดับโลกผลงานการเขียนของเขา จุดประกายความคิดในเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์โดยอธิบายผ่านปรัชญาโลกตะวันออกในงานเขียนเรื่อง *เต๋าแห่งฟิสิกส์* (The Tao of Physics - 1975) หลังจากนั้นคาปราหันมาศึกษาและให้ความสนใจเกี่ยวกับศาสตร์ด้านชีววิทยา และพยายามค้นหารูปแบบที่จะนำพาโลกไปสู่การเปลี่ยนแปลงโดยทำความเข้าใจกับมิติของชีวิตอันมีความเชื่อมโยงกันซับซ้อน ดังจะเห็นได้จากงานเขียนที่ตีพิมพ์ออกมาในช่วงหลังอย่าง *ข่ายใยชีวิต* (The Web of Life - 1996) และล่าสุด *โยงใยที่ซ่อนเร้น* (The Hidden Connections - 2002) โดยคาปราได้กล่าวถึงงานเขียนของเขาไว้ดังนี้

“ ในหนังสือเล่มแรกของผม *เต๋าแห่งฟิสิกส์* (The Tao of Physics พิมพ์ปี 1975) ผมถกประเด็นผลกระทบทางปรัชญา ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงหลักการและแนวคิดต่างๆ อย่างน่าทึ่งในฟิสิกส์ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วง 30 ปีแรกของศตวรรษที่ 20 และยังคงถูกนำมาขยายความต่อเนื่องในทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัตถุในปัจจุบัน

หนังสือเล่มที่สอง *จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ* (The Turning Point พิมพ์ปี 1982) แสดงให้เห็นการปฏิวัติในวงการฟิสิกส์สมัยใหม่จึงเป็นलगบอกเหตุว่า กำลังจะมีการปฏิวัติที่คล้ายกันนี้กับศาสตร์อื่นๆ อีกจำนวนมาก... พุดให้ชัดขึ้นก็คือ ผมได้สำรวจการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ทางชีววิทยา การแพทย์ จิตวิทยา และ เศรษฐศาสตร์ ซึ่งสาขาวิชาทั้งหมดเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับชีวิตไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้นกระบวนการทัศน์ทางฟิสิกส์ต้องถูกแทนที่ด้วยกรอบแนวคิดที่กว้างขึ้น คือวิสัยทัศน์แห่งความจริงที่มีชีวิตเป็นศูนย์กลาง ซึ่งในที่สุดจะมาเป็นแทนที่โลกทัศน์แบบกลไกของเดส์คาร์ตส์ในสาขาวิชาต่างๆ ซึ่งในหนังสือเล่มนี้กล่าวถึงวิธีการคิดแบบใหม่เกี่ยวกับชีวิตมากกว่าที่จะเป็นทฤษฎีเรื่องระบบสิ่งมีชีวิตที่ชัดเจน

ในหนังสือเรื่อง *ข่ายใยชีวิต* (The Web of Life พิมพ์ปี 1996) สรุปเรื่องคณิตศาสตร์ของความซับซ้อนและเสนอบทสังเคราะห์ทฤษฎีร่วมสมัยที่ว่าด้วยระบบที่มีชีวิตแบบไม่เป็นเชิงเส้นเอาไว้ ซึ่งอาจถือเป็นเค้าโครงความเข้าใจเรื่องชีวิตแบบวิทยาศาสตร์ใหม่ที่กำลังผุดบังเกิดขึ้น ความเข้าใจเรื่องชีวิตแบบวิทยาศาสตร์ใหม่นี้วางอยู่บนฐานแนวคิดของพลศาสตร์แบบไม่เป็นเชิงเส้น ซึ่งเป็นตัวแทนของจุดหัวเลี้ยวหัวต่อเชิงแนวคิด วิธีการเชิงระบบจะขยายเข้าสู่มิติทางสังคม และรวมถึงโลกทางวัตถุด้วย

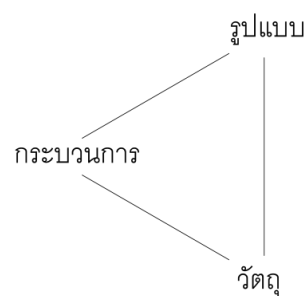
การแบ่งแยกวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเป็นเรื่องของโครงสร้างวัตถุ ส่วนสังคมศาสตร์เป็นเรื่องโครงสร้างทางสังคมแบบในปัจจุบันจะเป็นไปไม่ได้แล้วในอนาคต เพราะสิ่งทำลายหลักในศตวรรษใหม่นี้ สำหรับนักสังคมศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และทุกคนก็คือ การสร้างชุมชนที่ยั่งยืนเชิงนิเวศซึ่งได้รับการ

ออกแบบขึ้นมาในวิถีทางที่เทคโนโลยีและสถาบันทางสังคมของชุมชน หรือโครงสร้างทางวัตถุและโครงสร้างสังคม จะไม่แทรกแซงความสามารถภายในของธรรมชาติ ที่จะดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน

หลักการต่างๆ สำหรับสถาบันสังคมในอนาคตต้องสอดคล้องกับหลักการขององค์กรที่ธรรมชาติวิวัฒน์ขึ้น เพื่อคำจูนข่ายชีวิตอันเป็นกรอบแนวคิดที่เป็นเอกภาพ เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างทางวัตถุและสังคมไปด้วยกัน ทั้งหมดนี้เป็นเป้าหมายหลักของหนังสือ *โยงโยยที่ซ่อนเร้น (The Hidden Connections พิมพ์ปี 2002)* ที่จะเตรียมภาพร่างแรกของกรอบแนวคิดดังกล่าว”⁸

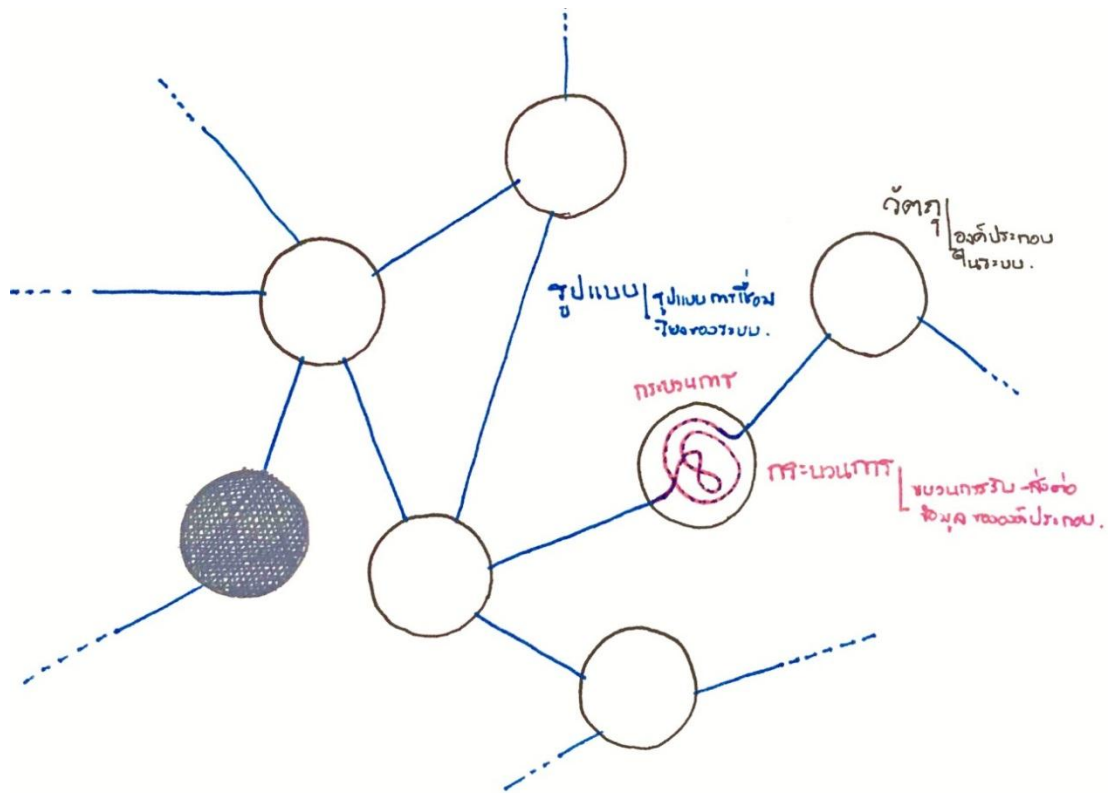
กล่าวถึงหนังสือ *โยงโยยที่ซ่อนเร้น (The Hidden Connections)* เนื้อความในภาคแรกอธิบายกรอบทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่อง ธรรมชาติของชีวิต ธรรมชาติของจิตใจและสำนึก และธรรมชาติของความเป็นจริงทางสังคม ทั้งสามส่วนนี้คาบร่านำมาอธิบายแบบแผนองค์กรของระบบชีวิต หรือคือการอธิบายความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันเป็นเอกภาพของเครือข่ายที่โยงโยยกันอยู่ ว่าองค์ประกอบต่างๆ ทั้งสิ่งมีชีวิต สิ่งไม่ชีวิต สรรพสิ่งน้อยใหญ่ มีความสัมพันธ์แก่กันและกันอย่างที่สามารถเห็นได้และที่ซ่อนอยู่ องค์ประกอบและความเชื่อมโยงขององค์ประกอบยึดโยงกันอย่างสมดุล เป็นปกติทำให้คงอยู่เป็นเอกภาพยั่งยืนอยู่ได้

คาบร่ากล่าวถึงความสัมพันธ์ของมุมมองในการเข้าใจถึงปรากฏการณ์ทางชีวภาพต่างๆ ได้ จำเป็นต้องพิจารณาทั้งสามมุมมองอย่างเท่าเทียม มุมมองทั้งสามได้แก่ **มุมมองด้านรูปแบบ มุมมองด้านกระบวนการ และมุมมองด้านวัตถุ** ซึ่งปัจจุบันวิทยาศาสตร์ให้ความสำคัญเน้นหนักไปที่มุมมองด้านวัตถุเสียมาก คาบร่ายกตัวอย่างการประสานมุมมองทั้งสามเข้าด้วยกัน เช่น ตัวอย่างการสันดาปของเซลล์ ซึ่งประกอบด้วยเครือข่าย(รูปแบบ) ของปฏิกิริยาเคมี (กระบวนการ) ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างองค์ประกอบต่างๆ ของเซลล์ (วัตถุ) ซึ่งตอบสนองการรบกวนจากสิ่งแวดล้อมโดยการเรียนรู้ คือผ่านการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่กำกับทิศทางด้วยตนเอง(กระบวนการ) และในลักษณะที่คล้ายกันนี้ปรากฏการณ์ของการผุดบังเกิดก็คือ กระบวนการโครงสร้างกระจาย (วัตถุ) ที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกับวงจรสะท้อนกลับจำนวนมาก (รูปแบบ)

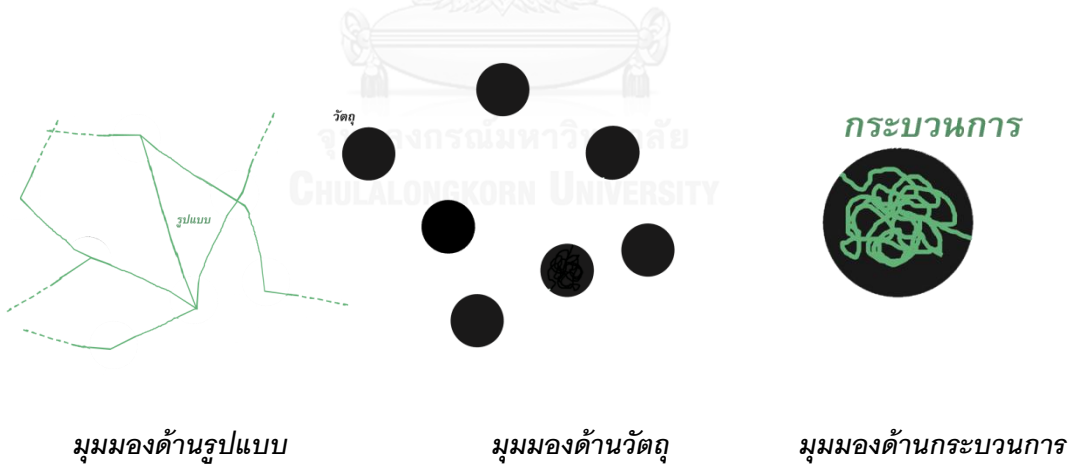

ภาพที่ 2- 2
ภาพแสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยง
ของระบบชีวิต

⁸ ฟริตจ็อฟ คาบร่า, โยงโยยที่ซ่อนเร้น (the Hidden Connection).

ภาพที่ 2-3 ภาพแสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของระบบชีวิตในมิติความ योगโยขององค์รวม
เมื่อวิเคราะห์ระบบที่มีชีวิตในมุมมองทั้ง 3 ด้าน

มุมมองด้านรูปแบบ

มุมมองด้านวัตถุ

มุมมองด้านกระบวนการ

“เมื่อศึกษาระบบที่มีชีวิตด้วย มุมมองด้านรูปแบบจะพบว่า แบบแผนองค์กรของสิ่งมีชีวิต คือ เครือข่ายสร้างตัวเอง”

“โครงสร้างที่เป็นวัตถุของ ระบบชีวิตเป็นระบบเปิดที่ มีการทำงานแบบไหลสมดุล”

“ระบบของชีวิตคือระบบของ การรู้ โดยกระบวนการของการ รู้ นั้น เชื่อม โยง ใกล้เคียงกับ แผนการสร้างตนเองของระบบ”

ภาพที่ 2- 4 ภาพแสดงความเชื่อมโยงขององค์กรรวม

ความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันของระบบสิ่งมีชีวิต ที่ควบหลอมรวมกันเป็นกลุ่มก้อน มีรูปแบบในการโยงใยถึงกันอย่างเป็นอัตลักษณ์ ในระดับการมองรูปแบบโดยองค์รวมเช่นในระดับ ชุมชน จังหวัด ภาค ประเทศ ภูมิภาค โลก หรือออกไปจนถึงจักรวาล ก็จะพบว่าสรรพสิ่งนั้น ล้วนเชื่อมโยงกันทั้งที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน และที่เร้นซ่อนอยู่

ภาพที่ 2- 5 ภาพแสดงมิติของรูปแบบการเชื่อมโยง

การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายอาศัยการแลกเปลี่ยนหรือส่งผ่าน แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงพึ่งพากัน เช่น สสาร พลังงาน ส่งผ่านเป็นอาหารผ่านกระบวนการกลายเป็นของเสียและส่งต่อไปเพื่อเป็นอาหารขององค์ประกอบอื่นๆที่เชื่อมโยงกัน การสื่อสารของมนุษย์ก็คือเป็นจุดที่ทำให้เกิดระบบสังคม วัฒนธรรมขึ้น มีส่วนทำให้สังคมมนุษย์พัฒนา และสร้างค่าและความหมาย

ภาพที่ 2- 6 ภาพแสดงมิติขององค์ประกอบในองค์กรรวม

ส่วนองค์ประกอบของระบบ จากอดีตการเชื่อมโยงของสิ่งไม่มีชีวิตสื่อสารกันจนทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นผ่านเวลาอันยาวนาน ในขณะที่สิ่งมีชีวิตที่มีพัฒนาการกว้างขวางดังเช่น มนุษย์ก็สร้างสรรค์องค์ประกอบในระบบที่ไม่มีชีวิตขึ้นจากประสบการณ์การเรียนรู้ระบบของมนุษย์ เกิดเป็นภูมิปัญญา องค์ความรู้ ซึ่งหนึ่งในองค์ประกอบที่ไม่มีชีวิตเหล่านี้คือ สถาปัตยกรรม

2.1.1 โลกทัศน์องค์รวมและการจัดการมรดกวัฒนธรรม

การมองความสัมพันธ์ขององค์ประกอบอย่างองค์รวม ถูกนำมาใช้ในการจัดการมรดกวัฒนธรรมเช่นกัน จากอดีตการอนุรักษ์มุ่งเน้นที่สิ่งก่อสร้างที่เป็นรูปธรรมต่อมาได้ขยายขอบเขตสู่องค์ประกอบอื่นๆ เช่น ภูมิทัศน์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา โดยอิโคโมสไทย (ICOMOS THAI)⁹ ได้ให้ความหมายของมรดกวัฒนธรรมในเอกสารร่างกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม ฉบับปรับปรุง 2554 ไว้ดังนี้

มรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์ของชนในชาติที่เป็นสมบัติทาง วัฒนธรรมอันมีคุณค่า ที่ตกทอดมาจากรุ่นก่อนเป็นประจักษ์พยาน ของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ หมายถึงรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ ได้สร้างขึ้น และระบบนิเวศซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าไม่สามารถหา ทดแทนได้ เป็นเครื่องหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของผู้คน ในอดีตแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่โดดเด่นและเอกลักษณ์ของพื้นที่ มีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและควรค่าแก่การสืบสาน ต่อไปในอนาคต มรดกวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ มรดกวัฒนธรรม ที่จับต้องได้ และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

1) **มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้** หมายถึง มรดกทาง วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจับต้องและมองเห็นได้ ได้แก่ โบราณสถาน อนุสาวรีย์ *สถาปัตยกรรม อาคารกลุ่มอาคาร ย่านชุมชนท้องถิ่น เมืองเก่า* แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี แหล่ง ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ *ภูมิทัศน์วัฒนธรรม* โบราณวัตถุและผลงาน ศิลปะแขนงต่างๆ เป็นต้น

2) **มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้** หมายถึง มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้อง หรือแสดงออกมาทางกายภาพ ได้แก่ ภูมิปัญญาความรู้ ความหมาย ความเชื่อ ความสามารถขนบธรรมเนียมประเพณีจารีตที่บุคคล หรือชุมชนได้สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตอยู่ และได้ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้ **แหล่งมรดกวัฒนธรรม** คือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้อง ได้ที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อย่างแยกไม่ออก แสดงให้เห็นถึงการมองความเชื่อมโยงระหว่าง มนุษย์ ธรรมชาติ และองค์ประกอบอื่นๆ ที่ประกอบรวมกันเป็นระบบขึ้น เช่น มนุษย์และวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของมรดกวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม **ภูมิทัศน์วัฒนธรรม** ซึ่งคือสภาพภูมิประเทศเป็นองค์ประกอบของธรรมชาติ ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

⁹ สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites หรือ ICOMOS)

คือองค์กรวิชาชีพทางมรดกทางวัฒนธรรมในระดับสากล ซึ่งมีเป้าหมายการทำงาน เพื่อการอนุรักษ์ และปกป้องคุ้มครองโบราณสถานในลักษณะขององค์กรอิสระ NGO ที่มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาอย่างเป็นทางการของ UNESCO

2.2 อธิบายเจตนา

ทัศนะของพุทธศาสนาในการมองความสัมพันธ์โยงโยแห่งเหตุปัจจัย

โลกทัศน์องค์รวมกล่าวถึงความเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่ายโยงโยของสรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาล ในทางเดียวกันองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ได้ชี้ให้เห็นถึงกฎสูงสุดของธรรมชาติ นั่นคือ กฎอิทัปปัจจยตา อันเป็นกฎแห่งความเกี่ยวเนื่องกันของสิ่งใด ๆ เป็นเหตุปัจจัยในการทำให้เกิดขึ้นและดับไป เป็นกฎสูงสุดที่ครอบคลุมความเกี่ยวเนื่องของสรรพสิ่งทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม เป็นหัวใจของพุทธศาสนาที่เป็นหลักในการอธิบายธรรมในอีกหลากหลายข้อ เช่น กระบวนการคิด “โยนิโสมนสิการ” หรือที่เรียกว่า วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย มีหลักการว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” การสืบสาวหาเหตุปัจจัยทำให้เห็นซึ่งความเชื่อมโยงกันขององค์ประกอบ เช่น มนุษย์ โลก และจักรวาล มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันในลักษณะขององค์รวม โดยท่านพุทธทาสได้กล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า “ดูเถอะจักรวาล คอสมอส (cosmos) ระหว่างดวงอาทิตย์ ดวงดาว ดวงอะไรต่าง ๆ จักรวาลทั้งหมดมันอยู่อย่างสหกรณ์ มันเนื่องกัน และกัน สัมพันธ์กันและกัน มันจึงอยู่ได้ คือในโลกเดียวกัน มันมีการอยู่แบบสหกรณ์ มนุษย์สัตว์เดรัจฉาน กับต้นไม้ กับแผ่นดิน มันอยู่อย่างประสานงานกันแบบสหกรณ์ มือ ตีน แขน ขา มันทำงานแบบสหกรณ์ ชีวิตจึงรอดได้” (พุทธทาสภิกขุ 2521:39-40) ทัศนะองค์รวมจึงวิธีการคิดไปในทิศทางเดียวกันกับทัศนะของพุทธศาสนา ในการเห็นซึ่งความเชื่อมโยง เกื้อกูล พึ่งพา ของสรรพสิ่งทั้งหลายตั้งแต่องค์ประกอบในระบบใหญ่ สู่องค์ประกอบในระบบเล็ก องค์ประกอบในระบบย่อยเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบในระบบใหญ่ ต่อเนื่องกันเป็นทอดๆ อยู่ร่วมกันอย่างสมดุลเป็นเอกภาพ ตั้งแต่จักรวาล สู่โลก ธรรมชาติ สังคมและมนุษย์

อิทัปปัจจยตา หมายถึง “ภาวะที่มีอันนี้ๆ เป็นปัจจัย”,

ความเป็นไปตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย, กระบวนการแห่งเหตุปัจจัย,

กฎที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น;

เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี, เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”,

เป็นอีกชื่อหนึ่งของหลัก **ปฏิจจนุปบาท** หรือ ปัจจยการ¹⁰

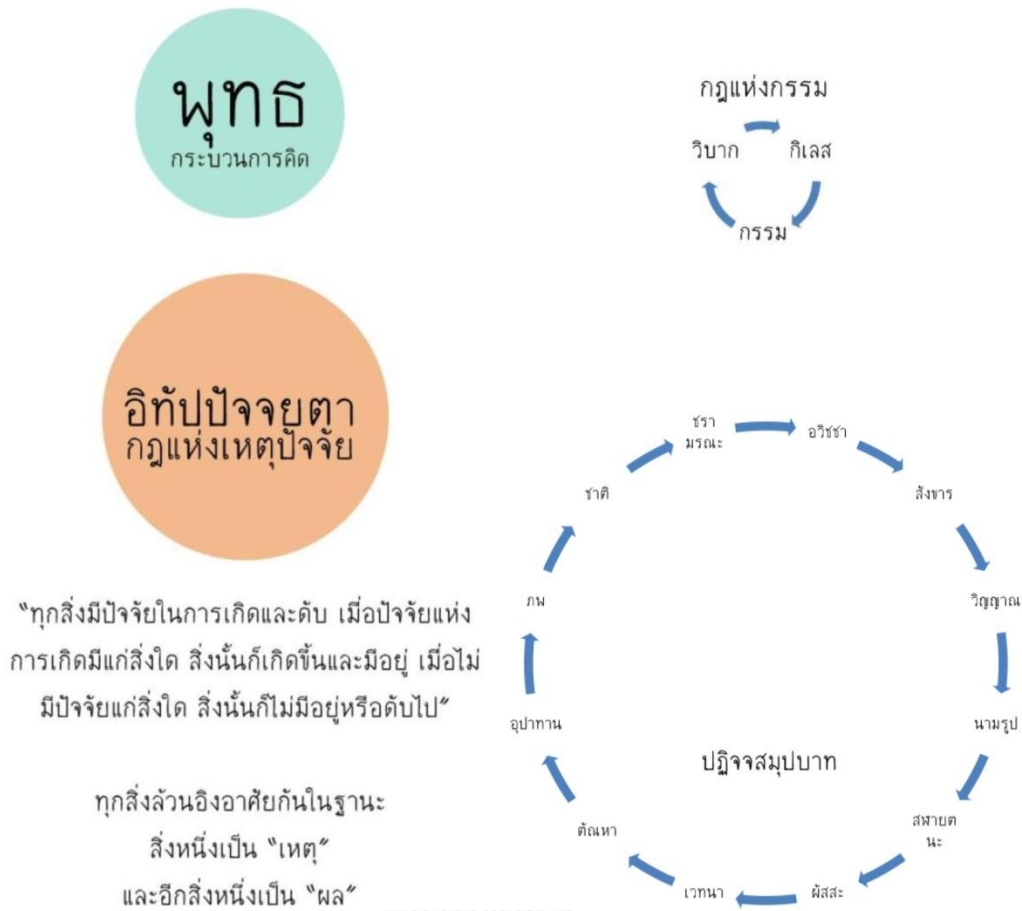
อิทัปปัจจยตาเป็นกฎสูงสุดแห่งความเกิดดับของสรรพสิ่ง ซึ่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ และทรงชี้ให้เห็นถึงกฎนี้ที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาในธรรมชาติ กล่าวคือเป็นกฎของวิธีการในการสืบสาวด้วยเหตุและผล ถึงเหตุและปัจจัย ที่ทำให้สิ่งใด ๆ นั้นเกิดขึ้นหรือดับไปอย่างไร “สิ่งใดๆ” ที่กล่าวถึงนี้ หมายถึงถึงทั้งรูปธรรม

¹⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2546).

และนามธรรมที่ปรากฏให้เห็นได้ตามธรรมชาติ ด้านรูปธรรมมนุษย์สามารถรับรู้ได้ด้วยทวารทางรูป อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ทวารทางรูปเหล่านี้มนุษย์ใช้เพื่อรับรู้สิ่งภายนอกที่เป็นรูปธรรม ส่วน “สิ่ง” ในด้านนามธรรมที่ไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยทวารทางรูป มนุษย์สามารถรับรู้ได้เช่นกันด้วยทวารทางนาม นั่นคือ “จิต” ซึ่งสามารถรับรู้ได้ถึงสภาวะธรรมหนึ่งๆที่เกิดขึ้น ในทางพุทธศาสนาภาวปฏิบัติปัจเจกสามารถนำมาอธิบายกลุ่มธรรมต่างๆว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร เกิดขึ้นมาด้วยเหตุใดเป็น “เหตุ” และ “ปัจจัย” เกี่ยวเนื่องกันอย่างไร เช่น เหตุปัจจัยของกฎแห่งกรรมกฎปฏิจลสมุปบาท กฎไตรลักษณ์ เป็นต้น

อิทัปปัจเจยตา สามารถนำมาใช้วิเคราะห์สืบสาวความสัมพันธ์ของรูปธรรมต่างๆในธรรมชาติเรียกว่า **“โยนิโสมนสิการ” คือการคิดพิจารณาโดยแยกคายเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับ** เช่น ในการศึกษาวิจัยนี้มุ่งเน้นหาเหตุปัจจัยของชุมชนที่ศึกษาว่าการที่ชุมชนแห่งนี้มีปราชญ์แห่งพุทธเกิดขึ้น ชาวบ้านเองก็มีความสนใจในการศึกษาหลักธรรมกันอย่างจริงจัง ผู้คนเหล่านี้เกิดภายใต้การแวดล้อมอย่างไร ทั้งสภาพทางธรรมชาติ สังคมวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรม แต่ละองค์ประกอบมีความเชื่อมโยงกับมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างไรได้บ้าง จึงต้องสืบสาวหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม ในขณะเดียวกันสถาปัตยกรรมเกิดขึ้นเนื่องจากการให้แนวคิดและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ การศึกษาจึงต้องขยายสู่ความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรมชาติ มนุษย์ และสถาปัตยกรรมว่าเชื่อมโยงกันด้วยเหตุปัจจัยอย่างไร เพื่อค้นหาหลักที่กำหนดระบบการเชื่อมโยงกันขององค์ประกอบต่างๆซึ่งในที่นี้คือ ธรรมชาติ มนุษย์ และสถาปัตยกรรม ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลเป็นระบบที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน เมื่อสืบสาวหาความเชื่อมโยงขององค์ประกอบหรือเหตุปัจจัย จะทำให้เห็นว่าแต่ละองค์ประกอบในระบบนั้นมีการเชื่อมโยงเป็นเหตุและส่งผลอย่างไรต่อกัน และกัน และเห็นเหตุที่สถาปัตยกรรมส่งผลต่อมนุษย์ซึ่งเจริญเติบโตเป็นชุมชนพุทธที่เข้มแข็ง

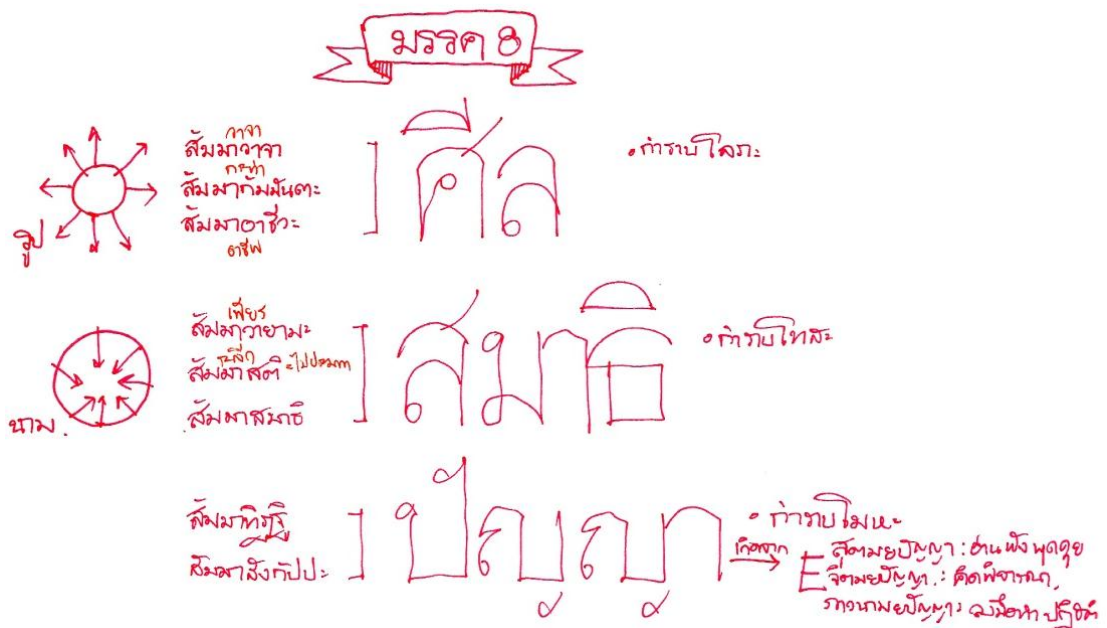
เริ่มแรกด้วยการศึกษาหลักธรรมอันเป็นเหตุปัจจัยที่จะทำให้ชีวิตของมนุษย์ เจริญไปในแนวทางของพุทธ กล่าวคือมีชีวิตเพื่อฝึกฝนจิตให้พัฒนาไปสู่ความพ้นทุกข์ หลักที่มนุษย์จะต้องศึกษามีอยู่ 3 ประการคือ **ไตรสิกขา** ซึ่งกล่าวถึงสิ่งที่มนุษย์ควรศึกษาให้เจริญทั้ง 3 ประการ คือ ศีล สมาธิและปัญญา จะพิจารณาธรรมได้ มนุษย์ก็ต้องใช้**ทวาร 6** (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ)เป็นสำคัญในการรับรู้ ฝึกฝนให้เห็นถึง **ไตรลักษณ์** คือ กฎแห่งธรรมชาติ 3 ลักษณะที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดา ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แสดงให้เห็นถึงความเกิดดับของสรรพสิ่ง ที่ขึ้นอยู่กับความเกิดเนื่องกันด้วยเหตุปัจจัย คือ อิทัปปัจเจยตา

ภาพที่ 2- 7 ภาพแสดงความสัมพันธ์การเกื้อหนุนให้เกิดขององค์ธรรม ตามหลักอทิทัปปัจจยตา

ปัจจัยสำคัญอีกประการคือ สภาพแวดล้อมที่ช่วยเอื้อให้เกิดสภาวะในการพัฒนาจิตได้มากขึ้น เป็นการพิจารณาสภาพแวดล้อมในการทำกิจกรรมของมนุษย์ ในอดีตส่วนใหญ่มนุษย์อยู่ท่ามกลางธรรมชาติในการทำเกษตรกรรม และใช้เรือกในพักอาศัย แต่ปัจจุบันในสภาพสังคมอุตสาหกรรมสถาปัตยกรรมเข้ามามีบทบาทมาก ในกิจกรรมของมนุษย์ สถาปัตยกรรมจึงมีผลต่อการรับรู้ผ่านทวาร 6 โดยหลักธรรมที่กล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต ได้แก่ หลักของ **สัปปายะ 7** (สัปปายะ – สิ่ง สถานที่ หรือบุคคล ซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะแก่กัน เกื้อกูล หรือเอื้ออำนวยโดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อกูลแก่การบำเพ็ญและประดับประดาของรักษาสมาธิ) อันได้แก่ อากาศ (ที่อยู่) โคจร(แหล่งอาหาร) ภัตตะ(เรื่องพูดคุยที่เสริมการปฏิบัติ) บุคคล(ผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยแล้วช่วยให้จิตใจผ่องใส สงบมั่นคง) โภชนะ(อาหาร) อตุ(สภาพแวดล้อมและอุณหภูมิจ) และอิริยาบถ เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่า หลักของ สัปปายะนั้นเป็นการพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมที่บริบูรณ์ด้วย ศีลและสมาธิ ทำให้ไม่เกิดความเดือดเนื้อร้อนใจ สามารถอยู่ได้บริบูรณ์ในขั้นศีล และเป็นสภาวะแวดล้อมเอื้อให้เกิดความสงบใจ ในขั้นของสมาธิ

2.2.1 เหตุปัจจัยแห่งไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา) และ สติ

ภาพที่ 2- 8 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขาและมรรค

ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 คือ ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดสูงสุดคือพระนิพพาน ได้แก่

1. อริศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง
2. อริจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง
3. อริปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

ไตรสิกขา จึงเป็นแนวทางการศึกษาเพื่อให้เพื่องมุ่งไปสู่ความพ้นทุกข์

- เริ่มแรกในระดับ **ศีล** คือ
- ความประพฤติดีทางกายและวาจา
 - การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย
 - ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม

ศีลเป็นระดับของการฝึกกายและวาจาให้เป็นปกติ เป็นขั้นพื้นฐานในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสภาพแวดล้อม ให้ปกติไม่เบียดเบียน ส่งผลกระทบกับองค์ประกอบภายนอกตัวเราทั้งในการกระทำ และวาจา

- ในระดับ **สมาธิ** คือ
- ความมีใจตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต
 - การทำให้ใจสงบแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่าน
 - การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ

สมาธิเป็นระดับของการฝึกจิตฝึกใจ ซึ่งเป็นสภาวะภายในมนุษย์ให้อยู่ในสภาวะปกติคือสงบนิ่ง แน่วแน่ ตั้งมั่น เพื่อใช้ในการเจริญปัญญา พิจารณาสภาวะที่ละเอียดอ่อน

ท่านพุทธทาสบรรยายธรรมถึงสมาธิไว้ดังนี้ “สมาธิคืออะไร? ท่านบัญญัติความหมายไว้ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด เป็นสมาธิใหญ่หลวงมหาศาลเลยว่า สมาธิ คือ เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์, เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์. อาตมาารู้สึกว่าบางคนฟังไม่ถูกก็งง ไม่รู้ว่าอะไร. เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ ก็บอกเสียเลยว่า เอกัคคตาจิต คือ จิตที่มีความคิดเพียงสิ่งเดียว มุ่งเพียงสิ่งเดียว ตั้งอยู่ในสิ่งเดียว; เอกัคคะ แปลว่า มียอดเยี่ยมเดียว, เอกัคคตาจิต จิตที่มียอดเยี่ยมเดียว คือมันมุ่งอยู่ที่สิ่งเดียว, นี้เรียกว่า เอกัคคตาจิต, และมัน มุ่งต่อพระนิพพานเท่านั้น, ไม่มุ่งต่ออันอื่น ก็เรียกว่ามันมีนิพพานเป็นอารมณ์ เอกัคคตาจิตที่มุ่งต่อพระนิพพานเป็นอารมณ์นั่นแหละคือใจความของสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ มันจะทำสมาธิแบบไหน ก็แบบ ก็สืบแบบ ทำไปเถอะ ต่างๆ แปลกๆ กัน, ใจความของมันมันก็อยู่ที่ความมุ่งพระนิพพานเป็นอารมณ์ของจิตที่ตั้งไว้ เป็นอารมณ์เดียว เป็นสิ่งเดียว.

ที่นี้ก็ มีสมาธิ ก็หมายความว่า จิตมันมั่นคง ตั้งมั่น ขณะนั้นก็ไม่มีกิเลสรบกวน ขณะนั้นจิตก็ว่างไว้ในขณะที่จะคิดจะนึก หรือจะทำหน้าที่ของจิต คำว่า ทำสมาธิ, ทำสมาธิไม่ใช่หมายถึงไปนั่งหลับตาตัวแข็งที่อึดเป็นท่อนไม้, ไม่ใช่หมายความว่าอย่างนั้น หมายความว่า ทำทุกอย่างทุกทาง กล่อมเกล่าจิตใจให้เป็นจิตที่มีจุดหมายเดียว อารมณ์เดียว ที่เรียกว่า เอกัคคตา, แล้วมันก็ปราศจากกิเลส แล้วมันก็เข้มแข็ง มันก็เข้มแข็ง เพราะมันรวมแสงรวมกำลัง แล้วมันก็ไวต่อหน้าที่ของมัน จิตมีหน้าที่คิด จิตที่เป็นสมาธิจะไวต่อการคิด จิตที่ไม่เป็นสมาธิมันมุ่มง่ามเคอะคะ มันคิดไม่ได้ หรือมันไม่ไวต่อการคิด สมาธินั้นหมายความว่า จิตมีกำลังเข้มแข็งอยู่ที่จุดเดียว ไม่มีกิเลสรบกวน แล้วก็ว่างไว้ในหน้าที่ที่จะคิดจะนึก จะคิดจะนึก จะทำจะตัดสินใจ จะทำอะไรก็ตาม; ถ้าทำด้วยสมาธิมันทำได้ดี ทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ ฉะนั้นคนที่หน้าที่ที่จะต้องคิดจะต้องนึกจะต้องตัดสินใจ จะต้องสั่งงานผู้อื่น อะไรก็ตาม จะต้องทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ”¹¹

¹¹ พุทธทาสภิกขุ, *บวชทำไม* (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549).

- ในระดับ **ปัญญา** คือ
- ความรู้ทั่ว
 - ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล
 - ความรู้เข้าใจชัดเจน หยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ
 - ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นความเป็นจริง

ปัญญายเป็นระดับของการเกิดความรู้แจ้ง รู้อย่างถ้วนทั่วตามความเป็นจริงเกิดได้จากการคิด พิจารณาหาเหตุผล(จินตมยปัญญา) การสดับการเล่าเรียน(สุตมยปัญญา) การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา)

ท่านพุทธทาสบรรยายธรรมเกี่ยวกับวิถีแห่งการเกิดปัญญาดังนี้

“ มีปัญญา, ปัญญา แปลว่า ความรู้ คือ รู้สิ่งที่ควรรู้, รู้ความจริงที่ควรรู้ ความจริงที่ดับทุกข์ได้นั้น เป็นความจริงที่ควรรู้ ขอให้รู้ความจริงนั้นอยู่ตลอดเวลา อยู่ตลอดเวลา ด้วยสติ สติระลึกเอามา แล้ว สัมปชัญญะกำหนดเอาไว้ แล้วก็อยู่อย่าง เป็นความรู้รอบ เป็นปัญญาอยู่ตลอดเวลา อย่าให้เกิดการปรุงแต่งในจิตจนเกิดความคิดชนิด ตัวกูของกู นี้คำพูดมันค่อนข้างจะหยาบคาย แต่มันจำเป็นว่า ความคิดชนิดที่มีความหมายเป็นตัวกู หรือเป็นของกูนั้น เป็นความคิดผิด พร้อมทั้งทำให้เกิดความทุกข์อย่างยิ่ง มันเป็นความคิดที่ผิด เป็นความรู้ที่ผิด เรียกว่าเป็นความผิดนั้นแหละ

ข้อนี้ก็ ในพระบาลีให้ตัวอย่างไว้เป็นอย่างดี ที่อาตมาก็เอามาเล่าบ่อยๆ ว่า แม่ไก่ ฟักไข่ให้ดีก็แล้วกัน ไม่ต้องคิดว่าลูกไก่จะออกมา, นี่แม่ไก่จะฟักไข่ให้ถูกต้องตามวิธีของธรรมชาติ; จะเขี่ย จะกก จะกลับ จะทำให้อุ่นให้เย็นอะไรก็แล้วแต่ ให้มันถูกต้องตามวิธีการฟักไข่, แล้วลูกไก่ก็จะออกมาเอง โดยที่แม่ไก่ไม่ต้องหวังว่า ลูกไก่จะออกมา ลูกไก่จะออกมา, ถ้าแม่ไก่ตัวไหนมันหวังว่าลูกไก่จะออกมา บ่นว่า ลูกไก่จะออกมา มันเป็นแม่ไก่บ้า มันใช้ไม่ได้. คนนี้ก็เหมือนกันแหละ จงทำงานให้ถูกต้องด้วยสติปัญญา เกี่ยวกับการกระทำนั้น โดยไม่ต้องมีความคิดหวังเป็นตัวกูของกู ว่าออกมา จงออกมา จงได้มา จงได้กำไร จงอย่างนั้น จงอย่างนี้ ซึ่งเป็นเรื่องของตัวกู ของกูอย่างนั้น มันทำให้เป็นทุกข์เปล่าๆ แล้วมันก็ไม่ได้ด้วย แล้วมันจะทำให้งานเสียก็ได้

เราจงทำงานหรือมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา อย่าประมาทปัญญา พอกพูนปัญญา คือ ความรู้สึกคิดนึกที่ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา เมื่อจะทำงานก็มีปัญญาในงานที่จะทำ เมื่อทำงานอยู่ ก็มีปัญญาในงานที่กำลังทำ เมื่อทำงานเสร็จได้ผลงาน ก็มีปัญญาอยู่ในการได้ผลงาน อย่าให้ได้ผลงานด้วยกิเลส ตัณหา แต่ได้ด้วยสติปัญญา อ้อ มันอย่างนี้เองนี้ ทำอย่างนี้มันก็ได้ อย่างนี้เอง ไม่ต้องไปหลงไหลมัวเมา ให้มันสูญเสียดิถีสัมปชัญญะ หรือจะเก็บผลงานไว้กินไว้ใช้รักษาไว้ ก็ด้วยสติปัญญา เก็บไว้ด้วยสติปัญญา อย่าให้มันทรมาณใจ เมื่อจะเอาผลงานมากินมาใช้ ก็ทำด้วยสติปัญญา อย่าให้มันผิดพลาด เมื่อจะแบ่งปันให้ผู้อื่นบ้าง ทำบุญทำทาน ก็ทำด้วยสติปัญญา; แปลว่าเป็นฆราวาสที่มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ทั้งก่อนแต่ทำงาน กำลังทำงาน ได้ผลงาน เก็บผลงาน ใช้ผลงาน กินผลงาน แบ่งปันผลงาน อะไรก็ทำด้วยปัญญา ไม่มีกระหืดกระหอบด้วยกิเลสตัณหา”¹²

- ความเกี่ยวเนื่องกันของ **ศีล สมาธิ ปัญญา**

ศีล เป็นฐานของการเกิด **สมาธิ** กล่าวคือ ความปกติทางกายวาจาทำให้ไม่เบียดเบียน ผู้อื่นยอมไม่เกิดเรื่องจากภายนอกเข้ามา กระทบ ทำให้ศีลเป็นฐานในการเอื้อให้เกิด ความสงบภายในเกิดสมาธิขึ้นได้

ศีล และ **สมาธิ** เป็นฐานของ **ปัญญา** กล่าวคือ หากความประพฤติทางกาย วาจา และใจไม่อยู่ในสภาวะปกติแล้ว ก็ยอมไม่สามารถทำให้พิจารณาเกิดปัญญาได้

เมื่อพิจารณาเกิดปัญญาขึ้นยอมเห็นถึงความสำคัญในการรักษาศีลและเจริญสมาธิ

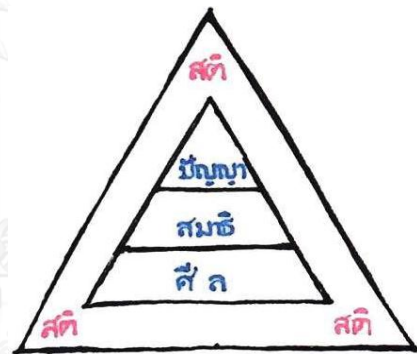
ภาพที่ 2- 9
ภาพแสดงความเกี่ยวเนื่องกันให้เกิดขององค์
ธรรมในหลักไตรสิกขา

¹² พุทธศาสนิกชน, บวชทำไม(กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549)

- สติ** คือ ความระลึกได้, นึกได้, ความไม่เผลอ, การคุมใจไว้กับกิจหรือกัมมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง
- สัมมาสติ** คือ ระลึกชอบ คือระลึกใน สติปัฏฐาน 4
- สติปัฏฐาน** คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ, ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธาน, การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลาย ให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง, การมีสติกำกับดูสิ่งต่างๆ และความเป็นไปทั้งหลายโดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมันไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดี ยินร้าย ที่ทำให้มองเห็นเพี้ยนไปตามอำนาจกิเลส มี 4 อย่างคือ กายานุปัสสนา, เวทนานุปัสสนา, จิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา

การมีสติที่จะรู้เท่าทันความเป็นจริงในขณะนั้นๆ ที่เกิดขึ้นได้จึงเป็น**สัมมาสติ** คือ ระลึกชอบ รู้ตามจริง ด้วยสัมปชัญญะถึงกาย เวทนา(ความรู้สึก) จิต และธรรม ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

- ความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันของ**ไตรสิกขา และสติ**
การฝึกฝนให้เจริญในศีล สมาธิ ปัญญานั้นต้องมีสติเกิดขึ้นอยู่เป็นปกติ เพราะหากขาดสติแล้วก็ไม่สามารถรับรู้ได้ ถึงตั้งมั่นรักษาศีล และฝึกสมาธิ รวมถึงการเจริญปัญญาหากไม่มีสติก็ไม่สามารถเจริญปัญญาได้เนื่องด้วยซึ่งเป็นสัมมาสตินั้น ทำให้จิตมีความไวและรู้เท่าทัน การเกิดขึ้นของสิ่งต่างๆตามความเป็นจริงในขณะนั้น สติจึงเป็นองค์ธรรมที่อยู่ในทุกระดับของการฝึก ศีล สมาธิ และปัญญา

ภาพที่ 2 - 10

ภาพแสดงความสัมพันธ์
ระหว่างหลักไตรสิกขาและสติ
(ภาพจากหนังสือเข้าใจ เข้าถึง พุทธศาสนา)

ท่านพุทธทาสเคยบรรยายธรรมถึงเรื่องของสติไว้ดังนี้

“ มีสติ สิ่งที่เรียกว่า สติ นี้เป็นธรรมะพิเศษ, เป็นธรรมะจำเป็นสำคัญที่จะต้องใช้ในทุกระดับ; ช่วยจำข้อความนี้ไว้ให้ดี ๆ ว่าธรรมะที่จะ ต้องใช้ทุกระดับ ไม่ว่าจะที่ไหน อย่างไร ได้แก่ สติ **ทุกเรื่องมันต้องทำไป หรือเป็นไป ในความควบคุมของสติ**; ถ้าไม่มีสติ มันก็ทำอะไรไม่ได้, แม้แต่จะลุกขึ้นยืน จะเดินไปมันก็ทำไม่ได้, มันก็หกล้มหลุกหลวนเซไป, แม้แต่จะรับประทานอาหาร ถ้ามันไม่มีสติ เต็มของมัน ก็ป้อนอาหารเข้าจมูกไป, หรือว่าถ้าไม่มีสติ มันก็จะกินอาหารอย่างตะกตะ อย่างที่เป็นกิเลส ไปคิดดูเอง

ก็แล้วกันว่า เรื่องอะไร ทุกเรื่องที่อยู่ที่บ้านที่เรือน นับตั้งแต่ว่าจะทำงานชั้นหยาบ ตักน้ำ ผ่าฟัน ล้างหม้อ ล้างไห ก็ต้องทำไปด้วยความรู้สึกที่เรียกว่า สติ ถ้ามันเป็นเรื่องของกิเลสแล้ว ก็จะต้องระมัดระวังยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงมีหลักในชั้นสูงว่า มีสติในทุกผัสสะ, มีสติในทุกผัสสะ”¹³

2.2.2 เหตุปัจจัยแห่งทวาร 6

ทวาร หมายถึง ประตู หรือช่องทางที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างภายในกับภายนอก ในทางพุทธศาสนา **ทวาร 6** ก็คือประตูของมนุษย์ที่เชื่อมการรับรู้สิ่งที่อยู่ภายนอกร่างกายและจิตใจ ทั้งส่วนที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมเข้าสู่ภายใน โดยการกระทบกันระหว่างภายในและภายนอกเรียกว่าผัสสะ

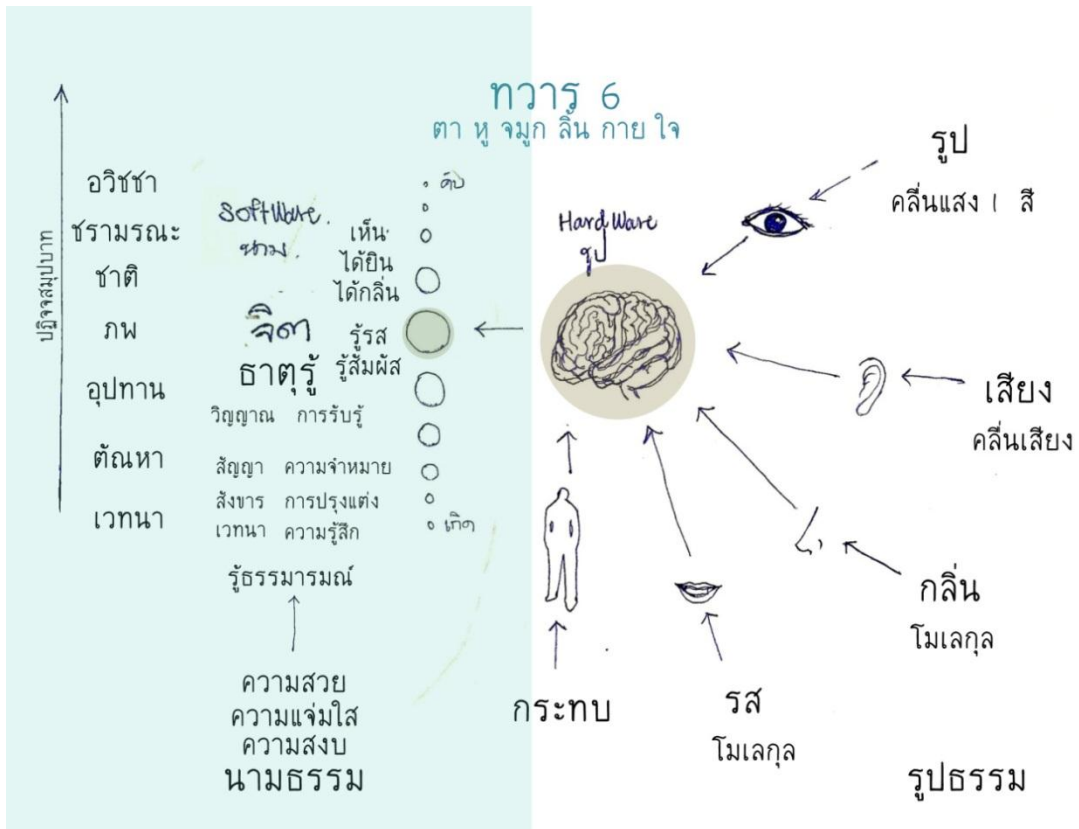
ท่านพุทธทาสภิกขุบรรยายถึงและทวาร 6 และผัสสะ ไว้ดังนี้

“ สิ่งที่เรียกว่า ผัสสะ นี้ ... พุทธรูปอีกทีหนึ่งก็ว่า เรา คนเรานี่ มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ อย่าง ที่จะกระทบกันเข้ากับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ ที่อยู่ข้างนอก ที่เป็นคู่กระทบ; เรียกว่า มันมีคู่ติดต่อกับ หรือ คู่กระทบ: ตาเป็นคู่กับรูป หูเป็นคู่กับเสียง จมูกเป็นคู่กับกลิ่น ลิ้นเป็นคู่กับรส ผิวกาย เป็นคู่กับโผฏฐัพพะที่จะมากระทบผิวกาย; นี่เป็นฝ่ายกาย เป็นฝ่ายรูปธรรม, คู่สุดท้ายเป็น ฝ่ายนามธรรม คือ ใจ ที่จะรู้สึกกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดของใจ ที่เรียกว่า ธัมมารมณฺ์ ใจนี้เป็นคู่กับ ธัมมารมณฺ์ จะต้องพบกันอยู่เสมอ คือ มันคิดนี้รู้สึกได้, จะอาศัยความจำแต่หนหลัง ที่จำอะไรไว้ได้มาก สิ่งเหล่านั้น ก็จะมากลายเป็นสิ่งสำหรับคิดนี้รู้สึกขึ้นมาแล้วก็กระทบใจ. นี้ก็เรียกว่า มีคู่กระทบ:

ตา ก็มีสิ่งสำหรับกระทบ คือ รูป,
 หู ก็มีสิ่งสำหรับกระทบ คือ เสียง,
 จมูก ก็มีคู่กระทบ คือ กลิ่น,
 ลิ้น มีคู่กระทบ คือ รส,
 ผิวกาย ก็มีคู่กระทบ คือ โผฏฐัพพะ,
 ใจ ก็มีคู่กระทบ คือ ธัมมารมณฺ์

ทวาร 6 เป็นสิ่งที่อยู่กับเนื้อกับตัว หรือเป็นเนื้อเป็นตัวของตนอยู่แท้ๆ แต่แล้วคนก็ไม่รู้จัก นี่พิจารณาดูกันถึงขั้นนี้ก่อนเถอะว่า มันเป็นเนื้อเป็นตัวของตัวอยู่กับตัวแท้ๆ แต่คนก็ไม่รู้สึก ไม่รู้จัก ว่ามันมีอยู่อย่างไร ในฐานะอย่างไร”¹⁴

¹³ พุทธทาสภิกขุ, *บวชทำไม* (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549)

ภาพที่ 2- 11 ภาพแสดงความสัมพันธ์ของทวาร 6 เชื่อมโยงกับกระบวนการเกิดทุกข์(ปัจจัยสมุปปาท)

ทวารทั้ง 6 นี้ ได้แก่ **ตา หู จมูก ลิ้น กาย** และ **ใจ** เป็นอายตนะภายใน เชื่อมต่อกับอายตนะภายนอก 6 อย่าง ได้แก่ **รูปะ** (รูป, สิ่งที่เห็น), **สัททะ** (เสียง), **คันธะ** (กลิ่น), **รสสะ** (รส), **โผฏฐัพพะ** (สัมผัสทางกาย, สิ่งที่ถูกต้องกาย) และ **ธรรมารมณ** (อารมณ์ที่เกิดขึ้นกับใจ, สิ่งที่เกิดในใจนึกคิด) ตามลำดับ

ทวารที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมี 5 อย่าง ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เมื่อรับเอาอายตนะภายนอกคือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เข้ามาแล้วไม่สามารถรู้ได้ด้วยทวารของแต่ละส่วน แต่จะส่งข้อมูลเข้าสู่สมองซึ่งเก็บความจำอยู่ และเกิดเวทนา(ความรู้สึก) ขึ้นที่จิต¹⁵ นอกจากจิตจะรับรู้จากทวารทางรูปธรรมทั้ง 5 แล้ว จิตยังทำหน้าที่เป็นทวารรับอายตนะภายนอกที่เป็นสภาวะทางนามธรรม คือ ธรรมารมณที่เกิดขึ้นด้วย หรือที่เรียกว่าสามารถรับรู้

¹⁴ พุทธทาสภิกขุ, *บวชทำไม* (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549)

¹⁵ สม สุจีรา, *ทวาร 6 : ศาสตร์แห่งการรู้ทันตนเอง* (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, 2550). หน้า 31-43.

(๑) ทวาร 6 และ กระบวนปฏิบัติสมุปปาต

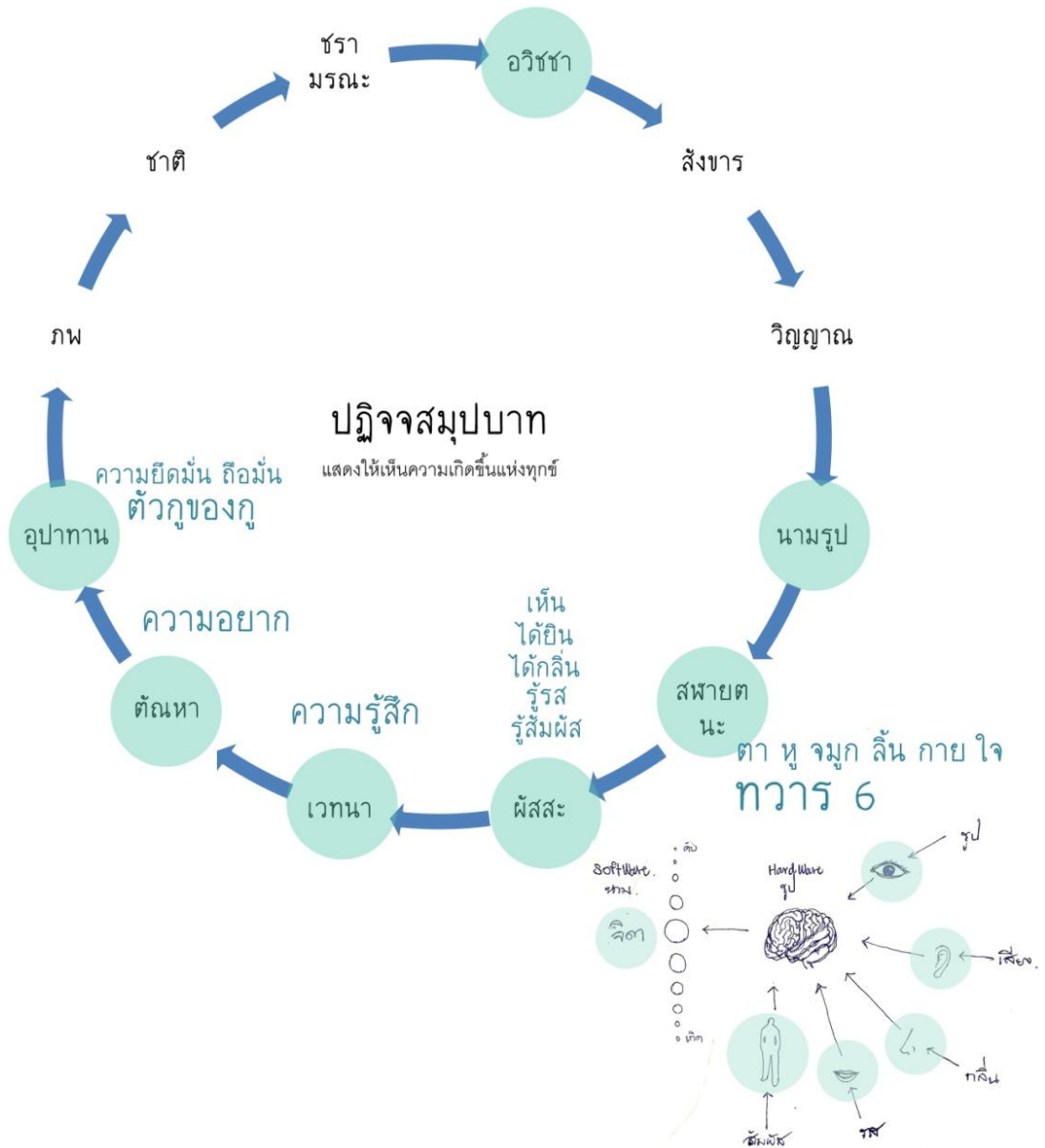
ปฏิบัติสมุปปาต มีองค์หรือหัวข้อ 12 คือ การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะอาศัยกัน, ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อม, การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีขึ้น องค์หรือหัวข้อ 12 นั้น มีความหมายโดยสังเขป ดังนี้

1. **อวิชชา** – ความไม่รู้ คือไม่รู้ในอริยสัจ 4 หรือตามนัยอภิธรรมว่าอวิชชา 8
2. **สังขาร** – สภาพที่ปรุงแต่ง ได้แก่ สังขาร 3 หรือ อภิสังขาร 3
3. **วิญญาน** – ความรู้แจ้งอารมณ์ ได้แก่ วิญญาน 6
4. **นามรูป** – นามและรูป ได้แก่ เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ หรือตามนัยอภิธรรมว่า นามขันธ์ 3+รูป
5. **สฬายตนะ** – อายตนะ 6 ได้แก่ อายตนะภายใน 6
6. **ผัสสะ** – ความกระทบ, ความประจวบ ได้แก่ สัมผัส 6
7. **เวทนา** – ความเสวยอารมณ์ ได้แก่ เวทนา 6
8. **ตัณหา** – ความทะยานอยาก ได้แก่ ตัณหา 6
9. **อุปาทาน** – ความยึดมั่น ได้แก่ อุปาทาน 4
10. **ภพ** – ภวะชีวิต ได้แก่ ภพ 3
11. **ชาติ** – ความเกิด ได้แก่ ความปรากฏแห่งขันธ์ทั้งหลาย
12. **ชรามรณะ** – ความแก่และความตาย ชรา(ความเสื่อมอายุ) กับมรณะ(ความสลายแห่งขันธ์)

ปฏิบัติสมุปปาต 12 องค์ที่กล่าวข้างต้นนี้ เป็นธรรมที่แสดงให้เห็นถึง**การเกิดขึ้นแห่งทุกข์**เป็นสมุททยวาร คือฝ่ายสมุทัย ใช้เป็นคำอธิบายอริยสัจข้อที่ 2 (สมุทัยสัจ) เรียกว่า **“อนุโลมปฏิบัติสมุปปาต”**

ทวาร 6 ในกระบวนปฏิบัติสมุปปาต คือ สฬายตนะ หรือ อายตนะภายในทั้ง 6 ซึ่งคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อมีจิตผุดขึ้นมารู้ผ่านทวารทั้ง 6 ก็เกิดผัสสะขึ้น ทำให้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส ตามลำดับ หลังจากรู้แล้วจึงเกิดเวทนาคือความรู้สึก ชอบ ไม่ชอบ เฉยๆ เมื่อเกิดเวทณาก็เกิดตัณหาต่อไป คือความอยาก เช่นอยากที่จะมี หรืออยากที่จะไม่มีสิ่งนั้นสิ่งนี้ เมื่อตัณหาเกิดอุปาทานคือตัวถูกของถูกก็เกิดต่อทำให้เกิดความยึดมั่นในนามรูป

ว่าเป็นตัวตน หลังจากอุปาทานเกิดก็เกิดภพชาติ ชรามรณะ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูปวนกันไปเป็นวัฏฏะไม่สิ้นสุดหากไม่สามารถละหรือตัดวงจรได้

ภาพที่ 2- 12 ภาพแสดงกระบวนการเกิดทุกข์ตามหลักปฏิจจสมุပ္บาท

(๒) ทวาร 6 และ วิปัสสนากาวนา

กาวนา หมายถึง การทำให้มีขึ้น, การทำให้เกิดขึ้น, การเจริญ, การบำเพ็ญ การฝึกอบรม ตามหลักพระพุทธศาสนามี 2 อย่าง คือ

สมถกาวนา – ฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ

วิปัสสนากาวนา – ฝึกอบรมปัญญา ให้เกิดความเข้าใจตามเป็นจริง

“..... วิ = แจ่มแจ้ง + ปัสสนะ = เห็น”

นพ. สม สุจีรา อธิบายกระบวนการของทวาร 6, สติ และวิปัสสนากาวนาไว้ในหนังสือ ทวาร 6 : ศาสตร์แห่งการเท่าทันตนเอง ความว่า “ **หลักของสติปัฏฐาน 4 ก็คือการฝึกความไวของสตินั่นเอง** วิปัสสนากรรมฐานจึงเน้นที่สมาธิชั่วขณะ (ขณิกสมาธิ) และขณะเดินจงกรมห้ามหลับตา จิตที่ได้รับการฝึกจะไวขึ้นเรื่อยๆ...กลยุทธในการสกัดเป็นเพียงการจับตามดูไม่ใช่การเข้าไปทำลาย เช่นเมื่อมีความคิดเกิดขึ้น ให้กำหนดสติว่า คิดหน้อๆ แล้วเฝ้าดูความคิดนั้นด้วยใจที่เป็นกลาง ไม่ใช่ไปทำลายความคิด ความคิดที่ผุดขึ้นมาก็เหมือนฟองสบู่เฝ้าดูสักครู่มันก็แตกดับไปเองเมื่อมีสติกำหนดไวขึ้นๆ จะเห็นการแตกดับเร็วขึ้นๆ จะพบกับความจริงที่ว่า สรรพสิ่งเกิด-ดับอยู่ตลอดเวลา ไม่มีสิ่งใดที่เป็นความจริงแท้เลย การกำหนดสติไปจับการผุดขึ้นของผัสสะ (การกระทบทางทวาร6) เวทนา(ความรู้สึก) ณ ทวารทั้ง 6 จะพบและเข้าใจในหลักของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ”

การเจริญ**วิปัสสนากาวนา** จึงเป็นการกาวนาในขั้นเจริญปัญญา โดยอาศัยสมาธิในขั้นพื้นฐานเท่านั้น(ขณิกสมาธิ) ใช้หลักการ “ **ตามดู ตามรู้ ตามเห็น** “ ผ่านทวารทั้ง 6 ในการพิจารณาโดยใช้สติปัฏฐาน 4 คือใช้สติไปอยู่ที่ฐานต่างๆ อันได้แก่ กาย(กาย อิริยาบถ การหายใจ) เวทนา(ความรู้สึก) จิต (รู้ภาวะของจิต) และธรรม (รู้สภาวธรรม) เป็นการเจริญสมาธิ สติ และปัญญาไปพร้อมๆกัน โดยอาศัยสติที่มีสัมปชัญญะ คือรู้อย่างเห็นตามจริงเป็นปัจจัยสำคัญ เมื่อฝึกให้รับรู้ได้ตามจริงอยู่เป็นนิจก็เอื้อให้มีสัมปชัญญะที่เที่ยงตรงไม่โอนเอน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาธรรม หากสัมปชัญญะมีความโอนเอนมีอคติ ย่อมไม่ใช่ทางให้เกิดปัญญาในการหลุดพ้น

(๓) ทฤษฎีการรู้ในบริบทจิตวิทยา

ในทางพุทธศาสนามนุษย์รับรู้ความเป็นไปของสภาวะภายนอกของมนุษย์เองผ่าน ทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ (จิต) ในศาสตร์ทางจิตวิทยาให้ความหมายของการรับรู้ตาม **ทฤษฎีการรู้** (Perception Theory) ว่าเป็นการแปลความหมายจากการสัมผัส โดยเริ่มตั้งแต่ การมีสิ่งเร้า (Stimulus) มากระทบกับอวัยวะรับสัมผัส (Sensation) ทั้ง 5 อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง แล้วจึงส่งกระแสประสาทไปยังสมองเพื่อแปลความ เมื่อแปลความเรียบร้อยแล้ว สิ่งที่ได้รับจากการแปลความก็จะถูกเก็บเป็นฐานข้อมูลของแต่ละบุคคล เพื่อใช้ในการรับรู้ต่อไป ซึ่งกระบวนการรับรู้เป็นกระบวนการที่คาบเกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ อีก อันได้แก่ เรื่องความเข้าใจ การคิด การรู้สึก (Sensing) ความจำ (Memory) การเรียนรู้ (Learning) และการตัดสินใจ (Decision making)

ขยายความในส่วนของอวัยวะรับสัมผัส (Sensation) จากการวิจัยมีการค้นพบ **การรับรู้ของคนเกิดจากการเห็น 75% จากการได้ยิน 13% การสัมผัส 6% กลิ่น 3% และรส 3%** และการรับรู้จะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีอิทธิพล หรือปัจจัยในการรับรู้ ได้แก่ ลักษณะของผู้รับรู้ ลักษณะของสิ่งเร้า การที่มนุษย์จะรับรู้และสามารถพัฒนาจนเป็น การเรียนรู้ได้ดีหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้¹⁶

1. สติปัญญา ผู้มีสติปัญญาสูงกว่า ย่อมรับรู้ได้ดีกว่าผู้มีสติปัญญาต่ำกว่า
2. การสังเกตและพิจารณา ขึ้นอยู่กับความชำนาญ และความสนใจต่อสิ่งเร้า
3. คุณภาพของจิตในขณะนั้น ถ้ามีความเหนื่อยอ่อน เครียด หรืออารมณ์ขุ่นมัว อาจทำให้แปลความหมายของสิ่งเร้าที่สัมผัสได้ไม่ดี แต่ในทางตรงกันข้ามหากสภาพจิตใจผ่องใสปลอดโปร่ง ก็จะทำให้การรับรู้และการเรียนรู้เป็นไปด้วยดีและเป็นระบบ

จากทฤษฎีการรู้ข้างต้น เมื่อพิจารณาการรับรู้ทางทวารต่างๆ เห็นได้ชัดว่า **ทวารตานั้นมีเปอร์เซ็นต์กว่า 75% เมื่อเทียบกับการรับรู้ด้วยทวารอื่น** เนื่องจากมนุษย์เราใช้ทวารตาตลอดวันในการทำกิจกรรม จะได้พักก็เมื่อถึงเวลากลางคืนในการนอนหลับพักผ่อน แต่ปัจจุบันด้วยเทคโนโลยีของแสงสว่างทำให้มนุษย์มีเวลามากขึ้นในการใช้ตาด้วยเช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าทวารตาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งเนื่องด้วยปริมาณการใช้งาน และการรับรู้ผัสสะภายนอกผ่านทางตา

¹⁶ ทิพย์สุดา หมั่นหาญ, "การรับรู้และดำเนินชีวิตแบบสังคมพอประมาณ (Moso) ของประชาชนในจังหวัดนนทบุรี," (วิทยาลัยราชพฤกษ์,

(๔) **ทัศนศิลป์ ศาสตร์แห่งการรับรู้ทางตา**

ศาสตร์ทางศิลปะเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่พยายามอธิบายนามธรรมสื่อความออกมาในลักษณะของรูปธรรม เช่น **ทัศนศิลป์** เป็นศิลปะที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตาคือ การมองเห็นเป็นสำคัญ ทัศนศิลป์เป็นคำที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็น สังคมอุตสาหกรรม จึงได้มีการทบทวนสาขาของศิลปะกันใหม่ โดยสถาบันเบาเฮาส์ (Bauhaus) ในเยอรมนี พยายามทบทวนจุดยืนทางศิลปะใหม่ โดยทัศนศิลป์ (Visual Art) เป็นผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นให้เห็นถึงรูปทรง 2 มิติ และ 3 มิติ มีเนื้อที่ของปริมาตรและเนื้อที่ของบริเวณว่างตามปริมาตรของการรับรู้ที่มี 2 ลักษณะคือ มิติจริง มิติลวง โดยทัศนศิลป์ 2 มิติ จะมีลักษณะแบนราบ มีระยะความกว้างและความยาว เช่น จิตรกรรม ภาพพิมพ์ ส่วนทัศนศิลป์ 3 มิติ จะมีระยะที่สามคือแกนความลึกเพิ่มขึ้นมา ทำให้เกิดรูปทรงสามารถจับต้องได้ เช่น ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เป็นต้น การพิจารณางานทัศนศิลป์อาศัยทวารตาเป็นสำคัญในการรับรู้เรื่องราว อารมณ์ ความรู้สึก(นามธรรม)ต่อสิ่งที่มองเห็น(รูปธรรม)ซึ่งเกิดจากการประกอบขึ้นของ¹⁷

- **องค์ประกอบมูลฐานของทัศนศิลป์** อันได้แก่จุด(Dot) เส้น(Line) รูปร่างและรูปทรง Shape&Form) พื้นผิว (Texture) น้ำหนักอ่อนแก่ (Value) การจัดองค์ประกอบเหล่านี้ประกอบเข้าด้วยกัน ก็มีหลักการที่กล่าวไว้ว่าการจัดองค์ประกอบในแต่ละวิธีจะทำให้เกิดผลลัพธ์อย่างไร
- **หลักการจัดองค์ประกอบทัศนศิลป์** เช่น ความสมดุล(Balance), พื้นที่ว่าง(Space), จังหวะ (Rhythm), ขนาดสัดส่วน (Size, Proportion), การเคลื่อนไหว(Movement), การแปรเปลี่ยน (Gradation), ความแตกต่าง(Contrast), ความกลมกลืน(Harmony), เอกภาพUnity), จุดเด่น (Dominance)

นอกจากนั้นยังมีทฤษฎีที่กล่าวถึง**ปฏิกิริยาของสีทางด้านจิตวิทยา** กล่าวคือ สีมียุทธพิพลต่อจิตใจมนุษย์ สีแต่ละสีจะให้ความรู้สึกที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ความรู้, รสนิยม, ประสบการณ์, ลักษณะนิสัย, เพศ ความชอบของแต่ละบุคคล ตลอดจนความเชื่อของแต่ละเชื้อชาติและศาสนา ถึงแม้ว่าความรู้สึกเรื่องสีในการรับรู้ของมนุษย์จะแตกต่างกัน

¹⁷ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, *ทัศนศิลป์ปริทัศน์*(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเดียน สโตร์, 2548).

ออกไปตามปัจจัยต่างๆข้างต้น แต่ความรู้สึกโดยรวมแล้ว สีจะมีอิทธิพลทั้งทางด้านดี และทางด้านไม่ดี ก่อให้เกิด สัญลักษณ์, วัตถุ หรือสิ่งของที่เกี่ยวข้อง ดังตารางต่อไปนี้¹⁸

สี	ความหมายในทางที่ดี	ความหมายในทางไม่ดี	สัญลักษณ์ วัตถุ ที่เกี่ยวเนื่อง
สีเทา	ความสุภาพ, ความสงบเสถียร, ความเป็นไปได้, ความมั่นคง, ความไว้วางใจ, ความฉลาด, ความสุขุม, ความมีเกียรติ	ความโศกเศร้า, การเสื่อมลง, น่าเบื่อ	ปัญญา, อนาคต, อนุรักษ์นิยม, อายุมาก, ปฏิบัติได้, สงบ, เรียบร้อย
สีขาว	ความบริสุทธิ์, ความไร้เดียงสา, ความรัก, ความฉลาด, ความสงบเสถียร, ความเรียบง่าย, ความสะอาด, การปราศจากเชื้อโรค, ความเคารพนับถือ, ความนอบน้อมต่อตนเอง, ความเที่ยงตรง, ความดี	ความอ่อนแอ, การเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศกเศร้า	พรหมจารี, วิทยาลัย, การกำเนิด, ผู้หญิง, มิตรภาพ, นางพยาบาล, เกี่ยวกับคลินิก, สันติภาพ, หิมะ, เขาวงกต, ฤดูหนาว, ความเย็น, ความใหม่
สีดำ	อำนาจ, ความฉลาด, ความเป็นเลิศ, ความสุขุม, ความรอบคอบ, ความตั้งใจ, ความมั่นคง, ความเป็นทางการ	ความซับซ้อน, การหลอกลวง, ความลับ, ความกลัว, การปกปิด, ความน่ากลัว, ความชั่วร้าย, ความทุกข์, ความหดหู่, ความหมกหมอง, ความเศร้าโศก, ความโกรธ, ความลึกลับ	ความมืด, เกี่ยวกับเพศ, ความตาย, ใต้ดิน

ภาพที่ 2- 13 ภาพแสดงอิทธิพลของสี ขาว เทา ดำ (Achromatic Colors) ที่มีต่อมนุษย์ ทั้งในด้านดี และในด้านไม่ดี

¹⁸ วัฒนพร เชื้อนสุวรรณ, "หลักการทัศนศิลป์[ออนไลน์], 28 กรกฎาคม 2557, แหล่งที่มา:

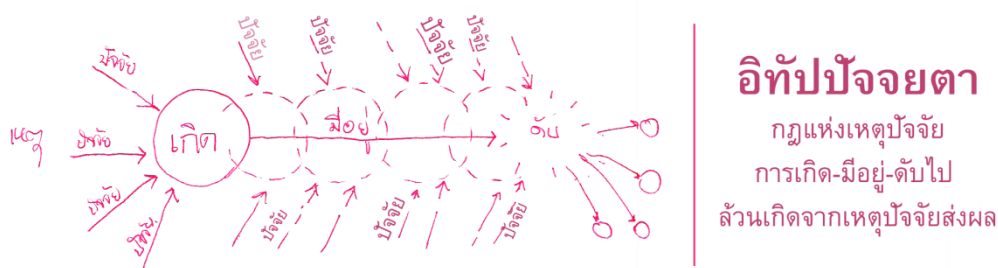
[http://watkadarin.com/E\(new\)1/02studio2classrm/unit4/chapt4.1intro%20to%20color/intro%20color.htm](http://watkadarin.com/E(new)1/02studio2classrm/unit4/chapt4.1intro%20to%20color/intro%20color.htm). 28 กรกฎาคม 2557.

สี	อิทธิพลในทางที่ดี	อิทธิพลในทางไม่ดี	สัญลักษณ์ วัตถุ ที่เกี่ยวเนื่อง
สีแดง	พลัง อำนาจ, ความรัก, ความอบอุ่น, ความจริง, กำลังใจ, อาการชงเขิน, ความแข่งขัน, การแข่งขัน, การเสียสละ, ความกล้าหาญ, ความเร็ว, ความตื่น-ตื่น, ความมีงี้, ความสนุกสนาน	ความโมโห, ความก้าวร้าว, อันตราย, ความฉวย, ความรุนแรง, ความผิดพลาด	หัวใจ, ไฟ, เลือด, ดวงอาทิตย์, สงคราม, สัญญาณอันตราย, ความร้อน
สีน้ำเงิน	ความซื่อสัตย์, ความมั่นคง, ปลอดภัย, ความสะอาด, ความเป็นระเบียบ, ความหวัง, มีน้ำใจ, ความมีคุณธรรม, ความชอบ, ความฉลาดรอบรู้, ความสะอาด, ความสงบ, ความกลมกลืน, ความเป็นหนึ่ง, ความเชื่อมั่น	ความหดหู่, ซึมเศร้า, เสียใจ, ความโมโห	ท้องฟ้า, ทะเล, สวรรค์, เทวดา, พระเจ้า, ผู้ชาย, อนุรักษ์นิยม, ความเย็น, เทคโนโลยี
สีเขียว	ธรรมชาติ, สุขภาพ, ความยินดี, การมีโชคดี, การเริ่มต้นใหม่, ความปลอดภัย, การรักษา, ความอบอุ่น, ความแข็งแรง, ความหวัง, ความอุดมสมบูรณ์, ความกระฉับกระเฉง, ความเป็นอมตะ, ความรักดี, ความสบาย	อิจฉา, ริษยา, ไซคร้าย, ชาติประสพการณ์, ความเบื่อหน่าย	ต้นไม้, สิ่งแวดล้อม, เครื่องแต่งกายทหาร, พลังอำนาจทางศาสนา, พลังวังชา, สัญญาณปลอดภัย, วัยรุ่น
สีเหลือง	ความสดใส ร่าเริง, การมองโลกในแง่ดี, ความหวัง, ความอบอุ่น, ความร่าเริง, ความสง่างาม, ธรรมชาติ, ปรัชญา, ความสุข, ความคิดฝัน, ความเป็นหนุ่มเป็นสาว	ความไม่ซื่อสัตย์, การทยศ, ความฉลาดกลัว, ความอิจฉา, ความเจ็บป่วย, การหลอกลวง, ความไม่แน่นอน	แสงอาทิตย์, สัญญาณให้ระวัง, กุศูร้อน, ทอง, ปรัชญา, อุดมคตินิยม
สีม่วง	ความสูงส่ง, ความซื่อสัตย์, ความสร้างสรรค์, การเปลี่ยนรูปแบบ, ความแปลกใหม่, ความรอบรู้, การให้ความรู้	ความลึกซึ้ง, ความโหดร้าย, ความหยิ่งยโส, ความใคร่ครวญ เสียใจ, มืดหวัง	จิตใจ, วิญญาณ, ปัญญา
สีส้ม	กำลังความสามารถ, ความเข้มแข็ง, กระตือรือร้น, ความมั่นคง, ความสมดุล, ความอบอุ่น, ความโชคดี, ความเจริญ, ความเป็นเพื่อน, ความมีชีวิตชีวา, หรูหรา	ความไม่ซื่อตรง, การหลอกลวง, ความอิจฉา, ความฉลาดกลัว, ไม่เรียบร้อย, ความอื้อฉาว	มิตรภาพ
สีน้ำตาล	ความเรียบง่าย, ความสะอาดสบาย, ความทนทาน, ความมั่นคง, ความเชื่อถือได้, ความมีเกียรติ, ความเจริญเติบโตเต็มที่	ความเปราะบาง, อาการซึมเศร้า, หดหู่, สลดใจ, แห้งแล้ง, ทรุดโทรม	โลก, พื้นดิน, ไม้, บ้าน, กลางแจ้ง

ภาพที่ 2- 14 ภาพแสดงอิทธิพลของสี (Chromatic Colors) ที่มีต่อมนุษย์ ทั้งในด้านดี และในด้านไม่ดี

2.2.3 เหตุปัจจัยแห่งไตรลักษณ์

มนุษย์สามารถพิจารณาเห็นถึงไตรลักษณ์ได้ชัดเจนผ่านธรรมชาติ รู้แจ้งตามจริงว่าสิ่งใด ๆ เกิดขึ้น มีอยู่ และดับไปล้วนเกิดจากเหตุปัจจัยทำให้เกิดทำให้ดับตามกฎอิทัปปัจจยตา เห็นความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติว่าเป็นไปตามธรรมดา เป็นไตรลักษณ์

ภาพที่ 2- 15 ภาพแสดงความสัมพันธ์ขององค์ธรรมในหลักไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ คือลักษณะอันเป็นธรรมชาติเป็นของธรรมดา 3 ประการ ได้แก่ **อนิจจัง** (ความเป็นของไม่เที่ยง) **ทุกขัง** (ความคงทนอยู่มิได้) และ **อนัตตา** (ความเป็นของมิใช่ตัวตน) สิ่งใดล้วนมีความเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะไม่เที่ยง ไม่คงทน แต่สิ่งล้วนใช้เหตุปัจจัยในการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป บังคับให้คงทนไม่ได้ เมื่อเกิดขึ้นเหตุปัจจัยก็ส่งผลให้เกิดเมื่อดับสิ่งที่เคยมีอยู่ก็ดับสลายไปกลายเป็นไม่มีตัวตน เป็นเพียงการมารวมกันของธาตุและสลายไปถือนำมาเป็นตัวตนไม่ได้สรรพสิ่งมีความเกี่ยวข้องกันเป็นวงจรเป็นเหตุปัจจัยเพื่ออาศัยกันเกิดขึ้นดับไป องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ถึง **หลักธรรมอันเป็นกฎสูงสุดของการเกิดดับสรรพสิ่งว่ามีความเชื่อมโยงกันด้วยลักษณะแห่งเหตุปัจจัย** เรียกว่า **“อิทัปปัจจยตา”**

เหตุแห่งไตรลักษณ์นี้เป็นเกณฑ์ในการสังเกตความเปลี่ยนแปลง ซึ่งสังเกตได้ง่ายในสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เมื่อสังเกตจะเห็นความเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาตั้งแต่ในระดับหยาบที่เห็นได้ด้วยตาถึงความเปลี่ยนแปลงของกาลเวลาในแต่ละวัน มนุษย์เรียนรู้ สังเกตการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมรอบตัวมานานับศตวรรษ จนเกิดเป็นภูมิปัญญา เป็นองค์ความรู้ในแต่ละพื้นที่ที่ต่างกันออกไป นอกจากไตรลักษณ์จะเห็นได้ชัดในสภาพแวดล้อมธรรมชาติแล้วในระดับละเอียดสามารถใช้ในการสังเกตความเปลี่ยนแปลงภายในจิตของมนุษย์ ที่เป็นสภาวะทางนามธรรม เช่นการเกิดดับของอารมณ์ ความรู้สึก

ไตรลักษณ์

ลักษณะอันเป็นธรรมชาติ 3 ประการ

๑

อนิจจัง

“ความไม่เที่ยง”

๒

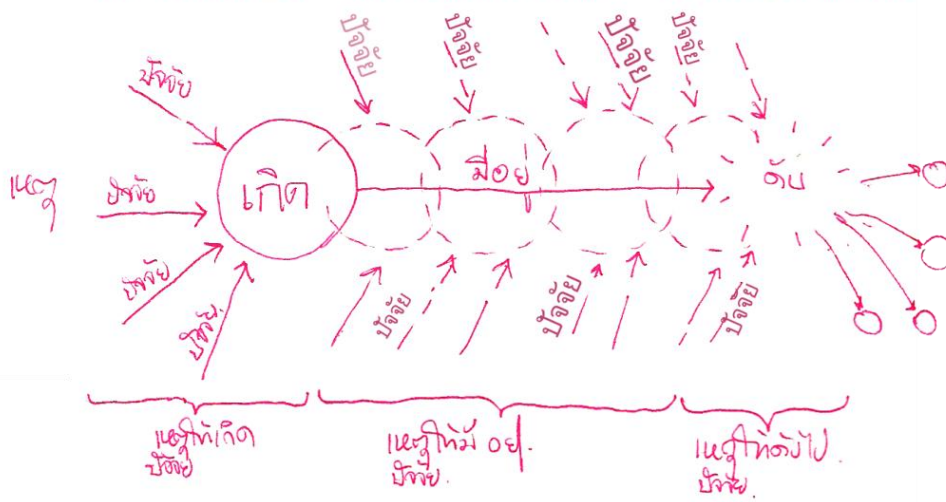
ทุกขัง

“ความคงทนไม่ได้”

๓

อนัตตา

“ความไม่ใช่ตัวตน”

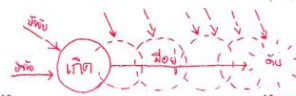
อนิจจัง

ความไม่เที่ยง : ความเปลี่ยนแปลง

ทุกขัง

ความคงทนไม่ได้ : คงทนไม่ได้เนื่องจากไม่สามารถคงสภาพเองได้ ทำให้เปลี่ยนแปลงไป ตามเหตุปัจจัยที่มากกระทบ

อนัตตา

ความไม่ใช่ตัวตน : สิ่งใด ๆ คงทนถาวรไม่ได้ เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เมื่อเปลี่ยนแปลงไป ก็ไม่ใช่ตัวตน แม้แต่ เกิด ก็เป็นการรวมกันของปัจจัย เมื่อต้อง ดับ ปัจจัยก็แยกจากกัน

ภาพที่ 2- 16 ภาพแสดงความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันขององค์ธรรมในไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลง เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงเป็น ธรรมดา สิ่งที่เป็นรูปธรรมเห็นกันอยู่นั้นมนุษย์ก็ไม่ควรยึดว่าจะไม่มีวันสลาย เพราะทุกอย่างเกิดจาก เหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดสุดท้ายเมื่อเหตุปัจจัยทำให้แยกจากกัน รูปธรรมเหล่านั้นก็ไม่เหลือให้เห็น สภาพเดิม

2.2.4 เหตุปัจจัยแห่งสัปปายะ

สัปปายะ คือ สิ่งที่เหมาะสมกัน สิ่งที่เกี่ยวข้อง ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนา ให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ได้แก่

1. **อาวาสสัปปายะ** – ที่อยู่ซึ่งเหมาะสมกัน เช่นไม่พลุกพล่านจอแจ
2. **โคจรสัปปายะ** – ที่หาอาหาร ที่เที่ยววิณชบาตที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้าน หรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป
3. **ภัสสสัปปายะ** – การพูดคุยที่เหมาะสมกัน เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ 10 และพูดแต่พอประมาณ
4. **บุคคลสัปปายะ** – บุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกัน เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิ ปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ
5. **โภชนสัปปายะ** – อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกายเกื้อกูลต่อสุขภาพ
6. **อุตุสัปปายะ** – ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมกัน เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น
7. **อิริยาปถสัปปายะ** – อิริยาปถที่เหมาะสมกัน เช่น บางคนถูกกับจงกรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี

จากการให้ความหมายข้างต้นของสัปปายะ 7 พิจารณาจะได้ว่าทั้ง 7 องค์ข้างต้นเป็นการ กล่าวถึงสภาพแวดล้อมของผู้บำเพ็ญเพียร คือพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งทั้ง 7 ข้อนี้เป็นเกณฑ์ที่อยู่ในขั้นของ ศีล และ สมาธิ กล่าวคือเป็นเกณฑ์การเลือกสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อปัจจัยพื้นฐานในการอยู่อาศัยเป็น ปัจจัยพื้นฐาน ในขั้นศีล คือ การกิน การอยู่ การคมนาคม สังคมผู้คนที่มีความเจริญไม่เกิดเรื่องเดือนเนื้อ ร้อนใจ และในขั้นสมาธิ คือมีสภาพแวดล้อมที่มีความสงบเรียบร้อย เพื่อให้เกิดความปกติสุขและเอื้อใน การภาวนา

ในทัศนะของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนก็เช่นกัน คือหาที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากร ในการ กินการใช้ อยู่ในตำแหน่งที่ตั้งที่ไม่ต้องผจญภัยธรรมชาติ มีพื้นที่ทำกินเลี้ยงชีพได้ สะดวกในการ คมนาคมไปตามแต่ละยุคสมัย ข้อที่จะเกี่ยวข้องโดยตรงในการพิจารณาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการ พัฒนาจิต ได้แก่ **อาวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ** และ **อุตุสัปปายะ** อันเป็นเกณฑ์ทางด้านที่จะ เชื่อมโยงสู่สถาปัตยกรรม

ภาพที่ 2- 17 ภาพแสดงปัจจัยแห่งความสปปายะตามหลักสปปายะ 7

พิจารณาในชั้น ศิล คือพื้นฐานของการอยู่อาศัย ที่อยู่ควรอยู่ในตำแหน่งที่เอื้อต่อการคมนาคมที่สะดวกมีสภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศ ภูมิอากาศที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย สภาพแวดล้อมที่ดีในชั้นพื้นฐานเอื้อไม่ให้สร้างทุกข์เพิ่มเติมแก่ดำรงชีพ ในขณะที่เดียวกันในชั้นของสมาธิ ที่อยู่อาศัยที่เป็นอวาาสสปปายะ ควรมีสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความสงบแก่ผู้อยู่อาศัย ซึ่งความสงบเป็นปัจจัยในการเอื้อให้เกิดสมาธิ เกิดความสงบเย็นในการดำรงชีพ ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นขอบเขตของการอยู่อาศัย

พิจารณาในชั้นปัญญา เครื่องมือในการเจริญปัญญาคือวิปัสสนาภาวนาเป็นการฝึกจิตโดยใช้สติเป็นเครื่องมือในการฝึกให้จิตให้ว่องไวรับรู้เท่าทัน รับรู้ตามจริงในแต่ละขณะผ่านทวารทั้ง 6 ของมนุษย์ การรับรู้ตามจริงเช่น รับรู้ทางกายหรือเรื่องของกาย สิ่งเหล่านี้ต้องรับรู้ผ่านสภาพแวดล้อม และสภาพแวดล้อมที่มีความจริงแท้เที่ยงตรงก็คือธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นการจะสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการรับรู้ตามจริงนั้น จำเป็นต้องพิจารณาการเชื่อมโยงสภาพแวดล้อมภายในสถาปัตยกรรมสู่สภาพแวดล้อมธรรมชาติภายนอกด้วย

2.3 ความสัมพันธ์โยงใยของเรือนพื้นถิ่นและชุมชน

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (vernacular architecture) คำว่า “vernacular” คือ ภาษาถิ่น ส่วน “vernacular architecture” หมายถึง สถาปัตยกรรมที่สื่อความหมายของพื้นถิ่น (Oliver, 2006: 17) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นวิถีชาวบ้านที่สะท้อนความต้องการ ความปรารถนา ความชื่นชอบ ความฝัน และคุณค่า ผู้ลักษณะทางกายภาพอย่างตรงไปตรงมา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นผลผลิตเฉพาะแต่ละสังคม และมีลักษณะไม่หยุดนิ่ง เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม¹⁹ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญา เป็นผลที่เกิดจากการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ ซึ่งอาจเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ การแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาจากภายนอก รับเอาและนำมาปรับใช้ หรือแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดการปรับตัวสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง

อิโคโมสไทย(2554) ให้ความหมายของมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น ใกล้เคียงกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไว้ดังนี้ “มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีผลสืบเนื่องมาจากความเชื่อและประโยชน์ใช้สอย มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นหรือ ภูมิภาค แผ่ไปด้วยความงามที่แสดงออกทางวัฒนธรรมอันหลากหลายของชุมชน ซึ่งสัมพันธ์กับอาณา บริเวณที่ตั้ง ตามลักษณะของวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ตลอดจนสภาพดินฟ้าอากาศที่แตกต่างกัน มี การก่อสร้างที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา มีการประยุกต์ใช้ระบบการก่อสร้างและงานฝีมือแบบดั้งเดิมอย่างมี ประสิทธิภาพ”

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีความหมายกว้างครอบคลุมสถาปัตยกรรมหลายประเภทที่เกิดขึ้นจากผลผลิตทางแนวคิดในแต่ละบริบทชุมชน ในการศึกษาเน้นการศึกษาสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการอยู่อาศัย ซึ่งคำว่า “เรือน” หมายถึง สิ่งปลูกสร้างที่ยกพื้นและกั้นฝา มีหลังคาคลุม สำหรับเป็นที่อยู่ จึงใช้คำว่าเรือนพื้นถิ่น เพื่อสื่อถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นซึ่งใช้สำหรับอยู่อาศัยตามขอบเขตของการศึกษา

ในการพิจารณาความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบในระบบหนึ่งๆ Capra(1996) กล่าวถึงข่ายใยชีวิต(The Web of Life) เป็นความเข้าใจเรื่องชีวิตแบบวิทยาศาสตร์ใหม่ วางอยู่บนฐานแนวคิดของพลศาสตร์แบบไม่เป็นเชิงเส้น ซึ่งเป็นแนวคิด วิธีการเชิงระบบที่ขยายเข้าสู่มิติทางสังคม มองว่าระบบชีวิตประกอบไปด้วยองค์ประกอบย่อยที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายที่แนบแน่นกับระบบนิเวศและสังคม สะท้อนวิถีชีวิตในลักษณะเฉพาะตัว และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

¹⁹ สุภาวดี เชื้อพรหมณ์ และอรศิริ ปาณินท์, “การอ่าน”ความเปลี่ยนแปลงและหลากหลายของชุมชนและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น,” วารสารสังคม ลุ่มน้ำโขง มกราคม-เมษายน 2556, no. 9 (2556). หน้า131-154.

ในทัศนะของพุทธศาสนาความเชื่อมโยงสัมพันธ์ลงลึกไปถึงกระบวนการอันมีเหตุปัจจัยในการเกิด ขยายสู่นามธรรมและแนวคิดของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันกับระบบธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัย รวมถึง สถาปัตยกรรมซึ่งมีบทบาทเป็นองค์ประกอบของชุมชน เป็นที่อยู่อาศัยของกายและใจ โดยพุทธศาสนาให้หลักที่เป็นแนวทางการเลือกพื้นที่ที่จะก่อให้เกิดความเหมาะสมในการอยู่อาศัยเอื้อให้เกิดความสงบในการดำรงชีพตามหลักสัปปายะ 7 เมื่อกายอยู่ท่ามกลางองค์ประกอบที่ไม่ทำให้เพิ่มทุกข์แก่การอยู่อาศัย เอื้อให้ใจก็เกิดความสงบอย่างสม่ำเสมอทำให้วิถีชีวิตดำเนินไปอย่างสงบเย็น

2.3.1 ความเชื่อมโยงระหว่างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มนุษย์ และธรรมชาติ ในแนวคิดแบบองค์รวม

(๑) ความสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติ และมนุษย์ในโลกทัศน์องค์รวม

มนุษย์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบธรรมชาติอันเป็นระบบใหญ่ที่ครอบคลุมถึงโลกและจักรวาล ธรรมชาติซึ่งใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของมนุษย์รู้จักกันในรูปของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในท้องถิ่นต่างๆ ทั้ง สายน้ำ ผืนแผ่นดิน ฟ้า ป่า ไม้และสรรพสัตว์ทั้งหลายซึ่งเป็นต้นทุนเป็นตัวแปรกำหนดกระบวนการของชุมชนแต่ละท้องถิ่นในการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมแบบนั้นๆ มนุษย์เรียนรู้ และสร้างกระบวนการ ในการใช้และการอยู่ร่วมกันกับระบบธรรมชาติ ชุมชนที่สามารถสร้างความสมดุลของระบบได้ก่อให้เกิดภูมิปัญญา ที่เรียนรู้ธรรมชาติในด้านต่างๆอย่างต่อเนื่อง

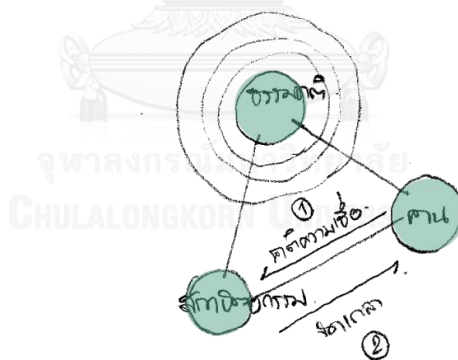
(๒) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และสถาปัตยกรรมในโลกทัศน์องค์รวม

สถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น ใช้เป็นสถานที่พักอาศัย สถานที่ประกอบพิธีกรรม สถานที่ทำกิจกรรมต่างๆ สถาปัตยกรรมจึงแสดงถึงวิวัฒนาการของมนุษย์และมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับมนุษย์มาเป็นเวลานานผ่านการที่มนุษย์เข้าไปใช้สอยอยู่เป็นประจำ ทำให้สถาปัตยกรรมในแต่ละยุคเปลี่ยนแปลงมีพัฒนาการไปตามแนวคิดและเทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้นในขณะนั้น สถาปัตยกรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่สะท้อนถึงความคิด หลักปรัชญา กิจกรรม และเทคโนโลยีของมนุษย์ในแต่ละยุคได้อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในระบบโครงข่ายซึ่งเชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับมนุษย์ และถ่ายทอดความคิดของมนุษย์จากนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรมในรูปขององค์ประกอบ สัดส่วน และการใช้สอยพื้นที่ว่างของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

(๓) **ความสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติ และสถาปัตยกรรม
ในโลกทัศน์องค์รวม**

สถาปัตยกรรมนั้นเกิดขึ้นจากมนุษย์เป็นผู้สร้าง แต่ในขณะเดียวกันสถาปัตยกรรมต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในการกำเนิดรูปร่างรูปทรงและพื้นที่เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้สอยรูปร่างรูปทรงและพื้นที่ที่เกิดขึ้นนั้นก็พึ่งพาสภาพแวดล้อมธรรมชาติในการดำรงอยู่ แสดงให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมเป็นองค์ประกอบในระบบที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับระบบธรรมชาติด้วยเช่นกัน ทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละพื้นที่เป็นตัวแปรหนึ่งร่วมกับอีกตัวแปรคือมนุษย์ โดยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบของสถาปัตยกรรมในแต่ละพื้นที่ให้มีความพิเศษมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน เพราะทรัพยากรและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติถือเป็นทุนประการหนึ่งของระบบ องค์ประกอบของน้ำ ป่า ไม้ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทำเลที่ตั้ง เป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมเช่นกัน

2.3.2 **ความเชื่อมโยงระหว่างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มนุษย์ และธรรมชาติ
ในหลักคติพุทธศาสนา**

ภาพที่ 2- 18 ภาพแสดงความเชื่อมโยงกันของสถาปัตยกรรม มนุษย์ และธรรมชาติ

พุทธศาสนามองว่าสรรพสิ่งล้วนเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเรียนรู้กฎของธรรมชาติทำให้แจ้งประจักษ์ เห็นถึงความเชื่อมโยงในธรรมชาติว่าสรรพสิ่งทั้งหลายมีปัจจัยแห่งการเกิดและดับ เมื่อปัจจัยแห่งการเกิดมีแก่สิ่งใด สิ่งนั้นก็เกิดขึ้นและมีอยู่ เมื่อไม่มีปัจจัยแก่สิ่งใด สิ่งนั้นก็ไม่มีอยู่หรือดับไป²⁰ ทุกสรรพสิ่งอาศัยเหตุปัจจัยในการเกิด ดำรงอยู่ และดับไปตาม

²⁰ วรินทร์ วิชาญานุโรจน์, เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา(กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2554). หน้า 4.

สภาวะของมันเป็นธรรมชาติ หรือ ตถตา คือความเป็นเช่นนั้นเอง มนุษย์ไม่สามารถควบคุมให้เป็นไปดังใจหวังได้ มนุษย์จึงไม่ควรยึดติดยึดมั่นในตัวตน

แนวคิดในการยอมรับการเปลี่ยนแปลงไปขององค์ประกอบต่างๆในระบบที่ไม่คงทนถาวร ตามหลักคิดทางพุทธศาสนาและหลักคิดทางโลกตะวันออก แสดงออกมาสู่แนวคิดในการสร้างเรือน หรือในอดีตมักใช้คำว่า “ปลูก” แทนคำว่าสร้าง ในปัจจุบันยังคงได้ยินคำว่า “ปลูกเรือน” “ปลูกสร้าง” ใช้กับการสร้างสถาปัตยกรรมอยู่ ด้วยมุมมองต่อชีวิตในการอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ แนวคิดของการ “ปลูก-สร้าง” นั่นคือการ มองว่าสถาปัตยกรรมนั้นมีชีวิตของตัวเอง ในห้วงเวลาหนึ่งๆ คล้ายวงจรของสิ่งมีชีวิตที่มีช่วง เวลาของการเติบโตงอกงามและมีการเสื่อมสลาย ตายจาก ดังนั้น สถาปัตยกรรม ตะวันออกจึงถูก สร้างขึ้นจากวัสดุที่ไม่มีลักษณะความคงทนถาวร แบบตะวันตก แต่เลือกที่จะใช้วัสดุจากธรรมชาติ ที่แม้จะมีความแข็งแรงในระดับหนึ่งแต่พอใช้งาน ไปถึงช่วงเวลาหนึ่งก็จะต้องเสื่อมสลายไป เช่น ไม้ และกระดาษ²¹

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สรรพสัตว์ทั้งหลาย ต้นไม้ใบหญ้าล้วนไม่ใช่ของมนุษย์ มนุษย์ไม่ได้เป็นเจ้าของเหนือสิ่งใด การหยิบจับใช้สอยอะไรจึงต้องมีความพอดี ใช้อย่างเกื้อกูล ซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปแบบของความเชื่อผ่าน ศาสตร์โบราณต่างๆ เช่น การดูฤกษ์ยาม โหราศาสตร์ แต่เมื่อนำมาพินิจแล้วจะเห็นว่าเป็นกุศโลบายที่ห้ามที่บังคับเพื่อให้เกิดความพอดีแต่ต่างจรรยาธรรมชาติ ซึ่งเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์ทางหนึ่ง นอกจากการบริโภคธรรมชาติอย่างพอดีแล้ว ในทัศนะของพุทธศาสนาตามพระพุทธรูป “องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเองทรงเห็นธรรมชาติเป็นสิ่งที่งดงาม มีผลเกื้อกูลต่อความคิดจิตใจ และเป็นเครื่องช่วยในการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เข้าถึงธรรม... แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติเป็นส่วนสำคัญของชีวิตที่งดงาม เป็นองค์ประกอบของชีวิตที่พึงประสงค์ มนุษย์ไม่ควรติดต่อธรรมชาติอย่างเป็นทางการปฏิบัติหรือมุ่งจะไปเอาประโยชน์จากธรรมชาติเท่านั้น แต่ควรมีความรู้สึกที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นทางการเป็นมิตรและมีความสุข แล้วแต่ละฝ่ายก็จะเป็นปัจจัยแห่งความสุขแก่กันและกันได้”²² และจากหลักของพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงกฎแห่งธรรมชาติว่าสรรพสิ่งนั้นไม่ได้เกิดขึ้นด้วยความบังเอิญแต่ล้วนต้องพึ่งพาเหตุปัจจัยในการเกิดดับทั้งสิ้น พุทธศาสนาจึงมีกระบวนการสืบสาวหาเหตุปัจจัย หาต้นเหตุและทำการตัดวงจรเสีย

²¹ ปิยลดา เทวกุล ทวีปรังษีพร, คำ ความคิด สถาปัตยกรรม: ว่าด้วยทฤษฎีสถาปัตยกรรมในโลกโพสต์โมเดิร์น(กรุงเทพมหานคร: ลายเส้น, 2554).

²² พญอม จันนัม และปรียา แก้วบำรุง กลิ่น คงเหมือนเพชร, "วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด," (สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556).

ด้วยวิธีการปฏิบัติกายและจิตให้สมดุลกับธรรมชาติ ตามมัชฌิมาอริยมรรค เพื่อให้ทุกคนคลายทุกข์ และเจริญก้าวถึงนิพพาน²³ การหลุดพ้นจากกิเลสต้องอาศัยกำลังจิต (ฌาน) คือสมาธิ และกำลังปัญญา (ญาณ) ซึ่งเป็นผลของวิปัสสนาในการฝึกฝนให้เกิดสติอยู่ทุกขณะนั่นเอง สมาธิและสติ เป็นสองสิ่งที่ต้องเจริญควบคู่กันไป และสมาธิและสตินี้เองเป็นสิ่งสำคัญที่สถาปัตยกรรมสามารถช่วยให้มนุษย์มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกฝนสติและเจริญปัญญาได้ สถาปัตยกรรมเปรียบเสมือนเปลือกที่เชื่อมระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ จึงสามารถส่งเสริมให้มนุษย์พิจารณาทำความเข้าใจในกฎแห่งธรรมชาติ และเป็นองค์ประกอบที่ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ทั้งทางกายและจิตใจจึงถือเป็นเครื่องมืออันดีในการสร้างธรรมะให้เกิดขึ้นในทุกขณะของมนุษย์เป็นเรือนที่ช่วยขัดเกลา ให้มนุษย์มีความเจริญในธรรมหรือเป็นอวาสาสลับปายะนั่นเอง

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรม มนุษย์ และธรรมชาติ สถาปัตยกรรม นอกจากมีความสามารถในการสะท้อนหลักแนวคิดแล้ว ในทางกลับกันสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมอันใกล้ชิดกับมนุษย์ และเป็นส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติ น่าจะสามารถสร้างสภาวะอันช่วยพัฒนาศักยภาพให้กับมนุษย์ผ่านการเรียนรู้ในการใช้สอยพื้นที่ได้ด้วยเช่นกัน ดังเช่นจะสืบค้นต่อไปในการวิจัยนี้ ถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอันสร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางพุทธศาสนาในชุมชนบ้านพุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ในทัศนะของพุทธศาสนา สถาปัตยกรรม ณ พื้นที่อันมีความเจริญมีความเคลื่อนไหวตื่นตัวทางพุทธศาสนาอย่างเข้มข้นแห่งหนึ่ง สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยมีหลักคติทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์สอดแทรกอยู่ มีองค์ประกอบใดบ้างที่สามารถช่วยสร้างสภาวะแวดล้อม ช่วยให้ผู้อยู่อาศัยมีความเจริญมีพัฒนาการในหลักคติทางพุทธศาสนา

2.4 กระบวนการของการศึกษาคติพุทธเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ

การมองความสัมพันธ์ในลักษณะของหลักอิทัปปัจจยตา และแนวคิดแบบองค์รวม ให้ความสำคัญกับกระบวนการและรูปแบบของความเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นระหว่างองค์ประกอบต่างๆในระบบ กระบวนการและรูปแบบความเชื่อมโยงองค์ประกอบในทางสังคมเทียบได้กับภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นซึ่งแสดงถึงกระบวนการปรับตัวและแก้ปัญหาไปตามบริบทสภาพแวดล้อมของแต่ละถิ่นนั่นเอง การศึกษาคติพุทธเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ จึงเป็นการศึกษาภูมิปัญญาของเรือนพื้นถิ่นในชุมชนพุทธซึ่งต้องพิจารณาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในหลายระดับ

²³ วรินทร์ วิชญาบุญจันทร์, เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา. หน้า 8.

ในระดับแรกควร**ศึกษาความสัมพันธ์โยงใยในภาพกว้างของชุมชนพุทธ** (บทที่3) ศึกษาแต่ละองค์ประกอบของชุมชนโดยการเก็บข้อมูลผ่านการลงพื้นที่สำรวจ ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและ ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เข้าใจสภาพแวดล้อมของชุมชน และภูมิปัญญาซึ่งเป็นกระบวนการเชื่อมโยง องค์ประกอบที่เกิดขึ้นอันแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ในด้านต่างๆได้แก่

- การศึกษาองค์ประกอบของระบบธรรมชาติ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมและทรัพยากรของชุมชน ได้แก่ สภาพภูมิประเทศทางกายภาพทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรน้ำ ป่าไม้
- การศึกษาองค์ประกอบของระบบสังคม อันแสดงถึงโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การปกครอง-โครงสร้างอำนาจ, ทูนาทางสังคมและวัฒนธรรม, ทูนาทางเศรษฐกิจ
- การศึกษาสถาปัตยกรรม ศึกษาจากเรือนพื้นถิ่นซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบโยงใย

ในระดับต่อมามุ่งเน้น**การศึกษาความสัมพันธ์โยงใยระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม** (บทที่4) ในขั้นนี้เป็นการขยายความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาศัยและเรือนพื้นถิ่น ตั้งแต่การเริ่มก่อเกิดเรือนขึ้น เช่น กระบวนการวางแผน กระบวนการสร้างเรือน และเมื่อผู้อาศัยเข้าใช้พื้นที่เรือนในสภาพแวดล้อมที่ผู้อาศัยสร้างขึ้น เกิดกระบวนการการเรียนรู้สภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยอย่างไรในบริบทของพุทธศาสนา ศึกษากระบวนการ ข้างต้นโดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง การลงพื้นที่สำรวจเรือนพื้นถิ่นและสภาพแวดล้อม และการสัมภาษณ์

บทที่ 3

ความสัมพันธ์โยงใยขององค์ประกอบในชุมชนพุมเรียง

ชุมชนท้องถิ่นถือเป็นรากฐานของสังคม ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งต่างก็มีบริบทหรือทุนในรูปแบบที่ต่างกันและที่เชื่อมโยงกัน ทั้งในด้านของทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และทุนทางภูมิปัญญา เป็นต้น ต้นทุนเหล่านี้เป็นรากฐาน เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดระบบของชุมชน และสามารถพัฒนาต่อยอดผ่านการเรียนรู้ปรับเปลี่ยนปรับปรุงให้สามารถอยู่ได้อย่างสมดุล เป็นองค์ประกอบที่มนุษย์ใช้เวลาในการเรียนรู้ผ่านเวลามายาวนาน ค่อยๆพัฒนาเชื่อมโยงกันเป็นระบบ เชื่อมกันด้วยแนวคิด คติ ทำให้เกิดการรวมการร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่ เป็นชุมชน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการศึกษาลึกคิดและต้นทุนของชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆจะก่อให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์โยงใยขององค์ประกอบพื้นฐานจึงแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน

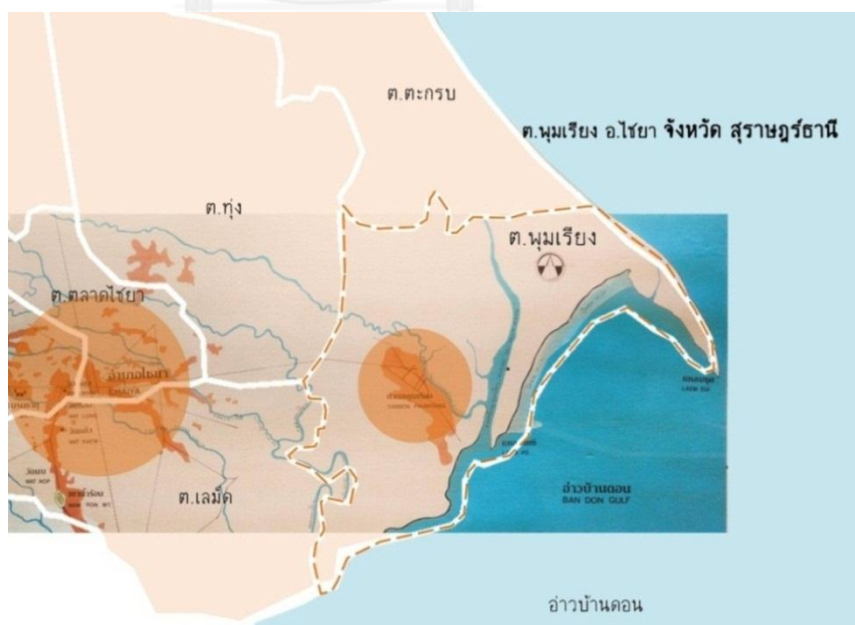
- 3.1 ศึกษาองค์ประกอบของ**ระบบธรรมชาติ ระบบสังคม และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น** ในบริบทของชุมชนพุมเรียงและสภาพกว้างของพื้นที่อำเภอไชยาในบางประเด็นที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างชุมชนพุมเรียงและชุมชนเก่าอื่นๆ
- 3.2 พิจารณาความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันขององค์ประกอบ

3.1 องค์ประกอบในชุมชนพุมเรียง : ระบบธรรมชาติ ระบบสังคมและเรือนพื้นถิ่น

3.1.1 ระบบธรรมชาติในชุมชนพุมเรียงและชุมชนเก่าในอำเภอไชยา

(๑) สภาพภูมิประเทศทางกายภาพ

ในปัจจุบันชุมชนพุมเรียงอยู่ภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตำบลพุมเรียงมีพื้นที่ 70ตารางกิโลเมตร (รวมพื้นที่ในทะเล) พื้นที่ในเขตเทศบาลพุมเรียงเป็นชุมชนชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของอำเภอไชยา ตั้งอยู่จุดเหนือสุดของอ่าวบ้านดอน บริเวณปากคลองพุมเรียงใหญ่ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนสันทรายเป็นที่ดอนจุดกึ่งกลางสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 10 เมตร พื้นที่ด้านตะวันออกมีลักษณะเป็นแหลมทรายซึ่งเกิดจากการทับถมของสันทรายมาเป็นเวลานาน การตั้งชุมชนในเขตเทศบาลรวมกลุ่มกันบริเวณริมคลองพุมเรียงเป็นส่วนใหญ่ ขอบเขตของตำบลพุมเรียงทางด้านทิศเหนือเริ่มจากแนวคลองทรง และเส้นตัดจากปากคลองทรง (บรรจบคลองใหญ่พุมเรียง) ไปทางตะวันออกจนถึงชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ด้านทิศตะวันออกเริ่มจากทะเลอ่าวไทย ไปจนถึงปลายแหลมชุยและพื้นที่ทะเลอ่าวกันทุ่งจนถึงปากคลองพุมเรียง ด้านทิศใต้ติดอ่าวบ้านดอนตลอดแนวจนถึงปากคลองท่าเตียน และทิศตะวันตกเริ่มจากแนวเขตคลองท่าเตียน และเส้นตัดจากปากคลองตะเคียนไปจนถึงคลองทรง (ที่มา: สำนักเทศบาลตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ข้อมูลในปี พ.ศ.2552)

ภาพที่ 3- 1 ภาพแสดงตำแหน่งชุมชนพุมเรียงตั้งอยู่บนสันทรายบริเวณชายฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรลพตา
(ภาพถ่ายปรับปรุงจากแผนที่ดินฉบับ)

พื้นที่ของชุมชนพุมเรียงเป็นพื้นที่สันทรายอยู่ด้านชายฝั่งทะเลทิศตะวันออกของอำเภอไชยา ลึกเข้าไปในแผ่นดิน พุมเรียงถูกล้อมรอบด้วยพื้นที่ราบลุ่มคือตำบลป่าเว ตำบลเวียง ตำบลเลม็ด ตำบลทุ่ง และตำบลตลาดไชยา และลึกเข้าไปพื้นที่ตำบลโมถ่าย และตำบลปากหมาก อันเป็นที่ราบและที่ราบเชิงเขาอีกต่อหนึ่ง ถัดจากนั้นพื้นที่ของตำบลปากหมากด้านทิศตะวันตกเป็นภูเขาสลับซับซ้อน

แผนภาพแสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของจังหวัดสุราษฎร์ธานี และแสดงตำแหน่งชุมชนพุมเรียง

ตำแหน่งอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

- อำเภอไชยาแบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 9 ตำบล 54 หมู่บ้าน ได้แก่
1. ตลาดไชยา (Talat Chaiya)
 2. พุมเรียง (Phumriang)
 3. เลม็ด (Lamet)
 4. เวียง (Wiang)
 5. ทุ่ง (Thung)
 6. ป่าเว (Pa We)
 7. ตะกรบ (Takrop)
 8. โมถ่าย (Mo Thai)
 9. ปากหมาก (Pak Mak)

ภาพที่ 3- 2 ภาพแสดงตำแหน่งตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ปรับปรุงจากภาพต้นฉบับ (ที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/>)

(๒) ทรัพยากรทางน้ำ

เนื่องจากอำเภอไชยาที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ จึงมีทรัพยากรน้ำทั้งที่เป็นแหล่งน้ำใต้ดินและน้ำผิวดิน ในชุมชนพุมเรียงมีการขุดตระพังเก็บน้ำและสามารถนำน้ำใต้ดินมาใช้ประโยชน์ได้เช่นกันทั้งจากการขุดบ่อน้ำ สระน้ำ และการขุดเจาะบ่อบาดาล ในส่วนของแหล่งน้ำผิวดิน ชุมชนพุมเรียงมีลำคลองสายสำคัญ คือ คลองพุมเรียง ซึ่งเป็นหนึ่งในสามของคลองสำคัญในอำเภอไชยา (คลองไชยา, คลองท่าตื้น และคลองพุมเรียง) คลองพุมเรียงเป็นคลองที่ชาวบ้านในพื้นที่ที่คลองทั้งสองไหลผ่านได้ใช้ประโยชน์ทั้งด้านการเกษตรและการดำเนินชีวิต

ภาพที่ 3-3 ภาพแสดงตำแหน่งคลองพุมเรียงสัมพันธ์กับพื้นที่ชุมชนพุมเรียง

(๓) ทรัพยากรทางดิน

พื้นที่ของอำเภอไชยาด้านทิศตะวันออกที่จัดฝั่งทะเลอันเป็นบางส่วนของตำบลเลม็ด ตำบลพุมเรียง และตำบลตะกอบเป็นพื้นที่ลาดต่ำมาจากพื้นที่ส่วนกลางอันเป็นที่ราบ คือตำบลป่าเว ตำบลเวียง ตำบลเลม็ด ตำบลทุ่ง และตำบลตลาดไชยา และพื้นที่ดังกล่าวนี้ลาดต่ำลงมาจากพื้นที่ตำบลโมถ่าย และตำบลปากหมาก อันเป็นที่ราบและที่ราบเชิงเขาอีกต่อหนึ่ง ถัดจากนั้นพื้นที่ของตำบลปากหมากด้านทิศตะวันตกเป็นภูเขาสลับซับซ้อน

ทรัพยากรดินในอำเภอไชยาเป็นกลุ่มชุดดินที่ 62 มากที่สุด เป็นชุดดินที่อุดมสมบูรณ์มีสภาพเป็นดินเหนียว ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ที่เป็นผืนป่าและแหล่งต้นน้ำลำธาร ในส่วนของตำบลพุมเรียง นอกเหนือจากมีป่าชายเลนบางส่วนแล้วมีสภาพดินที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าว มะพร้าว ถั่ว มะม่วง มันสำปะหลัง อ้อย ปอ ข้าวโพด สับปะรด ยาสูบ และมะม่วงหิมพานต์ ปัจจุบันพื้นที่นาบางส่วนและที่เลี้ยงกุ้งจำนวนไม่น้อยได้ถูกเปลี่ยนสภาพเป็นสวนปาล์มน้ำมัน

(๔) ทรัพยากรทางป่าไม้

ก่อนปี พ.ศ.2490 ชุมชนไชยายังคงมีความเจริญจำกัดอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลาง คือบริเวณตำบลตลาดใกล้สถานีรถไฟไชยาและตลาดพุมเรียง บริเวณดังกล่าวเป็นศูนย์กลางการค้าและการแลกเปลี่ยนที่สำคัญ ห่างจากศูนย์กลางความเจริญประมาณ 5 - 6 กิโลเมตร ยังคงมีสภาพเป็นป่าอันอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะพื้นที่ด้านตะวันตกของตำบลเลม็ด ตำบลป่าเว และตำบลโมถ่าย สภาพถนนหนทางยังเป็นทางเกวียนและทางซีกลากไม้เป็นส่วนใหญ่ การใช้ทรัพยากรป่าไม้ในขณะนั้นชาวบ้านใช้ไปตามความจำเป็น เช่น ใช้ไม้สร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย สร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆภายในวัด สร้างสะพาน ใช้ไม้ทำหมอนรถไฟ ใช้เป็นเชื้อเพลิง เป็นต้น การตัดไม้เพื่อทำการค้ามีน้อยมาก แต่ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อความต้องการยางพาราในกิจการอุตสาหกรรมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ทำให้ราคาขายพุ่งสูงขึ้น ชาวบ้านจึงหันมาให้ความสนใจในปลูกยางพารากันอย่างแพร่หลาย ผืนป่าตั้งแต่บริเวณพื้นที่ส่วนในของตำบลเลม็ด ตำบลป่าเว พื้นที่ตำบลโมถ่ายรวมทั้งตำบลปากหมาก มีชาวไชยาและชาวต่างถิ่นจำนวนมากเข้าไปจับจองโค่นป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ทำไม้และปลูกยางพารา เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2493 เป็นต้นมา และเพิ่มมากขึ้นหลังจากปี พ.ศ. 2500 ในช่วงดังกล่าวพื้นที่ป่าไม้ของอำเภอไชยาถูกทำลายมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

สำหรับทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของอำเภอไชยาซึ่งเป็นป่าบก ในบริเวณที่ราบต่ำของ ตำบลเลม็ด ตำบลทุ่ง ตำบลตลาดไชยา และตำบลเวียง พรรณไม้ที่มีมากได้แก่ โตนด ไทร พลับ เนียน เสม็ด หลุมพี นูด เตย ลำเจียก โทะ มังคร เป็นต้น ต่อจากพื้นที่ราบต่ำไปทางทิศ ตะวันตกเป็นส่วนพื้นที่ราบ ซึ่งประกอบด้วยควนเนิน ที่สูงและภูเขาอันได้แก่ พื้นที่บางส่วนใน ตำบลเลม็ด ตำบลป่าเว ตำบลโมถ้ายและตำบลปากหมาก แต่เดิมเป็นพื้นที่ป่าดงดิบอันอุดม สมบูรณ์ มีความสลับซับซ้อน และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง พรรณไม้ในพื้นที่ ดังกล่าว ได้แก่ ไม้ยาง ตะเคียน เคี่ยม หลุมพอ ทุ่งฟ้า ต่าเสา คอแลน จำปา พะยอม แดง เต็งรัง ประดู่ สะท้อน ตะแบก เหยียง สะตอ พลอง ไม้ หวายชนิดต่างๆ ฝาค้อ กาสาย ชวย และอื่นๆ แต่ในปัจจุบัน พื้นที่ป่าดงดิบยังคงมีเหลืออยู่เพียงบางส่วนในตำบลปากหมาก นับเป็นพื้นที่ป่าผืนใหญ่ผืนสุดท้ายที่เหลืออยู่ได้แก่ พื้นที่บริเวณเขาแดนอันเป็นเขตติดต่อกับ อำเภอเกาะเปอร์ จังหวัดระนอง

ในส่วนของทรัพยากรป่าชายเลนซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ 3 ตำบล คือ ตำบลเลม็ด ตำบล พุมเรียง และตำบลตะกรบ แต่เดิมคือก่อน พ.ศ. 2525 มีเนื้อที่ประมาณ 7,000ไร่ ถือเป็นป่า ชายเลนที่อุดมสมบูรณ์อย่างยิ่ง มีพรรณไม้ต่างๆจำนวนมากกว่า 150 ชนิด ได้แก่ พรรณไม้ กลุ่มโกงกาง เช่น โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ ไม้ตระกูลถั่ว เช่น ถั่วขาว ถั่วดำ สกุลไม้ ประดัก เช่น ประดัก พังกาหัวสุม สกุลไม้โปรง เช่น โปรงแดง โปรงขาว สกุลไม้เสม เช่น เสม ขาว เสมดำ สกุลไม้ลำพู ลำแพน สกุลไม้ตะบูน เช่น ตะบูนขาว ตะบูนดำ สกุลเหียงอกปลา หมอ เช่น เหียงอกปลาหมอดอกสีฟ้า ดอกสีฟ้าอมม่วง นอกจากนี้ยังมีตามตุ้มทะเล ฝาด ไม้ หงอนไก่ พืชสกุลปรง จาก หว่า ไทร เป็นต้น ในปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมาได้มีการบุกรุกทำลาย ป่าชายเลนทั้งจากฝีมือนายทุนในท้องถิ่น นายทุนต่างถิ่น และชาวบ้าน เพื่อใช้พื้นที่ทำนาุ้ง และใช้ไม้ทำประโยชน์ ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนซึ่งแต่เดิมมีอยู่ประมาณ 7,000ไร่ เหลือเพียง 2,000ไร่ ต่อมาภายหลังที่ดินดังกล่าวอยู่ในการดำเนินการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุ ราษฎร์ธานี โดยยินยอมให้ชาวบ้านเช่าเป็นที่ทำกินแต่ชาวบ้านไม่ยอมเช่า เนื่องจากชาวบ้าน เคยใช้พื้นที่ทำมาหากินมาก่อน ขณะเดียวกันชาวบ้านได้ดำเนินการปลูกป่าทดแทนคืนแก่ ชุมชน ทำให้สภาพป่าชายเลนเริ่มกลับคืนเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ตามสภาพเดิมดีขึ้นเรื่อยๆ ซึ่ง พบว่าในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา คือ พ.ศ.2543 – 2547 จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ป่า ชายเลนเพิ่มขึ้นเป็นอัตราร้อยละ 139.26 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 9.7 ตารางกิโลเมตร(กรมป่า ไม้, 2549) นอกจากนั้นการสำรวจพื้นที่ป่าจังหวัดสุราษฎร์ธานีด้วยภาพถ่ายดาวเทียม เมื่อปี พ.ศ.2546 – 2547 ซึ่งรายงานผลจากกรมป่าไม้เมื่อปี พ.ศ.2549 พบว่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี

มีพื้นที่ป่าทั้งป่าบกและป่าชายเลนเหลือเพียงร้อยละ 29.1 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดเท่านั้น สภาพเช่นนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนทั้งเชิงมูลค่าและคุณค่าในการดำรงชีวิต

(๕) **ทรัพยากรทางสัตว์ป่า**

ทรัพยากรสัตว์ป่าของอำเภอไชยาแต่เดิมขณะที่ป่าไม้ในพื้นที่อำเภอนี้ยังคงอุดมสมบูรณ์ คือ ก่อนปี พ.ศ.2490 มีสัตว์นานาชนิดมากมาย ทั้งสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์ปีก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ และสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง ท่านอาจารย์พุทธทาสเล่าถึงสัตว์ป่าในบริเวณใกล้สวนโมกข์เมื่อปี พ.ศ.2486 ซึ่งเป็นปีที่ท่านเริ่มบุกเบิกสร้างสวนโมกข์ว่ามีสัตว์ป่าน้อยใหญ่มากมาย ในขณะเดียวกันสภาพปัจจุบันสัตว์ต่างๆ อาจจะมีเหลืออยู่น้อยหรือบ้างก็อาจจะสูญพันธุ์ไปแล้วก็ได้ อย่างไรก็ตามทรัพยากรสัตว์ดังกล่าว เป็นสิ่งที่ชี้ชัดถึงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าที่แม้จะถูกทำลายลงไปเป็นส่วนมาก แต่ส่วนที่เหลือได้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางธรรมชาติในสมัยปัจจุบัน และเป็นเครื่องเตือนใจว่า การทำลายสัตว์ ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญให้เหลือน้อยลงหรือหมดไป โดยมุ่งประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักย่อมหมายถึงหายนะของชุมชน

3.1.2 ระบบของสังคมในชุมชนพุมเรียงและชุมชนเก่าในอำเภอไชยา

(๑) **การเมืองการปกครอง โครงสร้างอำนาจ**

ชุมชนพุมเรียงเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลายาวนานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับชุมชนโบราณหลายแห่งซึ่งในอดีตวางตัวกระจุกกระจายกันอยู่ในพื้นที่ของอ.ไชยาปัจจุบันตั้งแต่ทิศเหนือจากเขาพนมแบก ทิศตะวันออกสู่อ่าวบ้านดอน ออกสู่อ่าวไทย ทิศใต้ติดต่อกลองปูน และอ่าวบ้านดอน และทิศตะวันตกติดต่อบ้านโมถ่าย ชุมชนโบราณเหล่านี้กระจายตัวกันตามสภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่

- ชุมชนโบราณบนสันทราย
 - ตำบลตลาด ได้แก่ แหล่งโบราณคดีวัดเวียง, แหล่งโบราณคดีวัดหลง
 - ตำบลเลม็ด ได้แก่ แหล่งโบราณคดีวัดแก้ว
 - ตำบลเวียง ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านหัวคู

- ชุมชนโบราณในริ้วสันทรายเล็ก
ตำบลบ้านทุ่ง ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านลำไย, แหล่งโบราณคดีวัดอิฐ,
แหล่งโบราณคดีวัดกระสบ และแหล่งโบราณคดีบ้านทุ่ง
- ชุมชนตามแนวลำน้ำ
ตำบลป่าเว ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านมณฑลบริเวณแนวคลองท่าดิน
และแหล่งโบราณคดีบ้านเดิมเจ้าตามแนวคลองไชยา
ตำบลเวียง ได้แก่ แหล่งโบราณคดีศรีเวียงและแหล่งโบราณคดี
วัดพระบรมธาตุไชยาตามแนวคลองไชยา
ตำบลตลาด ได้แก่ แหล่งโบราณคดีวัดใหม่ชลธารกับแหล่งโบราณคดี
วัดศาลาตั้งตามแนวคลองไชยา
- ชุมชนบนเนินเขาริมลำน้ำ
ตำบลป่าเว ได้แก่ แหล่งโบราณคดีเขาพนมแบก
ตำบลเวียง ได้แก่ แหล่งโบราณคดีเขาสายสมอ
ตำบลพุมเวียง ได้แก่ แหล่งโบราณคดีวัดโพธาราม
และแหล่งโบราณคดีแหลมโพธิ์

กลุ่มชุมชนโบราณเหล่านี้ได้ขยายขยายมีพัฒนาการผ่านกาลเวลาหลายยุคหลายสมัยจนเติบโตเป็น ชุมชนใหญ่ เป็นศูนย์กลางความเจริญรู้จักกันในชื่อเมืองไชยาในยุคเก่าซึ่งคือสมัยศรีวิชัย อาณาจักรศรีวิชัยเจริญรุ่งเรืองในช่วงศตวรรษที่ 13 เชื่อกันว่ายุคหนึ่งอาณาจักรศรีวิชัยมีเมืองไชยาเป็นเมืองศูนย์กลางการปกครอง เจริญรุ่งเรืองทั้งการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศ และเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พุทธศาสนา เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมลงได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองนครศรีธรรมราช ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาเรืองอำนาจขึ้นเหนือสุโขทัยเมืองไชยาได้ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยาในฐานะของเมืองพระยามหานคร หรือหัวเมืองชั้นนอก ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระไอยการตำแหน่งศักดินาทหารหัวเมืองที่ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 1998 ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้กล่าวถึงหัวเมืองมลายูที่กรุงศรีอยุธยาปกครองอยู่ 4 หัวเมือง คือ เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองเอก เมืองพัทลุงเมืองไชยา และเมืองชุมพรเป็นเมืองตรี

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองไชยาซึ่งเป็นหัวเมืองชั้นนอกได้รับผลกระทบจากการยึดครองของหัวเมืองทางใต้ทำให้เกิดการผลัดเปลี่ยนอำนาจการปกครอง กล่าวคือในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในพ.ศ. 2185 เมืองไชยาตกอยู่ใต้อำนาจของเมืองสงขลาด้วยพระเจ้าเมืองสงขลาขยายอำนาจรวมหัวเมืองใกล้เคียง ได้เมืองปัตตานี เมืองพัทลุง เมืองนครศรีธรรมราช และขยายมาจนถึงเมืองไชยาในที่สุด ในอีกหลายสิบปีต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในพ.ศ. 2223-2230 พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯให้ยกกองทัพมาปราบปรามเจ้าเมืองสงขลา และให้กวาดต้อนกำลังคนทั้งครอบครัวและบริวารของเจ้าเมืองสงขลาไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองไชยา และได้โปรดเกล้าฯให้อดีตเจ้าเมืองสงขลารั้งตำแหน่งเจ้าเมืองไชยาที่ว่างลงแทน แต่เนื่องจากเจ้าเมืองไชยาคนใหม่(อดีตเจ้าเมืองสงขลา)เป็นชาวมุสลิม ต้องปกครองเมืองไชยาซึ่งเป็นสังคมชาวพุทธ ดังนั้นแล้วเจ้าเมืองไชยาจึงย้ายเมืองไชยาเก่าที่บ้านเวียงไปตั้งใหม่เป็นชุมชนอิสลามบริเวณทุ่งไชยาเรียกว่าบ้านสงขลา ต่อมาเมื่อผ่านไปร้อยกว่าปี ในปี พ.ศ.2310กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เมืองไชยาถูกพม่าเข้ายึดครองเมือง ผู้คนพากันอพยพหลบหนีออกจากเมือง จนเมืองไชยาเกือบเป็นเมืองร้าง หลังกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในครั้งนั้น ทำให้แผ่นดินแตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า ในภาคใต้คือ ชุมมูมเจ้านคร กำหนดอาณาเขตฝ่ายเหนือที่บางตะพาน ฝ่ายใต้ที่เมืองสงขลา ระยะเวลาเมืองไชยาจึงกลับมาอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้ง เจ้าเมืองนครฯส่งคนของฝ่ายตนมารั้งเมืองไชยา และเมืองไชยาช่วงนี้ได้ย้ายจากบ้านสงขลาไปตั้งที่บ้านพุมเรียง ซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญในการติดต่อค้าขายทางทะเลในสมัยนั้น เมื่อแผ่นดินแตกแยกเป็นหลายส่วน ทำให้ต่อมาพระเจ้าตากสินจึงได้ยกกองทัพมาปราบก๊กนี้ในพ.ศ.2312 ซึ่งการปราบปรามในครั้งนี้ ปลัดเมืองไชยา (บุญชู) บุตรชายของอดีตเจ้าเมืองไชยาได้เข้าสวามิภักดิ์ และเข้าร่วมในกองทัพด้วย หลังปราบชุมมูมเจ้านครฯได้สำเร็จ พระเจ้าตากสินโปรดเกล้าฯให้ปลัดเมืองไชยา (บุญชู) ดำรงตำแหน่งเป็นพระยาวิชิตภักดีศรีพิชัยสงคราม เจ้าเมืองไชยา

ในแผ่นดินต่อมาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกใน พ.ศ.2328 เกิดสงครามเก้าทัพระหว่างไทยกับพม่า กองทัพพม่าได้เข้ามาตีหัวเมืองภาคใต้ เมืองไชยาที่พุมเรียงได้รับความเสียหายเป็นอันมาก หลังจากสงครามสงบลงเมืองไชยาจึงได้รับการบูรณะปรับปรุงให้บ้านเมืองมั่นคงดังเดิม เมืองไชยาในสมัยนั้นยังคงมีศูนย์กลางอยู่ที่พุมเรียงและมีบทบาทเป็นเมืองท่าที่สำคัญ มีฐานะเป็นเมืองชั้นตรีระดับพิเศษ เทียบเท่าเมืองชั้นโท คือ มีจตุสดมภ์ และเจ้าเมืองมีราชทินนามว่า พระยาวิชิตภักดีศรีพิชัยสงคราม ถือศักดินา 5,000ไร่ อีกหลายสิบปีต่อมาบทบาทการเป็นเมืองท่าที่สำคัญของเมือง

ไชยาที่พุมเรียงได้ลดบทบาทลง เนื่องด้วยใน**สมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2367-2394)** เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ได้สร้างคู่อ้อมเมืองรอบถวายพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ที่บ้านดอนซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับเมืองไชยามาก และเป็นท่าเรือน้ำลึก ความเจริญรุ่งเรืองจึงมุ่งสู่ชุมชนบ้านดอน มีผู้คนอพยพเข้ามาทำมาหากินอย่างหนาแน่นเมืองขยายตัวมากขึ้น ทำให้บทบาทของเมืองไชยาที่เป็นเมืองท่าใกล้เคียงค่อยๆลดบทบาทลง จนกระทั่งในสมัยพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ใน**พ.ศ.2439** ทรงโปรดเกล้าฯให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากเดิมใช้ระบบกินเมืองเปลี่ยนมาเป็นการปกครองระบบเทศาภิบาล ทรงโปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองไชยา เมืองหลังสวนและเมืองชุมพร เป็นมณฑลชุมพร มีศาลาว่าการที่บ้านดอน การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ยังลดบทบาทของเมืองไชยามากขึ้น เมืองไชยาที่พุมเรียงจึงไม่คึกคักดังแต่ก่อนเนื่องด้วยถูกลดบทบาทความสำคัญในการเป็นเมืองท่าและข้อจำกัดทางลักษณะภูมิประเทศของชายฝั่งที่เริ่มตื้นขึ้นจากการทับถมของทราย จึงไม่สามารถรองรับเรือสินค้าขนาดใหญ่ได้ จะมีก็เพียงเป็นเมืองท่าที่ติดต่อกับบ้านดอนหรือเมืองในภาคใต้เป็นส่วนใหญ่

การปกครองในระบบเทศาภิบาล แยกหน้าที่การปกครองแบ่งออกเป็นลำดับชั้น ทำให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านซึ่งมีความใกล้ชิดกับประชาชนมีอำนาจในการแสดงความคิดเห็น ความต้องการของตนและประชาชน ให้แก่นายอำเภอและผู้ว่าราชการเมืองได้รับทราบ เจ้าเมืองและกรมการเมืองหรือพวกพ้องไม่อาจจะทำอะไรได้ตามอำเภอใจดังแต่ก่อน กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีอำนาจในระดับชุมชนประชาชนให้ความเชื่อถือ ไว้วางใจ และเคารพนับถือที่จะมอบหมายหน้าที่ในการช่วยแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน กำนันในอดีตของอำเภอไชยา มีราชทินนามคล้องจองกัน คือ

“...ขุนนิคมคามพิทักษ์(ตำบลพุมเรียง)

ขุนบุรีรักษมลายู(ตำบลหัวเลน) ขุนสินธุบุตรเขตต์(ตำบลตะกุ่ม)

ขุนประเทศธัญญาหาร(ตำบลทุ่ง) ขุนบริบาลเขตชนอน(ตำบลชนอน)

ขุนประชากรอนุกุล(ตำบลเลม็ด) ขุนประมุขเวียงนิเวศน์(ตำบลเวียง)

ขุนวิเศษนาสัณฑ์(ตำบลป่าเว) ขุนศรีวัลย์รักษา(ตำบลโมถ่าย)

ขุนผลสลาบำรุงกิจ(ตำบลปากหมาก) ขุนประสิทธิ์พนาสถาน(ตำบลเสวียด)

ขุนอั้งคารบรพตา(ตำบลเขาถ่าน) ขุนรักษาอรัญเวศน์ (ตำบลปากฉลุย)

ขุนประเทศประจิมทิศ(ตำบลพยุหยาชี)...”²⁴

ในอีก 40 ปีต่อมา ระบบการปกครองเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เป็นระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลได้ประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารราชการอาณาจักรสยาม พ.ศ.2476 และส่งผลให้ระบบเทศบาลถูกยกเลิก โดยระบอบประชาธิปไตย แบ่งการปกครองออกเป็นภาค จังหวัด ในปี พ.ศ. 2478 มีการย้ายที่ว่าการอำเภอไชยาจากไชยาที่พุมเรียงมาตั้งที่บ้านดอนโรงทองในตำบลทุ่ง ไกล่สถานีรถไฟไชยา เนื่องด้วยศูนย์กลางความเจริญย้ายมาตามการคมนาคมทางรถไฟ และเพื่อความสะดวกในการสัญจร และลดบทบาทเมืองพุมเรียงเป็นตำบลพุมเรียง นอกจากนั้นบริเวณที่ตั้งที่ว่าการอำเภอไชยาใกล้สถานีรถไฟไชยาซึ่งเคยอยู่ในตำบลทุ่ง ได้ถูกแยกออกจากตำบลทุ่งตั้งขึ้นเป็นตำบลตลาดไชยาอีกตำบลหนึ่ง เมื่อปี พ.ศ.2482 หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2541 และพ.ศ.2542 ตำบลพุมเรียงถูกยกฐานะเป็นสุขาภิบาลตำบลพุมเรียงและเทศบาลตำบลพุมเรียง ตามลำดับ ปัจจุบันอำเภอไชยามี 2 เทศบาล กับ 7 องค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ เทศบาลตำบลตลาดไชยา เทศบาลตำบลพุมเรียง องค์การบริหารส่วนตำบลเวียง องค์การบริหารส่วนตำบลเลม็ด องค์การบริหารส่วนตำบลตะกรบ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่ง องค์การบริหารส่วนตำบลโมถ่าย องค์การบริหารส่วนตำบลป่าเว และองค์การบริหารส่วนตำบลปากหมาก

ในอดีตระบบความสัมพันธ์ในชุมชนมีระบบอุปถัมภ์มายาวนาน กำนันและผู้ใหญ่บ้านกับการปกครองลูกบ้านก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบนี้ เนื่องจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้านปกครองแบบให้การช่วยเหลือเกื้อกูลอุปถัมภ์ค้ำชูลูกบ้านในการดำเนินชีวิตแทบทุกเรื่อง โดยกำนัน ผู้ใหญ่บ้านใช้คุณสมบัติความเป็นนักเลง คือ ความเป็นคนใจกว้าง ความเป็นน้ำใจ กล้าได้กล้าเสีย มีความเฉียบขาด หนักแน่น รักษาคำพูดและศักดิ์ศรี รักและปกป้องบริวารอย่างสุดกำลัง ทำให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นที่เคารพรัก ศรัทธาและไว้วางใจของลูกบ้าน จึงเป็นผู้มีบทบาทมีอำนาจในระดับชุมชนไปโดยปริยาย ซึ่งเป็นอำนาจที่เกิดจากบารมีของความเป็นคนดีต่อผู้เพื่อส่วนรวม เมื่อคนในชุมชนเกิดปัญหาเดือดร้อนเรื่องใด ๆ ก็มักจบลงด้วยดีโดยไม่ต้องพึ่งพาตำรวจ หรือต้องไปโรงไปศาล เพราะกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะดำเนินการแก้ปัญหาความเดือดร้อนไกล่เกลี่ยความขัดแย้งดังกล่าวทันทีอย่างยุติธรรม ผิดกับในปัจจุบันอำนาจดังกล่าวลดถอยลงอย่างมาก ทุกเรื่องที่เกิดในชุมชนล้วนต้องอาศัยอำนาจภายนอก

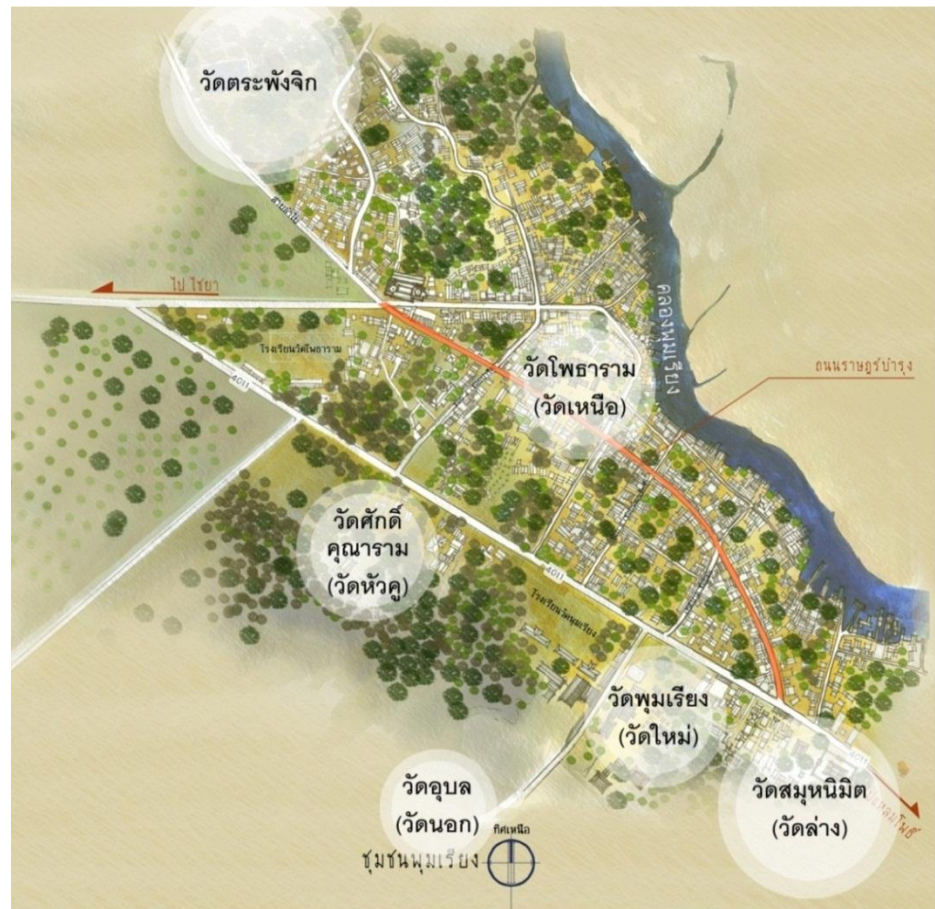
²⁴ กลิ่น คงเหมือนเพชร, "วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สวรรค์และการสืบทอด."

คือ กฎหมาย ตำรวจ หรือต้องขึ้นโรงขึ้นศาลตัดสินทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะกำนัน ผู้ใหญ่บ้านยุคใหม่ มักไม่ดำรงตนแบบนักเลง แต่สร้างระบบอุปถัมภ์แบบผิดๆ ด้วยการแสวงหาผลประโยชน์และ อภิสถิติขึ้นในสังคม เพื่อใช้ผดุงฐานะของตนและบริวาร หรือตกเป็นเครือข่ายอำนาจทางการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เพื่อผลประโยชน์ที่ถูกละเมิดให้ เมื่อเป็นเช่นนี้ โครงสร้างอำนาจในปัจจุบันจึงขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอกแทนที่จะเป็นการใช้อำนาจภายในดังแต่ก่อน ด้วยเหตุนี้ปัญหาต่างๆในสังคมจึงหาทางจบสิ้นได้ยาก เพราะกฎหมายต้องขึ้นกับผู้ใช้อำนาจที่ดีด้วย และบ้านเมืองจะอยู่ได้ยากหากผู้คนมุ่งเอาชนะกันด้วยกฎหมาย โดยขาดกฎแห่งศีลธรรม

(๒) ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

(๒.๑) ประชากรและโครงสร้างประชากร

ประชากรของอำเภอไชยา มีทั้งชาวไทย ชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยมุสลิม เช่นเดียวกับประชากรในชุมชนพุมเรียง ชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีน นับถือศาสนาพุทธ ส่วนชาวไทยมุสลิมนับถือศาสนาอิสลาม ในอดีตแต่เดิมเป็นชาวไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่แห่งนี้โดยตั้งหลักแหล่งกระจายอยู่ทั่วไปในทุกพื้นที่ของอำเภอไชยาในปัจจุบัน ซึ่งท่านพุทธทาสเชื่อว่าเกิดจากการผสมปนเปกันระหว่างสายเลือดมลายูเดิม สายเลือดอินเดีย และสายเลือดไทยแท้ เป็นชนเผ่าเดิมที่เรียกว่า "ชาวเพ-ลา" ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลปากหมาก ในปัจจุบันนี้ชาวไทยคือ ชาวนา ชาวสวน ของอำเภอยายอนันต์เอง ในบริเวณชุมชนที่ชาวไทยตั้งหลักแหล่งอยู่ จะมีการสร้างวัดทางพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของชุมชน เช่นในชุมชนพุมเรียง มีวัดของชุมชนอยู่ถึง 6 วัดด้วยกันแสดงให้เห็นถึงความศรัทธามุ่งมั่นในพุทธศาสนา

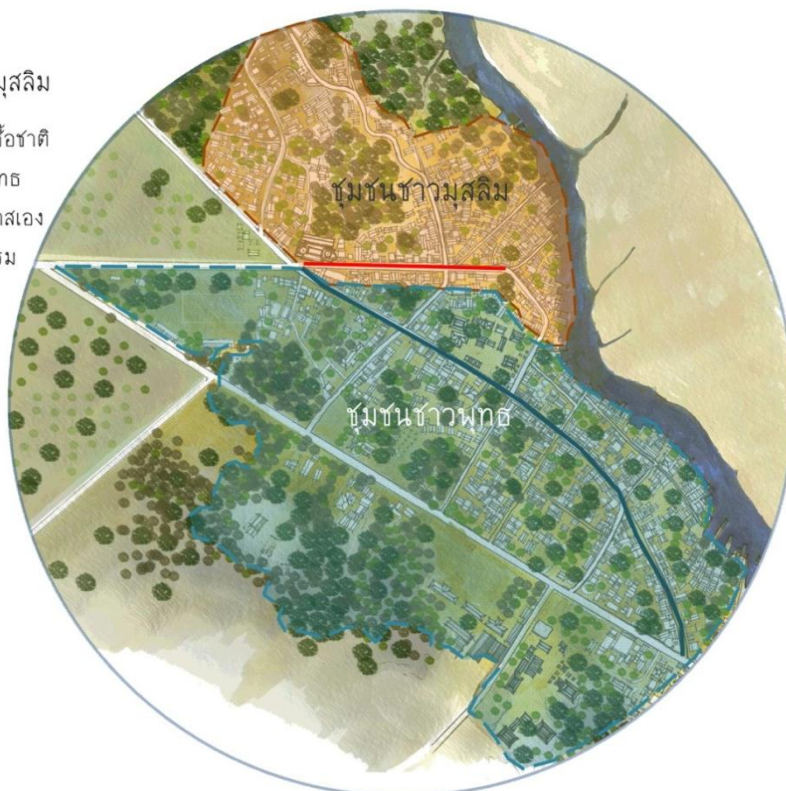
ภาพที่ 3-4 ภาพแสดงตำแหน่งวัดในชุมชนพุมเรียง

ชาวไทยเชื้อสายจีน มักตั้งหลักแหล่งอยู่ในชุมชนที่มีประชากรหนาแน่นหรือเป็นเมือง ชาวไทยเชื้อสายจีนเริ่มอพยพเข้ามาที่ไซยาเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด แต่จากหลักฐานทางโบราณคดีซึ่งพบที่ตำบลพุมเรียงน่าจะยาวนานนับพันปี โดยชาวไทยเชื้อสายจีนเมื่อไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ใดจะมีโรงพระ หรือศาลเจ้าตั้งอยู่ในพื้นที่ด้วย ในชุมชนพุมเรียงยังไม่พบร่องรอยศาลเจ้าแต่อย่างใด สำหรับชาวไทยมุสลิมในชุมชนพุมเรียงเป็นกลุ่มที่เข้ามาภายหลังกลุ่มของบ้านสงขลา ชาวไทยมุสลิมในชุมชนพุมเรียงส่วนใหญ่อพยพมาจาก รัฐกลันตัน และไทรบุรี ประเทศมาเลเซีย แม้ว่าประชากรของชุมชนพุมเรียงหรือเมืองไซยาในอดีตประกอบด้วยกลุ่มชาวไทยที่แตกต่างกันโดยเชื้อชาติถึง 3 กลุ่ม แต่ก็สามารถดำรงชีพอู่อร่วมกันอย่างปกติสุข ซึ่งบางครั้งอาจมีการกระทบกระทั่งหรือเกิดความขัดแย้งขึ้นบ้าง แต่ก็มีใช้ปัญหารุนแรง ลูกหลานยังสามารถประนีประนอมกันได้โดยดีเสมอมา ในยามปกติสุขเมื่อมีกิจกรรมใดต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเกื้อกูล ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันเป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์อันดี ของชาวพุทธและชาวมุสลิม

“ในอดีตพุมเรียงมีชาวบ้านต่างเชื้อชาติ ศาสนาอาศัยอยู่ร่วมกัน ทั้งไทยพุทธ ไทยมุสลิมและชาวจีน ท่านพุทธทาสเอง ก็ยังมีชาวมุสลิมเป็นสหายทางธรรม แลกเปลี่ยนธรรมะกันอยู่เนืองๆ ซึ่งปัจจุบันการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติท่ามกลาง ความแตกต่างก็ยังมีให้เห็น พุมเรียงจึงเป็นโมเดล ของการอยู่ร่วมกันที่น่ายึดถือ และสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาได้”

เดโช สนวนานนท์
อดีตอธิบดีกรมศิลปากร

ภาพที่ 3- 5 ภาพแสดงพื้นที่ตั้งบ้านเรือนของชุมชนชาวพุทธและชาวมุสลิมในชุมชนพุมเรียง

ในส่วน of จำนวนประชากร ประชากรของตำบลพุมเรียงในพ.ศ.2555 มีทั้งหมด 7,647 คน 2,404 ครัวเรือน จำแนกเป็นชาย 3,735 คน หญิง 3,912 คน ตำบลพุมเรียงมีความหนาแน่นของประชากร 230 คน/ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันประชากรของตำบลพุมเรียงประกอบด้วย ชาวไทย ชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวมุสลิม นอกจากนั้นยังมีแรงงานต่างชาติดีกจำนวนหนึ่งได้แก่ ชาวพม่า และชาวลาว เป็นต้น ซึ่งเป็นแรงงานด้านการเกษตร การประมง ร้านค้า ปั่นน้ำมัน และอื่นๆ²⁵

²⁵ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, "รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน รายจังหวัด รายอำเภอ และรายตำบล ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2555[ออนไลน์]," 2 มกราคม 2558, แหล่งที่มา: http://stat.bora.dopa.go.th/xstat/p5584_07.html.

(๒.๒) ลักษณะครอบครัว

ลักษณะครอบครัวของชาวไทย ชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยเชื้อสายมุสลิม แต่เดิมมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย กล่าวคือครอบครัวหนึ่งๆประกอบด้วยโครงสร้างของคนในครอบครัวหลายรุ่นอาศัยอยู่ร่วมกัน ได้แก่ รุ่นปู่ย่า ตายาย รุ่นพ่อ แม่ รุ่นลูก รุ่นหลาน ครอบครัวขยาย มีผู้อาวุโสเป็นกลไกสำคัญของโครงสร้างครอบครัว เพราะเป็นผู้ให้ความรู้และเป็นแบบอย่างในทุกด้านของการดำเนินชีวิต รวมถึงศีลธรรมด้วย ครอบครัวขยายซึ่งประกอบด้วยคนหลายรุ่นจึงเป็นระบบที่มีคุณค่าในการหล่อหลอมผู้คนในสังคมทั้งด้านการเรียนรู้ การประพฤติปฏิบัติตน ในชุมชนพุ่มเรียงก็เช่นเดียวกัน ในด้านของชุมชนพุทธผู้อาวุโสก็ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญ ไม่ใช่เพียงในครอบครัวเท่านั้นผู้อาวุโสยังเป็นกลไกของชุมชนด้วย ในอีกทางหนึ่ง เพราะดำรงตนอย่างเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ความกตัญญูรู้คุณ ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความรู้จักแบ่งปัน ฯลฯ ทำให้ชุมชนเปรียบเสมือนครอบครัวขนาดใหญ่

ในครอบครัวขยายขับเคลื่อนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาได้โดยทุกคนในครอบครัวต่างมีบทบาทเป็นกำลังคนที่ช่วยกันทำงานตามการจัดสรรหน้าที่ให้แก่กัน ทำให้การเรียนรู้ในการทำงานไม่ว่าจะเป็นการทำนา การทอผ้า ถูกสืบทอดความรู้ภายในระบบครอบครัว จากรุ่นสู่รุ่น คนในครอบครัวหรือในกลุ่มเครือญาติมีความผูกพันมีความภูมิใจในองค์ความรู้ของครอบครัวทำให้องค์ความรู้เหล่านี้ถูกสืบทอดต่อไปเป็นเวลายาวนานผ่านการลองผิดลองถูก เป็นการเรียนรู้เพิ่มพูนภูมิปัญญาตลอดมาหลายสมัย นอกจากนี้การรับประทานอาหารมื้อเย็นของสมาชิกภายในครอบครัวร่วมกัน ถือเป็นกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติ เป็นการรวมกลุ่มกันพร้อมหน้าของครอบครัวเพื่อพบปะพูดคุยและถือโอกาสอบรมสั่งสอนเรื่องต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพให้แก่ลูกหลาน ผ่านการบอกเล่าประสบการณ์ เรื่องราวต่างๆ ซึ่งอาจเป็นเหตุการณ์ในอดีตของครอบครัวและชุมชน นิทานชาวบ้าน หรือบุคคลสำคัญในชาติบ้านเมือง นอกจากนั้นผู้อาวุโสยังชักนำให้ลูกหลานผูกพันกับวัดและสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน ทำให้อาวุโสรุ่นหลานได้เรียนรู้ความมีรากเหง้าของตัวเองและเห็นความสำคัญในการช่วยกันสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน

ภายหลังช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปในหลายด้าน ระบบเศรษฐกิจมุ่งเน้นไปเพื่อการผลิตในระบบขนาดใหญ่

เพื่อตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจโลกและการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วขึ้นทำให้เกิด การขยายการผลิต การผลิตไม่ใช่แค่ผลิตเพื่อกินใช้เองและป้อนคนในชุมชน ใกล้เคียงอีกต่อไป แต่ขยายสู่สังคมภายนอกอย่างกว้างขวาง นอกจากนั้นระบบ การศึกษายังส่งผลให้คนมีความรู้พัฒนาอาชีพให้เกิดความหลากหลาย การเรียนรู้ ในครอบครัว ความรู้ของชุมชนก็ลดน้อยถอยลง สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆเข้าสู่ ชนบทมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงระบบสังคมในด้านต่างๆทำให้เกิดกาเปลี่ยนแปลง โครงสร้างครอบครัวจากที่เคยเป็นครอบครัวขยาย ค่อยๆปรับเปลี่ยนกลายเป็น ครอบครัวเดี่ยว พ่อ แม่ ลูก กันมากขึ้น คนรุ่นลูกรุ่นหลานมีการศึกษาสูงขึ้น อาชีพที่ ศึกษาเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพสังคมเดิม ทำให้การดำรงหน้าที่การงานต้องย้ายเข้าสู่ เมือง ที่รองรับอาชีพที่เล่าเรียนมา ชุมชนพุ่มเรียงก็เหมือนกับชุมชนชนบทอื่นๆทั่ว ประเทศ ตกอยู่ในภาวะการขับเคลื่อนของเศรษฐกิจระบบทุนนิยม ระบบสังคม เปลี่ยนแปลงจากเดิม โครงสร้างครอบครัวที่เคยเข้มแข็งกลับอ่อนแอลง คนหลายรุ่น ที่เคยอยู่ร่วมกันมุ่งเป้าหมายไปในทิศทางเดียวกัน ปัจจุบันกลับแยกย้ายกันไปทำ หน้าที่การงานในขอบเขตการศึกษาที่เล่าเรียนมา ซึ่งไม่ได้นำมาประยุกต์เพื่อใช้กับ ชุมชนบ้านเกิด เมื่อโครงสร้างครอบครัวอ่อนแอลง ระบบการศึกษาจริยธรรม ศีลธรรม ที่ครอบครัวเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนจึงเสื่อมถอย ความผูกพันกับ พื้นที่อาศัย ศูนย์กลางจิตใจของชุมชนเช่นวัด ก็ลดบทบาทลง ชุมชนก็อ่อนแอลงด้วย

(๒.๓) วัฒนธรรม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะของวัฒนธรรมของชาวไทยอย่างมากคือ ปัจจัย ทางด้านภูมิศาสตร์ อาชีพการเกษตร ค่านิยม และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม สภาพภูมิศาสตร์หรือสภาพทางกายภาพของชาวไทยซึ่งมีพื้นที่ติดทะเล เป็นที่ราบลุ่ม ที่ราบ ที่ควนเนิน และภูเขา ทั้งยังมีลำคลองหลายสาย มีทรัพยากรธรรมชาติอันอุดม สมบูรณ์ ทำให้เกิดสังคมเกษตรกรรมแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ สภาพสังคม เกษตรกรรมสร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณีและค่านิยมต่างๆขึ้นมากมาย นอกจากนั้นเนื่องจากชาวไทยพุ่มเรียงเป็นเมืองท่าที่สำคัญในอดีต ทำให้มีการค้าขาย กับผู้คนหลายชนชาติผ่านไปมาและบ้างมาตั้งถิ่นฐานในไทยทำให้ปัจจัยที่มีผลต่อ วัฒนธรรมของชาวไทยอีกด้านหนึ่งคือการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทั้ง วัฒนธรรมระดับชาติและวัฒนธรรมต่างชาติ

กล่าวโดยภาพกว้างถึงวัฒนธรรมของชาวไชยาซึ่งครอบคลุมถึงชุมชนพุมเรียงตั้งแต่ดั้งเดิมในดินแดนแถบนี้ซึ่งเป็นพื้นที่ส่งผ่านสินค้าระหว่างฝั่งตะวันตกกับตะวันออกทำให้มีคนหลายเชื้อชาติเดินทางผ่านไปมาและบ้างตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ พื้นที่บริเวณนี้ เริ่มด้วยวัฒนธรรมที่อยู่มาอย่างยาวนานซึ่งแพร่กระจายมาจากอินเดีย ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ ภาษาวรรณกรรม และประเพณีบางอย่าง วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นแก่นที่ฝังรากลึกลงสู่ดินแดน

ในไชยามรดกทางศาสนาพราหมณ์มีหลักฐานปรากฏให้เห็นอยู่ไม่น้อย ได้แก่ ประติมากรรมรูปเคารพและสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งตำรา พิธีกรรมที่สืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน ส่วนในชุมชนพุมเรียงนั้นพบหลักฐานเชื้อหลายอย่างที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์กลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน นอกจากนี้ยังมีเชื้อสายตระกูลพราหมณ์อาศัยอยู่ในชุมชนสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

ด้านศาสนาพุทธมีความเจริญมากเช่นกันในดินแดนแห่งนี้ โดยท่านธรรมทาสเคยกล่าวถึงการเข้ามาของศาสนาพุทธว่าเข้ามาใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัยชนชั้นปกครองจะนับถือพุทธมหายาน ควบคู่กับศาสนาพราหมณ์ ในการบริหารบ้านเมือง จึงพบหลักฐานรูปปั้น ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ในรูปแบบของพุทธมหายานเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ชนชั้นถูกปกครองชาวบ้าน นักบวช กลับนับถือพุทธหินยานกันเป็นส่วนใหญ่²⁶ ดังจะพบได้ในหลักฐานการแสวงธรรมของหลวงจีนอี้จิง ที่สันนิษฐานกันว่าเดินทางผ่านพื้นที่แถบนี้ก่อนจะไปถึงศรีลังกา เนื่องด้วยศาสนาพุทธเจริญในพื้นที่แห่งนี้มาเป็นเวลานาน วัดซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนจึงมีชาวบ้านทำนุบำรุงกันอย่างเหนียวแน่น ในเฉพาะอำเภอไชยาพบวัดทางพุทธศาสนาทั้งวัดที่มีมาแต่โบราณและวัดที่สร้างขึ้นใหม่รวม 31 วัด อยู่ในตำบลพุมเรียงทั้งหมด 6 วัด ได้แก่ วัดตระพังจิก วัดพุมเรียง วัดโพธาราม วัดศกตาคุณาราม และวัดสมุหนิมิต และยังมีวัดร้างที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่อีก 1 ที่คือวัดอุบล ท่านพุทธทาสเคยกล่าวถึงการทำนุบำรุงวัดในชุมชนพุมเรียงบ้านเกิดของท่านว่า

26 ธรรมทาส พานิช, *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัย*, 2 ed.(สุราษฎร์ธานี: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, 2542).

“ พุมเรียง แม้จะเป็นหมู่บ้านเล็กๆ แต่ก็เป็หมู่บ้านที่ได้รับการยกย่องของเพื่อนหมู่บ้านใกล้เคียงโดยรอบว่าเป็นหมู่บ้านแห่งความสัทธา, คือแม้จะเป็นหมู่บ้านมีคนน้อย มีอาชีพไม่เป็ล่ำสันเพราะเหตุผลอย่างไรก็ตาม แต่ก็สามารถบำรุงวัดซึ่งมีจำนวนมากเกินกว่ากำลังของบ้าน และงานพระศาสนาอย่างอื่นไว้ได้อย่างน่าปลาดใจ, ทั้งนี้ก็เพราะสัทธาฝังมั่นในสันดาน มานานหลายชั่วบุรุษแล้วนั่นเอง”²⁷

ท่านพุทธทาสก่อตั้งสวนโมกข์ครั้งแรกที่พุมเรียงเมื่อ พ.ศ. 2475 โดยมีเจตนารมณ์เพื่อศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก ตามรอยพระอรหันต์ และเผยแผ่ความรู้ธรรมะชั้นลึก ต่อมาภายหลังได้เพิ่มปณิธาน 3 ข้อเข้าไป ได้แก่ ให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน ให้เกิดความเข้าใจระหว่างศาสนา และช่วยกันเห็นโลกออกจากวัดถุณิยม สวนโมกข์ดำเนินการอยู่ที่พุมเรียง 12 ปี จึงย้ายไปตั้งที่ใหม่บริเวณเขาพุทธทอง ในชื่อ วัดธารน้ำไหล (สวนโมกข์) ยังคงดำเนินตามพันธกิจ มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พุทธศาสนา และได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางทั้งในหมู่ชาวไทยและชาวต่างชาติ ในส่วนของพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ประเพณีที่สำคัญอันเป็นลักษณะเฉพาะของชาวไชยาซึ่งหมายรวมถึงชาวพุมเรียงนั้น ได้แก่ ประเพณีการทำบุญ ฟังธรรมที่วัด ประเพณีการทำขวัญข้าว ประเพณีสวดท่ง ประเพณีวันจปปีจปเดือน ประเพณีรับส่งตายาย ประเพณีชักพระ ประเพณีไหว้สวน ประเพณีแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ประเพณีชอแรงหรือโชแรง(ลงแขก) ประเพณีการสวดมาลัย และประเพณีของชาติ อันได้แก่ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีตรุษสงกรานต์ ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เป็นต้น

ส่วนวัฒนธรรมที่รับมาจากจีน ได้แก่ วัฒนธรรมด้านอาหารการกิน และด้านภาษา ส่วนวัฒนธรรมมุสลิมอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาอิสลาม จะเจริญในหมู่ของชาวไทยมุสลิม สำหรับวัฒนธรรมตะวันตกแผ่ขยายเข้ามาผ่านทางวัฒนธรรมระดับชาติ ได้แก่ การศึกษา ครอบครองระบบประชาธิปไตย มารยาท อาหารการกิน กีฬาและสันทนาการ และวิทยาการต่างๆด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วัฒนธรรมที่แพร่กระจายเข้ามาดังกล่าวชาวไชยาได้เลือกสรร และปรับใช้ตามความเหมาะสมจนเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

²⁷ พุทธทาสภิกขุ, "พระพุทธศาสนาในบ้านพุมเรียง." หน้า 5.

“ วัฒนธรรมของชาวไชยามักยกย่องภูมิปัญญาที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่าการยกย่องภูมิปัญญาที่เอื้อประโยชน์ต่อปัจเจกชน ภูมิปัญญาสำคัญของชาวไชยายังคงสืบต่อกันมาจนกระทั่งปัจจุบันมีหลายประการ เช่น **ภูมิปัญญาการทำสวนสมรม** ภูมิปัญญาการชุดบ่อน้ำ ภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม ภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพร ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์และพึ่งพา และภูมิปัญญาการปลูกฝังคุณธรรม ”²⁸

ภูมิปัญญาการทำสวนสมรม กล่าวคือ การจำลองป่าซึ่งมีพืชพันธุ์นานาชนิดอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพของมนุษย์เข้ามาอยู่ในบริเวณพื้นที่พักอาศัยในลักษณะของสวนที่จัดขึ้นเพื่อใช้พืชพันธุ์เหล่านี้ไว้ใช้ในการประกอบอาหาร ใช้เป็นยารักษา และอาจขยายปลูกร่วมกับพืชเศรษฐกิจที่สามารถนำไปขายได้ สวนสมรมเกิดขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในระยะหลังที่มีการใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้น ชาวบ้านซึ่งคุ้นเคยกับสภาพป่าอันอุดมสมบูรณ์จึงปรับสภาพพื้นที่บริเวณบ้านทำสวนสมรม หรือสวนพ้อเฒ่า เมื่อประมาณ 40-50 ปีมาแล้ว สวนสมรมมีอยู่แทบทุกครัวเรือน ในปัจจุบันสวนสมรมยังมีปรากฏให้เห็นอยู่บ้างแต่อาจไม่หลากหลายเหมือนในอดีต

(๒.๔) ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน

ชุมชนพุมเรียงและชุมชนใกล้เคียงรวมถึงชุมชนไชยาซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ในพื้นที่แห่งนี้ มีระบบสังคมที่เชื่อมความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีต ชุมชนพุมเรียงดั้งเดิมเป็นสังคมการเกษตร ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงมีความใกล้ชิดช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ก็เนื่องจากการทำการเกษตรนอกจากจากจะใช้แรงในครอบครัวแล้วยังต้องอาศัยความช่วยเหลือเกื้อกูลกันจากคนในชุมชน ทำให้มีความใกล้ชิดสนิทสนม เอื้อเพื่อทั้งการอยู่การกิน ช่วยเหลือในกิจกรรมการงานการศาสนา เกิดความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่นในวงสังคม ขยายออกไปสู่ชุมชนต่างถิ่นที่ต้องติดต่อมีความสัมพันธ์กัน ก็จะช่วยเหลือเกื้อกูลและถือว่ามี **ความสัมพันธ์เป็นเกลือกกัน** ทำให้ขยายความสัมพันธ์อันเกื้อกูลนี้ออกไปเป็นเครือข่ายของสังคมในระดับที่ใหญ่ขึ้นด้วย เช่น ชาวไชยาที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในพื้นที่ด้านตะวันตกของพื้นที่

²⁸ กลิ่น คงเหมือนเพชร, "วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สวรรค์และการสืบทอด."

ได้แก่ ในตำบลป่าเว ตำบลโมถ่าย และตำบลปากหมาก จะนำของป่า พืชผัก มาแลกเปลี่ยนกับเกลือ น้ำตาล อาหารทะเลกับชาวไชยาที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในที่ราบ ลุ่ม และที่ราบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก ได้แก่ ในตำบลตลาด ตำบลทุ่ง ตำบล พุมเรียง เป็นต้น นอกจากนั้นการสร้างความสัมพันธ์ด้วยการเป็นเกลอ การเป็น ลูกบุญธรรม ยังขยายเครือข่ายได้มากขึ้นเมื่อเพื่อเกลอ หรือพ่อแม่บุญธรรมชักนำให้ ลูกหลานแต่งงานกัน ยิ่งทำให้ระบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายสังคมในชุมชน เหล่านี้กว้างขวางและเหนียวแน่นยิ่งขึ้น ยังประโยชน์แก่ระบบสังคมและเศรษฐกิจให้ เป็นไปด้วยดี

ชาวไชยามีความคล้ายคลึงกับชุมชนอื่นๆในประเทศไทยในเรื่องของ ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นระบบที่คงอยู่ในสังคมไทยมายาวนาน แต่เดิม**ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นลักษณะของเจ้ากับไพร่ นายกับบ่าว ผู้ปกครองกับลูกน้อง** การอุปถัมภ์ คุ่มชูก็เนื่องมาจากการเอื้อเฟื้อต่อกัน ในระดับของครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนพ้อง คนสนิท การอุปถัมภ์ก็จะเป็นไปในรูปแบบของการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่มีน้อยกว่า ผู้ที่ด้อยกว่าให้ได้รับโอกาส เช่น ญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงที่มีฐานะดีอุปถัมภ์ผู้มีฐานะ ไม่ดีโดยให้อาศัยอยู่ที่บ้านช่วยทำงานต่างๆ หรือให้ลูกหลานญาติพี่น้องอาศัยอยู่ที่ บ้านเพื่อเรียนหนังสือ หรือทำกิจการงานต่างๆโดยมิคิดค่าเช่า เพียงแต่ผู้อาศัย อาจจะทำสิ่งของเล็กๆน้อยๆไปตอบแทนบ้างเพื่อเป็นสินน้ำใจ ในระดับการปกครอง หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบบเทศบาล จัดส่วนราชการให้ แต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบตามลำดับของสายชั้นบังคับบัญชาจากสูงไปต่ำ คือ เทศบาล นายอำเภอ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน การปกครอง ระบบเทศบาลทำให้กำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ และมีความ ใกล้ชิดกับประชาชน เป็นตัวแทนในการเสนอความต้องการของประชาชนให้ ผู้ปกครองระดับสูงทราบ และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาอันเกิดขึ้นในชุมชนได้อย่าง รวดเร็ว ทำให้ผู้ปกครองระดับสูงไม่สามารถทำอะไรได้ตามอำเภอใจแบบเดิมได้ ผู้ใหญ่บ้านและกำนันจึงเป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพ ศรัทธา และไว้วางใจ

นอกจากระบบอุปถัมภ์แล้ว สังคมชาวไชยาในอดีตการเป็น**นักเลง**ยังเป็น คุณสมบัติหนึ่งของผู้นำระดับท้องถิ่น นักเลงในที่นี้หมายถึง ความมีใจนักเลง คือ มี ใจกว้างและการวางตัวเป็นคนใจกว้าง กล้าได้กล้าเสีย มีความเฉียบขาดรักษาคำพูด

และศักดิ์ศรี รักที่จะต่อสู้อย่างกล้าหาญ และปกป้องพรรคพวกจนสุดกำลัง แต่เป็นการต่อสู้ปกป้องที่เป็นไปด้วยความชอบธรรมไม่ใช่อำนาจ ผู้ที่มีใจนักเลงจึงเป็นผู้ที่มีบริวารมาก มีอิทธิพลและเป็นที่ยกย่องของสังคม ซึ่งส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนจากชุมชนให้เป็นผู้นำของท้องถิ่น กล่าวคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มักมาจากผู้มีใจนักเลงเหล่านี้ การก้าวสู่การเป็นนักเลงส่วนใหญ่สืบทอดกันเป็นตระกูล คือ ปู่ ทวดเป็นกำนัน พ่อก็เป็นกำนัน และลูกก็เป็นกำนันสืบต่อไป ลูกๆได้รับการฝึกให้มีน้ำใจเป็นนักเลง และได้เรียนรู้วิธีการเป็นนักเลง ทั้งทางตรงและทางอ้อมตั้งแต่วัยเยาว์ และมีบารมีเดิมของตระกูลเป็นพื้นฐานช่วยสนับสนุน เช่นเดียวกันผู้เป็นนักเลงในท้องถิ่นหนึ่งก็มักจะขยายบารมีไปยังถิ่นอื่น ด้วยการผูกสัมพันธ์กับนักเลงในถิ่นนั้นด้วยการเป็นเกลอกัน คอยช่วยเหลือเกื้อกูล คอยเสริมบารมีให้แก่กัน และมักให้บุตรหลานแต่งงานเกี่ยวดองกัน

ความสัมพันธ์ของชุมชนกับวัด สังคมชาวไชยาแต่เดิมมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่สำคัญ ชาวชุมชนพุมเรียงก็เช่นเดียวกันเห็นได้จากวัดจำนวนมากในชุมชนซึ่งชาวบ้านทำนุบำรุงสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน วัดในอดีตนอกจากเป็นที่บวชเรียนอบรมบ่มนิสัย กล่อมเกลาคความประพฤติให้รู้ตัวชั่วแล้ว เป็นแหล่งศึกษาวรริชความรู้ต่างๆแล้ว ยังเป็นสถานที่พึ่งทางใจสำหรับคลายความทุกข์ความเศร้าหมอง เป็นที่ประกอบกรบุญการกุศล งานพระศาสนา พื้นที่ของวัดแต่เดิมจึงเป็นพื้นที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์ ความดีงาม ผู้ที่เข้าวัดจะสัมผัสได้ถึงความสงบทำให้เกิดความสำรวมในกาย วาจา ใจ ไปโดยธรรมดา พระภิกษุสงฆ์ได้รับความเคารพจากชาวบ้านในการเป็นผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสจะได้รับความยกย่องนับถืออย่างสูงสุดก็เนื่องมาจากเจ้าอาวาสนอกจากจะเป็นผู้นำของวัดแล้วยังเป็นผู้นำของชุมชนด้วยในอีกทางหนึ่ง เป็นนักปราชญ์ของชุมชนให้ความรู้ช่วยแก้ปัญหาและขัดเกลารวมชนให้เจริญในศีลในธรรม ในปัจจุบันการเปลี่ยนไปของระบบสังคม โครงสร้างครอบครัวที่เป็นครอบครัวเดี่ยว การย้ายถิ่นฐานตามแหล่งการศึกษาและการงานอาชีพ ทำให้คนไม่ค่อยผูกพันกับพื้นที่ ประกอบกับอาชีพการงานของคนรุ่นหลังที่เปลี่ยนไปทำให้วัดลดบทบาทความสำคัญในชุมชนน้อยลง คนเข้าวัดก็เพื่อทำบุญหรือประกอบศาสนกิจเป็นครั้งคราวไปไม่ได้ผูกพันในวิถีชีวิตเหมือนแต่ก่อน จะมีอยู่บ้างก็เห็นจะเป็นกลุ่มคนที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไปที่ยังเข้าวัดเป็นกิจวัตรประจำวัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของคนแต่ละรุ่นที่ต่างกันออกไป

(๓) **ทุนทางเศรษฐกิจ**

สังคมของชุมชนพุมเรียงแต่เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรมและประมงขนาดเล็ก เนื่องด้วยถิ่นที่ตั้งอยู่บนที่สันทรายใกล้ชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก ทำให้สามารถออกทะเลจับสัตว์น้ำได้ในร่องทะเลน้ำตื้น ในขณะที่เดียวกันบริเวณใกล้เคียงก็มีที่ราบสำหรับปลูกข้าว ทำสวนได้ดี อาชีพของชาวพุมเรียงในอดีตจึงผสมผสานกันทั้งทางบกและทางน้ำ ตามแต่ฤดูกาลผลัดเปลี่ยนกันไป

นอกจากนั้นด้วยทำเลที่ตั้งที่ดีจึงมีบทบาทเป็นเมืองท่าสำคัญแห่งหนึ่ง เป็นเมืองท่าเชื่อมการติดต่อระหว่างฝั่งทะเลอันดามันทางด้านตะวันตกสู่อ่าวไทย และทะเลจีนใต้ทางด้านตะวันออก นอกจากนี้ยังตั้งอยู่บนคาบสมุทรซึ่งเป็นคอคอด ทำให้รองรับการขนถ่ายสินค้าทางบกด้วยอีกทางหนึ่ง เส้นทางขนถ่ายสินค้านี้เป็นที่รู้จักกันดี เพราะเป็นเส้นทางที่ใช้ระยะเวลาการขนถ่ายสินค้าและลดความเสี่ยงต่อการถูกโจมตีจากกลุ่มโจรสลัดบริเวณช่องแคบมะละกา ท่าเรือใหญ่ในอดีตของเมืองไชยาอยู่ที่แหลมโพธิ์ ตำบลพุมเรียงในปัจจุบัน เรือโดยสารและเรือส่งสินค้าเดินทางมาจอดรับส่งผู้คนขนถ่ายสินค้า และหาบน้ำจืดในบริเวณนี้ แล้วใช้เรือเล็กขนถ่ายสินค้าเข้ามาตามลำคลองไชยา คลองพุมเรียง และคลองท่าตีนหรือคลองตะเคียน สำหรับสินค้าที่ขนถ่ายเข้าไปยังตัวเมืองไชยา อาศัยคลองไชยาเป็นเส้นทาง เรือสินค้าและเรือโดยสารขนาดย่อมสามารถเข้าออกได้สะดวกเมื่อน้ำทะเลขึ้น สำหรับการติดต่อกับภายนอกระหว่างเมืองต่างๆ เช่นเมืองบ้านดอน เกาะสมุย หรือเมืองห่างไกลนอกจากใช้เรือประทุนลำใหญ่แล้ว ยังใช้เรือสำเภาขนาดใหญ่เดินทางไปจนถึงแม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลางและหัวเมืองฝ่ายใต้ไปจนถึงแหลมมลายู ขณะเดียวกันยังมีเรือต่างชาติชาวบ้านเรียกว่า เรือแขก (ชวา-มลายู) และเรือของชาวจีน เดินทางบรรทุกสินค้ามาขายและแลกเปลี่ยนยังเมืองท่าแหลมโพธิ์อยู่เป็นประจำ²⁹ ในอดีตชาวบ้านจึงปลูกสร้างบ้านอยู่ใกล้กับลำคลอง เพื่อการคมนาคมที่สะดวก ชาวพุมเรียงมักนำเกลือ กะปิ ปลาเค็ม อาหารจากทะเลมาแลกเปลี่ยนสารและน้ำตาลจากชาวบ้านในพื้นที่ลุ่ม ในตำบลทุ่ง ตำบลป่าเว ตำบลเลม็ด ตำบลเวียง และตำบลตลาดในปัจจุบัน เช่นเดียวกับชาวบ้านในแถบที่ราบสูง ภูเขา ซึ่งปัจจุบันคือบริเวณตำบลโหมถ่าย ตำบลปากหมาก จะนำไปแปรรูป ชูง เนื้อสัตว์

²⁹ กลิ่น คงเหมือนเพชร, “วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด.”

และของป่า เข้ามาขายหรือแลกเปลี่ยนในตลาดซึ่งเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนของไชยาสมัยนั้น

การคมนาคมติดต่อค้าขายทางทะเลที่เคยรุ่งเรืองในอดีต ปัจจุบันได้เลิกราไปโดยสิ้นเชิงเนื่องจากเหตุหลายประการ ได้แก่ การสร้างท่าเรือน้ำลึกในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่อ่าวบ้านดอนทำให้ท่าแหลมโพธิ์ลดความสำคัญลง ตะกอนดินจากลำคลองไหลลงทับถมทำให้อ่าวตื้นเขิน เรือขนาดกลางและใหญ่ไม่สามารถเข้ามาได้โดยสะดวก และประการสำคัญคือ การคมนาคมทางบกที่มีพัฒนาการอย่างรวดเร็วใช้ถนนเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกันเมื่อประมาณปี พ.ศ.2448-2453 และรถไฟสายใต้เส้นทางระหว่างจังหวัดชุมพรถึงนครศรีธรรมราชซึ่งสร้างในปี พ.ศ.2453 สำเร็จลงในปี พ.ศ. 2458 หลังจากนั้นภาครัฐได้ดำเนินการตัดถนนสายเอเชีย (Asia 41) ในปี พ.ศ. 2519 ผ่านอำเภอไชยาและต่อถนนทางหลวง 4011 เข้าสู่ชุมชนพุมเรียง เส้นทางคมนาคมทางน้ำจึงหมดความสำคัญลงโดยสิ้นเชิง หลงเหลือแต่เรือเล็กรับส่งคนโดยสารและสิ่งของต่างๆ เท่านั้น

3.1.3 เรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธชุมชนพุมเรียง

สถาปัตยกรรมถือเป็นภูมิปัญญาเป็นศาสตร์ชาวบ้านในการสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งสร้างสรรค์ผ่านบริบทของแนวคิดคติความเชื่อ สภาพแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดเอกลักษณ์ขึ้นในแต่ละพื้นที่ที่มีบริบทที่ต่างกัน ในอดีตการกระบวนการก่อสร้างบ้านนั้นผสมผสานไปด้วยหลักคตินิยมความเชื่อซึ่งโดยส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาเนื่องด้วยเป็นหลักคิดที่สำคัญในอดีต บ้านเรือนของชาวไทยพุทธชุมชนพุมเรียงก็เช่นกันกระบวนการคิดตั้งแต่ขั้นตอนก่อร่างวางแผน จนกระทั่งก่อสร้าง จะมีพิธีกรรม กฎเกณฑ์ทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ รูปแบบสถาปัตยกรรมเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์นักวิชาการในพื้นที่ ท่านให้ความเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่เรือนโบราณในพุมเรียงจะได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบเรือนของภาคกลาง³⁰ เพราะพุมเรียงในอดีตเป็นเมืองท่าที่มีบทบาทและเป็นเมืองที่มีความเจริญ ลักษณะเรือนสังเกตได้จากการยกใต้ถุนสูง การเชื่อมต่อเรือน ลักษณะองศาของหลังคาทรงจั่ว และเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้วัสดุในการนำมาสร้างเรือนจึงใช้ไม้เป็นหลัก เช่น ไม้หลุมพอง ไม้เคี่ยม ไม้จำปา เป็นต้น รูปแบบเรือนสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ มีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง ผนังตีไม้ซ่อนเกล็ด ส่วนใหญ่เป็นหลังคาทรงจั่ว มนิลามุงกระเบื้องดินเผา วางเรือนเป็นหมู่เชื่อมกันด้วยชานเรือน นอกจากนี้ลักษณะเด่นอีกประการ

³⁰ สัมภาษณ์ อาจารย์ธีรพันธ์ จันทร์เจริญ ผอ.สำนักศิลปและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 23 ตุลาคม 2557.

ของเรือนชาวไทยพุทธชุมชนพุมเรียงคือมีหน้าร้านสำหรับขายของบริเวณชั้นล่างติดกับถนน เนื่องจากถนนสายไทยพุทธของพุมเรียงในอดีต เชื่อมศูนย์กลางเมืองและตลาด และเป็นเส้นทางผ่านของสินค้าจากท่าเรือ ทำให้ชาวบ้านในแถบนี้ประกอบกิจการร้านค้าตลอดเส้นทางถนน ปัจจุบันภูมิปัญญาการก่อสร้างบ้านนั้น ค่อยๆหมดความสำคัญลงอันเนื่องมาจากไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทต่างๆ ของสังคมที่เปลี่ยนไป นอกจากนี้เรือนไม้โบราณส่วนใหญ่เสื่อมโทรม ชำรุดเสียหาย เนื่องจากมีอายุยาวนาน หรือไม่ก็ถูกรื้อทิ้งสร้างใหม่โดยใช้วัสดุแบบใหม่ คือ อิฐ หิน ปูน เหล็ก รูปแบบสถาปัตยกรรมเองก็ได้เปลี่ยนแปลงรูปลักษณะไปจากเดิมมาก ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปให้มีรูปแบบตามสมัยนิยมและเปลี่ยนมาใช้วัสดุอุตสาหกรรมแทนวัสดุท้องถิ่น

ภาพที่ 3- 6 ภาพแสดงเรือนพื้นถิ่นในชุมชนชาวไทยพุทธพุมเรียง

3.2 พิจารณาความสัมพันธ์โยงใยขององค์ประกอบในชุมชนพุมเรียง

3.2.1 ความสัมพันธ์โยงใยอันเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในชุมชนพุมเรียง

(๑) ภูมิปัญญาในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อม

- ภูมิปัญญาในการขุดสระพังและบ่อน้ำ
- ภูมิปัญญาการทำสวนสมรม
- ภูมิปัญญาการปลูกสร้างบ้านเรือนสอดคล้องตามสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และคติความเชื่อ

(๒) ภูมิปัญญาในการจัดระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์พึ่งพา

- ธรรมเนียมการเป็นเกลอกัน การเชื่อมความสัมพันธ์ในระดับชุมชนต่อชุมชน
- ลักษณะความเปิดกว้างและยอมรับความแตกต่างของวัฒนธรรม ความเชื่อที่ต่างกัน

(๓) ธรรมเนียมการปลูกฝังคุณธรรมและความสัมพันธ์ต่อพุทธศาสนา

- คุณธรรมในระดับผู้นำชุมชน ความเป็นนักเลง มีน้ำใจและการวางตัวเป็นคนใจกว้าง กล้าได้กล้าเสีย มีความเฉียบขาดรักษาคำพูดและศักดิ์ศรี รักที่จะต่อสู้อย่างกล้าหาญ และปกป้องพรรคพวกจนสุดกำลัง
- การอบรมคุณธรรมระดับครัวเรือน การเคารพอาวุโส กิจกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างคนต่างรุ่น ทำให้เกิดการอบรมขึ้นในครัวเรือน
- การทำนุบำรุงพุทธศาสนา
 - การแบ่งหน้าที่ทำนุบำรุงวัด พระสงฆ์
 - การร่วมกิจกรรมประเพณีทางศาสนาอย่างพร้อมเพรียง

3.2.2 ความสัมพันธ์โยงใยในมิติความเป็นชุมชนสัปายะของชุมชนพุมเรียง

จากพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม โดยพระพรหมคุณาภรณ์

(ป.อ. ปยุตโต)ให้ความหมายคำว่าสัปายะไว้ว่า

สัปายะ หมายถึง สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกิดผล ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย(— suitable things; things favorable to mental development)

ปัจจัยแห่งสัปายะ 7 นั้น ได้แก่

1. **อาวาสสัปายะ** : ที่อยู่ซึ่งเหมาะสม เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ — suitable abode
2. **โคจรสัปายะ** : ที่หาอาหาร ที่เที่ยววิณชบาตที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป— suitable resort
3. **ภัสสสัปายะ** : การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ 10 และพูดแต่พอประมาณ — suitable speech
4. **บุคคลสัปายะ** : บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ — suitable person
5. **โภชนสัปายะ** : อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกิดผลต่อสุขภาพ — suitable food
6. **อุตุสัปายะ** : ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น — suitable climate
7. **อิริยาบถสัปายะ** : อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่งตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี — suitable posture

จากการให้ความหมายข้างต้นของสัปปายะ พิจารณาจะได้ว่าทั้ง 7 องค์ข้างต้นเป็นการกล่าวถึงสภาพแวดล้อมของผู้บำเพ็ญเพียร คือพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งทั้ง 7 ข้อนี้เป็นเกณฑ์ที่อยู่ในขั้นของ ศีล และ สมภาติ กล่าวคือเป็นเกณฑ์การเลือกสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อปัจจัยพื้นฐานในการอยู่อาศัยเป็นปัจจัยพื้นฐาน ในขั้นศีล คือ การกิน การอยู่ การคมนาคม สังคมผู้คนที่มีความเจริญไม่เกิดเรื่องเดือนเนื้อร้อนใจ และในขั้นสมภาติ คือมีสภาพแวดล้อมที่มีความสงบเรียบร้อย เพื่อให้เกิดความปกติสุขและเอื้อในการภาวนา

ในทัศนะของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนก็เช่นกัน คือหาที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรในการกินการใช้ อยู่ในตำแหน่งที่ตั้งที่ไม่ต้องเผชิญภัยธรรมชาติ มีพื้นที่ทำกินเลี้ยงชีพได้ สะดวกในการคมนาคมไปตามแต่ละยุคสมัย แต่ละข้อใน สัปปายะ 7 ล้วนเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตไปได้อย่างปกติสุขโดยพื้นฐานของการดำรงชีพอย่างพอเหมาะพอดี

ภาพที่ 3- 7 ภาพแสดงปัจจัยแห่งสัปปายะ 7

หลักสัปปายะกล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ควรพิจารณาเลือกให้เหมาะสมเพื่อลงหลักปักฐานในพื้นที่ที่จะเอื้อให้ดำเนินชีวิตได้โดยสงบและสบายอย่างพอดีพอเหมาะ จาก 7 ปัจจัยข้างต้นจะขอกกล่าวโดยยกกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กันขึ้นมาอธิบายร่วมกันดังนี้

- **กลุ่มปัจจัยสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิต**
กล่าวคือเป็นปัจจัยของวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในการกระทำสิ่งใดๆในกิจประจำวัน ได้แก่
โภชนาการ – การรักษากายซึ่งเป็นเรือนของชีวิตให้แข็งแรงบริบูรณ์
อิริยาบถ – การสำรวมกาย รักษาสติให้รู้เท่าทันเรื่องของกาย
(กายานุปัสสนา) การกระทำตนต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม
ภัสส – การกล่าววาจาอย่างพอดีและเหมาะสม
- **กลุ่มปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคม**
สภาพแวดล้อมทางสังคม ในหลักสัปปายะ 7 คือสภาพสังคมที่มนุษย์อยู่อาศัย ผู้คนรอบตัวมีลักษณะเป็นอย่างไร ปัจจัยในด้านนี้คือ
บุคคล – อยู่ท่ามกลางสังคมของผู้เจริญ ตั้งใจทางจิตใจ
- **กลุ่มปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ**
สภาพแวดล้อมทางกายภาพ คือ สภาพแวดล้อมในการก่อตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยแวดล้อมทางธรรมชาติอันได้แก่ ทำเลที่ตั้งเหมาะสมทั้งสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ แหล่งทำกิน การเดินทาง และสภาพแวดล้อมของเรือน ได้แก่
อตุ – การเลือกสภาพแวดล้อมพื้นที่ทำเลที่ตั้งที่มีสภาพที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย
โคจร – การเลือกพื้นที่ที่มีการคมนาคมไปมาหาสู่ได้สะดวก
อาวาส – เรือนที่สร้างความสงบแก่จิตใจ

ภาพที่ 3- 8 ภาพแสดง ปัจจัยกลุ่มสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

พิจารณาปัจจัยกลุ่มสภาพแวดล้อมทางกายภาพในองค์ประกอบของชุมชนพุมเรียง

- **อุตุส์ปายะ** – การเลือกสภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย

กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานหลักพื้นฐานก็คือการหาพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย มีที่ทำกินในอดีตคือสามารถทำเกษตรกรรมได้ เพื่อใช้เป็นผลผลิตในการยังชีพ ค้าขายต่อไป เป็นทุนให้กับการดำเนินชีวิต ต้องดูสภาพภูมิประเทศ ชัยภูมิเหมาะแก่การตั้งชุมชนหรือไม่ หากทางหนีทีไล่เกิดมีการบุกรุกจากภายนอก จะไปทางไหนและป้องกันอย่างไร พิจารณาในบริบทของชุมชนพุมเรียง ซึ่งมีทำเลที่ดีในการเป็นเมืองท่าทำให้ชุมชนมีความเจริญรุ่งเรืองในยุคหนึ่ง ซึ่งใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก พุมเรียงเจริญจากการเป็นจุดพักการขนส่งสินค้าจากชายฝั่งตะวันออกเชื่อมกับชายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายู นอกจากการค้า ความรู้ ศาสนายังติดตัวผู้คนที่ผ่านไปมา ทำให้เจริญรอบรู้ในสังคมภายนอกด้วย จากข้อพิจารณาข้างต้นเห็นได้ว่า ทำเลที่ตั้งไม่ได้มีผลทางสภาพแวดล้อมธรรมชาติอย่างเดียว แต่ส่งผลทางอ้อมถึงสภาพสังคมที่เกิดขึ้นด้วย และเนื่องจากสภาพแวดล้อมของพุมเรียงเป็นสันทรายใกล้ชายฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรมลายู ดึกเข้าสู่ภายในแผ่นดินมีพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ภูเขาสูงในตอนในทำให้ชุมชนในบริเวณเมืองไชยาพึ่งพาอาศัย แลกเปลี่ยนสินค้า ของกิน ของใช้พึ่งพากันในระดับชุมชน³¹ เช่น ชาวพุมเรียงในอดีตเมื่อต้องการสร้างเรือนก็จะต้องไปที่บ้านโมถ้ายซึ่งเป็นภูเขาสูง ตัดไม้ล่องลงแม่น้ำมาที่พุมเรียง เป็นต้น

- **โคจรส์ปายะ** – การเลือกพื้นที่ที่มีการคมนาคมไปมาหาสู่ได้สะดวก

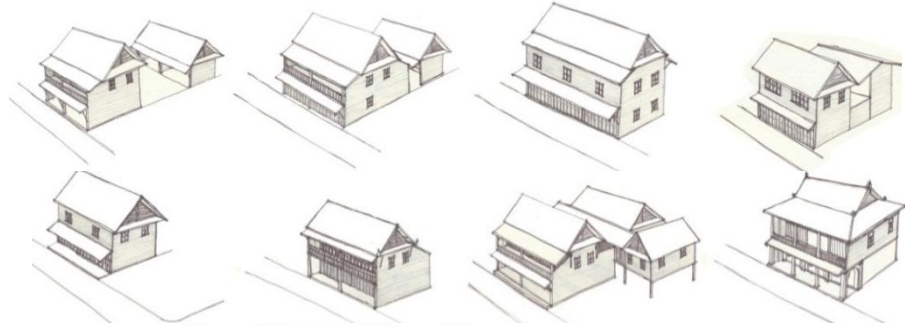
³¹ สัมภาษณ์ ทุม นาคประทุม ชาวบ้านพุมเรียง, 26 ตุลาคม 2557.

การคมนาคมถือเป็นเรื่องที่สำคัญในการติดต่อสื่อสารและค้าขายในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน หากมีทำเลที่ตั้งที่ดีเหมาะสมแล้ว แต่เป็นพื้นที่ปิดไปมาหาสู่ได้ยากก็จะสร้างความลำบากให้แก่การติดต่อกับสังคมภายนอก พิจารณาในกรณีของชุมชนพุมเรียง การเป็นเมืองที่มีทำเลดีเหมาะสมอุดมสมบูรณ์ อยู่ติดชายฝั่งทะเลทำให้เมืองมีบทบาท มีความสำคัญและมีความเจริญเข้ามาก็เนื่องจากอยู่ในทำเล และการคมนาคมเข้าถึงได้สะดวก และมีเส้นทางภายในแผ่นดินทั้งทางบกและทางน้ำเข้าสู่เมืองศูนย์กลางคือไชยา ในปัจจุบันเมื่อการคมนาคมถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นทางถนนและเชื่อมประเทศด้วยทางรถไฟ ประกอบกับชายฝั่งของพุมเรียงตื่นขึ้นขึ้นทำให้เทียบเรือใหญ่ไม่ได้ ทำให้พุมเรียงลดความสำคัญลง ทำให้พุมเรียงไม่เป็นศูนย์การค้าขายเหมือนในอดีต ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนทำให้คนออกไปทำงานภายนอกชุมชนกันมากขึ้น และส่วนใหญ่เป็นรุ่นตายายที่ยังอยู่ในชุมชน

- **อาวาสส์ปายะ** – เรือนที่สร้างความสงบแก่จิตใจ

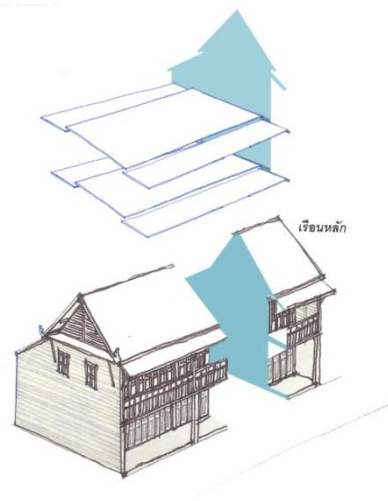

อาวาสส์ปายะในชุมชนพุมเรียง สามารถศึกษาได้จากเรือนพื้นถิ่นในชุมชนซึ่งยังมีเหลืออยู่ทั้งในชุมชนชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม โดยมีความแตกต่างอยู่ที่การแบ่งพื้นที่ใช้สอยที่แตกต่างอันเนื่องมาจากกิจกรรมที่ต้องการพื้นที่ต่างกันบ้างเล็กน้อย เรือนโบราณเหล่านี้มีลักษณะเป็นเรือนไม้สองชั้น ใช้วัสดุเดิมเป็นไม้ทั้งหมด ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้เคี่ยมซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งทนทานมาก ทำให้เรือนยังคงสภาพแข็งแรงอยู่ได้แม้อายุเรือนเก่าแก่กว่าร้อยปี บนถนนสายหลักของชาวไทยพุทธปัจจุบันชื่อว่า ถนนราษฎร์บำรุง เรือนไม้โบราณเหล่านี้ตั้งด้านขวาของเรือนขนานกับคลองพุมเรียงซึ่งเป็นทางคมนาคมสายหลักและขนานกับถนนซึ่งแต่ก่อนเป็นทางเดินบกสายรอง เชื่อมเส้นทางระหว่างแหลมโพธิ์สู่เมืองไชยา ถนนสายหลักที่ชาวไทยพุทธใช้นี้แต่เดิมเป็นตลาดตลอดแนวถนน แต่ก่อนเรือนสองฝั่งถนนมีได้ถูกลดผ่านกันได้ ในบริเวณบ้านใกล้เคียง แต่ต่อมาก็ได้ยกเรือนขึ้นขึ้นกันกำแพงบริเวณใต้ถุนทำเป็นหน้าร้านขายของ รูปแบบเรือนเป็นหลังคาจั่วทรงสูง

ภาพที่ 3- 9 ภาพแสดงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธมูมเรียง

ด้านข้างของเรือนทั้ง 2 ด้าน พื้นเรือนขยายลดระดับลงมาเป็นระเบียงมีหลังคาปีกนกคลุม ระดับพื้นของเรือนหลักแบ่งพื้นที่เป็นส่วนโถงและพื้นที่ห้องนอนที่จะปิดล้อมมิดชิดกว่า เรือนส่วนใหญ่จะมีระเบียงอยู่ทางด้านทิศเหนือเชื่อมเข้าสู่โถงและห้องภายในเรือน ส่วนทางทิศใต้ส่วนใหญ่จะเป็นผนังไม้ตีทึบมีช่องเปิดเพียงหน้าต่างบานเปิดคู่ในตำแหน่งกึ่งกลางของแต่ละช่วงเสา

ภาพที่ 3- 10 ภาพแสดงการลดระดับพื้นระเบียง

โครงสร้างเรือนสำหรับเรือนไม้ ประกอบด้วยเสาไม้ คานไม้ พื้นไม้ ผนังไม้ ผนังไม้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะดินอนซ้อนเกล็ดสำหรับส่วนปิดทึบ บ้างเป็นผนังตีระแนงตั้ง ด้านบนสุดของผนังเกือบทั้งหมดจะเป็นช่องลมโดยรอบทั้งผนังภายนอกและภายใน บ้างฉลุลายบ้างใช้ไม้ท่อนเล็กต่อกันเป็นลายเส้น ส่วนช่องเปิดอันได้แก่ บานเปิดประตู หน้าต่าง บริเวณที่ต้องการเข้าออกจะเป็นบานเปิดคู่ ส่วนบริเวณที่ต้องการเปิดเป็นบริเวณกว้างจะเป็นประตู หน้าต่างบานเพี้ยมเปิดทั้งแผง

ภาพที่ 3- 11 ภาพแสดงรูปแบบช่องลมที่พบในเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธมูมเรียง

โครงสร้างเรือนยึดกันด้วยการกรอกรากร่องไม้สอดดกลอน และมีเหล็กเส้นช่วยยึดด้วย ในบางจุด สำหรับเรือนกิ่งปูนกิ่งไม้ ชั้นล่างจะเป็นโครงสร้างปูน เสาปูนปั้นหัวเสา และฉีดย่อมุมคล้ายเสาไม้ ส่วนโครงสร้างพื้นตั้งแต่คาน ตง พื้นของทั้งสองชั้น ยังใช้เป็นโครงสร้างไม้ทั้งหมด ลักษณะหลังคาเป็นหลังคาจั่ว และมีนิลา มีปีกหลังคายื่นออกมาช่วยในการบังแดด โครงหลังคาวางด้านสกัดในแนวตะวันตกเฉียงเหนือ - ตะวันออกเฉียงใต้ ขนานกับแนวถนน ราษฎรบำรุง โครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ปูกระเบื้องดินเผาซ้อนสองชั้น ซึ่งปัจจุบันเกือบทั้งหมด เปลี่ยนเป็นหลังคากระเบื้องลอน

ภาพที่ 3- 12 ภาพแสดงวัสดุโครงสร้าง และการประกอบระหว่างวัสดุโครงสร้าง

บทที่ 4

ความสัมพันธ์โยงใยระหว่างเรือนพินถิ่นและมนุษย์ ในบริบทชุมชนไทยพุทธพุมเรียง

“ภูมิปัญญาจะเกิดหรือปฏิสนธิขึ้นมาลอยๆ แบบอุบัติเหตุนั้นมาเองคงยากยิ่งหากแต่ต้องมีปัจจัย
เกื้อกูล ปัจจัยอันเป็นต้นทุนของภูมิปัญญาอย่างน้อยเกิดจากทุนทรัพย์ 2 อย่าง ได้แก่ ทุนทรัพย์ที่เป็น
ทรัพยากรธรรมชาติ และ ทุนทรัพย์ที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมในแต่ละสังคมหรือแต่ละชุมชน ความ
หลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติจะนำไปสู่ ความมีและความหลากหลายทางวัฒนธรรมแล้ว ความมีและ
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจะนำไปสู่การปฏิสนธิเป็นภูมิปัญญาใหม่ ความหลากหลายของภูมิปัญญาใหม่
จะพัฒนากลายเป็นทฤษฎีและแผ่กระจายเป็น “ องค์ความรู้ ” ของสังคมเกี่ยวโยงกันเช่นนี้ เป็นเหตุให้เกิดความ
หลากหลายทางภูมิปัญญาและทางเลือก ภูมิปัญญาใหม่ของชุมชนจึงเป็นนวัตกรรมชาวบ้านที่ถูกนำไปถือ
ปฏิบัติกันในกลุ่มชน จนพัฒนาเป็นทฤษฎีชาวบ้านและตกผลึกเป็นศาสตร์ชาวบ้าน แล้วย้อนกลับให้ปฏิสนธิเป็น
ภูมิปัญญาใหม่ต่อไป”³²

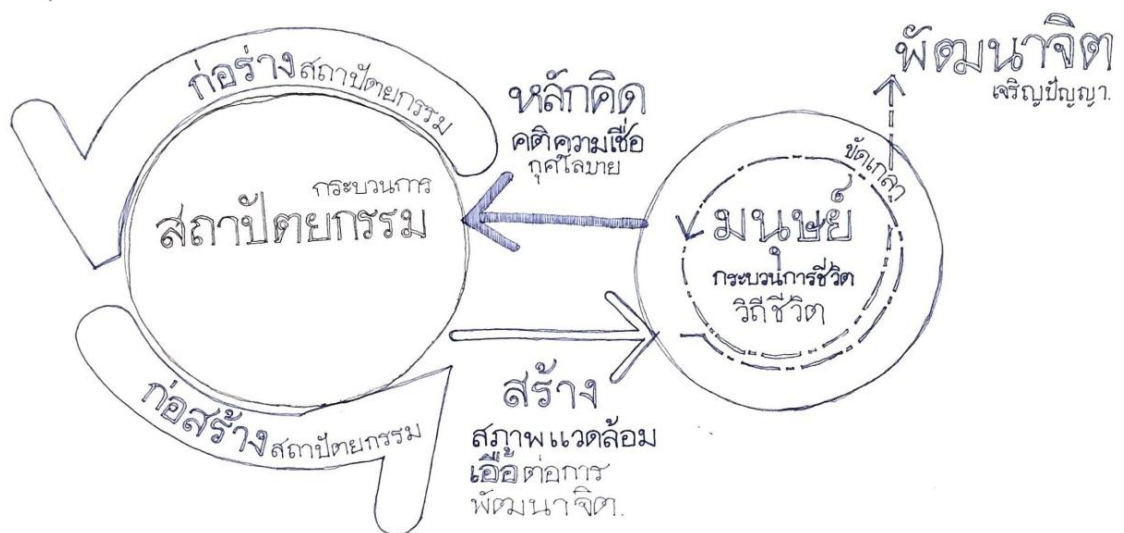
สถาปัตยกรรมก็เช่นเดียวกันถือเป็นภูมิปัญญา เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบองค์รวม เกิดจาก
กระบวนการคิดของมนุษย์ในการใช้ทรัพยากรเพื่อสร้างที่อาศัยทางกาย ตอบสนองเรื่องการใช้พื้นที่
ความปลอดภัยในการดำรงชีพ และเป็นที่อาศัยของจิตใจ เป็นศูนย์กลางและเป็นนิมิตหมายในการดำเนินชีวิตที่
มั่นคง ดีงาม

บริบทของชุมชนมีความแตกต่างของทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ย่อมทำให้เรียนรู้และสั่งสม
กระบวนการ วิธีการ เป็นองค์ความรู้และประสบการณ์แตกต่างกันออกไป ในขณะที่เดียวกันแม้อยู่ท่ามกลาง
สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ใกล้เคียงกัน แต่มนุษย์ซึ่งมีหลักคิดที่แตกต่างกันย่อมมีวิธีเลือก แก้ไขปัญหาใน
ลักษณะ วิธีการที่ต่างกันอย่างออกไม่มากนัก

³² สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมพินิจ(กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547).

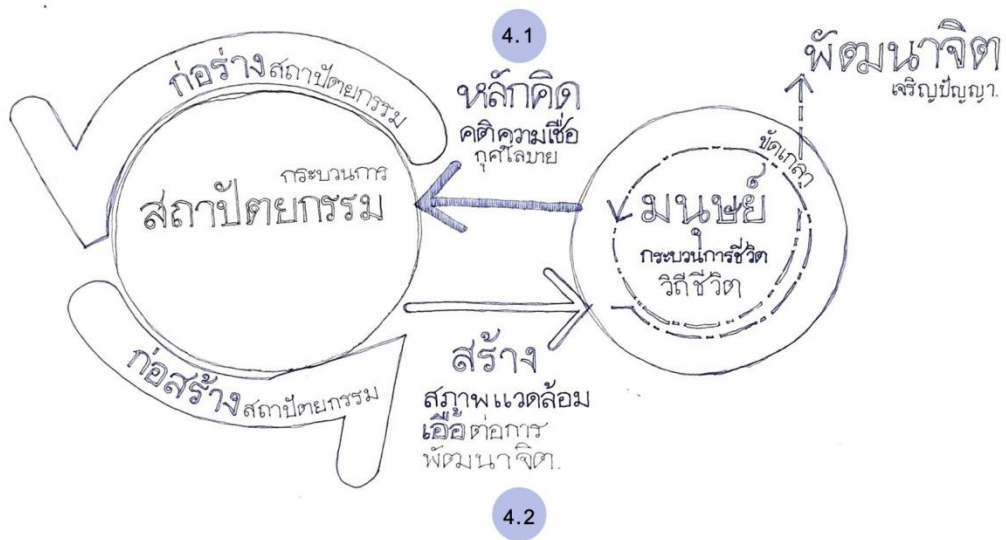
ความเชื่อและพิธีกรรมเกิดขึ้นเพราะมนุษย์ต้องการความรู้สึกปลอดภัยมั่นคงในชีวิต ซึ่งพอแยกออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือสังคม”³³ ในกรณีของเรือนพื้นถิ่น ถือเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในระดับบุคคล และมีความเชื่อมโยงกับแบบแผนและศาสตร์ในระดับชุมชน ซึ่งถูกบันทึกมาเป็นสถิติโบราณ สืบทอดธรรมเนียมปฏิบัติกันต่อมา ความเชื่อถูกแปลงเป็นรูปธรรมผ่านพิธีกรรม สัญลักษณ์ และสอดแทรกเข้าสู่สถาปัตยกรรมผ่านองค์ประกอบต่างๆ ตั้งแต่พิธีกรรมการเลือกพื้นที่ตั้งเรือน ตำแหน่งที่ตั้งของเรือน การเลือกไม้ อันเป็นมงคล ตลอดจนรายละเอียดวิธีการสร้างเรือนวงเส้า เป็นวิธีการสร้างความมั่นคงและความมั่นใจในการสร้างที่อยู่อาศัยให้อยู่ได้อย่างเป็นสุข ปลอดภัย และเจริญรุ่งเรือง และนอกจากนั้นยังเป็นกุศโลบายในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุลอีกด้วย

กรรมวิธีและพิธีกรรมอันเป็นรูปธรรมเหล่านี้จึงถือเป็นองค์ความรู้ของการนำความคิดคติความเชื่อมาผนวกเข้ากับสถาปัตยกรรม โดยความคิดคติความเชื่อในขอบเขตของกรณีศึกษาชุมชนพุมเรียงนี้เป็นความคิดคติความเชื่อในบริบทของพุทธศาสนา อันเป็นคติความเชื่อที่หยั่งลึกในพื้นที่แห่งนี้และได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานาน องค์ความรู้ทางภูมิปัญญาในด้านนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นคติความเชื่อที่หล่อหลอมสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม ผ่านวิธีการคือแบบแผน กุศโลบายต่างๆตลอดระยะเวลาเริ่มแรกตั้งแต่เริ่มวางแผนสร้างจนสร้างเสร็จ และเมื่อสร้างด้วยความเชื่อมั่นในการอยู่อย่างมีความสุขและปลอดภัยนั้น ท้ายที่สุดแล้วเมื่อมนุษย์ได้เข้าใช้สอยสถาปัตยกรรม เรือนพื้นถิ่นมีส่วนอย่างไรในการเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้มนุษย์เกิดกระบวนการพัฒนาทางจิตตามหลักคตินุพุทธ

ภาพที่ 4 - 1 ภาพแสดงความสัมพันธ์และกระบวนการระหว่างสถาปัตยกรรมและมนุษย์ในบริบทคตินุพุทธ

³³ กลิ่น คงเหมือนเพชร, "วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด." หน้า 51.

ในบทที่ 4 ความสัมพันธ์โยงใยระหว่างเรือนพื้นถิ่นและมนุษย์ในบริบทชุมชนไทยพุทธมรเียง พิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสถานปตยกรรมซึ่งในที่นี้คือเรือนพื้นถิ่นในชุมชนพุมเรียง โดย พิจารณาความเชื่อมโยงแบ่งเป็น 2 กระบวนการ คือ

- 1 กระบวนการก่อร่างก่อสร้างสถานปตยกรรม**
เป็นกระบวนการเริ่มแรกที่น่าหลักคิดและภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกับธรรมชาตินำมาสร้าง สภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย ศึกษาได้จากคติความเชื่อ หลักคิดการสร้างสถานปตยกรรม
- 2 กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมผ่านสถานปตยกรรม**
เป็นกระบวนการที่เกิดหลังจากมนุษย์เข้าใช้สอยสถานปตยกรรมซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่สร้าง ขึ้นใหม่ สถานปตยกรรมในที่นี้คือเรือนพื้นถิ่นมีบทบาทอย่างในการเป็นสภาพแวดล้อมใหม่ของการ ดำเนินชีวิตของผู้อาศัย

พิจารณาประกอบกับหลักไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา) ใน 2 กระบวนการที่เกิดขึ้นว่าในแต่ละ กระบวนการก่อให้เกิดแนวคิด แนวทางการปฏิบัติ วิธีการ และสร้างสภาพแวดล้อมเชื่อมโยงกับ หลักคติพุทธในลำดับขั้นไหนของหลักไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา)

ไตรสิกขาเป็นหลักของการฝึกอบรมกายใจและเจริญปัญญาเป็นหนทางปฏิบัติสู่ความพ้นจากทุกข์ จึงเป็นกรอบของการวิเคราะห์ต่อไปว่าแนวคิด แนวทางการปฏิบัติ วิธีการ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการ ความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และเรือนเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติทางพุทธอย่างไร

ในกระบวนการของศีล สมาธิ ปัญญาแต่ละระดับที่เกิดขึ้น ศีลเป็นฐานเอื้อให้เกิดสมาธิ สมาธิเป็นฐาน เอื้อให้เกิดปัญญา เมื่อมีปัญญาทำให้รู้ว่าควรปฏิบัติตนไปตามหลักของศีล และควรมีความสงบเป็นสมาธิ เป็นหลักของจิตใจ

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม 2 กระบวนการข้างต้นขยายความดังนี้

○ กระบวนการก่อร่างก่อสร้างสถาปัตยกรรม

| คติความเชื่อ หลักคิดการสร้างสถาปัตยกรรมที่พบในชุมชนพุมเรียง

ช่วงเริ่มแรกของกระบวนการสร้างเรือน จากการวางแผนจนถึงระยะการก่อสร้างกระบวนการในช่วงนี้มีคติความเชื่อต่างๆที่ถูกกำหนดไว้เป็นหลักในการดำเนินเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติให้เกิดความเจริญของงามของวิถีชีวิต โดยแบ่งขั้นตอนได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่

การเลือกภูมิลักษณะ คือ การเลือกลักษณะที่ดินในการสร้างเรือน

การแรกตัดไม้ เกี่ยวกับการสรรหา คัดเลือกวัสดุที่สำคัญในการสร้างเรือน
ซึ่งในอดีตใช้ไม้เป็นหลัก

การปลูกเรือน การปลูก การลงหลักปักฐาน สร้างเรือน

ภูมิลักษณะ

การเลือกที่ดิน

ลักษณะที่สูง-ต่ำ
องค์ประกอบในพื้นที่
รูปร่างของพื้นที่

แรกตัดไม้

ฤกษ์ยาม

นิมิต

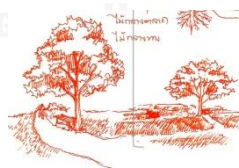
การเลือกไม้

ลักษณะไม้

การตัดไม้

ก่อนตัดไม้

หลังตัดไม้

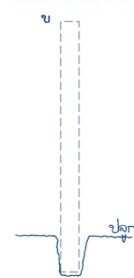
ปลูกเรือน

ฤกษ์ยาม

นิมิต

การขุดหลุมเสา

สร้างเรือน

ภาพที่ 4 - 2 ภาพแสดงหลักคติความเชื่อในกระบวนการก่อร่างก่อสร้างสถาปัตยกรรม

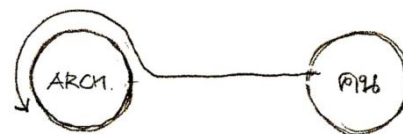
○ กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมผ่านสถาปัตยกรรม

| บทบาทของเรือนที่เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต

กระบวนการในช่วงหลัง ที่มนุษย์เข้าใช้สอยสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมจึงมีบทบาทเป็นปัจจัยในการสร้างสภาวะแวดล้อมให้กับมนุษย์ ดังนั้นสถาปัตยกรรม เรือนที่อยู่อาศัยสามารถสร้างสภาพแวดล้อมอย่างไร ให้เอื้อแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม อันจะส่งเสริมให้เกิดความเจริญในพุทธะให้ผู้อยู่อาศัยเป็นผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบาน

4.1 กระบวนการก่อร่างก่อสร้างสถาปัตยกรรม

I คติความเชื่อ หลักคิดการสร้างสถาปัตยกรรมที่พบในชุมชนพุมเรียง

สถาปัตยกรรมบ้านเรือนในอดีตถูกสรรค์สร้างด้วยความคิดพื้นฐานที่มุ่งเน้นให้ผู้อยู่อาศัยอยู่อย่างมั่นคงและปลอดภัย เนื่องด้วยประสบการณ์ต่างๆที่เกิดจากความแปรปรวนของธรรมชาติแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นลม ฝน พายุ อุทกภัย ไฟป่า แผ่นดินไหว หรืออื่นๆ โดยอดีตมนุษย์ไม่สามารถทราบได้ว่าสาเหตุของสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำให้เกิดความเกรงกลัวต่อธรรมชาติ เกิดความเชื่อในเรื่องภูตผีและจิตวิญญาณอันมนุษย์ยกให้เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เกิดพิธีกรรมอันเป็นวิธีการสร้างความมั่นคงมั่นใจสร้างความรู้สึกปลอดภัยให้กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ความคิดคติความเชื่อ หลักการเหล่านั้นถูกพัฒนาเพิ่มพูนหล่อหลอมเข้าสู่สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นเป็นเนื้อเดียว กลิ่น คงเหมือนเพชรและคณะ ผู้เขียนหนังสือวรรณกรรมประเพณีและพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด กล่าวถึงความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการปลูกเรือนไทยภาคใต้ไว้ดังนี้ “จากหนังสือชุด หรือสมุดข่อยของภาคใต้หลาย ๆ ฉบับพบว่ามีความเชื่อและพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน อาจแตกต่างกันบ้างในส่วนปลีกย่อยเท่านั้น จึงคิดว่าผู้คนในภาคใต้น่าจะรับความคิดมาจากพื้นฐานเดียวกัน แม้แต่ในกลุ่มคนไทยมุสลิมก็มีพิธีกรรมและความเชื่อใกล้เคียงกับกลุ่มไทยพุทธ ทั้งนี้เพราะผู้คนบนแผ่นดินภาคใต้อ่อนที่พุทธศาสนาและอิสลามจะเข้ามา นับถือความเชื่อทางคติพราหมณ์มาก่อนนั่นเอง ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมอันเกี่ยวกับการปลูกเรือนภาคใต้ เท่าที่ศึกษาจากหนังสือชุด จะมีลักษณะดังนี้”³⁴

³⁴ กลิ่น คงเหมือนเพชร, “วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด.” หน้า 51.

กระบวนการก่อสร้างก่อสร้างสถาปัตยกรรม | เรือนพื้นดิน ชุมชนพุมเรียง (อดีตเมืองไชยา)

1) ก่อร่าง | กระบวนการวางแผน

เลือกพื้นที่สร้างเรือน การเลือกวัสดุสร้างเรือน

2) ก่อสร้าง | กระบวนการปลูก

กระบวนการปลูก สร้างเรือน

<p>ก) ภูมิลักษณะ : ความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกพื้นที่</p> <p>(๑) ภูมิลักษณะของพื้นที่</p> <p>(๒) ภูมิลักษณะของจอมปลวก</p> <p>(๓) รูปลักษณะของพื้นที่ปลูกบ้าน</p> <p>ข) การแรกตัดไม้ : ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับไม้</p> <p>(๑) ลักษณะไม้</p> <p>(๒) การแรกตัดไม้</p> <p>(๓) ลักษณะเสา</p> <p>(๓.๑) การดูตำแหน่งและจำนวนตาไม้</p> <p>(๓.๒) การนำเสาเรือนมาเก็บที่บ้าน</p>	<p>ค) การปลูกเรือน</p> <p>(๑) การกำหนดฤกษ์การปลูกสร้างเรือน</p> <p>(๒) การขุดหลุมเสาเรือน</p> <p>(๓) การเตรียมเสา, หลุมเสาและยกเสาลงหลุม</p> <p>(๔) ความเชื่ออื่น ๆ เกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือน</p> <p>(๔.๑) การปลูกไม้มงคล</p> <p>(๔.๒) ยันต์คาถา</p>
--	---

ภาพที่ 4 - 3 ภาพแสดงหลักคติความเชื่อในแต่ละกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างสถาปัตยกรรมและมนุษย์

4.1.1 หลักคิดความเชื่อในกระบวนการก่อสร้าง ก่อสร้างเรือน

(๑) **ภูมิลักษณะ : ความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกพื้นที่**

หมายถึง ที่ดินหรือพื้นที่ในการปลูกสร้างบ้านเรือน เป็นภูมิลักษณะของพื้นที่อันปรากฏตามธรรมชาติ เช่น เป็นที่ลุ่ม ที่ดอน ภูเขา แหล่งน้ำ จอมปลวกและอื่นๆ

(๑.๑) **ภูมิลักษณะของพื้นที่**

คือการดูลักษณะของพื้นที่ อันได้แก่ ที่สูง ที่ต่ำ ที่ลุ่ม ที่ดอน จอมปลวก ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร อันเกี่ยวข้องหรืออยู่ในพื้นที่ซึ่งจะปลูกสร้างบ้านเรือน ที่สูงที่ต่ำจะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อม เช่น ลม ฝน อุทกภัยหรืออื่นๆ อาจเกิดขึ้นได้จึงต้องหาชัยภูมิที่มั่นคง แต่ความเชื่อเรื่องพื้นที่นี้จะนำไปผูกพันอยู่กับทิศทางด้วย เชื่อกันว่าเป็นคติสืบต่อมาทางลัทธิพราหมณ์ โดยความเชื่อเรื่องทิศมีนัยสำคัญอยู่หลายประการ สืบเนื่องมาจากคติโบราณ **ทิศตะวันออกและใต้**ถือว่าเป็นทิศมงคล การสร้างบ้านเรือนไทยแต่ก่อน มีพื้นที่กว้างขวางพอจะเลือกทิศได้ จะหันหน้าไปทิศตะวันออก ซึ่งเป็นทิศที่ตะวันขึ้น เป็นทิศแห่งความสว่าง ...

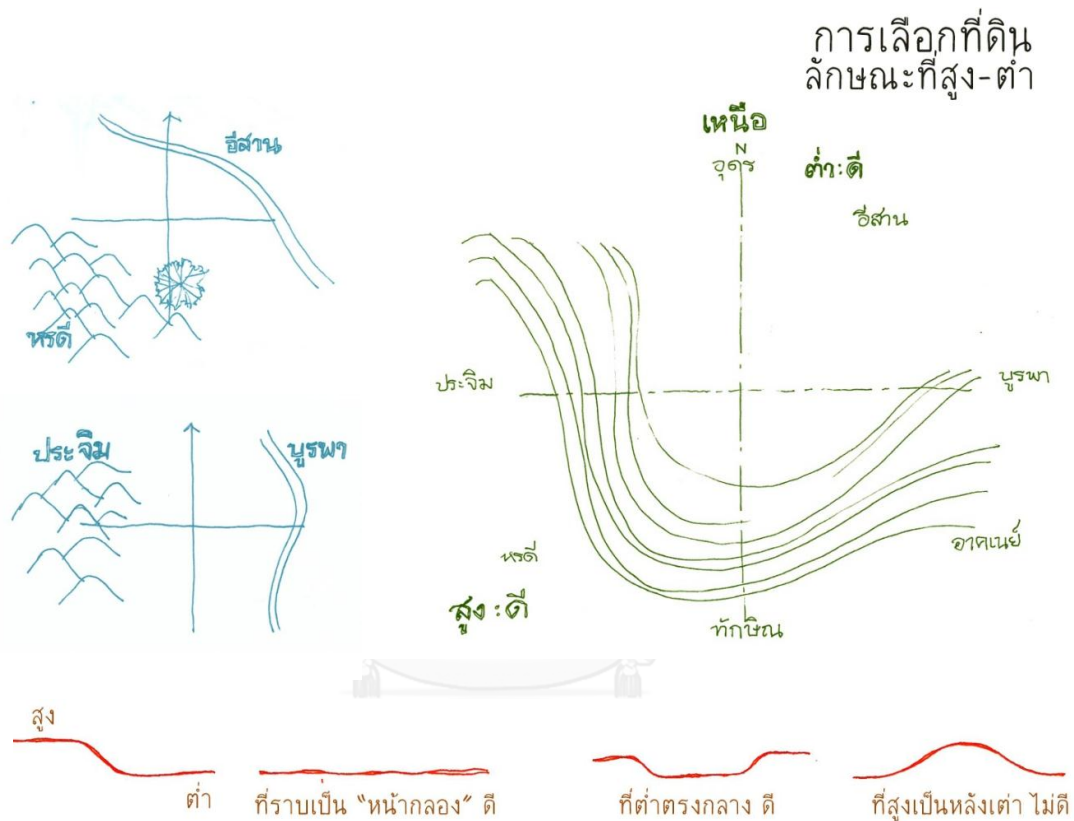
พื้นที่สูงตะวันออกถือว่าทำให้เกิดการบดบังสิ่งที่ดี ถ้าลุ่มมากลาดเทถือว่าทำให้ตกต่ำแม้ว่าจะพอใช้ได้บ้างแต่ให้หลีกเลี่ยงพิจารณาพื้นที่ให้ลุ่มลาดทางภาคเหนือขึ้นไปอีสาน

ทิศใต้เป็นทิศที่ดีอีกทิศหนึ่ง ถ้าเราหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ทิศใต้จะอยู่ขวามือ เป็นลักษณะการเวียนขวา (ทักษิณาวัตร) จึงเรียกทิศทักษิณ ทิศที่ควรเคารพ

ทิศเหนือเป็นทิศตรงข้ามที่เรียกว่า “ทิศตีนนอน / ปลายตีน / ปลายดิน” ถือว่าไม่เป็นมงคล หลุมศพคนโบราณมักหันหัวไปทางทิศเหนือ การพิจารณาพื้นที่สร้างบ้านถ้า “สูงทางทิศเหนือมีดีเลย”

ทิศตะวันตก ถือว่าเป็นทิศไม่เป็นมงคลอีกทิศหนึ่ง เพราะเป็นฝั่งที่พระอาทิตย์ตกกลับฟ้า เป็นความมืด ความสลับ คนไทยนิยมหันหัวศพไปทางทิศตะวันตก หมายถึงชีวิตล่วงลับไปหันปลายเท้าไปตะวันออกเพื่อจะให้เห็นแสงสว่างเมื่อไปเกิดใหม่ การพิจารณาพื้นที่ “ถ้าสูงตะวันตกถือว่าไม่ดี” แต่ให้พิจารณาพื้นที่แวดล้อมประกอบ โดยทั่วไปแล้วไม่ว่าพื้นที่สูงหรือต่ำฝ่ายตะวันตกจะกล่าวว่ามีดี ถ้าใช้ได้จะต้องมีการปรับแก้ไขด้วยประการต่างๆ

ที่ตามลักษณะต่างที่ว่าดีไม่มีหรือมีข้อห้ามอย่างไร น่าจะมุ่งความปลอดภัยเป็น ประการสำคัญ ไกลภูเขาเกินไปจะเสี่ยงต่อการพังทลายของหิน ดินจากแนวเขา จะเกิดได้เมื่อ ฝนตกหนัก ท่านจึงห้ามปลูกบ้านใน “เขตร่มเขา” ที่ใกล้แหล่งน้ำทางน้ำไหลก็เช่นกัน ไม่ควร สร้างเพื่อช่วยป้องกันอันตรายจากภัยน้ำหลาก การพังทลายของตลิ่ง ใกล้ต้นไม้ใหญ่รากไม้จะ ซอนไชให้บ้านพังได้ จะร่มจะครึ้มทำให้อากาศเสีย หรือต้นไม้หักโค่นทำให้เกิดความเสียหาย

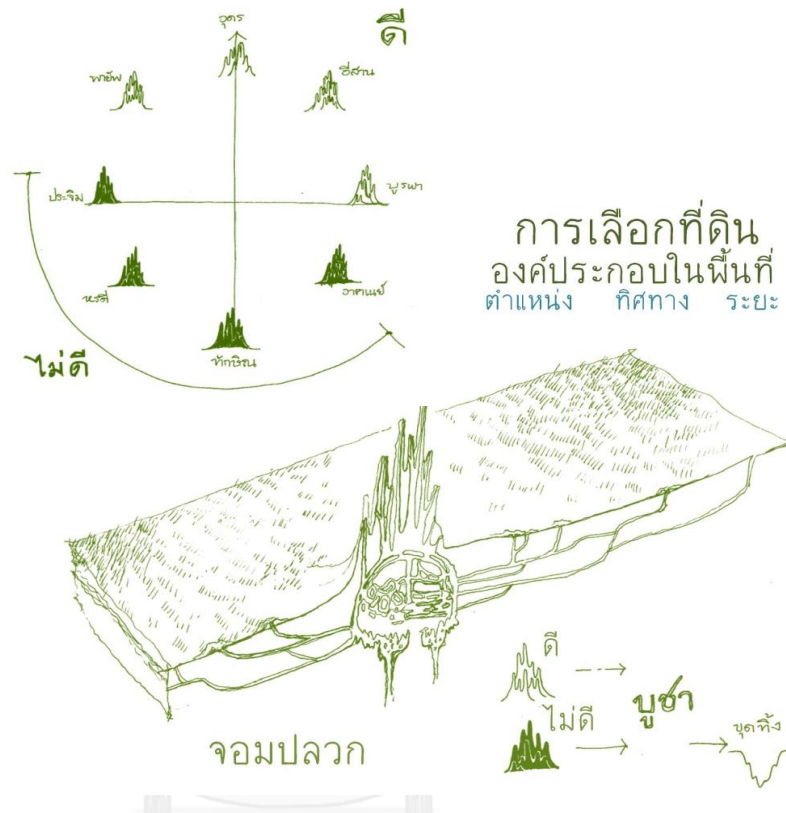

ภาพที่ 4 - 4 ภาพแสดงหลักคติในการเลือกพื้นที่ในการปลูกสร้างเรือน

(๑.๒) ภูมิลักษณะของจอมปลวก

คติความเชื่อเรื่องจอมปลวก เป็นความเชื่อในเรื่องลักษณะพื้นที่ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการสร้างบ้านเรือน โดยเชื่อว่ามีผลสามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้อยู่อาศัยได้ แต่ยังไม่พบว่ามี การวิเคราะห์สาเหตุที่แท้จริงว่าเนื่องด้วยเหตุใด “ถ้าจะพิจารณาโดยรูปลักษณะจอมปลวกจะ คล้ายสถูป หรือปรางค์ ซึ่งเป็นลักษณะของรูปทรงสามเหลี่ยมหรือจั่วของลักษณะบ้านไทย ทั่วไป การนำเอานิมิตหมายเรื่องจอมปลวกเข้ามาอยู่ในคติความเชื่อไม่น่าจะเอามาโดยมิ ทราบความหมาย น่าจะมีแก่นสารซ่อนเร้นอยู่นั่นเอง ต้องมีพลังอำนาจอย่างหนึ่งเป็นพิเศษที่ เรียกกันว่า “พลังธรรมชาติที่ค้นพบด้วยปัญญาญาณ” สถูปเจดีย์ก็ดี ปรางค์ก็ดีที่น่าจะเป็น

สัญลักษณ์เชิงธาตุธรรมที่มีพลังอำนาจต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ หรืออาจพูดได้ว่าเป็นจุดรับส่งระหว่างพลังงานจักรวาลกับพื้นพิภพ จอมปลวกหรือจิวบ้านเรือนวิหារน่าจะอาศัยน้อยเดียวกัน”³⁵

ภาพที่ 4 - 5 ภาพแสดงการพิจารณาทิศของจอมปลวกในบริเวณพื้นที่ปลูกเรือน
ในตำราสร้างบ้านภาคใต้กล่าวต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ถึงตำแหน่งจอมปลวก
แต่ส่วนมากแล้วกล่าวถึง "ทิศบูรพา ทิศพายัพ อุดร และฮีสาน" ว่าเป็นทิศที่ดีว่าดี ส่วน
ทิศทักษิณมีทั้งดีและเสีย ท่านกล่าวว่าทิศทักษิณจะได้บูชาทำพญา แต่มักจะเกิดเจ็บไข้ ส่วน
ทิศภาคเหนือ บัจจิม ท่านว่าไม่ดี

ในพื้นที่ภาคใต้ชาวบ้านเชื่อว่าปลวกมีเจ้าที่สถิตอยู่เรียกว่า "ผีปลวก" จะให้คุณให้โทษ
แก่ชาวบ้านได้ บ้างก็ออกชื่อว่า "นางละอองแก้ว นางละอองทอง" เป็นผีปลวก การเช่นสรวง
บูชาจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งช่วยให้ร้ายกลายเป็นดี และที่สำคัญเป็นการขจัดความกังวลใจออกไป
ได้นั่นเอง”³⁶

³⁵ กลิ่น คงเหมือนเพชร, "วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด." หน้า145.

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

(๑.๓) รูปลักษณะของพื้นที่ปลูกบ้าน

รูปลักษณะในที่นี้หมายถึง ขอบเขต รูปร่างลักษณะทางกายภาพของผืนดินที่จะนำมาเป็นบริเวณที่อยู่อาศัย มีคติความเชื่อที่บ่งชี้ว่ารูปร่างพื้นที่อย่างใดดีสมควรแก่การสร้างบ้านเรือน ผู้อยู่อาศัยจะเจริญด้วยพรประการต่างๆ หรือพื้นที่รูปร่างแบบไหนไม่สมควรแก่การนำมาเป็นพื้นที่อยู่อาศัย อยู่แล้วจะพบเจอแต่ความทุกข์ระทม ซึ่งในแต่ละตำราการสร้างบ้านเรือนของภาคได้กล่าวถึงรูปร่างของที่ดินที่ต่างกันออกไป

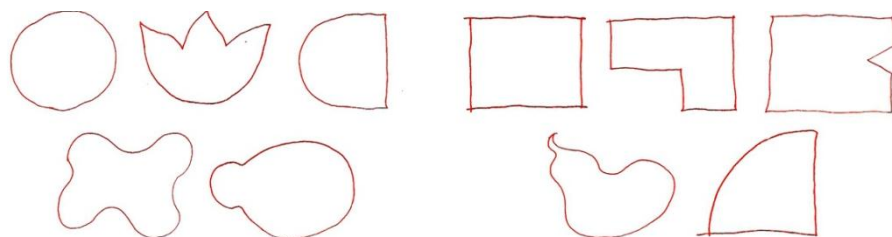
หลวงวุฒिरณพัสดุ ผู้เขียนหนังสือฤกษ์งามยามดี (มปป.) กล่าวถึงรูปลักษณะที่ดินอ้างอิงคติความเชื่อจากตำราไตรภูมิวิจารณ์ ว่าการสร้างบ้านเรือนให้ดูรูปพื้นที่ดินดังนี้

- พื้นที่ดินผืนใดเป็นรูปดั่งพระจันทร์ครึ่งซีก ดีมีทรัพย์มาก
- พื้นที่ใดเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าสามด้าน ปลายด้านกว้างข้างหนึ่งมนดั่งคันธนู ดีมีสุขมาก
- พื้นที่ใดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ดี มีสุขและเย็นใจ
- พื้นที่ใดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ดีมีอำนาจ
- พื้นที่ใดเป็นรูปวงกลม แต่มีจุดงอกออกสองข้างมีดี น้ำตาตกมีผู้วาย
- พื้นที่ใดเป็นรูปวงกลม ดี ชนะศัตรู มีสุข
- พื้นที่ใดดั่งรูปกระทะสองข้างกันตัด มีดี ทุกข์มีผู้วาย
- พื้นที่ใดรูปหยักดั่งรูปปิ่นพอก มีดีมีทุกข์
- พื้นที่ใดเป็นเหลี่ยมดั่งขึ้นบันได มีดีเกิดถ้อยความ
- พื้นที่ใดตอนปลายบานเป็นรูปคางหมูมีดี เขียวใจ
- พื้นที่ใดรูปหัวแหลมท้ายแหลมดั่งใบไม้ทุกข์มีผู้วาย
- พื้นที่ใดรูปสามเหลี่ยมหรือชายธงมีดีมีพยาธิแล จบไตรภูมิวิจารณ์แต่เพียงเท่านี้

พลุหลวง³⁷ กล่าวถึงลักษณะที่ดินอันเป็นมงคลไว้ดังนี้

- ที่ดินสี่เหลี่ยม สี่มุม ไม่มีมุมตัด
- ที่ดินเป็นรูปกลมดั่งดวงจันทร์วันเพ็ญ
- ที่ดินเป็นรูปครึ่งดวงเดือน หรือผลมะนาวตัดสองหรือไขตัดสอง
- ที่ดินลักษณะดั่งกางเกง กล่าวคือที่ดินด้านกว้างเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง ส่วนกึ่งกลางเว้าลึกเข้ามาทำให้ด้านกว้างด้านนั้น ประกอบเข้ากับด้านยาวสองข้างมีรูปลักษณะดั่งขากางเกงส่วนด้านตรงข้ามมีรูปลักษณะดั่งตัวกางเกง จัดเป็นที่ดินที่มีศิริมงคลเป็นเอก

³⁷ พลุหลวง, การให้ฤกษ์ฉบับง่าย (กรุงเทพมหานคร: ดวงดีการพิมพ์, 2524).

รูปร่างพื้นที่ลักษณะดี

อยู่แล้วเป็นมงคล

เป็นสุข
มีลาภ
บริวารมาก

รูปร่างพื้นที่ลักษณะไม่ดี

อยู่แล้วอัปมงคล

เป็นทุกข์
เจ็บไข้

ภาพที่ 4 - 6 ภาพแสดงหลักคิดเกี่ยวกับการเลือกรูปร่างพื้นที่ดิน

ส่วนที่ดินอันไม่เป็นศิริมงคลมีดังนี้

- ที่ดินสี่เหลี่ยมมีมุมตัด มีว่าจะตัดมุมเดียวด้านเดียวหรือหลายมุมหลายด้าน ทำให้ที่ดินสี่เหลี่ยมผืนผ้ากลายเป็นมีมุมมากกว่าสี่มุม
- ที่ดินรูปคางหมู
- ที่ดินรูปสี่เหลี่ยมขายธง
- ที่ดินสามเหลี่ยม ไม่ว่าจะป็นหน้าจั่วหรือสามเหลี่ยมอื่นใด
- ที่ดินรูปศัตรวารุททุกชนิด แม้แต่รูปขวานรูปมีด

การเลือกรูปลักษณะของพื้นที่ดินในตำราภาคใต้ มีส่วนเหมือนกับสองตำราที่กล่าวมาแล้ว เช่น

- ที่ดินมีลักษณะกลมดั่งพระจันทร์วันเพ็ญ
- ที่ดินมีลักษณะดั่งมะนาวตัด
- ที่ดินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส
- ที่ดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
- ที่ดินรูปคล้ายขากางเกง เป็นต้น

แต่ยังมีที่ดินรูปลักษณะแปลกๆ ที่จัดว่าดีอยู่หลายประการซึ่งไม่พบในตำราอื่น เช่น

- ที่ดินลักษณะคล้ายดอกบัวบาน
- ที่ดินลักษณะเป็นรูปปลา
- ที่ดินลักษณะเป็นรูปคันไถอยู่ภายใน
- ที่ดินเป็นรูปลักษณะคล้ายลูกฟัก
- ที่ดินรูปสี่เหลี่ยมแต่ด้านใดด้านหนึ่งอาจเว้าเป็นรูปต่างๆ หรือยื่นเป็นหัวรูปทรงสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการกำหนดลักษณะรูปลักษณ์พื้นที่ในรูปร่างแปลกๆน่าจะมีนัยยะซ่อนอยู่ อาจเป็นเส้นสายในธรรมชาติ เช่น ป่าเขา แม่น้ำ แนวเส้นเนินดิน ทำให้เกิดรูปลักษณะของที่ดินที่ขอบด้านเว้าแหว่ง และมีรูปทรงแปลกๆดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนั้นอาจเป็นการผสมผสานระบบสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อในเรื่องมหาภูตรูป คือธาตุทั้งสี่อันประกอบด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟ อาจถูกนำไปเป็นตัวพยากรณ์ธรรมชาติด้วยลักษณะต่างๆของธาตุสี่ เช่น รูปสามเหลี่ยม เป็นลักษณะของธาตุไฟและธาตุดิน ถ้าเอายอดลงเป็นลักษณะของธาตุน้ำและธาตุลม รูปคดเคี้ยวของสายน้ำหรือทิวเขาลอนคลื่นเป็นลักษณะธาตุน้ำ ภูเขาทึบ แนวบ้านเป็นลักษณะธาตุดิน รูปสี่เหลี่ยมเป็นลักษณะธาตุดิน เป็นต้น

ภาพที่ 4 - 7 ภาพแสดงรูปร่างพื้นที่ดินสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

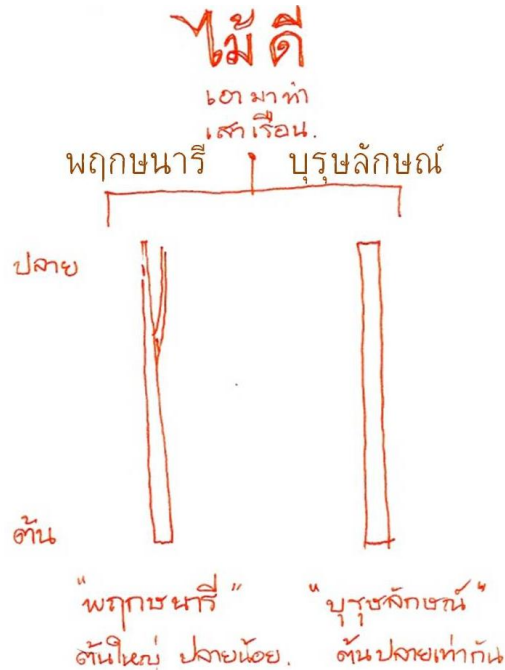
(๒) การแรกตัดไม้ : ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับไม้

วิถีชีวิตคนไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์อยู่ท่ามกลางป่าไม้ การปลูกบ้านก็มักปลูกอยู่บริเวณที่ราบลุ่ม มีลักษณะเป็นเวอนยกสูงเพื่อให้พื้นพื่นน้ำในฤดูน้ำหลากไม่ถูกน้ำเอามาใช้เป็นวัสดุหลักในการสร้างบ้านเรือน เนื่องจากจัดหาได้ง่ายและสะดวกกว่าวัสดุอื่นๆ ไม้สร้างบ้านที่ต้องพิจารณาเป็นพิเศษกว่าองค์ประกอบส่วนอื่นๆคือไม้เสา เพราะเป็นหลักเป็นฐาน ความมั่นคงให้กับบ้านเรือน จึงจำเป็นจะต้องเลือกไม้ที่เนื้อแข็งพอสมควร ขนาดพอเหมาะพอดีที่จะนำมาทำเสาเรือน และมีรายละเอียดในการเลือกอย่างพิถีพิถันถึงลักษณะต่างๆเช่น ลักษณะไม้เนื้อไม้ ตาไม้ เป็นต้น ซึ่งองค์ความรู้ในการเลือกไม้ของมีความเชื่อมโยงเข้ากับการดูฤกษ์ยามเช่นกัน ตั้งแต่เริ่มวางแผนไปตัดไม้ วัน เวลา เดือน ปี เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนสร้างบ้านเรือนของคนไทยในอดีต เพื่อให้บ้านซึ่งเป็นที่อยู่ที่อาศัยไปตลอดชีวิตและสืบทอดต่อไปให้ลูกหลานมีความคงทนแข็งแรงเป็นประเด็นหลัก และมีความงามเป็นองค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมให้น่าอยู่

(๒.๑) ลักษณะไม้

ในหนังสือชุดได้กล่าวถึงไม้ที่ถือว่าเป็นลักษณะที่ดีและไม่ดีไว้เพื่อใช้ในการเลือกตัดไม้มาสร้างเสาบ้านโดยไม้ที่ถือว่าเป็นไม้ที่ดีมีลักษณะ 2 ประการ ได้แก่

- ไม้พฤษานารี คือ ไม้ต้นใหญ่ปลายน้อย
- ไม้บุรุษลักษณะ คือ ไม้ต้นปลายเท่ากัน

ภาพที่ 4 - 8 ภาพแสดงไม้ลักษณะดี (พฤษานารี, บุรุษลักษณะ)

ส่วนไม้ที่ไม่ดีไม่ควรตัดมาทำเสาเรือนบางตำรากล่าวถึงไว้ว่า ไม้ไม่ดีเรียกว่า **ทุรลักษณะ** มีดังนี้

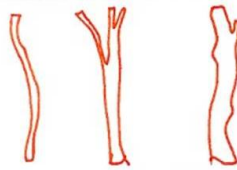
ไม้มิได้ขนาด	ไม้ตลอดวง	ไม้บิดต้น
ไม้เป็นคอไก่	ไม้คอม้า	ไม้เป็นองกระบือ
ไม้รักแร้	ไม้อมเปลือก	ไม้จุมงูเหลือม
ไม้ใกล้เทพฤกษ์	ไม้อยู่กลางทาง	ไม้อยู่กลางตลาด
ไม้อยู่กลางทุ่งนาซัดผ้าถึง	ไม้อมเปลือก	ไม้ใกล้ทาง
ไม้เป็นกาบ	ไม้ตายเอง	ไม้ร่วมคลอง
ไม้สีผึ้ง	ไม้ต้นน้อยปลายใหญ่	ไม้ฟ้าผ่า
ไม้ใกล้เปรว	ไม้ไฟไหม้	ไม้เป็นเคง
ไม้กงเดียวอันขึ้นไป	ไม้เป็นโพรง	ไม้ปุ่มกลางลำ
ไม้ปลายลงดิน	ไม้มีผี "	

ลักษณะไม้

ไม้ไม่ดี

ไม้เตี้ยมาทำเสาเรือน
ทุรลักษณะ

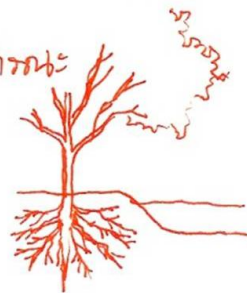
- ลักษณะไม้ดี : คดงอบิด : ไม้บิดคั่น
ไม้คอกัก
ไม้ค่อมๆ
ไม้เป็นร่องกระปือ.

- ลักษณะดี ขนาดไม้ได้ : เนื้อไม้จะไม้แกร่งพอ
- ไม้เป็นที่สถิตของ ผีเสื้อ เหวด

- ไม้เป็นประโยชน์แก่สัตว์ต่างๆ

ไม้ร่มคสอง
ไม้กลางทุ่งนา
ไม้กลางตลาด
ไม้กลางพม

ภาพที่ 4 - 9 ภาพแสดงไม้ที่มีลักษณะไม่ดี, ไม่เหมาะสมแก่การเลือกใช้สร้างเรือน

จากตัวอย่างข้างต้นจากหนังสือ *วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด* กล่าวโดยแยกแยะประเภทไม้ไม้ได้ไว้ดังนี้

- ไม้ นั้นมีลักษณะดีแต่ไม่ได้ขนาด ห้ามเอามาเพราะจะทำอะไรไม่ได้ เนื่องจากเนื้อไม้อาจไม่แกร่งพอ ทำให้ผุง่าย หรือความสั้นยาวไม่ตรงกับความต้องการใช้ เป็นต้น
- ไม้ลักษณะคดงอ เช่นเป็น คอไก่ คอม้า เป็นน่องกระปือ ไม้รักแร้ ลำต้นบิดเบี้ยวยุ่งยากในการนำมาปลูกสร้าง จะไม่สวยงาม
- ไม้ที่เอาความเชื่อไปผูกไว้ว่ามีผีสิงเทวดาสถิตอยู่ เช่น ไม้ไถ้เทพฤกษ์ ไม้ไถ้เปรว ไม้ขาคีม ไม้ชื่อผี ไม้ชองลม เป็นต้น
- ไม้ที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น ไม้ร่วมคลองจะช่วยยึดพื้นดิน ไม้กลางทุ่งนา ไม้กลางตลาด ไม้ไถ้ทางที่อาจให้ร่มเงา สำหรับคนเดินทาง เป็นต้น³⁸

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าข้อห้ามข้างต้น ที่แท้จริงแล้วมีเหตุผลอันเป็นนัยยะที่ซ่อนอยู่ ถือเป็นภูมิปัญญา ในการเลือกไม้อย่างไรให้ได้ไม้ที่ดีทั้งยังไม่ทำให้ผู้อื่นทั้งคน สัตว์ และธรรมชาติเดือดร้อนย เป็นการสอดแทรกการอนุรักษ์ซึ่งนับได้ว่าเป็นแนวคิดที่พ้องกันและกันในระบบองค์รวม

(๒.๒) การแรกตัดไม้

เมื่อเลือกไม้ได้ตามลักษณะที่ต้องการแล้ว ต่อจากนั้นก็เข้าสู่ขั้นตอนการตัดไม้ ซึ่งจะต้องเตรียมตัวหลายอย่าง ในการเดินทางเข้าไปตัดไม้ในป่าด้วยตนเอง การเข้าป่าตัดไม้ในอดีตต้องเดินทางด้วยเท้า ไม่มียานพาหนะอย่างดี อาจจะใช้เพียงเกวียนเท่านั้น การวางแผน การตัดไม้ในป่าเดียวกันจึงถือว่าการสะดวกไม่สิ้นเปลืองเวลา การตัดไม้ยังต้องทำการตัดและตกแต่งผิวกว่าจะเสร็จจนขนย้ายออกจากป่าก็จำเป็นต้องมีการพักค้างแรมในป่าระยะเวลาหนึ่ง การตัดป่าในพื้นที่ใกล้กันจึงเป็นการไม่ทำลายต้นไม้ปะปะเป็นบริเวณกว้าง

³⁸ กลิ่น คงเหมือนเพชร, " วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด." หน้า183.

ก่อนที่จะสามารถเข้าไปตัดไม้ในป่าได้จึงต้องมีการเตรียมการ มีการวางแผนดูฤกษ์ยามความพร้อมต่างๆ เพื่อให้กระบวนการทั้งหมดเป็นไปอย่างราบรื่น ปลอดภัยและบรรลุจุดประสงค์ครบถ้วนตามที่ได้ตั้งความจำนงไว้ ซึ่งวิธีการที่จะทำให้เกิดความมั่นใจในการกระทำสิ่งใดก็มีความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม วันเวลาจึงถูกนำมาพิจารณา รวมถึงการดูนิมิตกลางบอกเหตุต่างๆ แม้ว่าบางประการผู้ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจะหาเหตุผลไม่ได้ว่าสิ่งใดห้ามสิ่งใดไม่ห้าม แต่ก็ต้องแฝงเร้นด้วยภูมิปัญญาเอาไว้ อย่างน้อยอาจเกิดจากการวิเคราะห์ในเชิงสถิติ ชาวบ้านจึงนำมาเป็นทฤษฎีในเชิงปฏิบัติ

จากหนังสือบุดที่ได้รวบรวมไว้เป็นข้อมูลในหนังสือวรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด ได้กล่าวถึง เดือน ปี ในการตัดไม้และ ทิศทางการล้มของไม่ว่าอย่างไหนถือว่าดีและอย่างไหนถือว่าไม่ดีไว้ดังนี้

○ เดือนตัดไม้

เดือน 5	ให้เกรงจะทุกซโค
เดือน 6	จะมีของมาก
เดือน 7	จะได้เจ็บ จะตาย
เดือน 8 - 9	จะมีข้าคนมากหลาย
เดือน 11 - 12	จะมีข้าคนมากหลาย
เดือน 1	ไฟจะไหม้เรือน
เดือน 4	ดินักแล

อีกตำรากล่าวไว้ว่า

เดือน 5	จะทุกซโค	เดือน 6	มีข้าวของมาก
เดือน 7	เจ้าเรือนจะตาย	เดือน 8	มีวัวมีควายมาก
เดือน 9	จะมีข้าคนมากแล	เดือน 10	เจ้าเรือนมักดำชะเลาะ (ทะเลาะ) กัน
เดือน 11	ดินักแล	เดือน 12	มีข้าวของมาก อยู่สุข
เดือน 1	ดินักแล	เดือน 2	จะ (ข้อความขาดหาย)
เดือน 3	อย่าตัดไม้ไฟจะไหม้	เดือน 4	มีข้าวของมากนักแล

○ ปีแห่งการตัดไม้

ปีชวดแลปีมะแม ถ้าผู้ใดจะตัดเสาเรือนจะมีลาภทั้งอายุยืน

ปีชาล ปีระกา มะสิง ท่านมิให้ตัดเสาเรือนไม้ใหญ่มิให้ปลูกเรือน

เกรงจะต่อความ จะใช้จะเจ็บจะตายหาทรัพย์มิได้

มะโรงแลกุก อย่าปลูกเรือนมิตี เกรงจะเจ็บใช้จะตาย ผิดด้วยท่าน

ต่อความร้ายนักแต่ว่าตัดไม้ไม่ได้ ปลูกไม่ได้

ปีเถาะแลท่านมิให้สร้างเรือน ปลูกไม้แก่นมิตียอมร้ายทุกอันแล

จะหาสินยากนักมักเจ็บใช้ ต่อความแต่ว่าตัดไม้ไม่ได้ ปลูกไม่ได้

ปีมะเจีย ท่านมิให้สร้างเรือนยอมร้ายทุกอัน ท่านว่าอายุมียืน

หาสินไว้มีทน เกรงจะต่อความ แต่ว่าตัดไม้ไม่ได้ ปลูกมิได้

อีกตำราหนึ่งกล่าวว่า

ปีชวด ตัดไม้ดี

ปีฉลู ตัดไม้ไม่ดี

ปีชาล ตัดไม้ดี

ปีเถาะ ตัดไม้ไม่ดี

ปีมะโรง ตัดไม้ไม่ดี

ปีมะเส็ง ตัดไม้ดี

ปีมะเมีย ตัดไม้ดี

ปีมะแม ตัดไม้ดี

ปีวอก ตัดไม้ไม่ดี

ปีระกา ตัดไม้ดี

ปีจอ ตัดไม้ไม่ดี

ปีกุน ตัดไม้ไม่ดี

จากตำรานี้ไม่ว่าจะตัดไม้หรือปลูกเรือนปีที่ดีควรทำคือ **ปีชวด ปีมะโรง ปีมะแม** **ปีกุน** นอกนั้นก็ว่าไม่เหมาะในการตัดไม้หรือปลูกเรือน ถ้าจะพิจารณาถึงภูมิปัญญาจะสังเกตเห็นว่าการเว้นว่างช่วงการตัดไม้ 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง 3 ปีบ้าง หากมองในแง่การอนุรักษ์ การเว้นช่วงปีการตัดไม้จะช่วยลดอัตราการตัดไม้ลงได้ส่วนหนึ่ง เว้นจังหวะให้ต้นไม้ได้มีโอกาสเจริญเติบโตผลิดอกออกผลชั่วระยะเวลาหนึ่งนั่นเอง

ในบางกรณีเมื่อไปล้มไม้ในป่าแล้วไม้ล้มค้ำอยู่มีถึงดิน ตำราหนึ่งกล่าวถึงลักษณะ
ไว้เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องทศทิศที่ร้าย ดังนี้

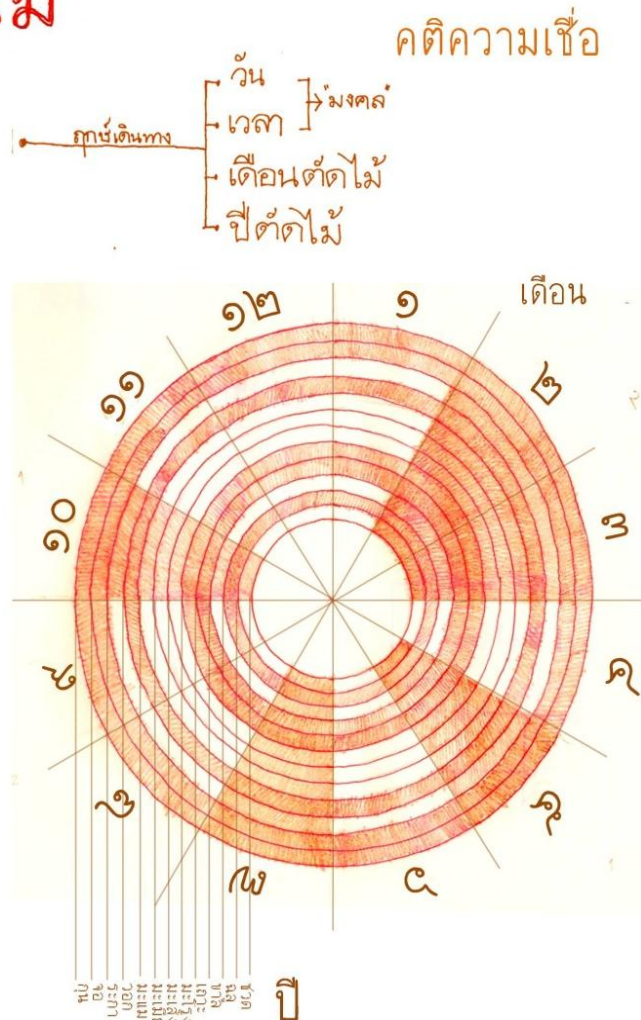
ถ้าค้ำหนบูรณ	ไฟจะไหม้	ถ้าค้ำอาคเนย์	จะดรทาน
ถ้าค้ำทักษิณ	จะพลันตาย	ถ้าค้ำหริดี	จะขำนะ
ถ้าค้ำปัจฉิม	จะพลันตาย	ถ้าค้ำพายัพ	มีดี
ถ้าค้ำอุดร	ชะเลาะด่ากัน	ถ้าค้ำอีสาน	มีสวัสดิ์ ³⁹

แรกตัดไม้

ฤกษ์ยาม
เวลา
วัน เดือน ปี
นิมิต

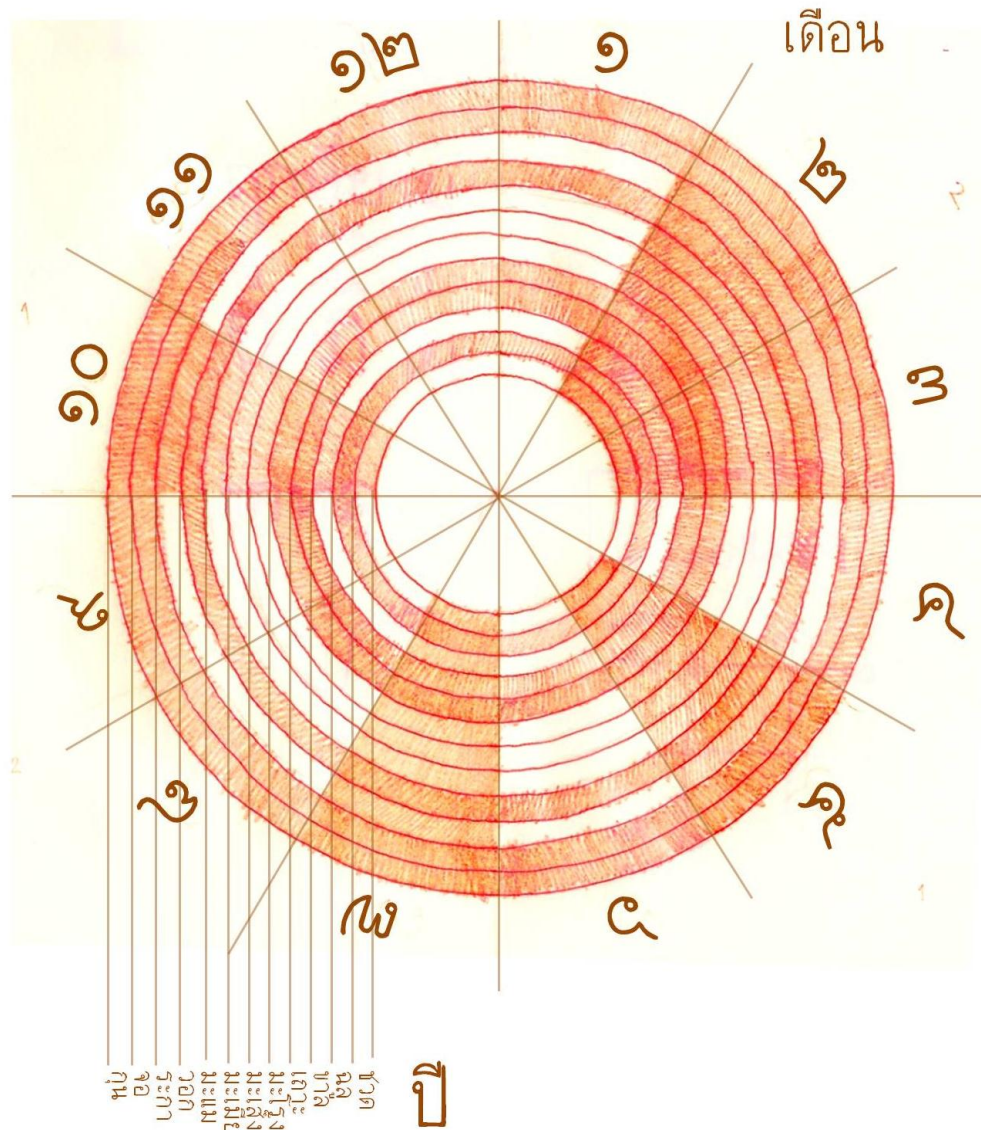
เลือกไม้
ตามลักษณะ
ที่เป็นมงคล

ตัดไม้

ภาพที่ 4 - 10 ภาพแสดงกระบวนการแรกตัดไม้

³⁹ กลิ่น คงเหมือนเพชร, "วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด." หน้า84-89.

ภาพที่ 4 - 11 ภาพแสดงช่วงที่เหมาะสมแก่การตัดไม้ในรอบ 12 เดือนของระยะเวลา 12 ปี

จากข้อมูลข้างต้นเมื่อนำมาประกอบกันเป็นแผนภูมิโดยระบายช่วงที่ไม่สมควรตัดไม้ด้วยสีทึบ จะเห็นภาพรวมว่าในระยะเวลา 12 เดือนในรอบ 12 ปี มีช่วงที่ตำราว่าไว้ว่าตัดแล้วดีเป็นสิริมงคลอยู่เพียง 1 ใน 4 ส่วนเท่านั้น กล่าวคือในปีมีเดือนที่ตัดไม้แล้วเป็นมงคลอยู่ 7 เดือนโดย 7 เดือนนี้ถูกแบ่งออกเป็นช่วงย่อยๆ 3 เดือนบ้าง 2 เดือนบ้างสลับกับช่วงที่ไม่สมควรตัดไม้ ในขณะที่เดียวกันในรอบ 12 ปี ปีที่ตัดไม้แล้วเป็นมงคลมีทั้งหมด 6 ปี แบ่งเป็นช่วงเช่นเดียวกับเดือนคือช่วง 3 ปี 2 ปี 1ปี สลับกันไป จะเห็นได้ว่าปริมาณระยะเวลาที่เหมาะสมแก่การตัดจะคิดเป็นประมาณครึ่งหนึ่งของรอบคือ 7 เดือนของ 1 ปีและ 6 ปีของ

รอบ 12 ปี โดยมีความถี่ที่เว้นช่วงคล้ายคลึงกัน คือแบ่งเป็นช่วงย่อยๆ 3, 2, 1 เดือน และ 3, 2, 1 ปี แสดงให้เห็นกุศโลบายในการอนุรักษ์ที่ซ่อนอยู่ในคติความเชื่อ เป็นความเข้าใจของบรรพบุรุษในวิถีทางการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล นอกจากนั้นข้อกำหนดข้างต้นจะสังเกตเห็นได้ว่าเพียงแค่ว่าคิดจะตัดไม้ บรรพบุรุษยังมีวิถีคิดที่พิถีพิถันระมัดระวังมากมายถึงเพียงนี้ ทั้งที่ในขณะนั้นทรัพยากรป่าไม้ก็อุดมสมบูรณ์ดี ถึงอย่างนั้นก็ยังมีความคิดที่จะอนุรักษ์ กล่าวคือมีความพอดีในการใช้ ไม่คิดที่จะใช้อย่างเบียดเบียนสิ่งรอบตัว ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติยังคงสืบทอดต่อชีวิตเป็นวงจรรอบได้อย่างไม่ขาดสาย ยังประโยชน์ให้กับมนุษย์ที่จะใช้สอยต่อไปในรุ่นลูกรุ่นหลานอย่างไม่ขาดแคลนและมีแนวทางที่สร้างความสมดุลให้กับระบบ

(๒.๓) ลักษณะเสา

● การดูตำแหน่งและจำนวนตาไม้

หลังจากที่ตัดไม้เรียบร้อยแล้ว ทำการตัดแบ่งไม้เป็นท่อนตามขนาดที่ต้องการ สิ่งที่ต้องพิจารณาต่อไปคือการดูตาไม้ จากทุกตำราตรงกันว่าเสาแต่ละต้นถ้าจะมีตาไม้ไม่ควรเกิน 8 ตา ถ้ามากกว่าท่านว่าอย่าเอาเลย บางตำราให้พิจารณาลงไปถึงตำแหน่งตาไม่ว่าอยู่บริเวณใด มีตำราหนึ่งกล่าวว่า⁴⁰

“ให้เอาเชือก(เชือก) ชักแต่ต้นไปหาปลายที่สิน (ตัด) บุร(ค่านวน) แล”

คำว่า “บุร หรือ บุน” หมายถึงการบวก ลบ คูณ หาร คิดออกมาเป็นสัดส่วน เมื่อได้ความยาวเชือกแล้ว ให้วัดจากปลายมาหาต้น ในแต่ละช่วงที่วัดพบตาไม้หรือไม่ ถ้าพบในครั้งที่เท่าใดให้พิจารณาดิรัยไปตามตำรา กล่าวคือ วัดแต่ปลายมาหาต้น

“วัดที่ 1 พบตาอรนารัก	2 ที่พบตาจะมีลาภ
3 ที่พบตาจะมีข้าวของมาก	4 ที่พบตาจะดี
5 ที่พบตาจะตาย	6 ที่พบตาจะมีทุกข์
7 ที่พบตาจะมีข้าคน	8 ที่พบตาจะให้ได้อำกัน
9 ที่พบตาจะด่ากัน	10 ที่พบตาจะมีลาภข้าวของมาก”

⁴⁰ กลิ่น คงเหมือนเพชร, “วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด.” หน้า153.

และกล่าวถึงจำนวนตาไม้ทั้งหมดของไม้แต่ละท่อนไว้ว่า

“มิวี่ไม่มีตาสักอันเสมือนตน	มิวี่ตา 1 เสมอลูก
2ตา เสมอสิ็ด (ศิษย์)	3ตา (-----)ยา
4ตา ฝี่เสื่อ	5ตา จะจาย
6ตา คิดผู้แรงลัก	7ตา หรือแม่ตนแล

ถ้าหลายตากว่านั้นอย่าเอาเลย”

ทั้งนี้ตำแหน่งตาไม้หาพิจารณาในการนำไปทำเสาเรือนแล้ว ถ้าตาอยู่ตรง รูดหรือสลักรอด ซึ่งเป็นบริเวณที่ต้องรับน้ำหนักโครงสร้างของเรือนทั้งหลัง อาจทำให้เกิดอันตรายต่อการรับน้ำหนักของเรือนได้ และถ้าตาไม้อยู่ต่ำเกินไปในระยะ ที่สัตว์เลี้ยงที่คนโบราณมักจะเอาไปผูกไปเลี้ยงไว้ได้ฤกษ์อาจใช้ ตอก อาจทำให้เกิด ปัญหาขึ้นกับไม้เสาเรือนได้ เช่น มดปลวกอาจเข้าไปทำรังซ่อนไซในแกนไม้ หรือ อาจทำให้ความชื้นจากพื้นดิน น้ำท่วมซึมเข้าสู่แกนไม้ทำให้ไม้อาจจะผุได้ เป็นต้น ซึ่งถ้าเสาเรือนมีความเสียหายจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงโดยตรงและแก้ไขได้ยาก

- การนำเสาเรือนมาเก็บที่บ้าน

หลังจากนำเสาไม้ออกจากป่าแล้วก็จำเป็นต้องเอาไม้มาพักก่อน ซึ่งส่วน ใหญ่ก็จะนำมาเก็บไว้ที่บ้าน เพื่อรอที่จะนำเสาไปสร้างเรือน การเก็บเสาก็มีตำรา กล่าวไว้ว่าควรจะต้องวางเสาให้ถูกทิศจึงจะเป็นมงคล ⁴¹ คือ

“กองต้นเสาไปข้างตีน ปลายเสาไปห้วนอน ดีมีลาภ” เสาที่กองไว้ถูกทิศนี้ มีโอกาสได้สร้างบ้านแน่นอน ถ้ากองไว้ไม่ถูกทิศจะไม่เป็นมงคล โดยเมื่อเลือกเสา เรือนได้เหมาะสมตามต้องการแล้ว ให้เลือกเสาสำคัญไว้ 4 ต้น แล้วเรียงกันไว้ ถ้าจะเลือกเสาใดเป็นเสาแรกให้เขียนสลากข้อความดังนี้

“สตรี 1 ชั้นดี 1 เพชร 1 พรหมณ์ 1” แล้วให้เด็กสาวพรหมจารีเสียงจับ ฉลากขึ้นมาถ้าได้สตรี ให้เอาผ้าขาวพันเอาแย้งทา ถ้าได้ชั้นดีให้เอาผ้าแดงพันเอา เสนทา ถ้าได้เพชรให้เอาผ้าเขียวพันเอาครามทา ถ้าได้พรหมณ์ให้เอาผ้าเหลือง พันทาทอดาล เสาแรกที่จับฉลากได้นี้ คือ เสาเอก หรือเสาภูมิ

⁴¹ กลิ่น คงเหมือนเพชร, “วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สาระตะและการสืบทอด.” หน้า154.

หลังจากนั้นจึงเจาะรูรอบทุกเสาให้ครบถ้วน ถ้าให้เป็นมงคลท่านว่าจงเจาะให้เสร็จภายในวันเดียว ถ้าค้างไว้ถือว่าไม่เป็นมงคล การเจาะเสาเรือนมีกระบวนการดังนี้ “เอาเชือกมาวัดรอบโคนเสา แล้วทบเข้าเป็นสามส่วน เอาส่วนหนึ่งเป็นหน้ารอด” แล้วเอาเชือกวัดจากโคนเสาขึ้นไปและให้ว่าดังนี้ “ไชโย มฤตยู ะนะง วิวาทั้ง” ให้ได้ ไชโย หรือ ะนะง อยู่ส่วนบนรอดหรือรองรับรอดก็ถือว่าดี ส่วนที่ร้ายให้เจาะเสีย⁴²

(๓) การปลูกเรือน

เมื่อทุกอย่างพร้อมสรรพแล้วทั้งการจัดเตรียมพื้นที่ ปรับพื้นที่ปลูกเรือน วัสดุไม้ตัดแต่งมาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ถึงขั้นตอนของการปลูกเรือน ซึ่งเริ่มต้นจากการหาฤกษ์ยามยามดีก่อนเช่นกัน เป็นการวางแผนทบทวนขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่ฤกษ์ปี เดือน วัน และเวลาที่จะเป็นมงคลสะดวกในการปลูกเรือนตามตำรา เมื่อได้กำหนดแผนการด้านเวลาในการปลูกเรือนแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการปฏิบัติที่ต้องวางแผนการขุดหลุมเสาตอกเสาต่อไปอีกว่าจะให้ผู้ใดดำเนินการสิ่งใด ในขั้นตอนไหน เช่น การให้คนที่มีความชำนาญมีความหมายเป็นมงคล เช่น ชื่อแก้ว ทอง จัน ให้มาช่วยปราบพื้นที่ ลงเสาเอก เป็นต้น หลังจากลงเสาสอดรอดเรียบร้อยแล้วก็เป็นอันจบพิธีการปลูกเรือน หลังจากนั้นจะสร้างเป็นรูปแบบตกแต่งสวยงามอย่างไรให้เป็นไปตามพิจารณาของนายช่างเป็นผู้ดูแลและตัดสินใจ

(๓.๑) การกำหนดฤกษ์การปลูกสร้างเรือน

กล่าวถึงการกำหนดฤกษ์การปลูกเรือนก็ถือได้ว่าเป็นกุศโลบายในการวางแผนอย่างหนึ่ง ให้รู้จักกาลเทศะในการกระทำกรสำคัญอย่างรัดกุมเหมาะสมแก่กาล ผู้ที่หาฤกษ์ยามให้ก็จะเป็นหน้าที่ของพระ หรือพ่อบุญของชุมชนที่มีความรู้ในตำราการดูฤกษ์ยาม วัน เดือน ปีในการปลูกสร้างเรือน ร่วมกับดวงของเจ้าของบ้าน เพื่อกำหนดวันเวลาและกำหนดทิศทางการลงเสาเอกของเรือนด้วย

(๓.๒) การขุดหลุมเสาเรือน

เมื่อเลือกพื้นที่หาฤกษ์ยามเรียบร้อยแล้วก็จะถึงพิธีการเตรียมขุดหลุมสำหรับลงเสาเรือน พิธีกรรมในการขุดหลุมเสาเรือน โบราณถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะจะต้องฝังไม้ลงไปในดินแม้ว่าไม้นั้นจะโคนมาแล้วแต่ก็ให้ความสำคัญเสมือนไม้เสานั้นมีชีวิต ดังว่าไม้นั้นเลือก

⁴² กลิ่น คงเหมือนเพชร, “วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด.” หน้า155.

มาแล้วตามลักษณะพฤษภานารีและบุรุษลักษณะ คือไม้ที่มีชีวิต หลุมที่จะฝังไม้ลงไปจึงต้อง
 แวดล้อมไปด้วยสิ่งมงคล เช่น หากคนแรกขุดที่ชื่อมีความหมายดีงามว่า แก้ว ทอง ขวัญ การขุด
 ตำแหน่งเสาเรือนก็ต้องดูทิศทาง บางตำราว่าให้ดูทิศทาง ให้ขุดหลุมเสาในตำแหน่งของท้อง
 นาคจะเป็นการดี ซึ่งทิศทางนี้ก็ขึ้นอยู่กับช่วงฤดูกาลต่างๆในรอบปีหมุนเวียนกันไป

(๓.๓) การเตรียมเสา,หลุมเสาและการยกเสาลงหลุม

เมื่อขุดหลุมตกแต่งเสาเรือนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ถึงการเตรียมยกเสาเรือนต่อไป
 เริ่มจากพิธีการตกแต่งเสา โดยเฉพาะเสาเอกซึ่งเป็นเสาสำคัญของบ้านผ่านการคัดเลือกให้ได้
 เสาที่สวยงาม ลักษณะดีตามต้องการนำมาตกแต่งผูกผ้าสี ส่วนสีของผ้าที่ผูกเสานั้นใน
 บ้านพุมเรียงส่วนใหญ่จะตรงกับวันที่ลงเสา หลังจากนั้นก็หาหน่อกล้วย อ้อย มะพร้าว มาผูก
 ปลายเสา ส่วนบริเวณหลุมเสาให้หาไม้ที่ชื่อเป็นมงคล เช่น ไบรัก ไบเงิน ไบทอง ไบบัว เป็นต้น
 มาตกแต่งหลุมเสารองไว้กั้นหลุม เมื่อตกแต่งเสาและหลุมเสาเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็จะเช่น
 สรงบูชาพระธรณี รอฤกษ์ยามในการลงเสาต่อไป

เมื่อเวลาดำเนินมาถึงฤกษ์ในการลงเสาแล้ว ก่อนลงก็จะดูนิมิตเคล็ดกลาง เป็นการดู
 สัญญาณของธรรมชาติ สภาพแวดล้อมโดยรอบของสถานที่ในขณะนั้น ถ้าเป็นนิมิตดีตาม
 ตำรา ก็เริ่มลงเสา ยกเสาเอกลงในทิศที่ผูกดวงกับทิศของเจ้าของเรือนลงหลุมเป็นอันเสร็จพิธี

(๓.๔) ความเชื่ออื่น ๆ เกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือน

● การปลูกไม้มงคล

ในอดีตบ้านเรือนมักมีบริเวณกว้างขวาง คนโบราณท่านให้ปลูกต้นไม้ชนิด
 ต่างๆที่มีชื่อมงคลเอาไว้ในบริเวณบ้าน โดยใช้ความที่มีชื่อมงคลนี้เป็นกุศโลบายใน
 การตั้งเกณฑ์ปลูกต้นไม้ในบริเวณบ้าน รวมทั้งกำหนดทิศทางของต้นไม้แต่ละชนิดมา
 เป็นเกณฑ์ในการปลูกว่าจะให้ผลเกื้อกูลกันอย่างไร เช่น

“ทิศบูรพา ปลูกต้นกุ่ม มะพร้าว ไม้ไผ่ กระถินการ์ ชัยพฤกษ์ ท่านว่าจะ
 ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ

ทิศอาคเนย์ ปลูกสารภี ยอ รัก กะทิง ท่านว่าจะป้องกันเสนียดจัญไรได้

ทิศทักษิณ ปลูกมะม่วง มะพลับ ตะโก ก่อ ป้องกันคนรังแกรังควาน

ทิศหรีดี ปลุกขุ่น ราชพฤกษ์ สะเดา สะตอ ส้ม ป้องกันคนใส่ร้าย

ทิศประจิม ปลุกมะขาม มะยม หมากรูด มะงั่ว มะกรูด มะขามป้อม
ป้องกันภัยคดีความ

ทิศพายัพ ปลุกพุทรา มะกรูด มะนาว ส้ม เข็ม ป้องกันศัตรูคิดร้าย

ทิศอุดร ปลุกฝรั่ง กระพุ่ม มะตูม มะขวิด ป้องกันอาคมเวทมนต์

ทิศอีสาน ปลุกมะตูม สะเดา ใฝ่รวก ทุเรียน ป้องกันโรคทำโรคระบาด
ที่จะเกิดแก่คนในบ้าน " 43

พิจารณาจากรายนามพืชที่ปลุกรอบบ้านที่มีมากมายหลายชนิดนั้นเมื่อ
รวมกันพื้นที่บริเวณรอบบ้านก็เหมือนจำลองปลูกป่าฝืนเล็กในบริเวณบ้านนั่นเอง เพื่อ
ความเป็นสิริมงคลและเพื่อประโยชน์ใช้สอยทั้งในการประกอบอาหารและเป็นยา
สามัญในการรักษาขั้นพื้นฐาน

- ยันต์คาถา

ยันต์คุ้มเข้านำมาใช้ในการปลูกสร้างบ้านเรือน เป็นคติความเชื่อเดียวกับ
พิธีสร้างหลักเมือง ในการปลูกบ้านจะใช้ยันต์ประกบหลุม ประกบเสา ตั้ง รอด เป็น
หลัก ส่วนยันต์แบบอื่นๆเป็น ยันต์คุ้มภัย เช่น ยันต์กันไฟ ยันต์กันโจร เช่นนี้จะติดไว้
ตามประตู ห้องนอน ห้องข้าว บันได ใต้ถุนเรือน เป็นต้น โดยประเด็นหลักก็เพื่อความ
ปลอดภัยมั่นคงของชีวิตและทรัพย์สิน

⁴³ กลิ่น คงเหมือนเพชร, "วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สารัตถะและการสืบทอด." หน้า165.

4.1.2 สรุปหลักคิด แนวคิดแนวทางการปฏิบัติในกระบวนการก่อสร้าง ก่อสร้างเรือน

กระบวนการก่อสร้างก่อสร้างสถาปัตยกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นหลักการของแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติในการปลูกสร้างเรือนที่เด่นชัด วิเคราะห์สรุปหลักคิด ดังนี้

1. ความเคารพและความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติแวดล้อม

มนุษย์คำนึงถึงการพึ่งพา เชื่อมโยงกับระบบธรรมชาติตลอดเวลา การสร้างเรือนเป็นการปลูกสิ่งๆหนึ่งที่เมื่อสร้างขึ้นแล้วจะอยู่ท่ามกลางและสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม มนุษย์จึงเห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของระบบการจะสร้างสิ่งใดขึ้นย่อมต้องคำนึงและให้ความเคารพต่อส่วนอื่น ๆ ในธรรมชาติ นอกจากความเคารพพึ่งพามนุษย์มีพื้นฐานเข้าใจภัยและอันตรายจากธรรมชาติ แต่เลือกที่จะอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้น ไม่ใช่การอยู่อย่างต่อต้าน แนวทางการปฏิบัติ และวิธีการที่เกิดขึ้นที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงประเด็นนี้ได้แก่

- *หลักคิดในการเลือกภูมิลักษณะ*

การคำนึงถึงองค์ประกอบอื่นๆ การเลือกพื้นที่ในการสร้างมณฑลที่อยู่อาศัยขอบเขตของบริเวณที่จะให้อยู่อาศัยต้องเหมาะสมกับการอยู่อย่างหลีกเลี่ยงภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้น เช่นการเลือกพื้นที่ต้องคำนึงถึงความสูงต่ำ องค์ประกอบอื่นๆทางธรรมชาติ เช่นจอมปลวก ทิศทางสายน้ำ ป่า ต้นไม้ เพื่อมณฑลที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นจะเป็นขอบเขตของการอยู่อย่างสงบ-สลับปะยะ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและหลีกเลี่ยงภัยที่จะเกิดจากผู้อื่น

- *หลักคิดในการเลือกวัสดุก่อสร้างเรือน*

การเลือกไม้ซึ่งเป็นวัสดุหลักในการสร้างเรือน หลักในกระบวนการแรกตัดไม้ การดูแลลักษณะของไม้แสดงให้เห็นถึงหลักของการเคารพธรรมชาติด้วยการใช้ธรรมชาติอย่างพอดี เพราะไม้เป็นของธรรมชาติไม่ใช่ของมนุษย์สร้างขึ้นเป็นเพียงการพึ่งพาในการขอมาใช้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย การจะตัดไม้แต่ละท่อนจึงต้องคำนึงถึงการนำมาใช้งานเพื่อให้ไปประสิทธิภาพสูงสุด เช่น การเลือกไม้ให้เหมาะสมกับหน้าที่ในการรับน้ำหนักโครงสร้าง การเลือกเสาจะดูแลเอียงไปถึงจำนวนของตาไม้ ต้องมีตาไม้ไม่มาก และอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมเพื่อความแข็งแรงของเรือน การเลือกลักษณะไม้ที่ดีตามหลักพฤกษานรีและบุรุษลักษณะ ทั้งนี้เพื่อให้ไม้ที่ตัดไปจะได้ใช้ประโยชน์สูงสุด

การเลือกไม้ยังคำนึงถึงการไม่เบียดเบียนมนุษย์ด้วยกัน เนื่องจากต้นไม้ให้ความร่มเย็นแก่มนุษย์ ต้นไม้ที่มีประโยชน์ต่อสาธารณะในการให้ร่มเงาริมทางแก่นักเดินทางก็ไม่ควรไปเบียดเบียนตัดมาใช้ประโยชน์ส่วนตน

- *หลักคิดในการปลูกเรือน*

ขอบเขตมณฑลที่อยู่อาศัยที่ผ่านกระบวนการการเลือกพื้นที่ไว้อย่างดีแล้วในตอนต้น เมื่อจะปลูกเรือนก็ต้องมีพิธีการบอกกล่าวแก่ธรรมชาติแวดล้อม ผ่านการทำพิธีการเพื่อเป็น นิमितหมายอันดีในการจะลงหลักปักฐานและอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติแวดล้อม

2. การวางแผน การสร้างนิमितหมายเพื่อการกระทำที่ดงาม

ในกระบวนการก่อร่างก่อสร้างเรือนมีคติความเชื่อ พิธีกรรมซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ เป็น แนวทางการปฏิบัติที่ใช้กุศโลบายเพื่อบรรลุเป้าหมายของการกระทำอย่างดงามเหมาะสมและ ไม่เบียดเบียน ในทางพุทธศาสนาความดงามเกิดจากการมีสติผู้ที่ว่ากำลังกระทำอะไร ทำ ไปเพื่ออะไร และการกระทำอย่างรอบคอบมีสมาธิเชื่อให้เกิดสติในการกระทำและการคิด หาวิธีการกระทำ ซึ่งทำให้เกิดการวางแผนขั้นตอนไปสู่เป้าหมายของความดงาม

- *หลักคิดในการกำหนดฤกษ์ยาม*

การกำหนดฤกษ์ยามเป็นการวางแผน ที่คำนึงถึงความเหมาะสมในเรื่องเวลาที่ถูก เหมาะสมแก่กาลเทศะเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อสร้างนิमितหมายอันดีในการเริ่มต้นกระทำ การใหญ่ที่มีความสำคัญต่อชีวิต เช่นการแรกตัดไม้ การเข้าป่าเพื่อเลือกไม้ใช้เวลาหลายวัน ท่ามกลางอันตรายในป่า การจะเข้าป่าควรจะเข้าในฤดูไหน และควรคำนึงถึงนิมิตทาง ธรรมชาติที่จะบอกถึงภัยธรรมชาติได้ เช่น การอพยพของสัตว์อย่างผิดปกติ หรือใน กระบวนการของการปลูกเรือนเช่นกันถือเป็นเรื่องใหญ่ของการลงหลักปักฐานต้องหาฤกษ์ยาม ในวันเวลาที่เริ่มลงเสาเอก ซึ่งจะผูกกับวันเกิดของเจ้าของเรือนเพื่อเป็นนิमितหมายแห่งการ เริ่มต้นที่เป็นสิริมงคล

- *การวางแผน*

กระบวนการก่อร่างก่อสร้างมีกระบวนการที่เป็นขั้นตอนที่ชัดเจนแสดงถึงการเรียนรู้ ลำดับและปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนตั้งแต่การการเลือกลักษณะพื้นที่ การตัดไม้และการ ปลูกเรือนกระบวนการที่สื่อออกมาเป็นกฎเกณฑ์แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้ในการ แก้ปัญหาสังเคราะห์ออกมาเป็นภูมิปัญญาคือแผนการลำดับการกระทำ วิธีเลือก เพื่อ แก้ปัญหาที่เคยเกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การวางแผนปีที่เหมาะสมแก่การเข้าไปตัดไม้ นอกจาก การดูฤกษ์วันเวลา เดือนแล้ว การแรกตัดไม้ยังผูกกับปีที่เหมาะสมที่จะเข้าไปตัดซึ่งแบ่งช่วง 2 – 3 ปีสลับกันไปตามรอบ 12 ปี การแบ่งรอบที่เกิดขึ้นเป็นแนวทางที่เชื่อให้เกิดการตัดไม้ อย่างพอดี เว้นระยะเวลาให้ต้นไม้สามารถโตพอใช้งานได้

4.2 กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมผ่านสถาปัตยกรรม | บทบาทของเรือนที่เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต

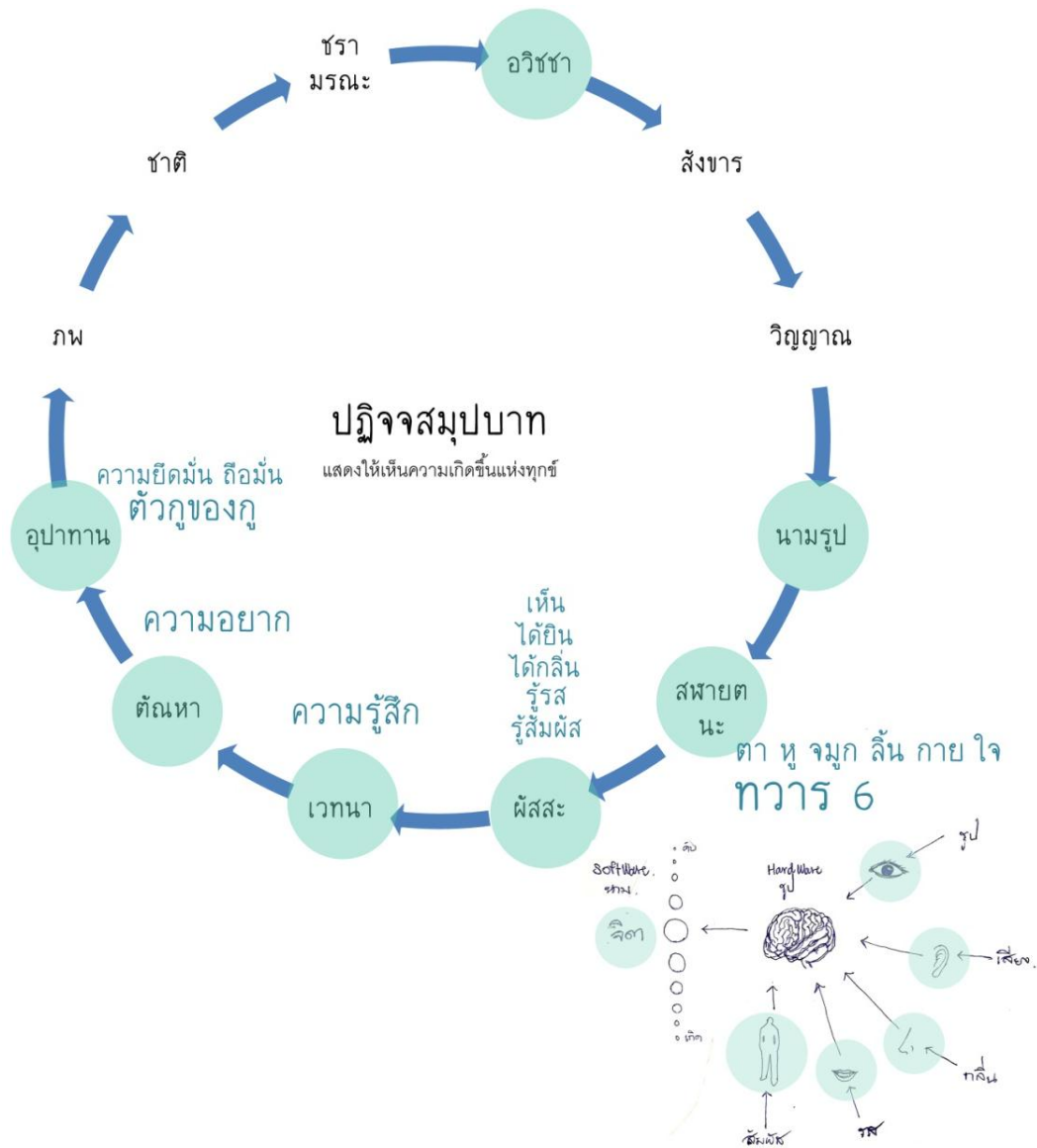

เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ ความไปสู่นิพพาน หลุดพ้นจากความทุกข์ ซึ่งต้องพึงปัญญาที่เกิดจากกระบวนการปฏิบัติตนอันเป็นแนวทางสู่ความพ้นทุกข์คือไตรสิกขา เข้าใจในอริยสัจ และรู้แจ้งถึงไตรลักษณ์ ว่ามนุษย์เราเกิดมาล้วนเป็นทุกข์ เกิดด้วยอวิชชาและถ้าไม่ดับอวิชชาก็จะไม่สามารถพ้นจากวัฏฏะ คือยังเวียนว่ายด้วยอำนาจกิเลสกรรมและวิบาก เช่น กิเลสเกิดขึ้นแล้วให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้วย่อมได้รับผลกรรม เมื่อได้รับผลกรรมแล้ว กิเลสก็เกิดอีกแล้ว ทำกรรม แล้วเสวยผลกรรม หมุนเวียนต่อไป⁴⁴ การจะพ้นจากวัฏฏะต้องรู้เท่าทันกิเลส ด้วยการฝึกจิตให้รู้เท่าทันในทุกขณะของการเกิดดับดวงจิต ดังนั้นต้องฝึกจิตให้ไว คือสติสัมปชัญญะที่ว่องไวเท่าทันกิเลสที่เข้ามาทางทวารทั้ง 6 ของมนุษย์ ขณะเดียวกันจิตก็ต้องมีกำลังตั้งมั่นด้วยคือมีสมาธิ เมื่อจิตมีกำลังดีและว่องไวก็จะสามารถต่อสู้กับกิเลสได้ทัน ทำให้ดับลงได้ก่อนที่จะเกิดกรรมต่อไป โดยมีวิปัสสนากาวนาเป็นกระบวนการฝึกจิตให้รู้ตามจริงได้อย่างว่องไว และสมถะกาวนาเป็นกระบวนการฝึกจิตให้ตั้งมั่นแน่นหนา **สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต** ในที่นี้ จึงคือสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกสติและเอื้อต่อการเกิดสมาธิให้จิตตั้งมั่นแน่นหนาอันจะเป็นฐานเอื้อให้เกิดปัญญาได้

ประเด็นที่สำคัญคือ การฝึกสติให้ไวต่อการรับรู้สภาพตามความเป็นจริงและการฝึกสมาธิให้เกิดความตั้งมั่นแน่นหนาเป็นกระบวนการภายในที่เป็นนามธรรมไม่สามารถมองเห็นได้ แล้วสภาพแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมจะส่งผลต่อกระบวนการภายในที่เป็นนามธรรมได้อย่างไร ประเด็นนี้อธิบายได้ผ่านทวาร 6 ของมนุษย์ การที่มนุษย์มีทวาร 6 ในการรับรู้ทำให้สามารถรับสภาวะภายนอกที่เป็นรูปธรรมเข้าสู่นามธรรมภายในได้ อธิบายตามกระบวนการเกิดทุกข์ในปัจจุสมุปบาทได้ว่า สฬายตนะซึ่งคือทวาร 6 รับเอา รูปนามภายนอกเข้ามา ทำให้เกิดผัสสะ คืออาการเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รุส รุสสัมผัส ต่อไปเกิดเป็นเวทนา(ความรู้สึก) เกิดตัณหา(ความอยาก) เกิดอุปาทาน(ความยึดมั่น)อย่างนี้ต่อไปไม่สิ้นสุด จะสิ้นสุดต่อเมื่อฝึกจิตให้สามารถรู้เท่าทันเหตุแห่งทุกข์เหล่านี้ และจิตที่เท่าทันนั้นคือจิตที่ว่องไวการฝึกจิตให้ว่องไวได้ก็ต้องใช้สติฝึกให้รู้เท่าทันตามจริง หากสามารถสร้าง

⁴⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.

สภาพแวดล้อมภายนอกให้เชื้อต่อการฝึกสติคือรับรู้ตามจริง และเชื้อต่อการฝึกสมาธิคือสภาพแวดล้อมที่สงบได้
 นั่นก็สามารถเชื้อต่อการพัฒนาจิตได้

ภาพที่ 4 - 12 ภาพแสดงกระบวนการปัจจุสมุปบาทและความเชื่อมโยงกับทวาร 6
 การสร้างสถาปัตยกรรม ให้เป็นสภาพแวดล้อมเชื้อต่อการฝึกสติและสมาธิ พิจารณาได้จากหลักของ
 ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

ภาพที่ 4 - 13 ภาพแสดงหลักไตรสิกขาพิจารณาลำดับขั้นของการสร้างสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย

ในระดับ**ศีล** สภาพแวดล้อมสามารถสร้างให้เกิดความปกติทางกาย คือการอยู่อาศัยที่**สัปปายะ** สบายอย่างทางสายกลางไม่ใช่ความสะดวกสบายแต่เป็นไปเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปได้โดยปกติ ไม่ลำบาก ยากเข็น คือจำกัดสภาวะในชั้นของศีล ให้ไม่เกิดทุกข์มากเกินไป เพราะถ้ามีทุกข์มากก็ย่อมเกิดการกระทบเข้าสู่ใจได้มาก

ในระดับ**สมาธิ** สภาพแวดล้อมสามารถเอื้อให้เกิดความปกติทางใจ คือ ทำให้ใจตั้งมั่นแน่วแน่เป็น**สมาธิ** คือ การสร้างความสงบให้กับพื้นที่ใช้สอย ความสงบสามารถรับรู้ได้ผ่านทวาร 6 ตั้งแต่ ทวารตา หู จมูก กาย ใจยกตัวอย่างเช่น ตารับรู้องค์ประกอบทางศิลป์ สี เส้น ระบาย ทำให้เกิดความรู้สึกขึ้นได้ที่ใจ เช่น ตื่นเต้น-สงบ ทวารหูรับรู้เสียงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เสียงดัง ค่อย นุ่มนวลหรือแข็งกระด้าง ทวารจมูกรับกลิ่น บางกลิ่นเมื่อสูดดมแล้วช่วยให้คลายความเครียดลงได้เช่น กลิ่นของทุ่งหญ้า กลิ่นดิน ทวารกายรับรู้ เย็น-ร้อน อ่อน-แข็ง นิ่ง-ไหว รับรู้สภาวะอุณหภูมิที่น่าสบาย ทำให้ใจสงบไม่กระสับกระส่าย เป็นต้น

ในด้านของ**สติ** ซึ่งในที่นี้หมายถึง สัมมาสติ คือ การรู้เท่าทัน อยู่ในชั้นของปัญญา สติฝึกจิตให้รับรู้สภาพแวดล้อมทางกาย อารมณ์ความรู้สึก สภาวะจิต และธรรมได้อย่างว่องไว เท่าทันตามความเป็นจริงผ่านทวาร 6 การจะสามารถรับรู้ตามจริงได้จำเป็นต้องสัมผัสสู่ความเป็นจริงก่อน เช่น กายานุปัสสนา การฝึกจิตให้มีสติรู้เท่าทันกายและเรื่องทางกาย ที่ง่ายที่สุดคือการรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติในแต่ละวัน ทำให้สามารถรับรู้ความจริงตามธรรมชาติได้โดยง่าย เป็นต้น

หลักเกณฑ์ที่เป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง ว่ามีคุณสมบัติของการเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต หรือไม่นั้นจึงต้องพิจารณาสถาปัตยกรรมในเรื่องดังต่อไปนี้

สัปปายะ ฐานแห่งความปกติทางกาย (ความสบาย)

สมาธิ ฐานแห่งความปกติทางใจ (ความสงบ)

สติ การฝึกจิตให้รับรู้ตามจริงในแต่ละขณะ

4.2.1 ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธชุมชนพุมเรียงในปัจจุบัน

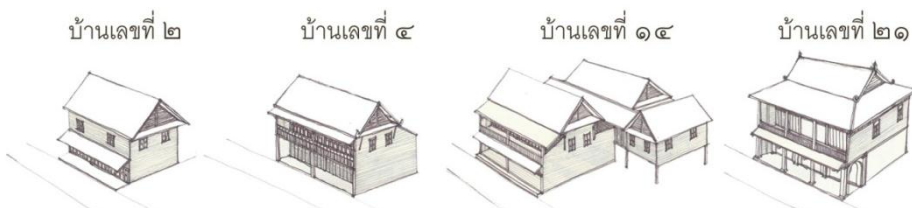
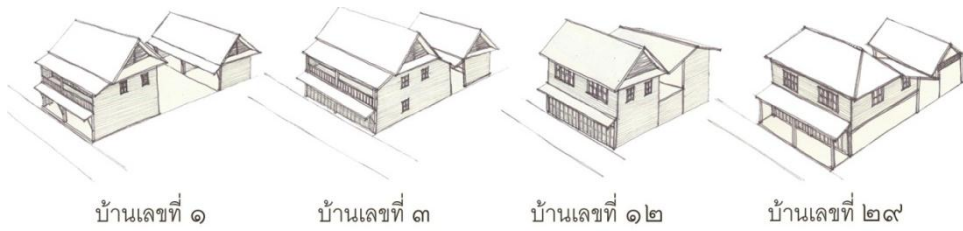

ภาพที่ 4 - 14 ภาพแสดงถนนราชบุรีบำรุง ถนนสายหลักของชุมชนชาวไทยพุทธพุมเรียง นำเสนอข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่และเอกสารที่เคยทำการสำรวจไว้ รวบรวมเรือนพื้นถิ่นที่ตั้งอยู่บนถนนราชบุรีบำรุง ซึ่งเป็นถนนสายหลักสายเก่าของชุมชนที่เชื่อมเส้นทางท่าเรือเข้าสู่ชุมชนพุมเรียงและเชื่อมไปยังเมืองไชยา เรือนพื้นถิ่นที่เลือกศึกษาพิจารณาจากจุดประสงค์ในการศึกษาสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมของการอยู่อาศัยอย่างพัฒนาจิต เรือนกลุ่มตัวอย่างที่เลือกศึกษาจึงมีคุณลักษณะดังนี้

- ลักษณะสถาปัตยกรรม เป็นเรือนที่ใช้ในการอยู่อาศัย
 - อายุสมัยของเรือน เป็นเรือนเก่าแก่อายุเรือนอยู่ในช่วง 70-120 ปี กล่าวคือสร้างในช่วงปี พ.ศ. 2434-2485 ซึ่งเป็นช่วงที่อ้างอิงจากสภาพสังคมในชุมชนพุมเรียงที่ร่วมสมัยกับช่วงอายุของท่านพุทธทาส ที่เคยกล่าวถึงความตื่นตัวในพุทธศาสนาของผู้คนในชุมชนพุมเรียง
 - การปรับเปลี่ยนรูปแบบเรือนยังคงสภาพของเรือนเก่าไว้ให้สามารถศึกษาได้
- ข้อมูลเบื้องต้นที่ศึกษาจากเรือนพื้นถิ่นที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง พิจารณาในหัวข้อเรื่องดังต่อไปนี้

1. รูปแบบ รูปทรงของเรือน การต่อขยายหมู่เรือน
2. ฝั่งเรือนส่วนเรือนเก่า และส่วนต่อเติม
3. วัสดุโครงสร้างเรือน

เรือนกลุ่มตัวอย่างเบื้องต้นทั้งหมด 8 เรือน ในชุมชนบ้านกลาง ได้แก่บ้านเลขที่ 1, 2, 3, 4, 12, 14 และ 29

ภาพที่ 4 - 15 ภาพแสดงตำแหน่งเรือนกลุ่มตัวอย่างบนถนนราษฎร์บำรุง

เรือนตัวอย่างที่ 1

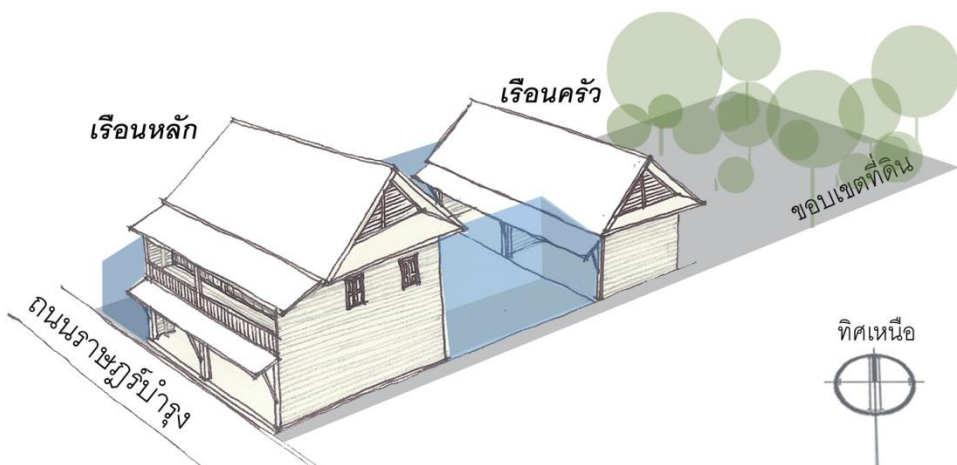
บ้านเลขที่ ๑ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 98 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : **เรือนหลัก** เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว ยื่นปีกนกคลุมระเบียง
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างเสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยมเป็นหลัก
วัสดุผนังหลังคาเดิมเป็นกระเบื้องดินเผา ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระเบื้องลอนคู่

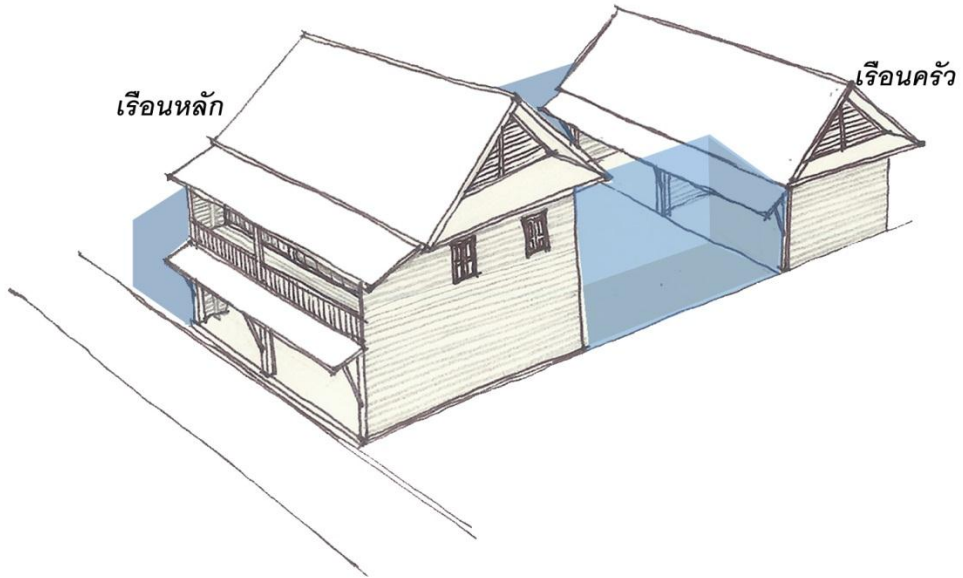
ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

= ส่วนต่อเติม

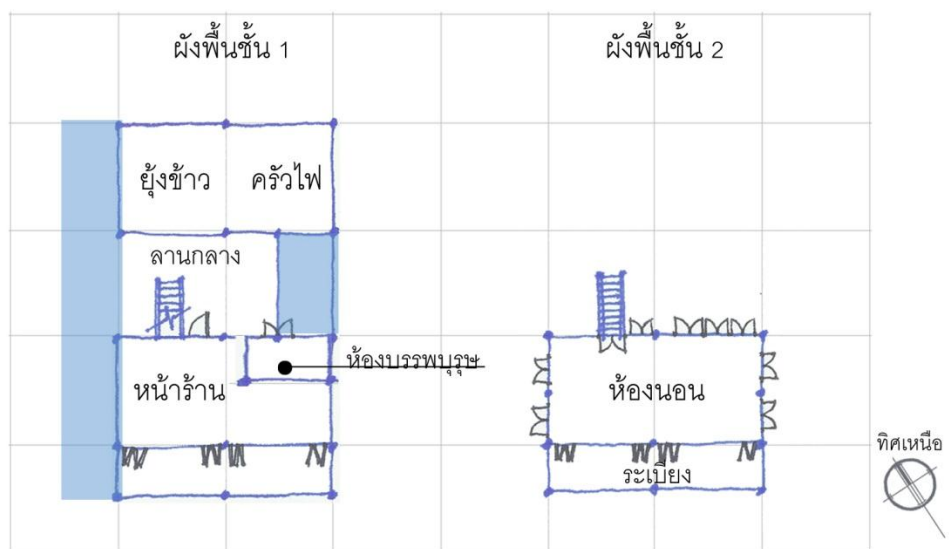
ภาพที่ 4 - 16 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 1

ลักษณะรูปแบบเรือน | ส่วนเรือนเก่าและส่วนต่อเติม

ผังพื้นการใช้งานพื้นที่เรือน

 = ส่วนต่อเติม

ภาพที่ 4 - 17 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพันธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 1

เรือนตัวอย่างที่ 2

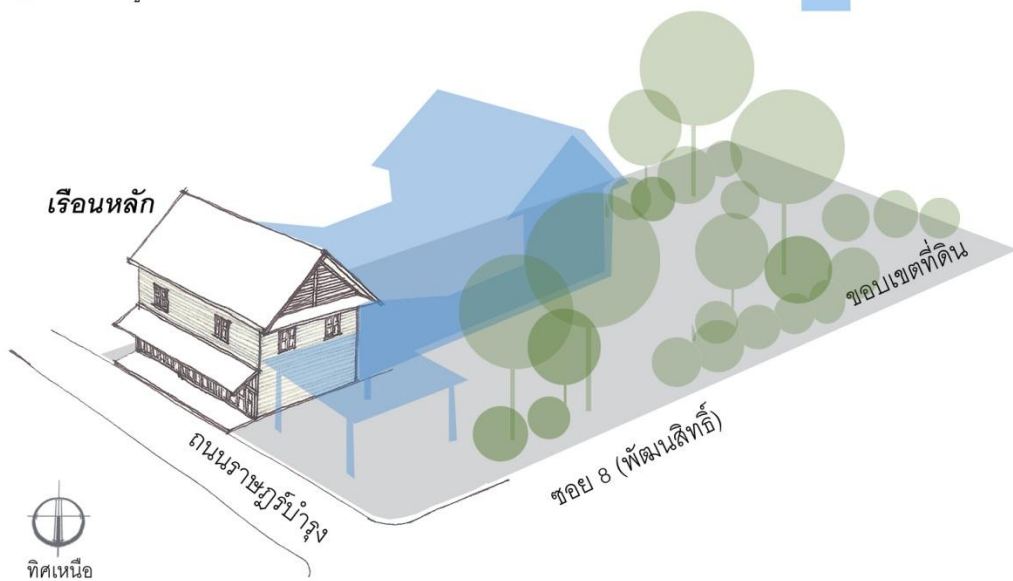
บ้านเลขที่ ๒ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 77 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : เรือนหลัก เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างเสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยมเป็นหลัก
วัสดุผนัง ไม้เคี่ยม ไม้ยุงนา ดินอนซ้อนเกล็ด
วัสดุมุงหลังคาใช้กระเบื้องดินเผา

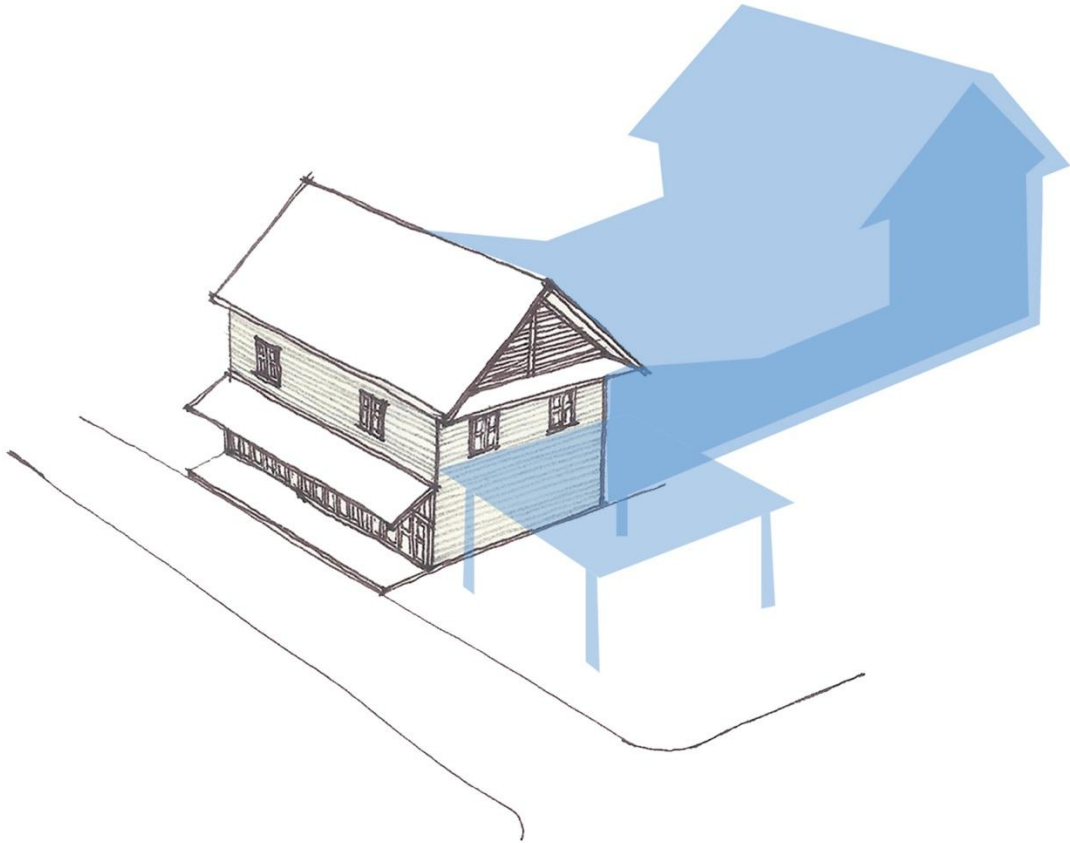
ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

= ส่วนต่อเติม

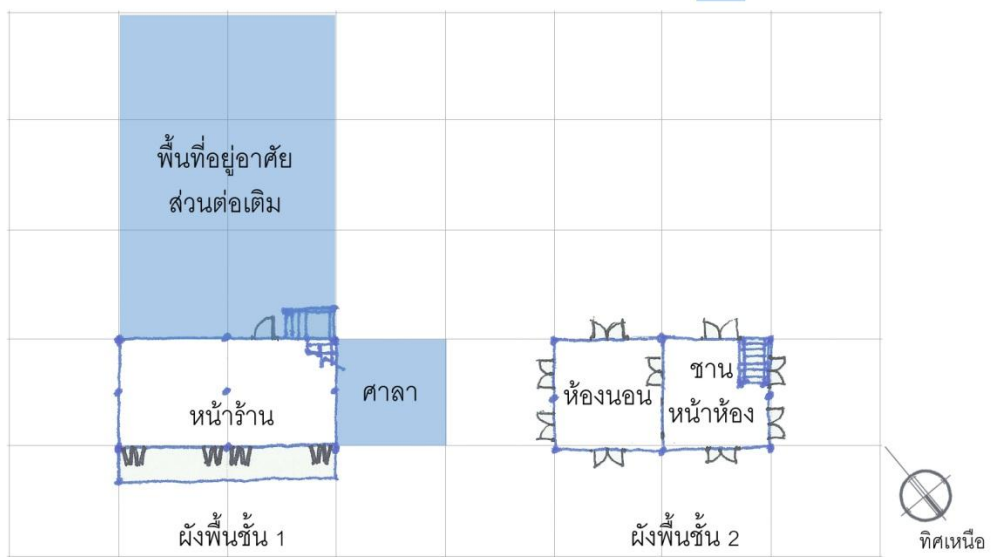
ภาพที่ 4 - 18 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 2

ลักษณะรูปแบบเรือน | ส่วนเรือนเก่าและส่วนต่อเติม

ผังพื้นการใช้งานพื้นที่เรือน

= ส่วนต่อเติม

ภาพที่ 4 - 19 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพันธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 2

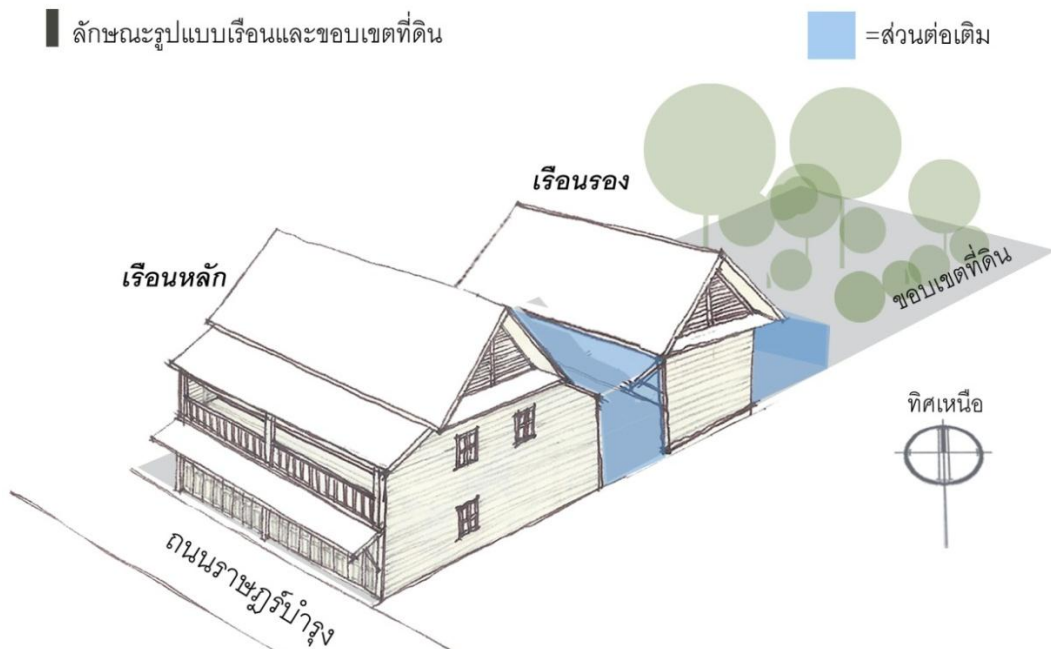
เรือนตัวอย่างที่ 3

บ้านเลขที่ ๓ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 102 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : **เรือนหลัก** เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว ยื่นปีกนกคลุมระเบียงทั้ง 2 ด้าน **เรือนรอง** (ด้านหลัง) เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว เชื่อมกับเรือนหลักด้วย **ระเบียง** กลางบ้าน
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างเสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ วัสดุผนังใช้ไม้หลุมพอ ดินอ่อนชั้นนอก วัสดุหลังคาเดิมมุงกระเบื้องดินเผา ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระเบื้องลอนเล็ก

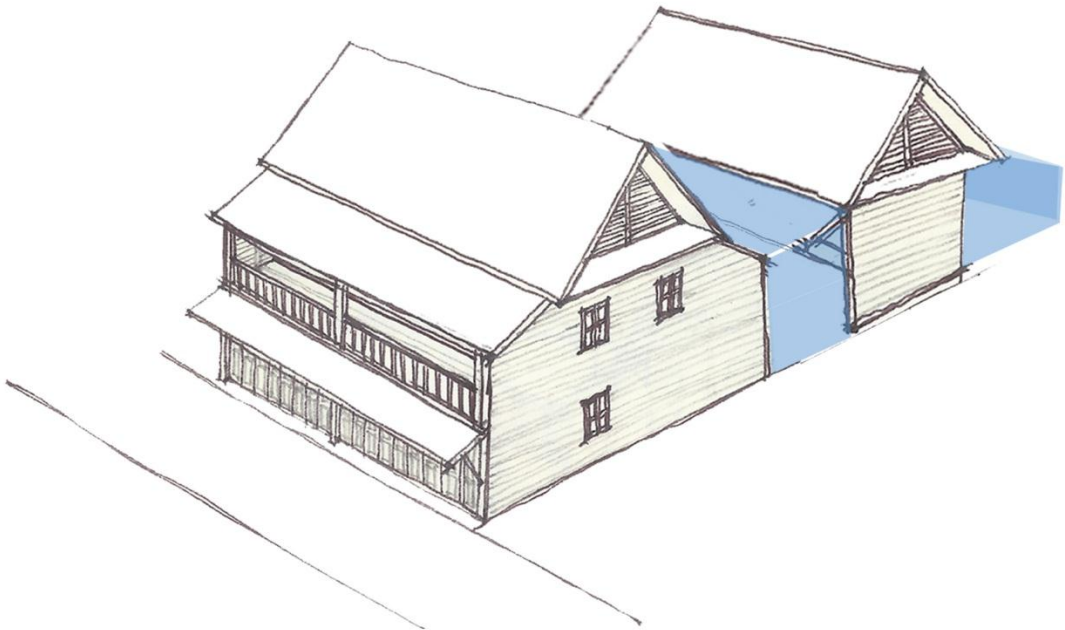

ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

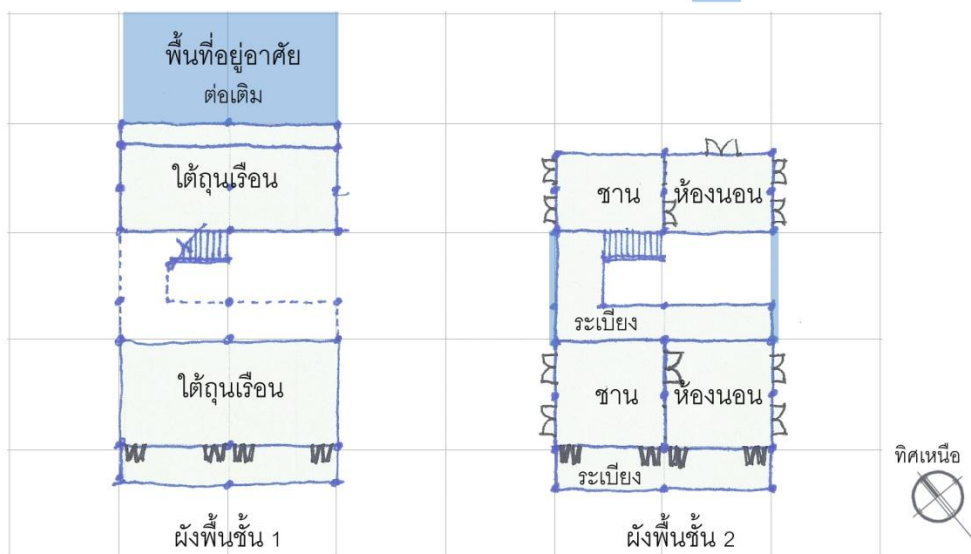
ภาพที่ 4 - 20 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 3

ลักษณะรูปแบบเรือน | ส่วนเรือนเก่าและส่วนต่อเติม

ผังพื้นการใช้งานพื้นที่เรือน

= ส่วนต่อเติม

ภาพที่ 4 - 21 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพันธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 3

เรือนตัวอย่างที่ 4

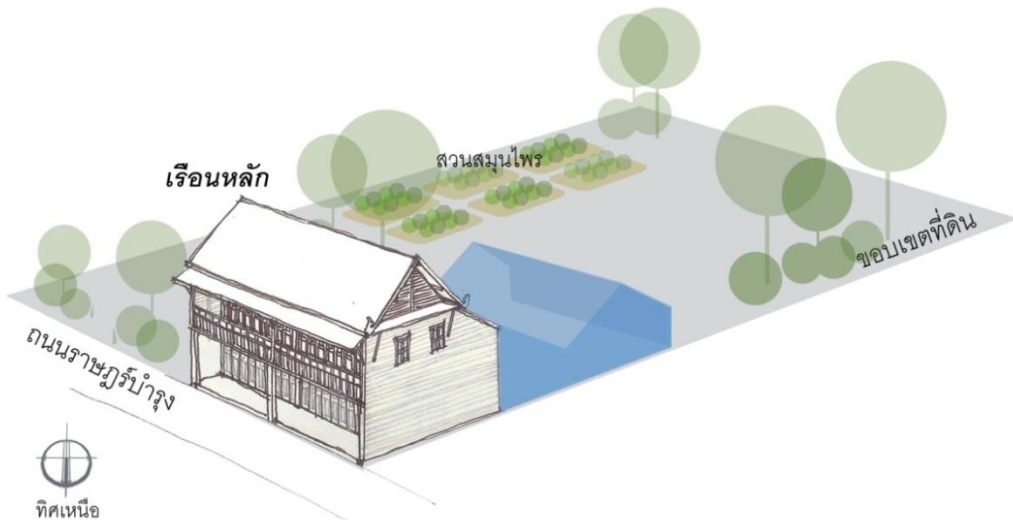
บ้านเลขที่ ๔ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 82 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : **เรือนหลัก** เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว ยื่นปีกนกคลุมระเบียงสองด้าน
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างเสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยมเป็นหลัก
วัสดุผนัง ไม้เคี่ยม ไม้ยุงนา ดินอนซอนเกล็ด
วัสดุผนังหลังคาใช้กระเบื้องดินเผา
- **เรือนโอสถปถัมภ์** สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดำเนินกิจการร้านขายยาสมุนไพร(แผนโบราณ) จวบจนปัจจุบัน

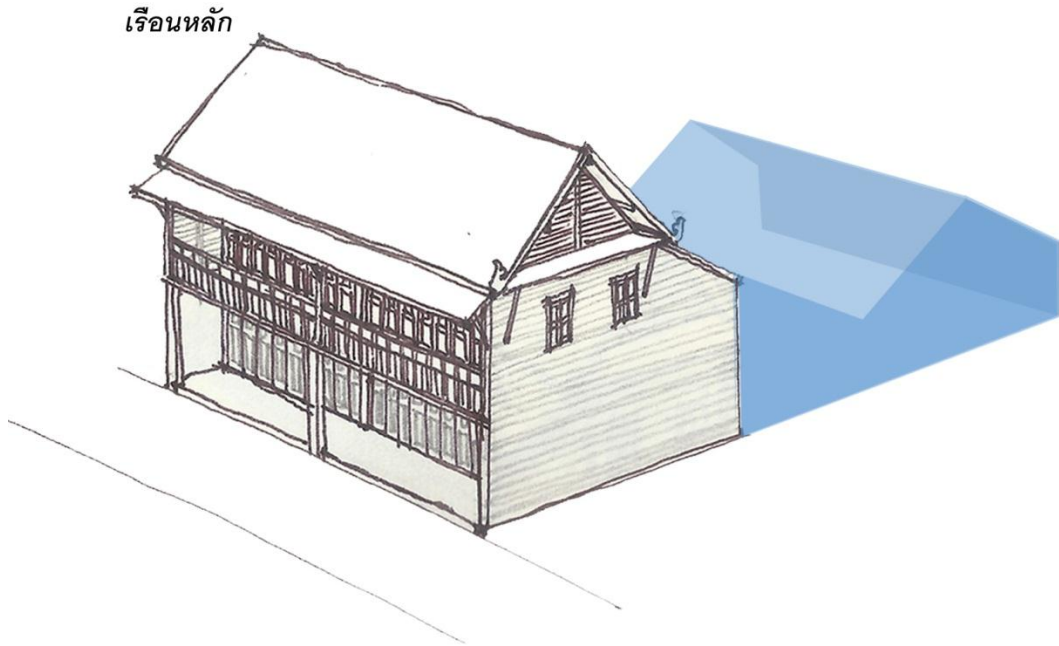
ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

 = ส่วนต่อเติม

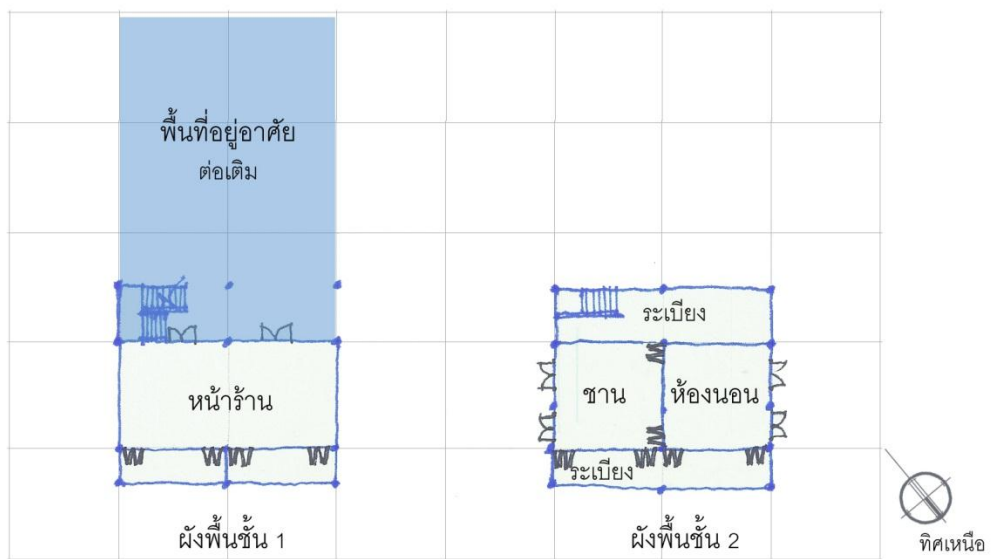
ภาพที่ 4 - 22 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 4

ลักษณะรูปแบบเรือน | ส่วนเรือนเก่าและส่วนต่อเติม

ผังพื้นการใช้งานพื้นที่เรือน

 = ส่วนต่อเติม

ภาพที่ 4 - 23 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพันธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 4

เรือนตัวอย่างที่ 5

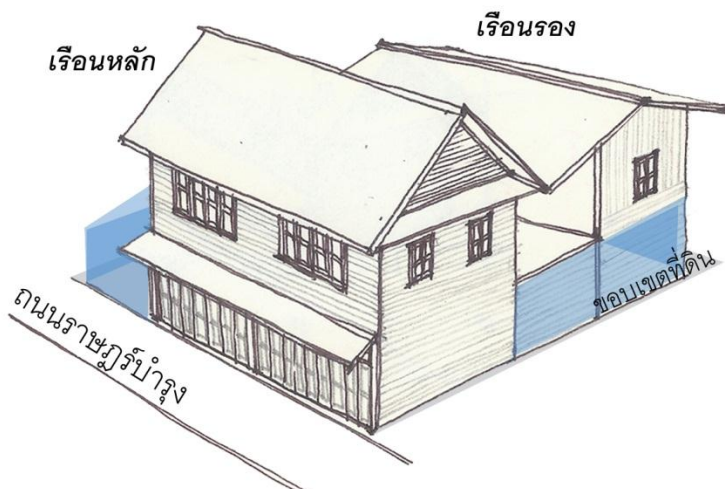
บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 122 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : **เรือนหลัก** เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว (เคยได้รับการปรับปรุงโครงสร้างใหม่)
เรือนรอง (ด้านหลัง) เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว
เชื่อมกับเรือนหลักด้วย**ชาน**กลางบ้าน
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างเสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ
วัสดุผนังใช้ไม้หลุมพอ ดินอนชันก่ลัด
วัสดุมุงหลังคาเดิมมุงกระเบื้องดินเผา ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระเบื้องลอนคู่
- เรือนหลังนี้ เคยเป็นเรือนที่ท่านพุทธทาสเคยอาศัยอยู่ในวัยเยาว์

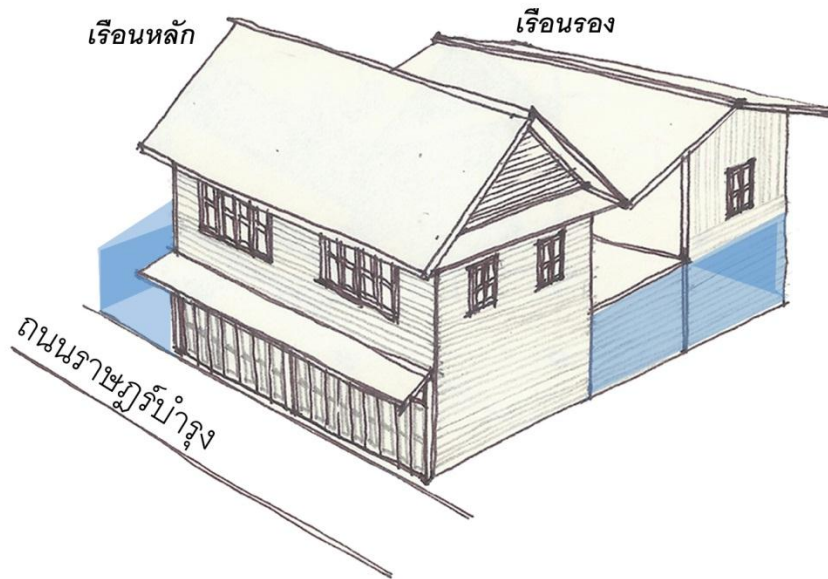
ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

■ = ส่วนต่อเติม

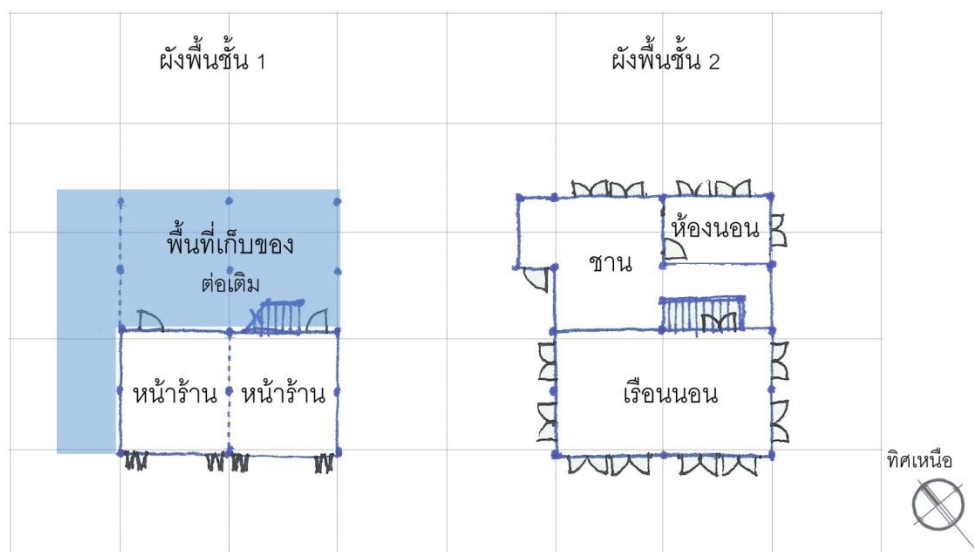
ภาพที่ 4 - 24 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 5

ลักษณะรูปแบบเรือน | ส่วนเรือนเก่าและส่วนต่อเติม

ผังพื้นการใช้งานพื้นที่เรือน

= ส่วนต่อเติม

ภาพที่ 4 - 25 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพันธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 5

เรือนตัวอย่างที่ 6

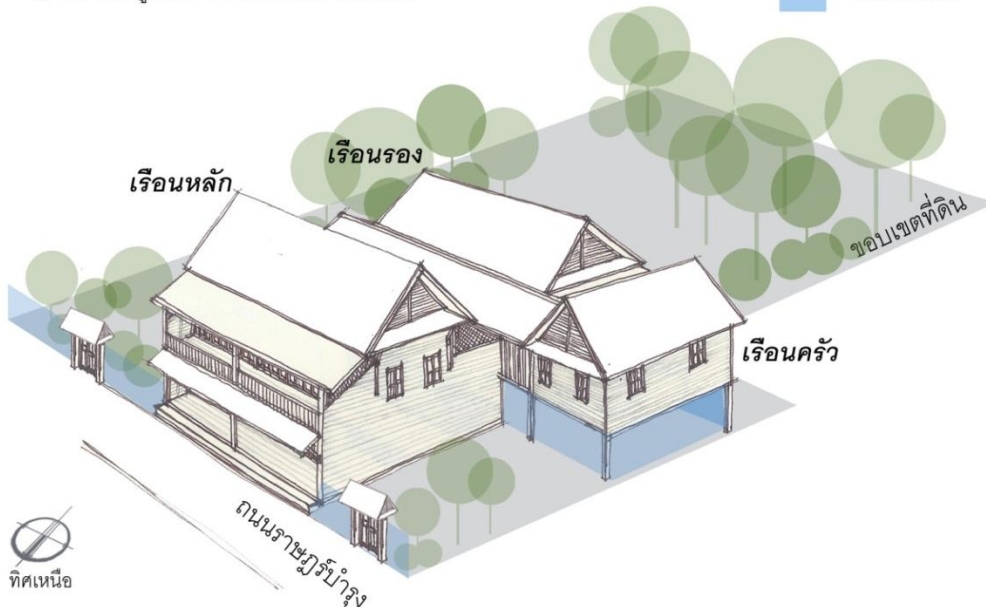
บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 99 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : **เรือนหลัก** เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว ยื่นปีกนกคลุมระเบียงสองด้าน
เรือนรอง เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว ยื่นปีกนกคลุมชานเชื่อมเรือนหลัก
เรือนครัว เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว เชื่อมต่อกับชานกลางของหมู่เรือน
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างเสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยมเป็นหลัก
วัสดุผนัง ไม้เคี่ยม ตีนอนชั้นบนเกลิ็ด
วัสดุผนังหลังคาอดีตใช้กระเบื้องดินเผา ปัจจุบันเปลี่ยนมุงกระเบื้องลอนคู่
- **เรือนศรีयाภย** เดิมเป็นเรือนของเจ้าเมืองไชยา(ขึ้น ศรีयाภย)

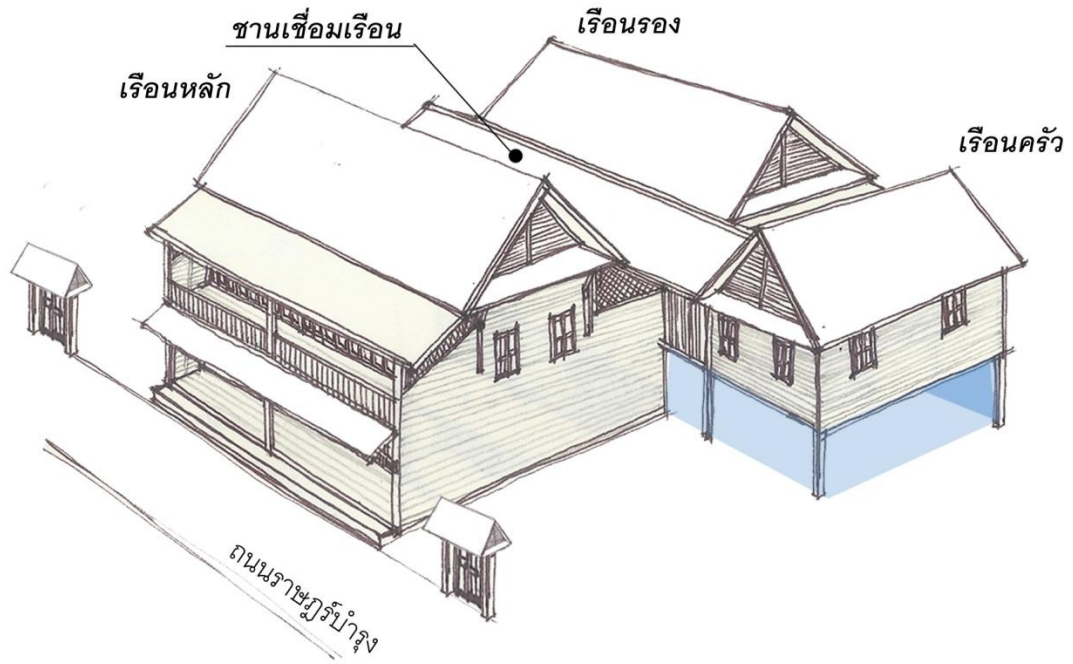
ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

= ส่วนต่อเติม

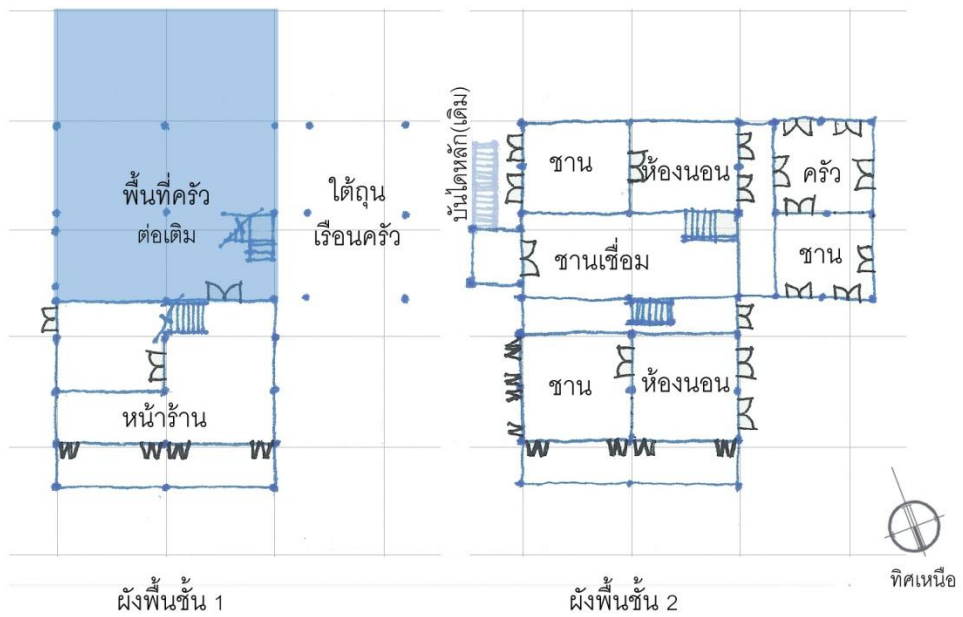
ภาพที่ 4 - 26 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 6

ลักษณะรูปแบบเรือน | ส่วนเรือนเก่าและส่วนต่อเติม

ผังพื้นการใช้งานพื้นที่เรือน

= ส่วนต่อเติม

ภาพที่ 4 - 27 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพันธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 6

เรือนตัวอย่างที่ 7

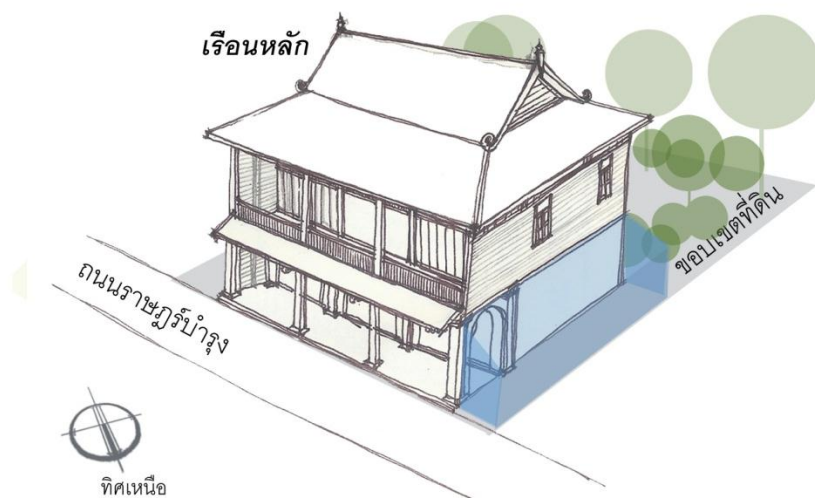
บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 81 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : **เรือนหลัก** เป็นเรือนครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงปลานอ
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างไม้ เสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ วัสดุผนัง ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ ตีนอนซ้อนเกล็ด วัสดุผนังหลังคาอดีตใช้กระเบื้องดินเผา ปัจจุบันเปลี่ยนมุงกระเบื้องลอนคู่
- เรือนหลังนี้ เจ้าของเดิมเป็นตระกูลช่างในพุมเรียง ปัจจุบันขายให้ผู้อื่นและแบ่งพื้นที่ให้เช่า

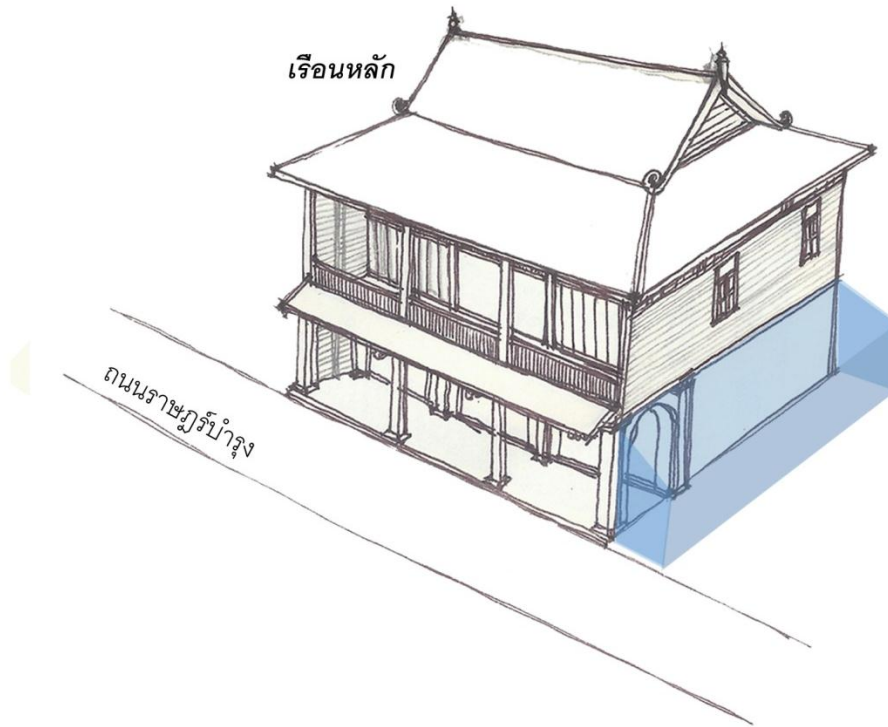
ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

= ส่วนต่อเติม

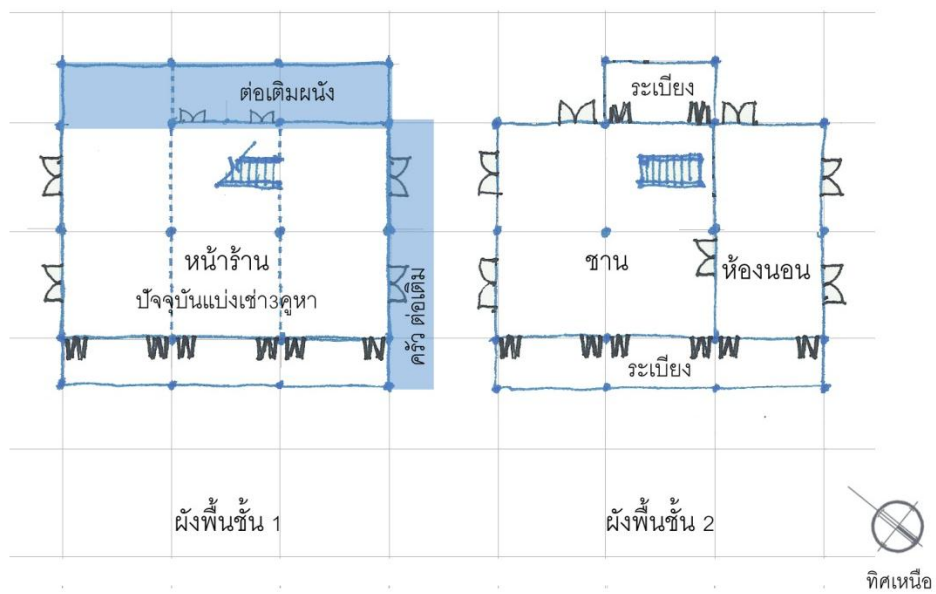
ภาพที่ 4 - 28 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 7

ลักษณะรูปแบบเรือน | ส่วนเรือนเก่าและส่วนต่อเติม

ผังพื้นการใช้งานพื้นที่เรือน

 = ส่วนต่อเติม

ภาพที่ 4 - 29 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพันธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 7

เรือนตัวอย่างที่ 8

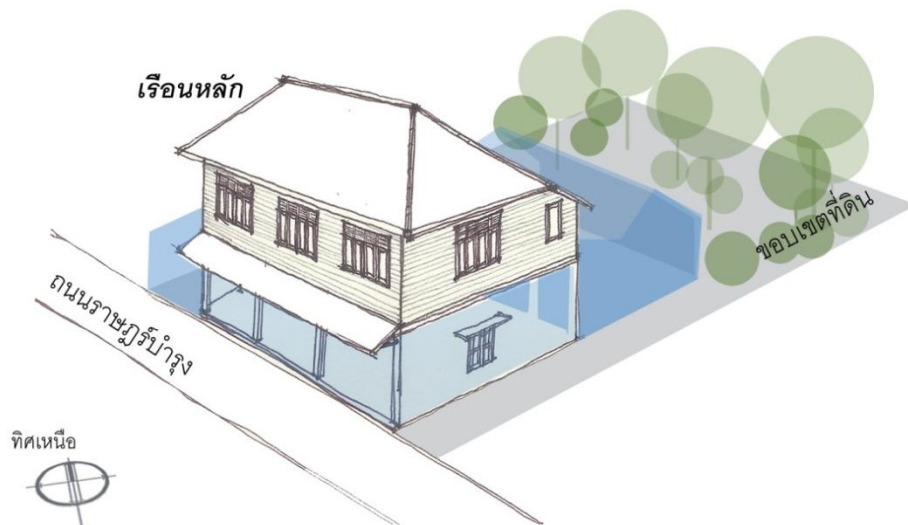
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 91 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : **เรือนหลัก** เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น (ต่อเติมใต้ถุนก่ออิฐฉาบปูน) หลังคาทรงมนิลา
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างไม้ เสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยม ไม้ตำเสา วัสดุผนัง ไม้ตำเสา ไม้ยูงนา ดินอ่อนชั้นเกล็ด วัสดุผนังหลังคามุงกระเบื้องลอนดินเผา

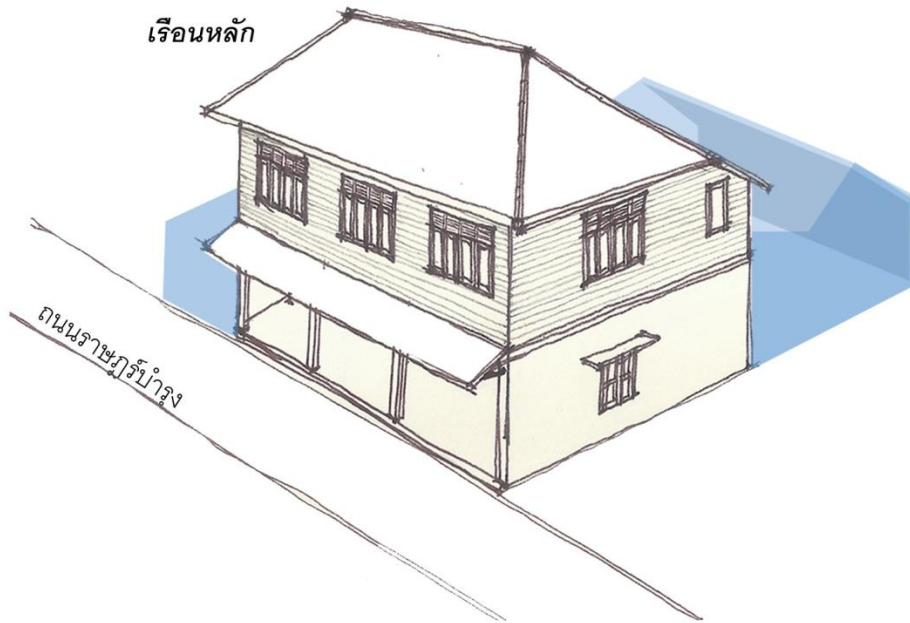
ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

■ = ส่วนต่อเติม

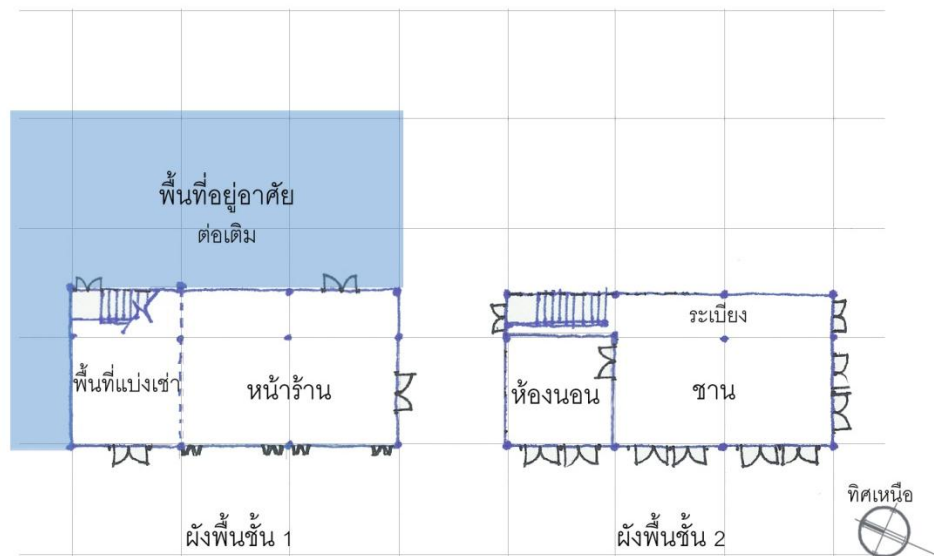
ภาพที่ 4 - 30 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดินของเรือนตัวอย่างที่ 8

ลักษณะรูปแบบเรือน | ส่วนเรือนเก่าและส่วนต่อเติม

ผังพื้นการใช้งานพื้นที่เรือน

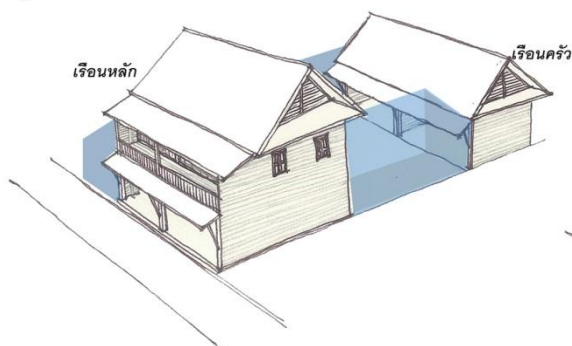
= ส่วนต่อเติม

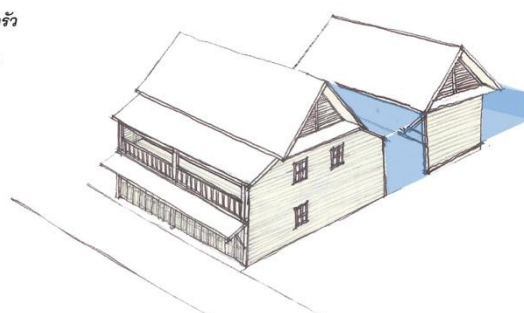
ภาพที่ 4 - 31 ชุดภาพแสดงรูปแบบเรือนสัมพันธ์กับผังพื้นเรือนเดิมและส่วนต่อเติมของเรือนตัวอย่างที่ 8

จากเรือนตัวอย่างทั้ง 8 รายการ ที่ทำการสำรวจเบื้องต้น พิจารณาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมพบว่า มีรูปแบบต่างกันแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ **เรือนกลุ่มที่ 1** เป็นกลุ่มเรือนที่มีรูปแบบเรือนหลักที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือเรือนหลักด้านหน้าที่ติดถนน มีลักษณะเป็นเรือนไม้ 2 ขนาด 2 คูหา หลังคาทรงจั่ว ยื่นปีกนกคลุมส่วนระเบียง ถ้ามีการต่อขยายเป็นหมู่เรือน จะขยายจากส่วนระเบียงของเรือนหลัก เป็นชานต่อเนื่องไปยังเรือนรอง ลักษณะดังนี้เห็นได้ใน เรือนตัวอย่างที่ 1, 3, 4, 5 และ 6 ซึ่งเรือนในกลุ่มนี้มีอายุเรือนอยู่ในช่วง 80-120 ปี

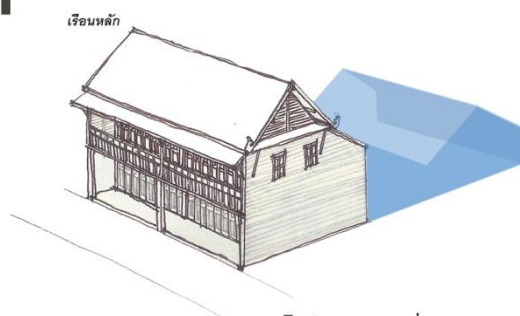
เรือนตัวอย่างที่ 1

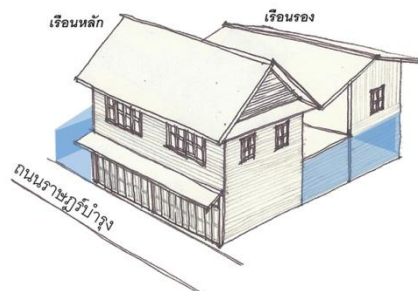
เรือนตัวอย่างที่ 3

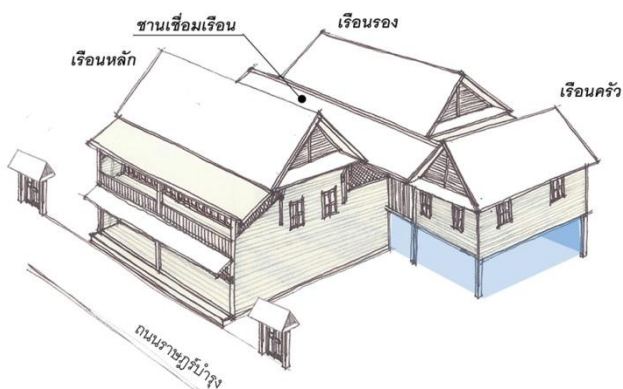
เรือนตัวอย่างที่ 4

เรือนตัวอย่างที่ 5

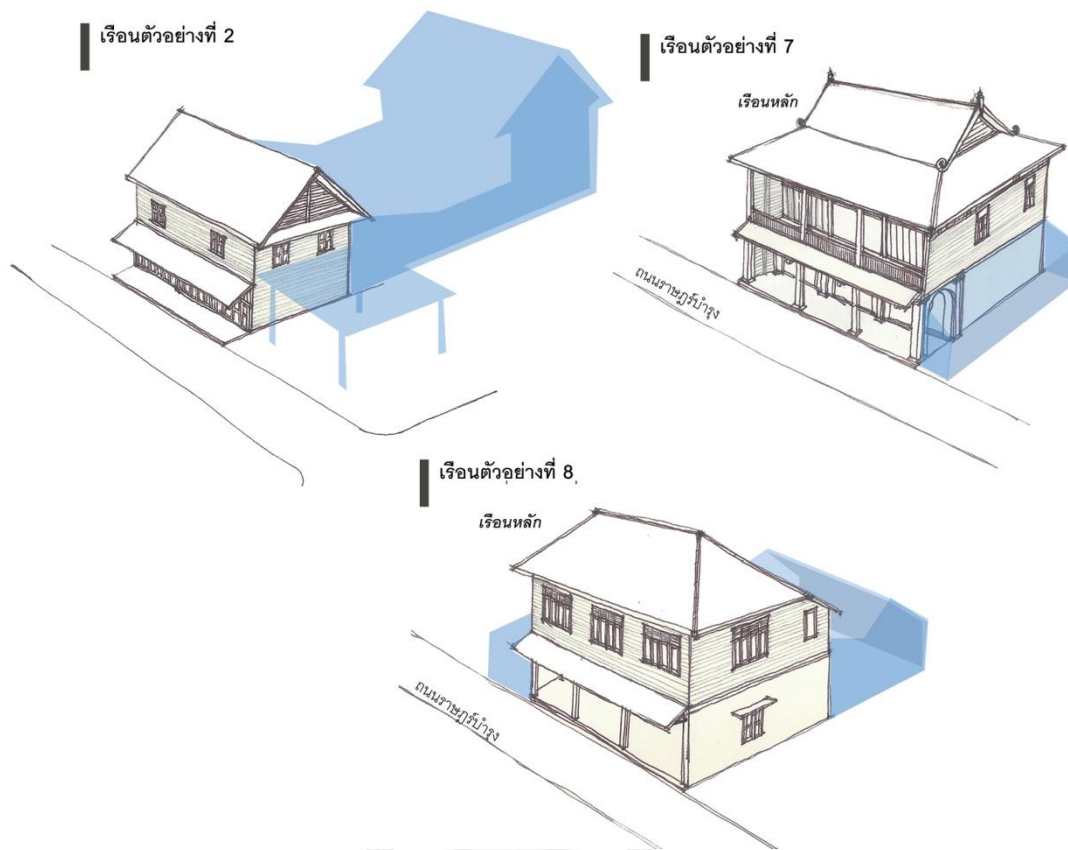

เรือนตัวอย่างที่ 6

ภาพที่ 4 - 32 ภาพแสดงเรือนตัวอย่างกลุ่มที่ 1

เรือนในกลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ต่างไปจากกลุ่มที่ 1 กล่าวคือไม่เป็นไปตามรูปแบบที่จัดได้ว่าคล้ายกันกับเรือนกลุ่มแรก ได้แก่ เรือนตัวอย่างที่ 2, 7 และ 8

ภาพที่ 4 - 33 ภาพแสดงเรือนตัวอย่างกลุ่มที่ 2

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ยกตัวอย่างเช่น ในเรือนตัวอย่างที่ 2 ต่างจากเรือนในกลุ่มแรกที่เรือนหลักไม่มีระเบียงซึ่งในเรือนกลุ่มแรกส่วนระเบียงจะเป็นส่วนเชื่อมลำดับการสัญจรจากภายนอกสู่ภายในเรือน ทำให้ลำดับการเข้าถึงต่างออกไปจากกลุ่มแรก ส่วนเรือนตัวอย่างที่ 7 และ 8 เรือนหลักมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ต่างออกไปจากกลุ่มเรือนชุดแรกอย่างชัดเจน ทั้งการขยายขนาดพื้นที่เป็น 3 คูหา รูปทรงหลังคาที่ต่างออกไป แต่มีส่วนคล้ายคลึงกับเรือนกลุ่มแรกในบางประการ เช่น การแบ่งพื้นที่ห้อง ซานหน้าห้อง ระเบียง ตามลำดับแต่ไม่มีการลดระดับพื้นระเบียงเหมือนกับเรือนกลุ่มแรก เรือนในกลุ่มที่ 2 นี้มีอายุอยู่ในช่วง 80-90 ปี

จากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มข้างต้น พิจารณาเลือกเรียนที่จะเป็นตัวแทนในการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมทั้งหมด 3 เรือน ได้แก่ เรือนตัวอย่างที่ 4 และ 6 จากเรือนกลุ่มที่ 1 และ เรือนตัวอย่างที่ 7 จากเรือนกลุ่มที่ 2 การเลือกเรียนตัวแทนพิจารณาแยกเป็นกรณีดังนี้

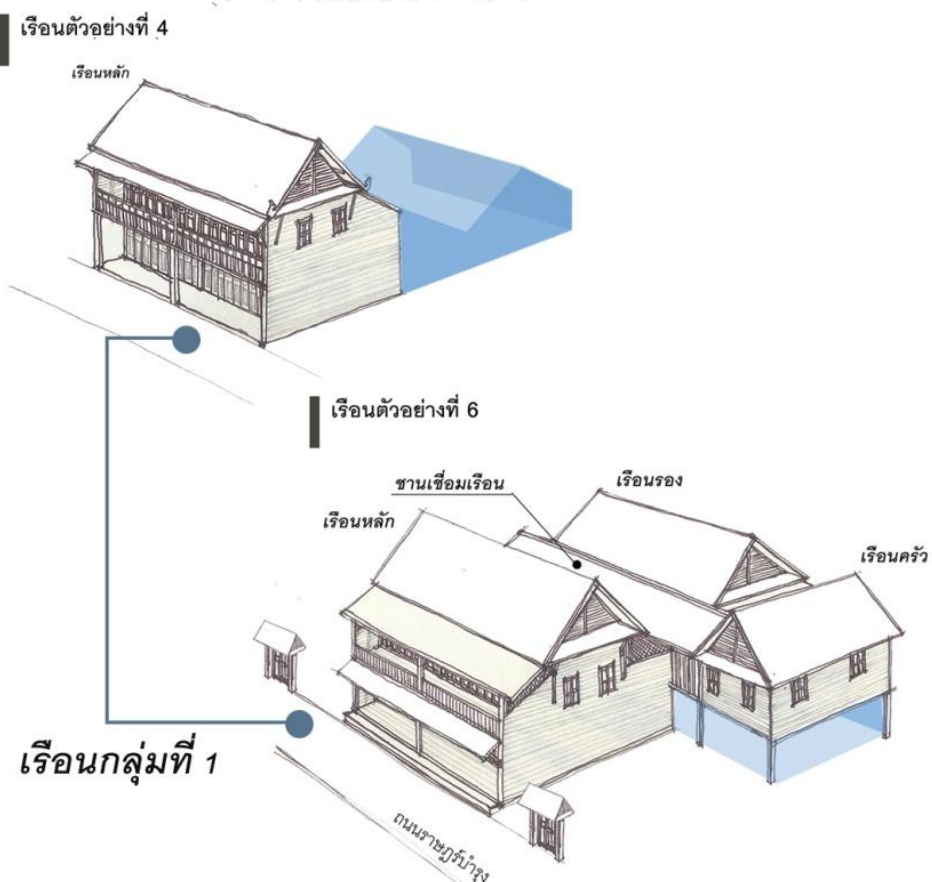
- **เรือนกลุ่มที่ 1** เป็นกลุ่มเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมไปในแบบแผนใกล้เคียงกัน เลือกเรียนตัวแทนของเรือนกลุ่มที่ 1 จำนวน 2 หลัง ได้แก่

เรือนตัวอย่างที่ 4 (เรือนโสตถปถัมภ์) ในกรณีของเรือนเดี่ยว

- เรือนโสตถปถัมภ์มีองค์ประกอบโครงสร้างเรือนที่สมบูรณ์ สามารถศึกษาได้
- มีความน่าสนใจในการอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่เรือนเก่าและส่วนเรือนต่อเติมใหม่

เรือนตัวอย่างที่ 6 (เรือนศรียาภัย) ในกรณีเรือนหมู่

- เรือนศรียาภัยมีองค์ประกอบโครงสร้างเรือนที่สมบูรณ์ และไม่มีการต่อเติม
- มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ คือเป็นเรือนเจ้าเมืองไชยาในอดีต

ภาพที่ 4 - 34 เรือนตัวแทนเก็บข้อมูลรายละเอียด จากเรือนกลุ่มที่ 1

- **เรือนกลุ่มที่ 2** เป็นกลุ่มเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ต่างจากแบบแผนของเรือนเก่าแก่ส่วนใหญ่ เลือกรื้อเรือนตัวแทนของเรือนกลุ่มที่ 2 คือ

เรือนตัวอย่างที่ 7

- เรือนตัวอย่างที่ 7 เดิมเจ้าของเป็นช่างไม้ในชุมชน เรือนจึงมีความน่าสนใจในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม
- เรือน มีการต่อเติมแบ่งพื้นที่เพิ่มเติม แต่ยังคงความสมบูรณ์ทางด้านโครงสร้างที่สามารถศึกษาได้

การเก็บข้อมูลเรือนตัวอย่าง ใช้การวิธีการลงพื้นที่สำรวจ ถ่ายภาพ สัมภาษณ์และทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยหลักการเก็บข้อมูลพิจารณาตามหลักของความสัมพันธ์โยงใยระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรมท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อม การเก็บข้อมูลรายละเอียดของเรือนที่เลือกเป็นตัวแทนการศึกษาจากกลุ่มเรือนชุดแรกจึงได้แก่รายละเอียดดังนี้

- **ภาพแสดงผังบริเวณ** แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเรือนพื้นถิ่นเดิม ส่วนต่อเติมอาคารใหม่ และสภาพแวดล้อมขอบเขตของมณฑลในการอยู่อาศัย (ปัจจุบันคือขอบเขตที่ดิน)
- **ภาพแสดงผังพื้นที่** ทุกชั้นของเรือนพื้นถิ่นเดิม
- **ภาพแสดงผังพื้นที่อันประกอบด้วยระนาบพื้นและผนัง** ในการพิจารณาแสงและความเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมภายนอก
- **ภาพทัศนียภาพภายในพื้นที่โถง** ของเรือน ซึ่งเป็นพื้นที่กึ่งภายในภายนอก

(๑) เรือนตัวอย่างที่ 4 : เรือนโอสถปถัมภ์

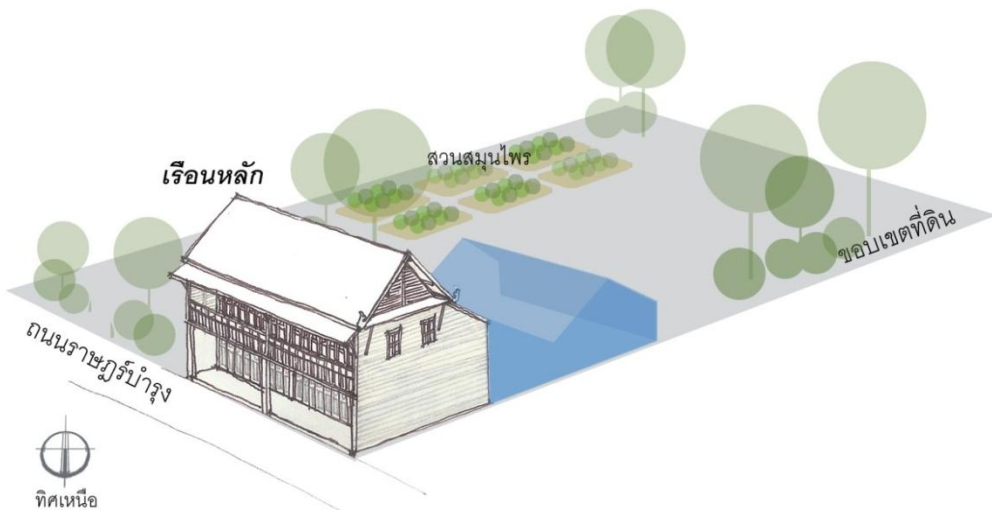
■ บ้านเลขที่ ๔ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 82 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : เรือนหลัก เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว ยื่นปีกนกคลุมระเบียงสองด้าน
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างเสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยมเป็นหลัก
วัสดุผนัง ไม้เคี่ยม ไม้ยูงนา ดินอนซอนเกล็ด
วัสดุมุงหลังคาใช้กระเบื้องดินเผา
- เรือนโอสถปถัมภ์ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดำเนินกิจการร้านขายยาสมุนไพร(แผนโบราณ) จวบจนปัจจุบัน

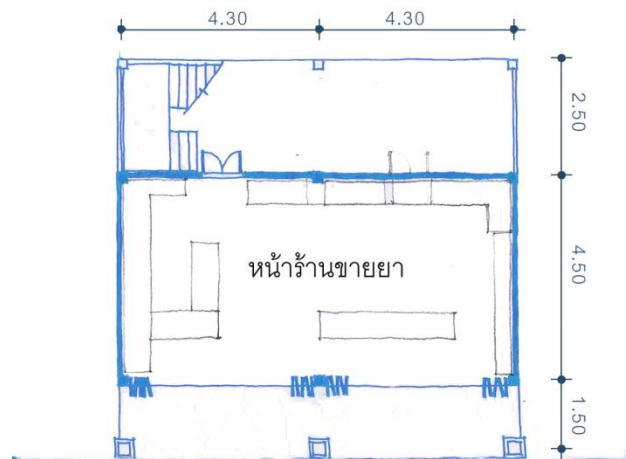
■ ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

■ = ส่วนต่อเติม

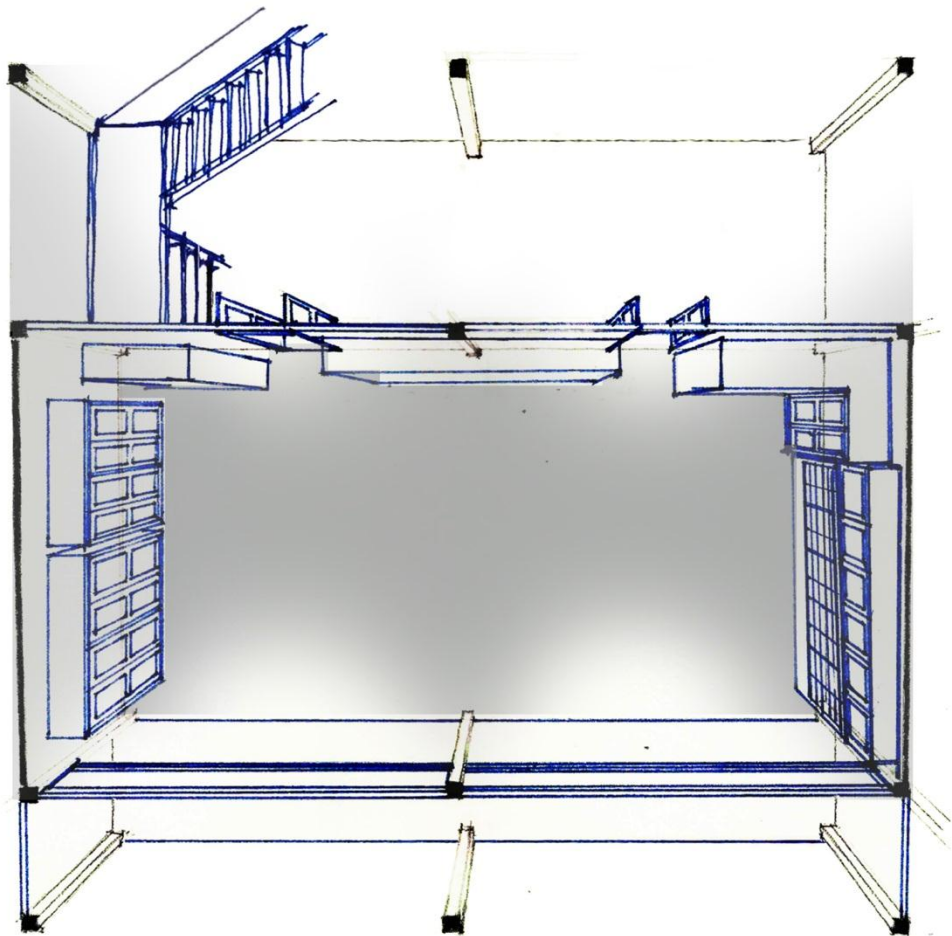
ภาพที่ 4 - 36 ภาพแสดงข้อมูลรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน ของเรือนตัวอย่างที่ 4

ผังพื้นที่ชั้น 1

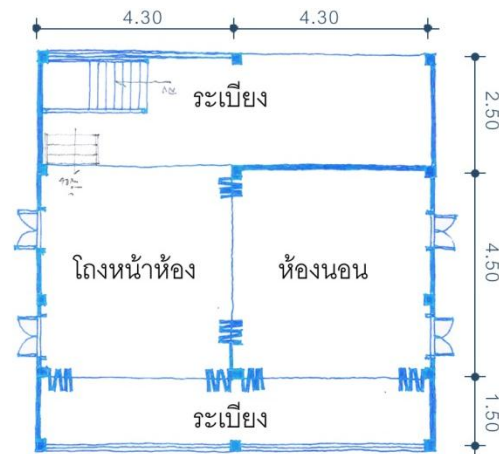
ถนนราษฎร์บำรุง

ผังพื้นที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอก
พิจารณาความเชื่อมโยงของช่องเปิดและปริมาณแสงที่เข้าสู่ภายใน

ภาพที่ 4 - 37 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 ของเรือนตัวอย่างที่ 4

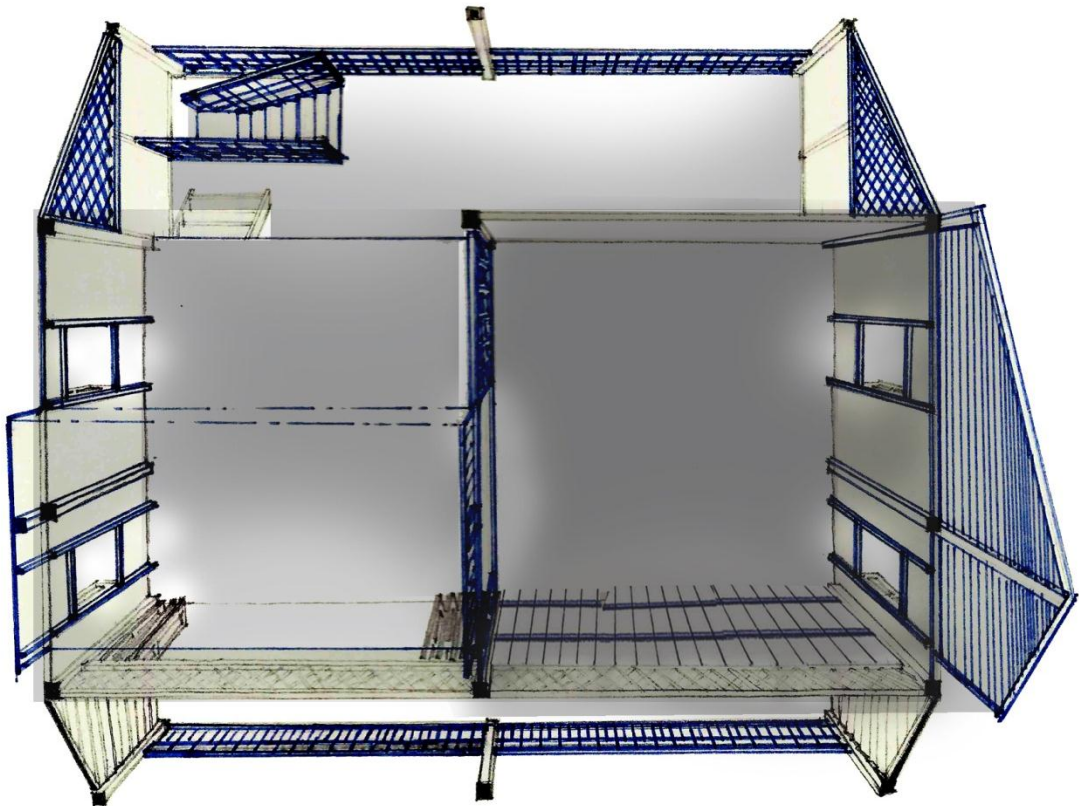
ผังพื้นที่ชั้น 2

โอสถปัทมภ์

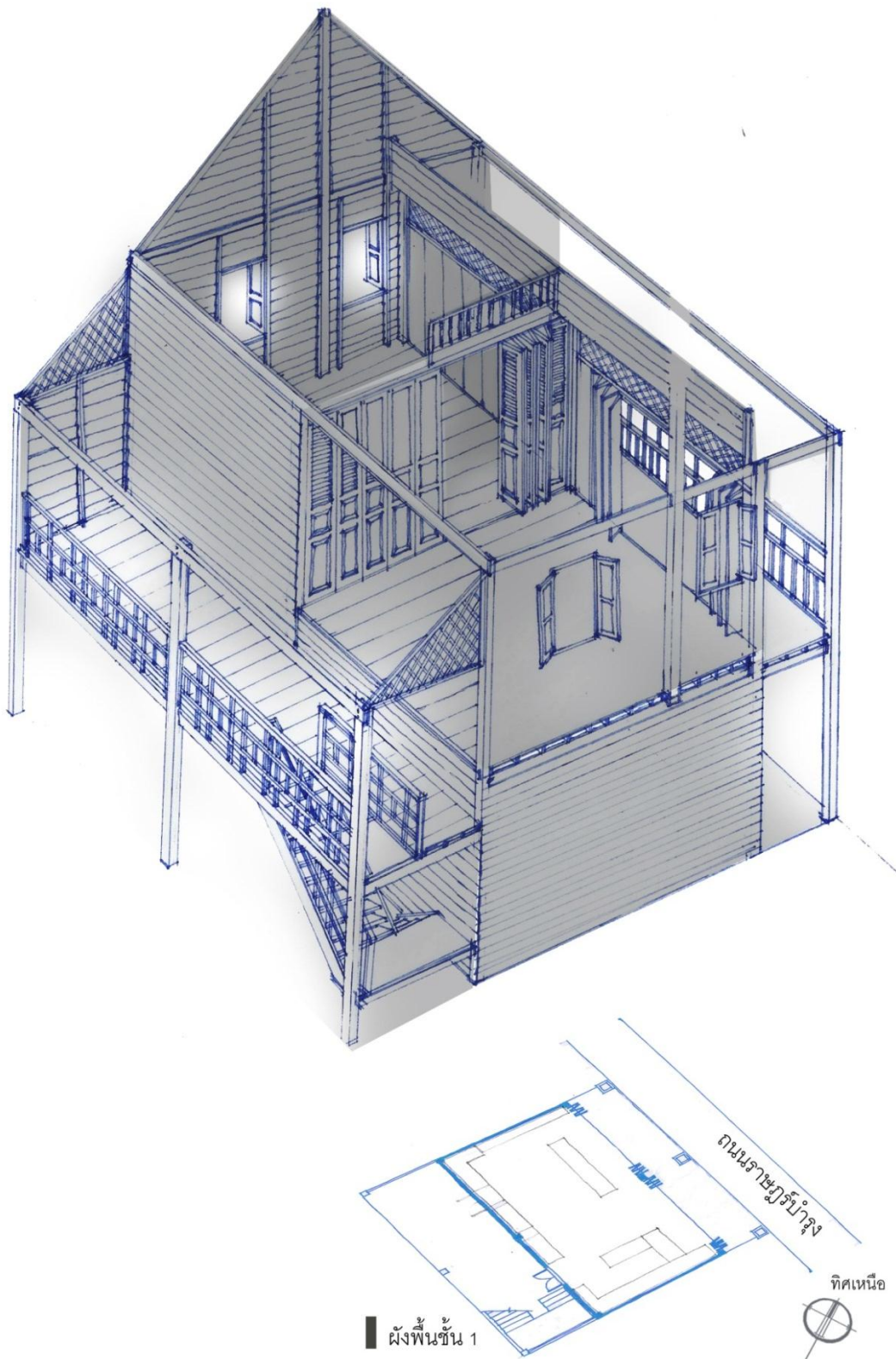

ผังพื้นที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอก พิจารณาความเชื่อมโยงของช่องเปิดและปริมาณแสงที่เข้าสู่ภายใน

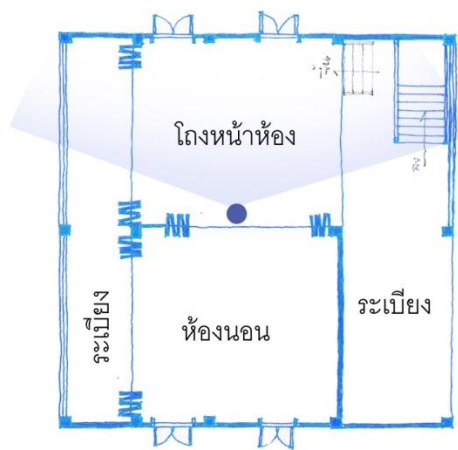
ภาพที่ 4 - 38 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 4

โอสถปัทมภ์

ภาพที่ 4 - 39 ภาพแสดงรูปแบบเรือนในมุมมองสามมิติ ของเรือนตัวอย่างที่ 4

มุมมองจากภายในส่วนโถงหน้าห้อง

ภาพที่ 4 - 40 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณโถงชั้น 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 4

(๒) เรือนตัวอย่างที่ 6 : เรือนศรีวิชัย

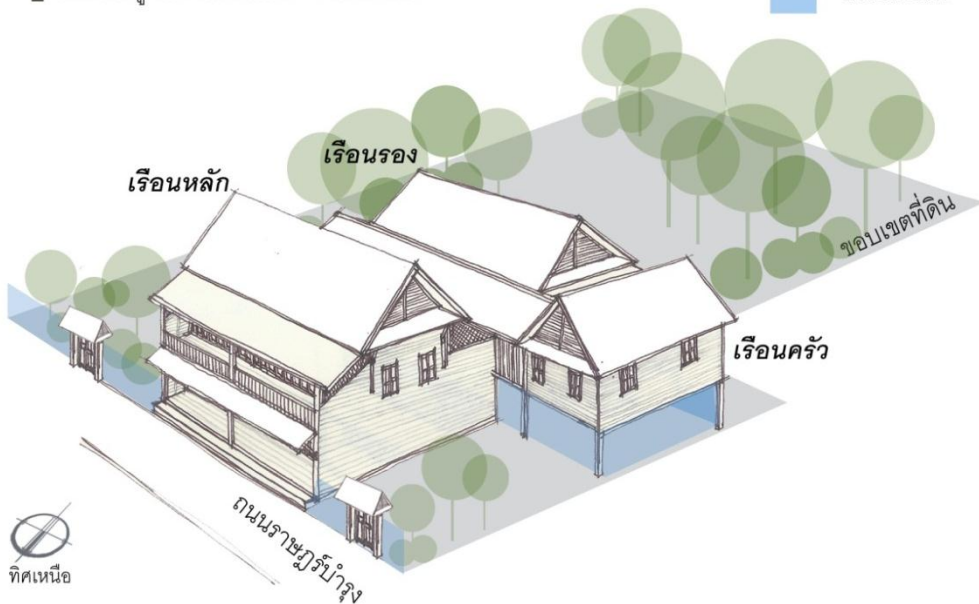
■ บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 99 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : **เรือนหลัก** เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว ยื่นปีกนกคลุมระเบียงสองด้าน
เรือนรอง เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว ยื่นปีกนกคลุมชานเชื่อมเรือนหลัก
เรือนครัว เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว เชื่อมต่อกับชานกลางของหมู่เรือน
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างเสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยมเป็นหลัก
 วัสดุผนัง ไม้เคี่ยม ตีนอนชั้นบนเกล็ด
 วัสดุผนังหลังคาอดีตใช้กระเบื้องดินเผา ปัจจุบันเปลี่ยนมุงกระเบื้องลอนคู่
- **เรือนศรีวิชัย** เดิมเป็นเรือนของเจ้าเมืองไชยา(ขึ้น ศรีวิชัย)

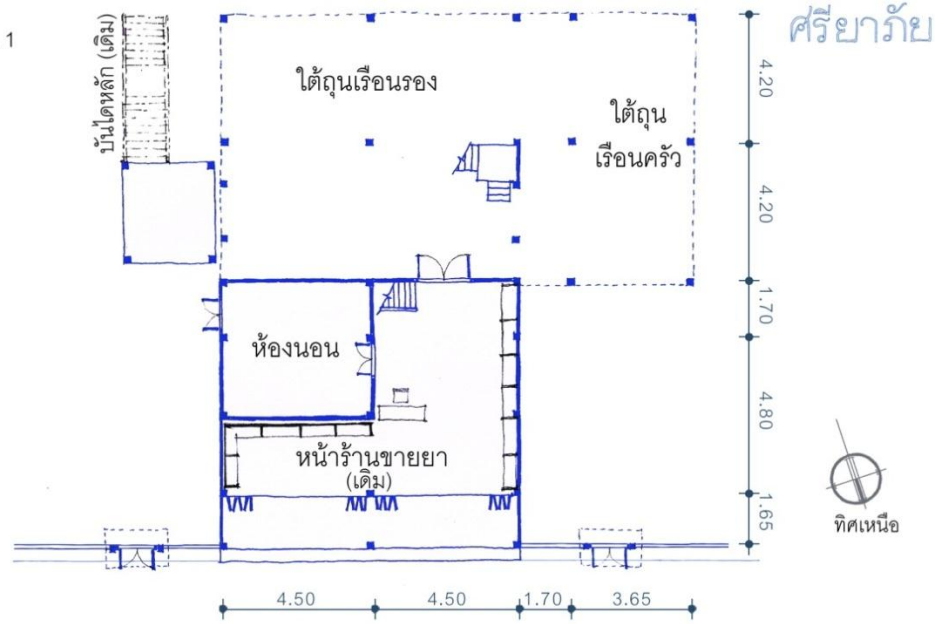
■ ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

■ = ส่วนต่อเติม

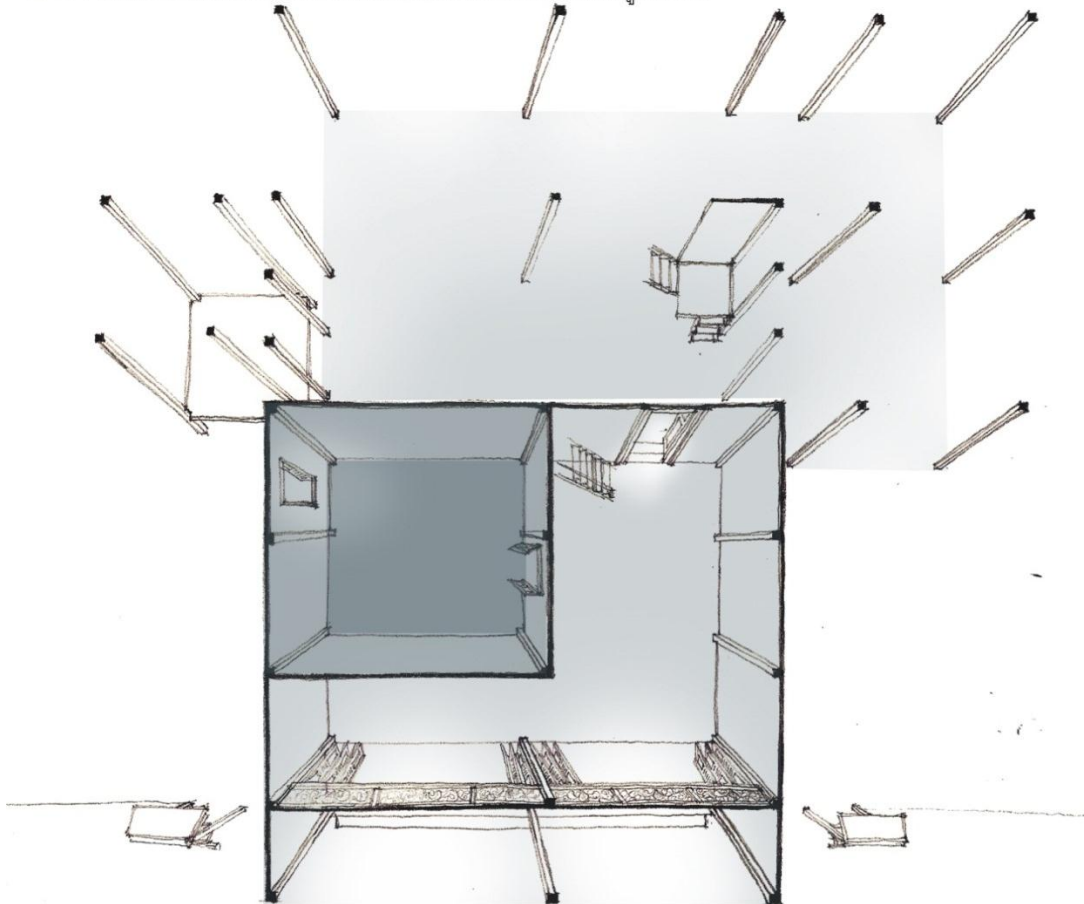
ภาพที่ 4 - 41 ภาพแสดงข้อมูลรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน ของเรือนตัวอย่างที่ 6

ผังพื้นที่ชั้น 1

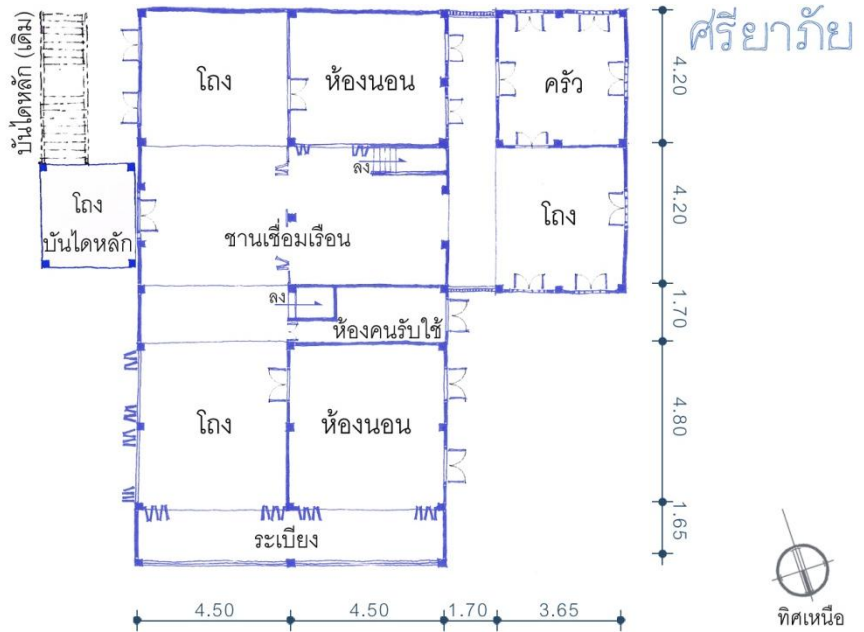
ถนนราษฎร์บำรุง

ผังพื้นที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอก
พิจารณาความเชื่อมโยงของช่องเปิดและปริมาณแสงที่เข้าสู่ภายใน

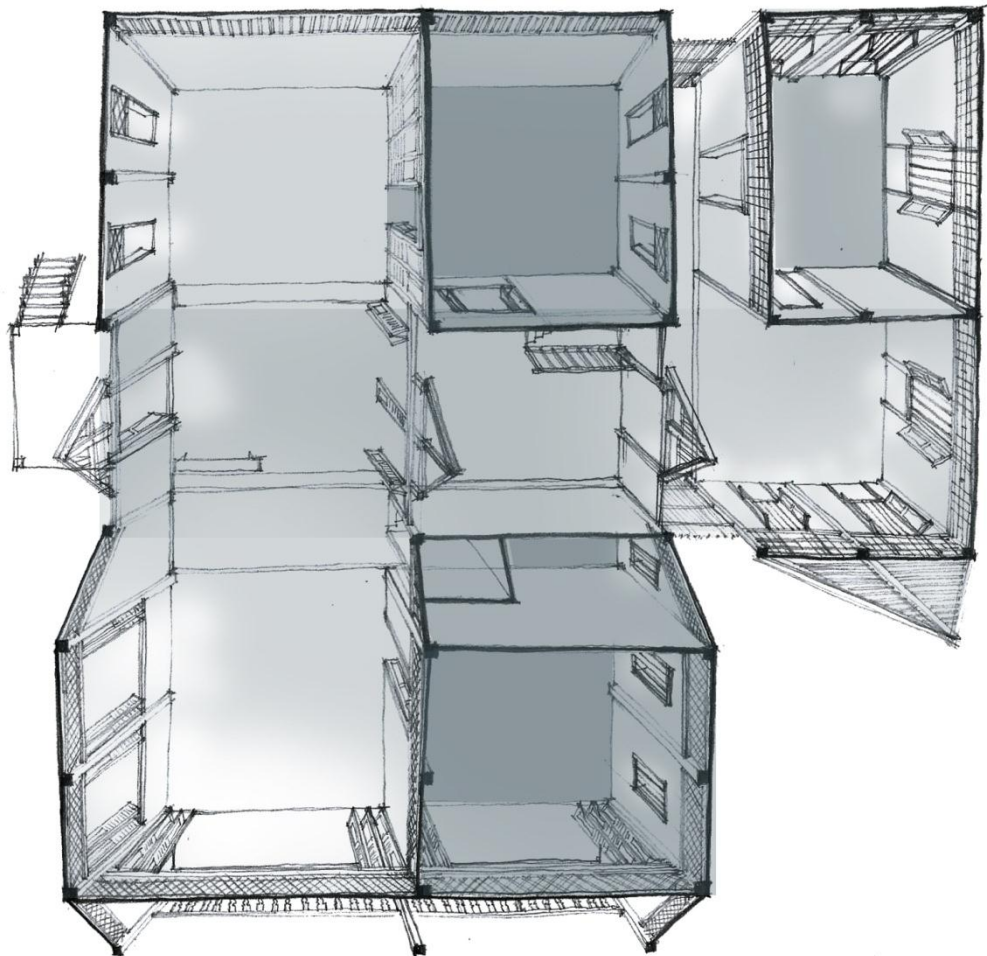

ภาพที่ 4 - 42 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 ของเรือนตัวอย่างที่ 6

ผังพื้นที่ชั้น 2

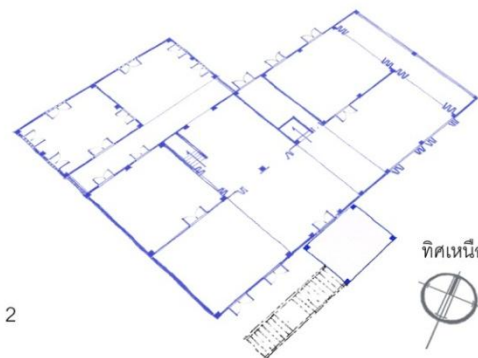
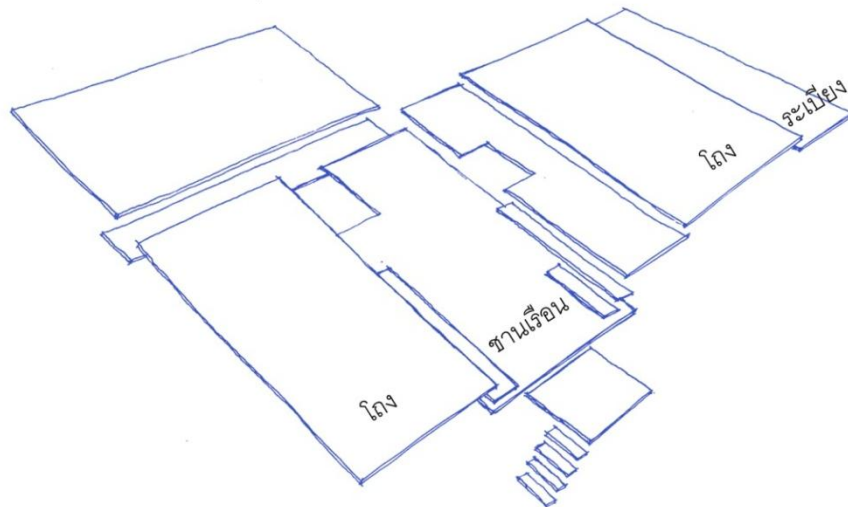

ผังพื้นที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอก
 พิจารณาความเชื่อมโยงของช่องเปิดและปริมาณแสงที่เข้าสู่ภายใน

ภาพที่ 4 - 43 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 6

ศรียาภัย

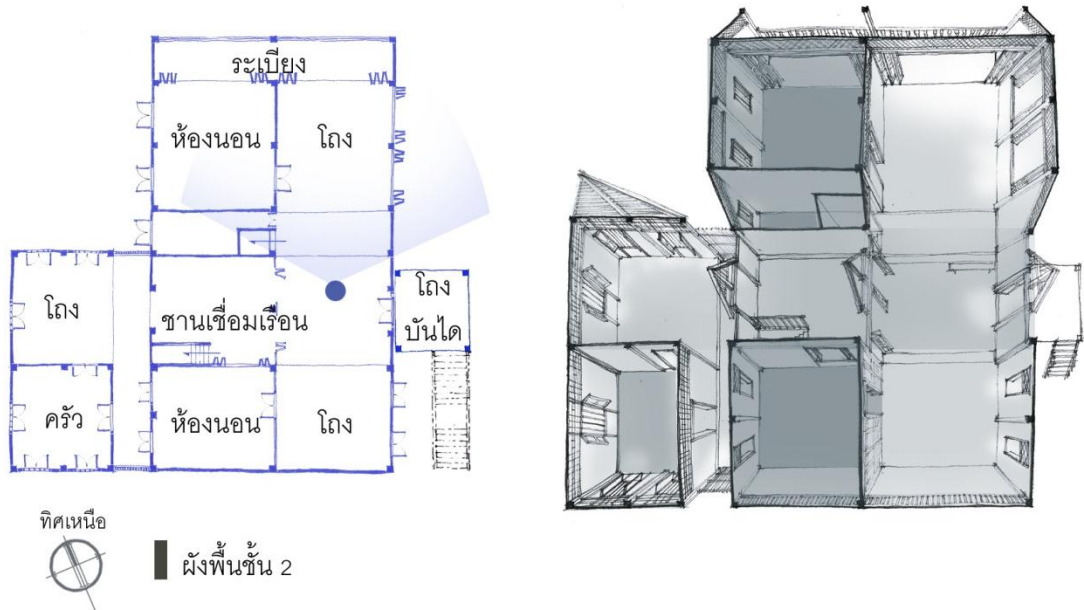

■ ผังพื้นที่ 2

ภาพที่ 4 - 44 ภาพแสดงรูปแบบเรือนในมุมมองสามมิติ ของเรือนตัวอย่างที่ 6

มุมมองจากภายในส่วนโถงหน้าห้องเรียนหลัก

ภาพที่ 4 - 45 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณโถงชั้น 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 6

(๓) เรือนตัวอย่างที่ 7

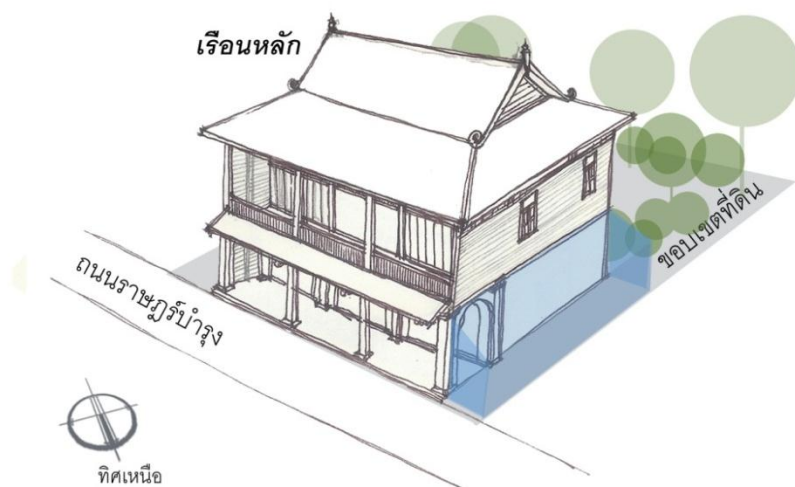
■ บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 81 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556
- ลักษณะรูปแบบเรือน : **เรือนหลัก** เป็นเรือนครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงบานอ
- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างไม้ เสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ
วัสดุผนัง ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ ดินอนซอนเกล็ด
วัสดุผนังหลังคาอดีตใช้กระเบื้องดินเผา ปัจจุบันเปลี่ยนมุงกระเบื้องลอนคู่
- เรือนหลังนี้ เจ้าของเดิมเป็นตระกูลช่างในพุมเรียง ปัจจุบันขายให้ผู้อื่นและแบ่งพื้นที่ให้เช่า

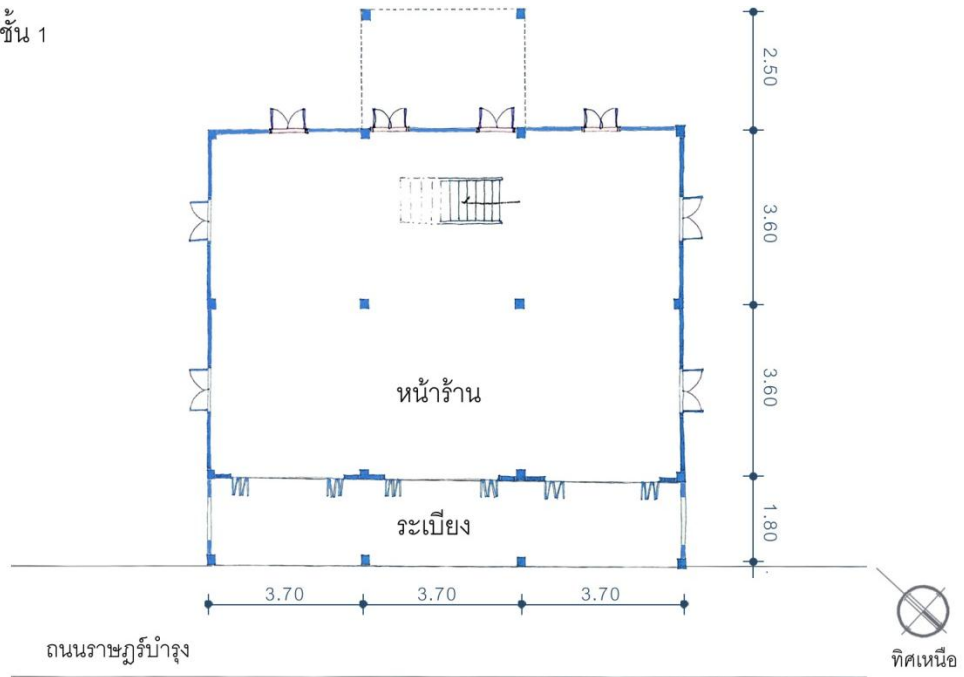
■ ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

■ = ส่วนต่อเติม

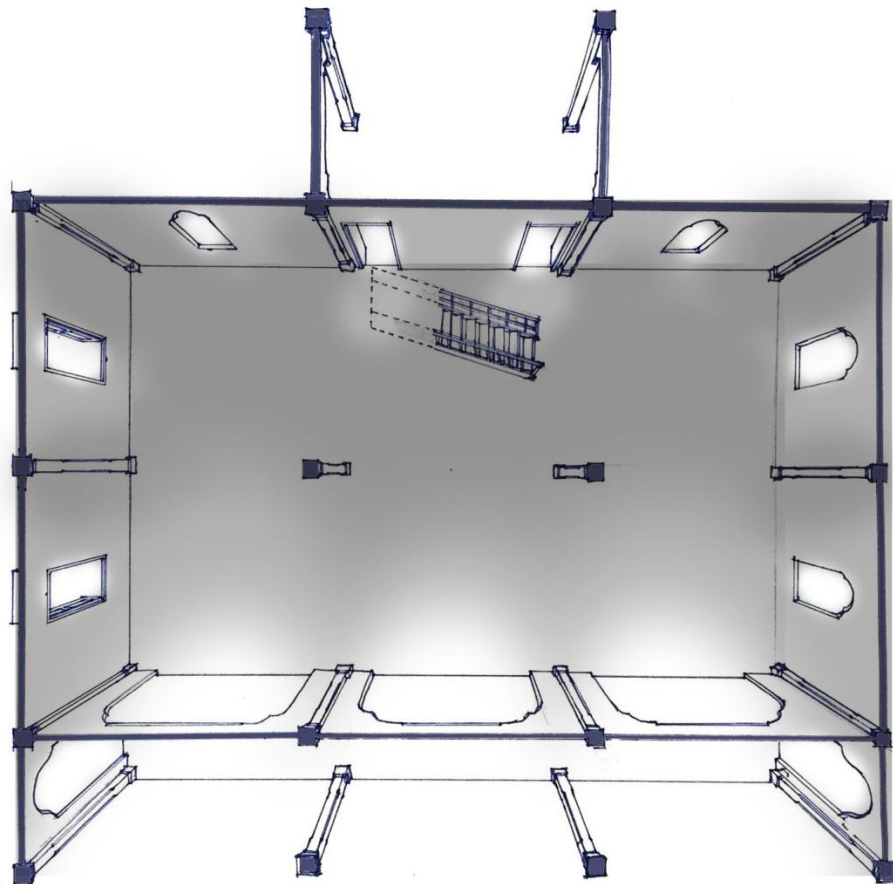

ภาพที่ 4 - 46 ภาพแสดงข้อมูลรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน ของเรือนตัวอย่างที่ 7

ผังพื้นที่ 1

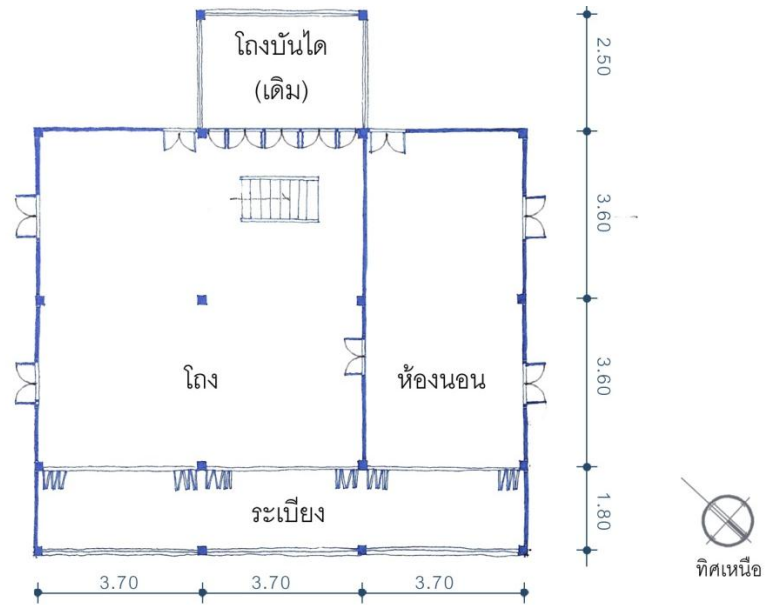

ผังพื้นที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอก
พิจารณาความเชื่อมโยงของช่องเปิดและปริมาณแสงที่เข้าสู่ภายใน

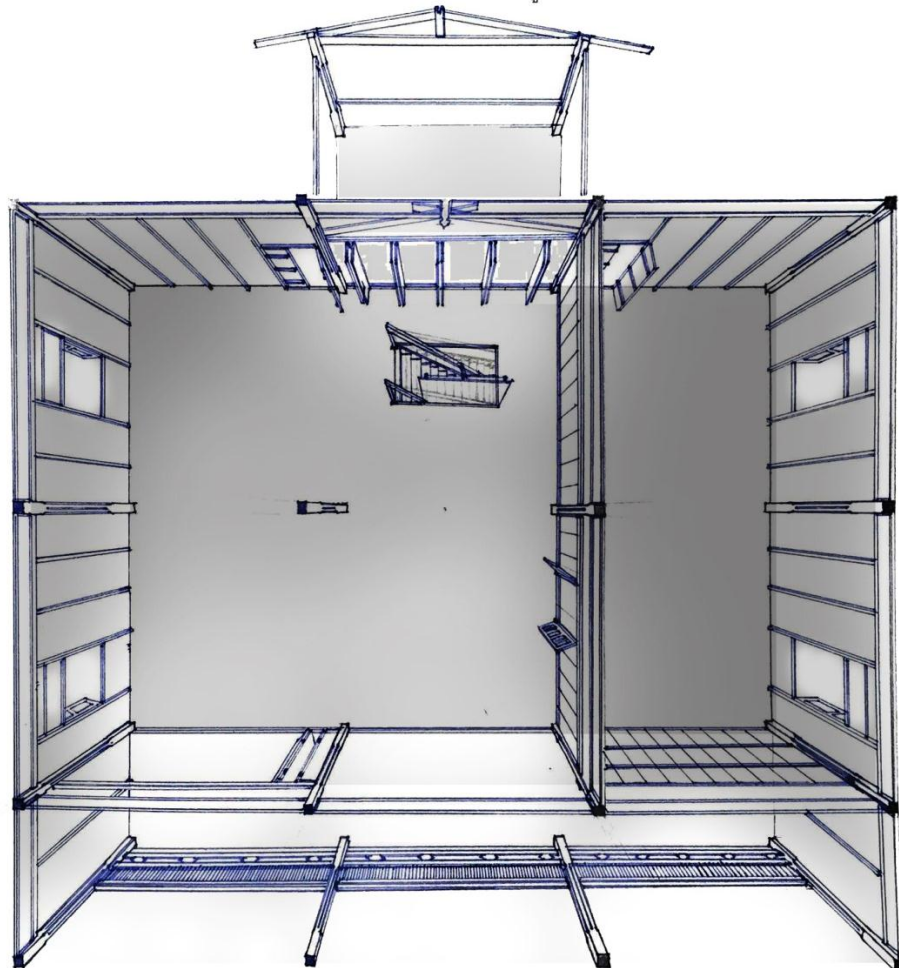

ภาพที่ 4 - 47 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ 1 ของเรือนตัวอย่างที่ 7

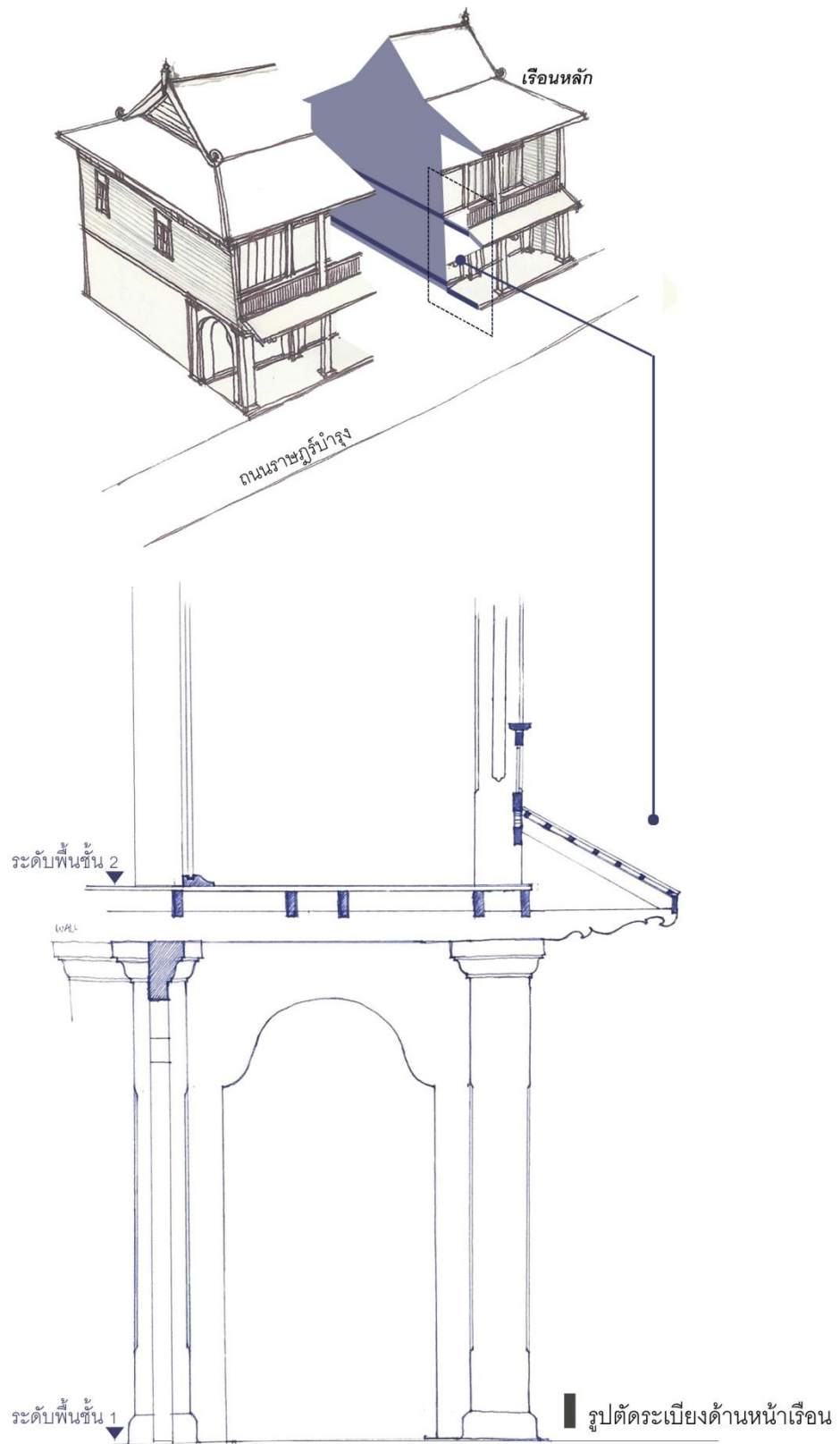
ผังพื้นที่ 2

ผังพื้นที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอก
พิจารณาความเชื่อมโยงของช่องเปิดและปริมาณแสงที่เข้าสู่ภายใน

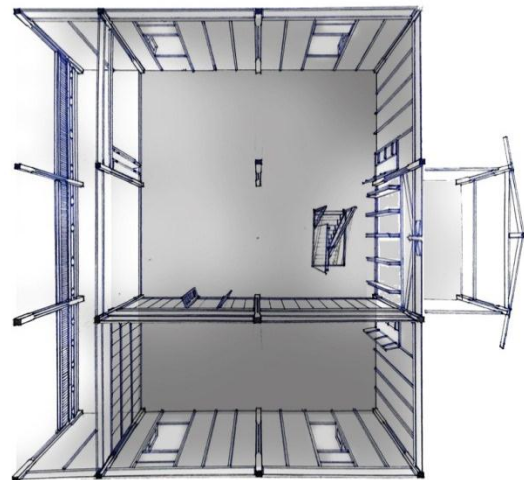
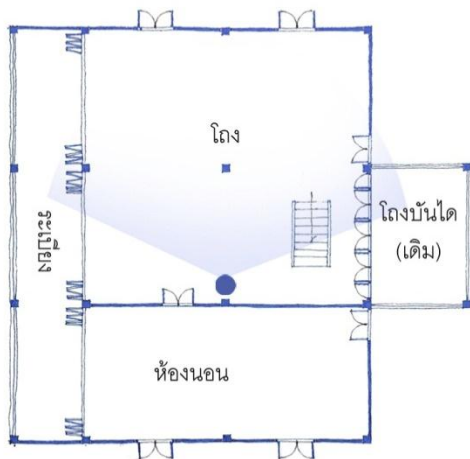

ภาพที่ 4 - 48 ชุดภาพแสดงผังพื้นที่ 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 7

ภาพที่ 4 - 49 ภาพแสดงรูปตัดบริเวณระเบียงด้านหน้า ของเรือนตัวอย่างที่ 7

มุมมองจากภายในส่วนโถงหน้าห้อง

ทิศเหนือ
ผังพื้นที่ 2

ภาพที่ 4 - 50 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณโถงชั้น 2 ของเรือนตัวอย่างที่ 4

4.2.2 วิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางกายภาพจากเรือนพื้นถิ่นและขอบเขตมณฑล

ในบริบทหลักคติพุทธ

จากเรือนตัวอย่างข้างต้น นำมาพิจารณาในประเด็นที่ต้องการศึกษาคือ บทบาทของสถาปัตยกรรมในการทำหน้าที่เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยอย่างพัฒนาจิต โดยยกหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังต่อไปนี้

สัปปายะ ฐานแห่งความปกติทางกาย (ความสบาย)

สมาธิ ฐานแห่งความปกติทางใจ (ความสงบ)

สติ การฝึกจิตให้รับรู้ตามจริงในแต่ละขณะ

(๑) สภาพแวดล้อมแห่งความสัปปายะของเรือนพื้นถิ่น

จากการพิจารณาความเชื่อมโยงขององค์ประกอบในชุมชนพุมเรียงโดยใช้หลักสัปปายะ 7 พิจารณาความสัมพันธ์ในบทที่ 3 แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบขั้นต้นของพุมเรียงที่เป็นองค์ประกอบเชื่อมโยงทางสังคมและระบบธรรมชาติที่เป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดความสัปปายะในระดับชุมชน และได้ทิ้งท้ายไว้ในหัวข้อที่ 7 คืออวาสสัปปายะ ซึ่งจะนำมาพิจารณาร่วมกับข้อมูลของเรือนข้างต้น

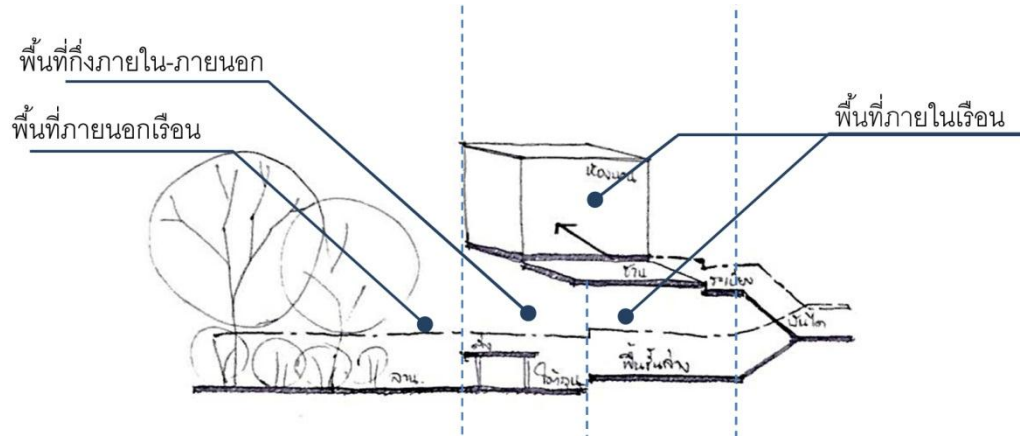
ลักษณะของความสัปปายะในทัศนะของพุทธศาสนา คือลักษณะของสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเจริญภาวนา ซึ่งจำเป็นต้องมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้กายและใจอยู่ในสภาวะปกติไม่ขุ่นมัวเสียก่อน อวาสสัปปายะจึงเป็นเรือนที่สามารถตอบสนองการใช้งานพื้นฐานของมนุษย์ในการอยู่อาศัย เพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข กล่าวคือเอื้อให้เกิดสภาพแวดล้อมให้ทั้งกายและใจเกิดความปกติสุข ซึ่งสภาพแวดล้อมดังกล่าวพบในเรือนพื้นถิ่นชุมชนพุมเรียงดังนี้

- ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและการใช้งานพื้นที่
- รูปทรงอาคารและการออกแบบการกันแดดและการระบายอากาศในพื้นที่ร้อนชื้น

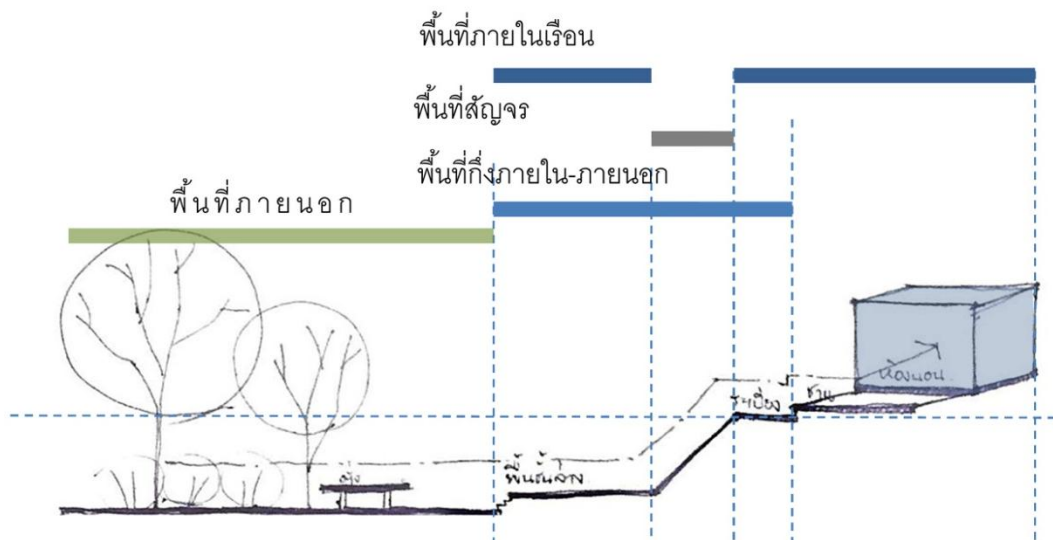
(๑.๑) ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและการใช้งานพื้นที่

การใช้งานพื้นเรือนในอดีตพื้นที่ใต้เรือนของเรือนไม้สองชั้นจะเป็นบริเวณใต้ถุนโล่ง ซึ่งใช้เป็นพื้นที่เก็บของ และเป็นพื้นที่ให้ร่มเงาสำหรับประกอบกิจกรรมต่างๆ ในเวลากลางวัน มีตั้งสำหรับนั่งใต้ถุนเรือน ต่อมาได้ถุนได้ถูกยกสูงขึ้นเพื่อกันเป็นห้องชั้นล่างและเป็นหน้าร้านค้า ปิดด้านหน้าด้วยบานเฟี้ยม สามารถเปิดได้ตลอดแนว พื้นที่ชั้นล่างจึงมาแทนที่ปิดล้อมแทนใต้ถุนบ้านที่มีลักษณะโปร่งเชื่อมโยงกับภายนอก มาเป็นพื้นที่ปิดล้อม ในบริเวณชั้น 2 ของเรือนพื้นที่ถูกแบ่งด้วยระบบโครงสร้างเป็นระดับที่แตกต่างกัน เมื่อขึ้นบันไดไปชั้น 2 จะ

ถึงส่วนระเบียงก่อนที่จะขึ้นสู่โถงหน้าห้อง และเข้าสู่ห้องซึ่งเป็นศูนย์กลางของเรือนคือส่วนที่
 ลึกที่สุดที่เข้าถึง โถงจะเป็นส่วนพื้นที่อเนกประสงค์หน้าห้องนอนมีหน้าต่างรอบและเชื่อมกับ
 ระเบียงทั้ง 2 ด้าน

ภาพที่ 4 - 51 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายนอก กึ่งภายใน-ภายนอกและพื้นที่ภายในเรือน

ภาพที่ 4 - 52 ภาพแสดงลำดับการเข้าถึงจากพื้นที่ภายนอกสู่ภายในเรือน

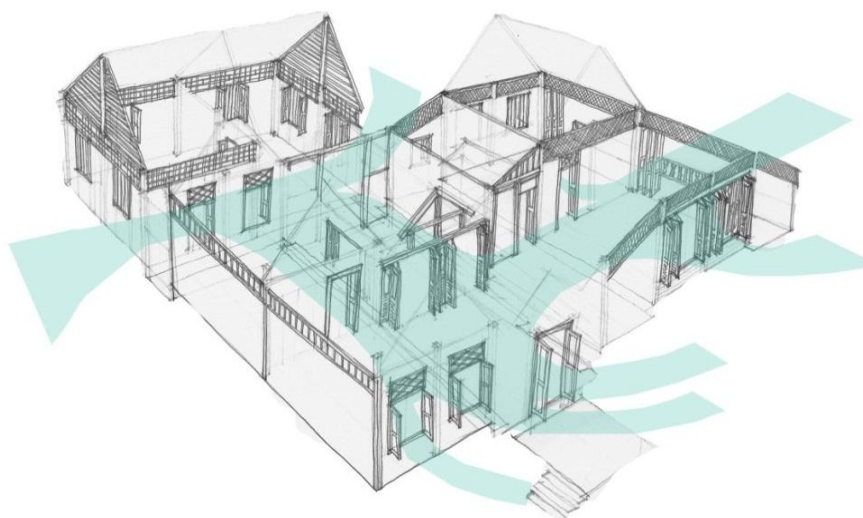
จากแผนภาพด้านบนพิจารณาการเข้าถึงเรือนในแกนแนวดิ่งจะเห็นถึงลำดับขั้นการ
 เข้าสู่เรือนผ่านระดับของพื้นที่ที่ต่างระดับกันออกไปแยกพื้นที่ใช้งานและพื้นที่สัญจรเป็นคน
 ละระดับ พื้นที่หลักจะเป็นส่วนที่สูงที่สุดในเรือนซึ่งคือส่วนของห้องนอนและเป็นจุดปลายทางสุด
 ของการเข้าถึง

(๑.๒) รูปทรงอาคารและการออกแบบการกันแดดและการระบายอากาศในพื้นที่ร้อนชื้น

ด้วยสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ ชุมชนพุมเรียงอยู่ในพื้นที่ที่เป็นคาบสมุทรที่มีทั้งลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน จึงทำให้ฝนตกชุก มีพายุและลมแรงเกือบตลอดปี มีความชื้นสูง ดินฟ้าอากาศและทำเลที่ตั้งที่ร้อนชื้นเช่นนี้ส่งผลให้เรือนพื้นดินมีลักษณะของหลังคาที่มีความชันสูง เพื่อระบายน้ำฝนได้ดีและสร้างเรือนเตี้ยเพื่อไม่หลีกเลี่ยงการปะทะกับลมแรงซึ่งจะส่งผลต่อโครงสร้างอาคารนอกจากนั้นการใช้พื้นที่ภายในเรือนสภาพอากาศที่แตกต่างกัน ทั้งกันแดดและระบายความชื้นเรือนพื้นดินในชุมชนพุมเรียงและเรือนพื้นดินภายใต้จึงมีลักษณะของการกันแดดและการระบายอากาศที่ต่างจากภาคอื่นๆของประเทศไทย เช่นภาคเหนือออกแบบให้ช่องเปิดมีขนาดเล็กเพื่อกันลมหนาวเข้าสู่ภายในอาคาร

ลักษณะช่องเปิดของเรือนพื้นดินชุมชนพุมเรียงมีที่เอื้อต่อการใช้พื้นที่ภายในได้แก่การใช้ประตู หน้าต่างบานเพ็ญไม่เฉพาะแต่ชั้นล่างซึ่งเป็นร้านค้า แต่ผนังด้านบนซึ่งเชื่อมต่อกับระเบียงก็มักจะเป็นบานเพ็ญทั้งแถบตลอดแนวเสาถึงเสา ซึ่งบานเพ็ญมีความยืดหยุ่นในการเปิดสามารถเลือกปริมาณการเปิดสู่ภายนอกได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับสภาพอากาศที่แตกต่างกันของพื้นที่ นอกจากบานเพ็ญการระบายอากาศของเรือนพื้นดินชุมชนพุมเรียงพบการใช้ช่องลมซึ่งตามลักษณะร่วมที่เหมือนกับของเรือนพื้นดินในภาคใต้ โดยช่องลมจะอยู่ในตำแหน่งบนสุดของผนังทุกด้านเพื่อระบายอากาศร้อนที่ลอยสูงขึ้น

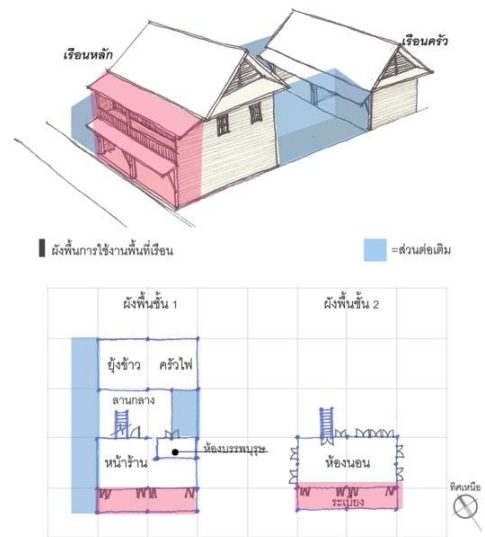
จฬวลงกรณัฒมหาวิทยาลัย
กรณีเรือนตัวอย่างที่ 6 : เรือนศรีวิทย

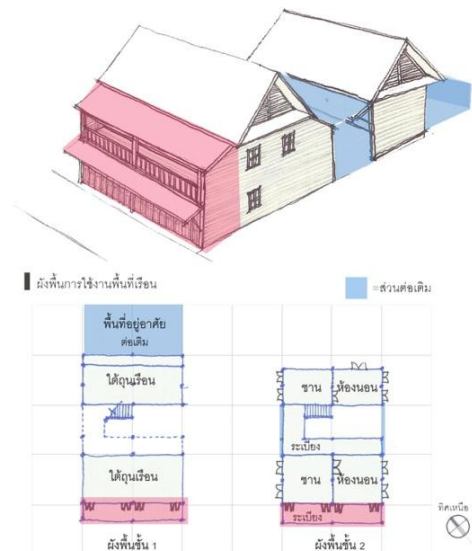
ภาพที่ 4 - 53 ภาพแสดงการระบายอากาศผ่านช่องเปิดรูปแบบต่างๆของเรือน

ลักษณะการกันแดดของเรือนพื้นถิ่นชุมชนพุมเรียงใช้การลดระดับหลังคาเป็นหลังคาปีกนกคลุมส่วนระเบียงที่ลดระดับมาจากโถงหน้าห้องส่วนกลางเรือน และเปิดบานเพ็ญมตลอดแนวผนัง ทำให้การระบายอากาศและการกันแดดสอดคล้องกับสภาพอากาศคือเรือนสามารถเลือกเปิดได้ในหลายระดับผ่านการใช้บานเพ็ญมที่เลือกปริมาณการเปิดปิดได้แต่ยังคงสามารถกันแดดได้ด้วยโดยการใช้ระเบียงลดระดับและหลังคาคลุม ลักษณะการกันแดดดังกล่าวพบในเรือนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ได้แก่เรือนตัวอย่างที่ 1, 3, 4, 6 และ 7

เรือนตัวอย่างที่ 1

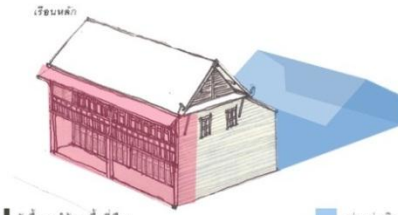

เรือนตัวอย่างที่ 3

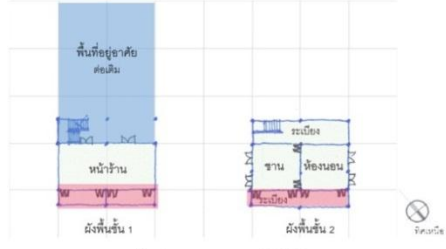

ภาพที่ 4 - 54 เรือนกลุ่มตัวอย่างที่มีรูปแบบการกันแดดโดยยื่นระเบียงควบคู่กับการใช้ช่องเปิดบานเพ็ญม

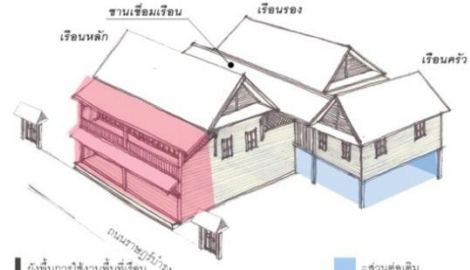
เรือนตัวอย่างที่ 4

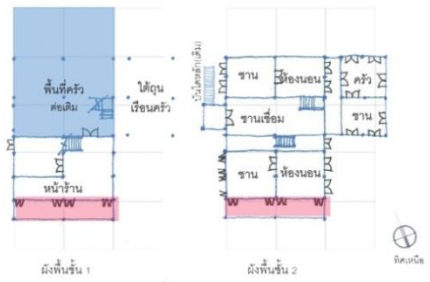
ผังพื้นที่ใช้งานพื้นที่เรือน ■ = ส่วนต่อเติม

เรือนตัวอย่างที่ 6

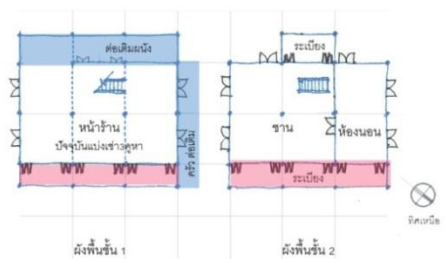
ผังพื้นที่ใช้งานพื้นที่เรือน ■ = ส่วนต่อเติม

เรือนตัวอย่างที่ 7

ผังพื้นที่ใช้งานพื้นที่เรือน ■ = ส่วนต่อเติม

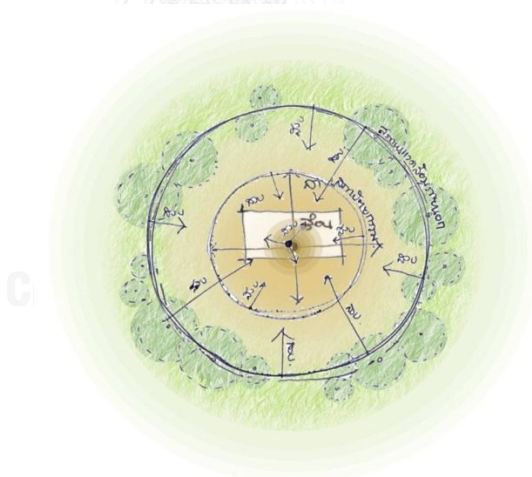

ภาพที่ 4 - 55 เรือนกลุ่มตัวอย่างที่มีรูปแบบการกันแดดโดยยื่นระเบียงควบคู่กับการใช้ช่องเปิดบานเฟี้ยม

(๒) **สภาพแวดล้อมแห่งความสงบของเรือนพื้นถิ่น**

ความสงบนิ่งจากสภาพแวดล้อมรอบตัวมนุษย์จะช่วยเอื้อให้จิตเกิดความตั้งมั่นแน่วแน่เกิดสภาวะของสมาธิขึ้นได้โดยง่ายกว่าสภาพแวดล้อมที่วุ่นวายยุ่งเหยิง สภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความสงบ ดังเช่น พื้นที่เงียบสงบ พื้นที่มีดสลับ กลิ่นของเครื่องหอม ต้นไม้ ใบหญ้า ที่เมื่อสูดดมแล้วมีผลทำให้เกิดความสงบขึ้นได้ ช่างต้นที่กล่าวมาเป็นความสงบที่เห็นได้ชัดจากการรับรู้ทางทวาร หู ตา จมูก ตามลำดับ สภาพแวดล้อมธรรมชาติเองก็เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบด้วยเช่นกัน รวมถึงหลักสัปปายะ 7 ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งความปกติทางกายคือทำให้ดำเนินวิถีชีวิตไปได้อย่างปกติสุข ย่อมไม่เป็นปัจจัยก่อให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายใจ สัปปายะ 7 จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกิดสภาพแวดล้อมแห่งความสงบขึ้นด้วยอีกทางหนึ่ง

จากข้อพิจารณาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความสงบนั้นเกิดได้จากสภาพแวดล้อมที่หลากหลายระดับตั้งแต่สภาพแวดล้อมภายนอกเช่นสภาพแวดล้อมท่ามกลางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมภายใน เช่น การรับรู้ผัสสะเข้าทางทวารทั้ง 6 ที่เอื้อให้เกิดความสงบได้ นอกจากนั้นสถาปัตยกรรมก็เป็นอีกองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมที่สามารถเอื้อให้เกิดพื้นที่ใช้งานที่สงบได้เช่นกัน

ภาพที่ 4 - 56

ภาพแสดงมิติความเชื่อมโยงความสงบจากสภาพแวดล้อมธรรมชาติภายนอกและสภาพแวดล้อมภายในเรือน

การรับรู้สภาพแวดล้อมทางทวารรูปธรรมทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ส่งผลต่อสภาวะที่เกิดขึ้นที่จิตด้วยเช่นกัน ดังเช่นความสงบที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมจะก่อให้เกิดความสงบภายในจิตใจได้นั้น ต้องอาศัยการประกอบขึ้นด้วยสภาพแวดล้อมอย่างไร พิจารณาเป็น 2 ส่วนคือ สภาพแวดล้อมภายนอกสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมภายในสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมซึ่งทำหน้าที่เป็นสภาพแวดล้อมของการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์ นอกจากความสัปปายะที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบสภาพแวดล้อมให้มีความเหมาะสมในการใช้งาน เอื้อให้เกิดการดำเนินวิถีชีวิตอย่างปกติสุขแล้ว ประเด็นของการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบเย็น เป็นอีกข้อหนึ่งที่สภาพแวดล้อมสามารถส่งผลต่อการรับรู้เข้าสู่จิตใจของมนุษย์ ได้อีกทางหนึ่งดังนั้นการพิจารณาปัจจัยที่ในการรับรู้ของมนุษย์ควรพิจารณาใน 2 ระดับคือ

- การพิจารณาการรับรู้ความสงบจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ภายในสถาปัตยกรรม
- การรับรู้การรับรู้ความสงบจากสภาพแวดล้อมภายในเรือน

โดยการรับรู้สภาพแวดล้อมแห่งความสงบ อาจพิจารณาประกอบกับทวารทางรูปทั้ง 5 จากหลักทวาร 6 ยกตัวอย่างดังนี้

ตา

- * ทวารที่ใช้มากที่สุด (หน้าต่าง)
- # 1 ส่วนจาก 3 ส่วน: กระจก + ไม้ที่ปิด.
- * กระจก สนิทสนมที่ปิดได้: รับแสง + ระบายอากาศ.
- ● 2 ส่วน → คือ 3 มิติ

หู

- * ไตอัน จากคลื่นเสียง: อด-หนยตัวกลาง
- * รับในกรณีทวาร: อด-หนย

PERFORMANCE

รับรู้ 3 มิติ (มนุษย์)

1. อด-หนยตัวกลาง

คลื่นเสียง กระทบตา

ไม่อด-หนยตัวกลางในการเดินทาง.

แสง เป็นขบวนเองไม่ได้.

เดินทางเป็นเส้นตรง.

คลื่นแสง → สีส้มอ่อนน.

อยู่ในห้อง

ห้อง ความถี่เสียงที่ขยับแล้วเกิดเสียง

สี = แสงที่มีความยาวคลื่นต่างกัน.

เกิดจากคลื่นในช่องว่างกลาง: อด-หนย. ความถี่ 30-20,000 Hz/5

คลื่นเสียง กระทบ อด-หนย → อด-หนย

เดินทางผ่านตัวกลาง: EX-อากาศ, ไม้, น้ำ } ความถี่รับกันตัวกลาง.

เสียงเพียงแนวนี้ได้ 90°

ภาพที่ 4 - 57 ภาพแสดงการรับรู้ผ่านทวารทางรูปตามหลัก ทวาร 6

จุมก

- * นายใจ ๑๐ ตามนั้นขมขื่น ^{แก้ความ} ได้เร็วมาก
- * ร้อยลิ้นบริวาร ๓๓๓ - ๓๐๐.
- * จุมก ๑๓๗๖ ร้าง มี cell ๑ ลิ้น 60 ล้าน cell.
- * กลิ่นเป็นพิษสูง พิษรุนแรง 9 ลิ้น รีดกว่า รูป & เสียง.
- จั๊วเนาะ คนเขาใจซึ่งผลต่อ ตามพิธีเขยัวของคสิ่นลง
- * ๓๗๐ มีส่วนลิ้น "วจีกรรม" จาก ลิ้นเขาใจ ๑๐๐๐. → ไปเกาะ.

- กลิ่น (โมเลกุล)
 - กลิ่นอ่อน คือได้ ^{สัญญา}
- กลิ่นทำให้นั่งปัดได้อย่างรวดเร็ว
- กลิ่นผูกพันจึงใช้ได้เร็วกว่า
- กลิ่น "น้ำ / ดิน" ทำให้นั่งมอง นิ่ง ๑๐ริโมน ๑๐๐๓ ตามความเครียด ๑๐๐๓ และขจัด.
- ลัดสั้น / ฝนตกลาย.
- มนุษย์ มีสัญญาณจำกลิ่นได้ กว่า 2,000 - 4,000 กลิ่น

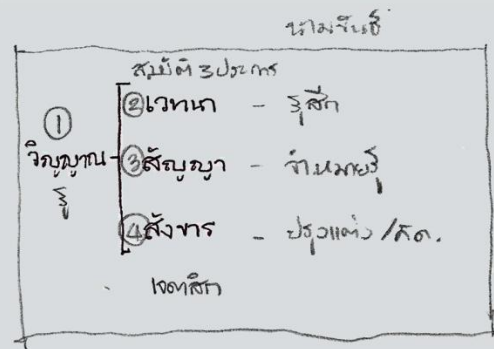
กาย

• อิริยาบถ.

- พัสต การกระทำ
- ลัมพัล 1. พื้นที่ในรูปสี่เหลี่ยม ๖6 : จันวิฑิตามมีตัวตงน
- จันริ 1. เย็น 1. จัน 1. ๑๐๓ 1. แจ็ง 1. นิ่ง 1. ไท.

ใจจิต

-๓๓+๙ ไปเกาะที่สำคัย ถ้ามีสติก็ยากจนกัฉิมะได้

กรรมกรรม

- จัน นามจันธิ
 - จันนามธรรมเข้าสู่วิจิตโดยตรง
 - รับพัลล = จาก ทวาร 6 (รูปา [ตา หู จมูก ลิ้น กาย] ๓๗๖๓๓๓ เป็น เวทนา ๓๓๓๓๓๓ ๓๓๓๓๓๓)

ภาพที่ 4 - 58 ภาพแสดงการรับรู้ผ่านทวารทางรูปตามหลัก ทวาร 6

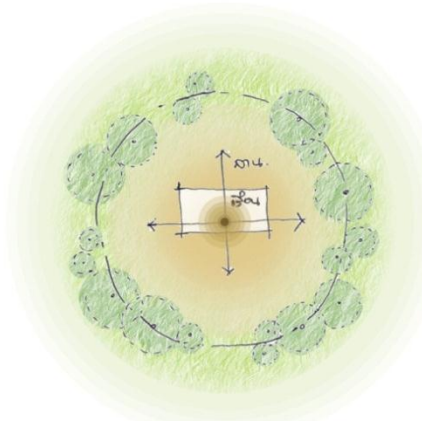
**ปัจจัยในการพิจารณาเรือนตัวอย่าง
สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความสงบ**

สภาพแวดล้อมภายนอกสถาปัตยกรรม

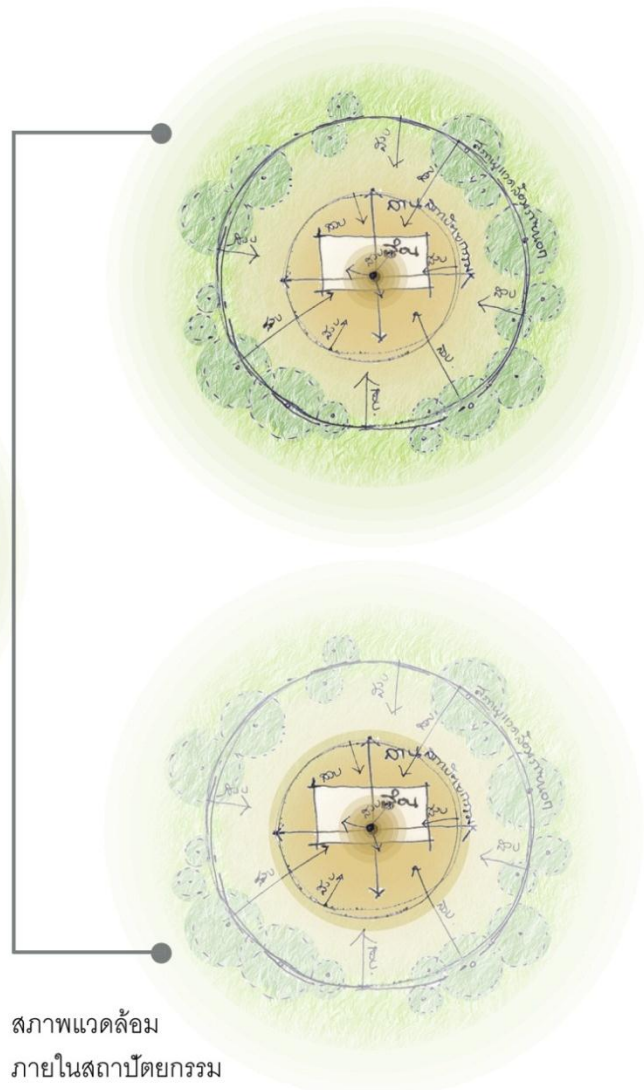
**2. การรับรู้ความสงบจากสภาพแวดล้อมภายนอก
ที่เชื่อมโยงเข้าสู่พื้นที่ภายในสถาปัตยกรรม**

การรับรู้เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมผ่านสถาปัตยกรรม

1. การรับรู้ตำแหน่งขอบเขตมณฑล

หนึ่งหน่วยมณฑลอยู่อาศัย

สภาพแวดล้อม
ภายในสถาปัตยกรรม

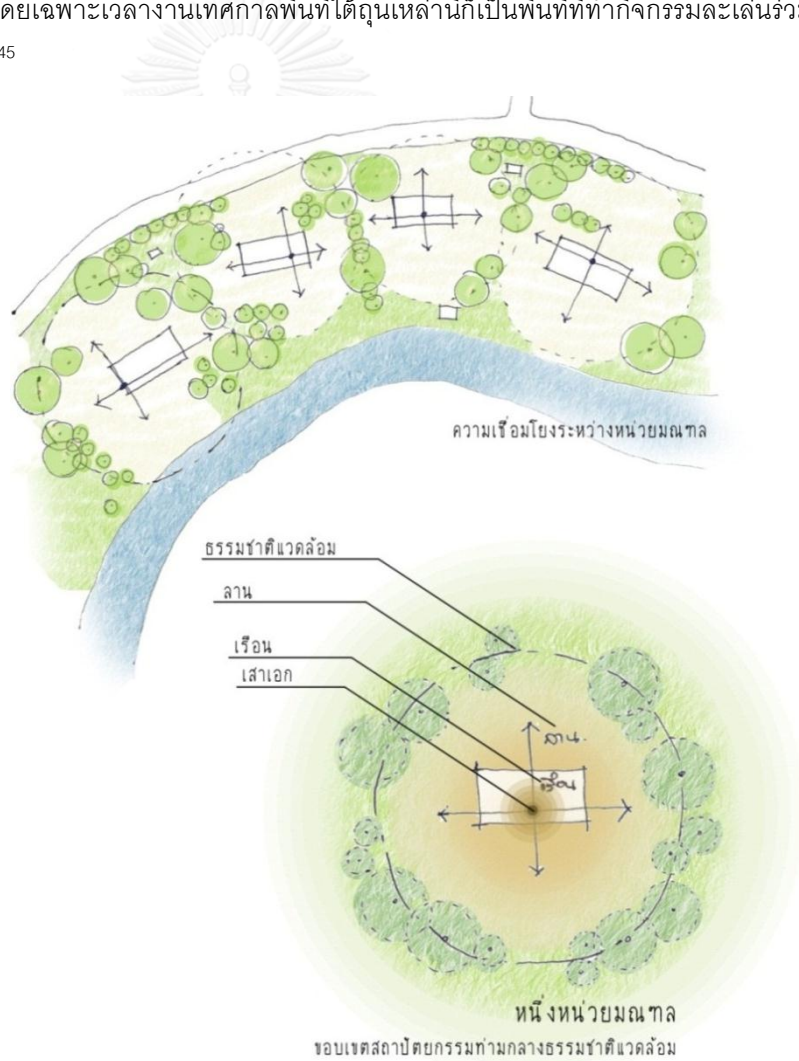
3. การรับรู้การรับรู้ความสงบจากสภาพแวดล้อมภายในเรือน

- พิจารณาองค์ประกอบและการจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์
- a. องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ และ ปฏิกริยาของสี่ทางด้านจิตวิทยา
 - b. การจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์

ภาพที่ 4 - 59 ภาพแสดงขอบเขตของการพิจารณาความสงบที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

(๒.๑) การรับรู้ตำแหน่งขอบเขตมณฑล

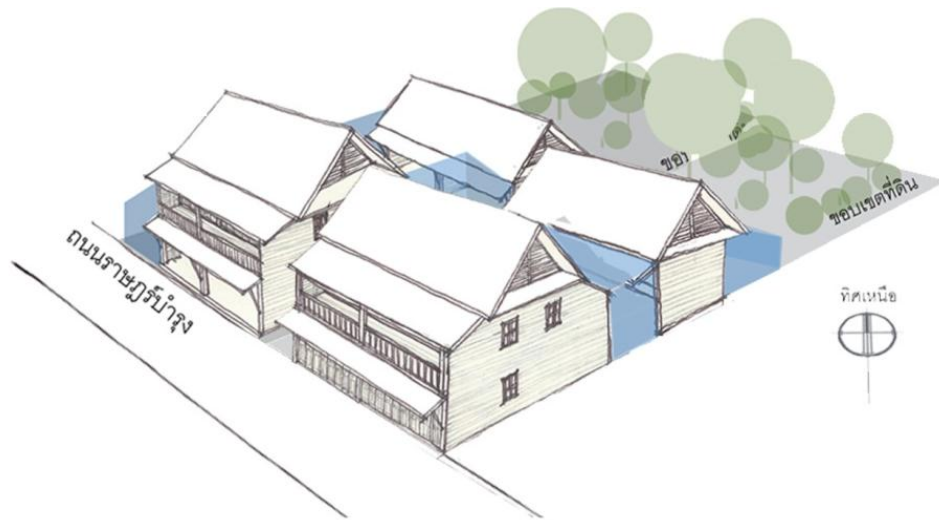
เรือนในบริบทของชุมชนเปรียบเป็นหน่วยย่อยมีการสร้างของเขตมณฑลแห่งการอยู่อาศัยมีจุดศูนย์กลาง ศูนย์รวมของพื้นที่อาศัยคือตัวเรือนและศูนย์กลางของการเริ่มต้นสร้างเรือนคือเสาเอก นอกจากเรือนขยายสู่พื้นที่ใช้สอยภายนอกเรือนคือ ลานซึ่งเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ภายนอกถัดออกไปจากพื้นที่อเนกประสงค์ของเรือน ลานถูกล้อมรอบเป็นขอบเขตมณฑลอาจเป็นรั้วหรือ แนวต้นไม้ที่ล้อมพื้นที่เป็นขอบเขตที่สร้างสภาพแวดล้อมให้กับพื้นที่ภายใน ซึ่งในบริบทของเรือนที่ศึกษาส่วนใหญ่กันด้วยแนวต้นไม้ มีบ้างที่จะมีรั้ว หรือหากเข้าไปในแถบชอยชอย ที่ไม่มีรั้วกันเลยก็มี ความรับรู้พื้นที่ขอบเขตมณฑลของแต่ละพื้นที่จึงต่างกันออกไป ในอดีตจากการสอบถามผู้ใหญ่ในชุมชน ท่านว่าไว้ว่าแต่ก่อนเรือนที่ตั้งบนถนนราษฎรบำรุงปัจจุบัน พื้นที่ได้ถูบ้านเชื่อมกันด้วยลาน เด็กๆวิ่งผ่านกันได้ตลอดหลายบ้าน วิ่งถึงกัน โดยเฉพาะเวลางานเทศกาลพื้นที่ได้ถูเหล่านี้ก็เป็นพื้นที่ที่ทำกิจกรรมเล่นร่วมกันอีกด้วย⁴⁵

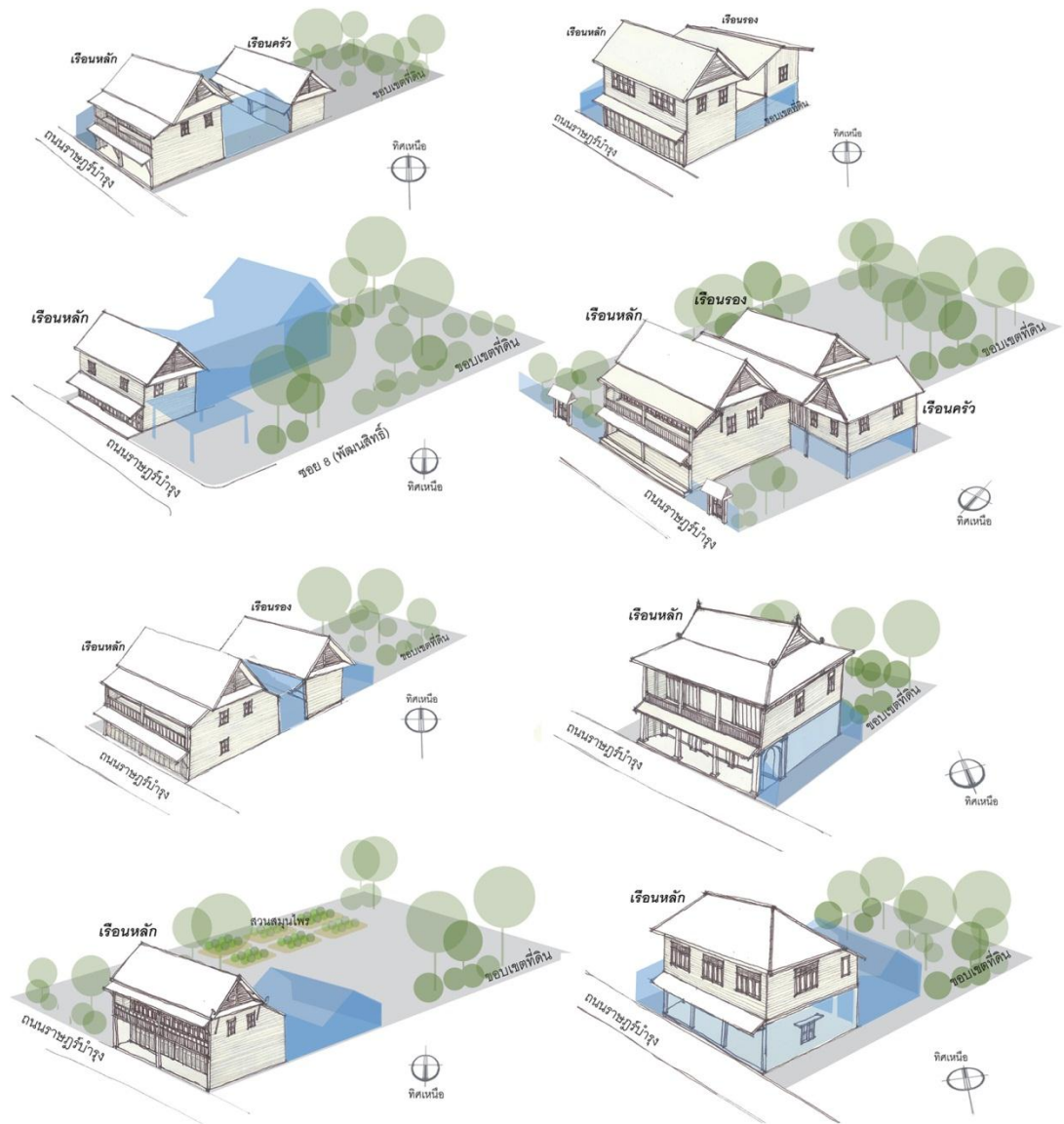
ภาพที่ 4 - 60 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยมณฑล(ขอบเขตพื้นที่ในการอยู่อาศัย)

⁴⁵ สัมภาษณ์ เมี้ยน นิลวิเศษ ชาวบ้านพุมเรียง เจ้าของเรือนโบราณ บ้านเลขที่ 11 หมู่ 3 ตำบลพุมเรียง, 26 กรกฎาคม 2557.

ยกตัวอย่างจากกลุ่มเรือนตัวอย่างที่ผืนที่ดินติดกัน บนถนนราชบุรีบำรุง พิจารณาจากเรือนหลักสร้างเว้นระยะกันพอเป็นถนนที่สามารถให้คนเดินได้ ซึ่งต่อมาระยะระหว่างเรือนเหล่านี้ยังคงใช้เป็นถนนคนเดินจนถึงปัจจุบัน

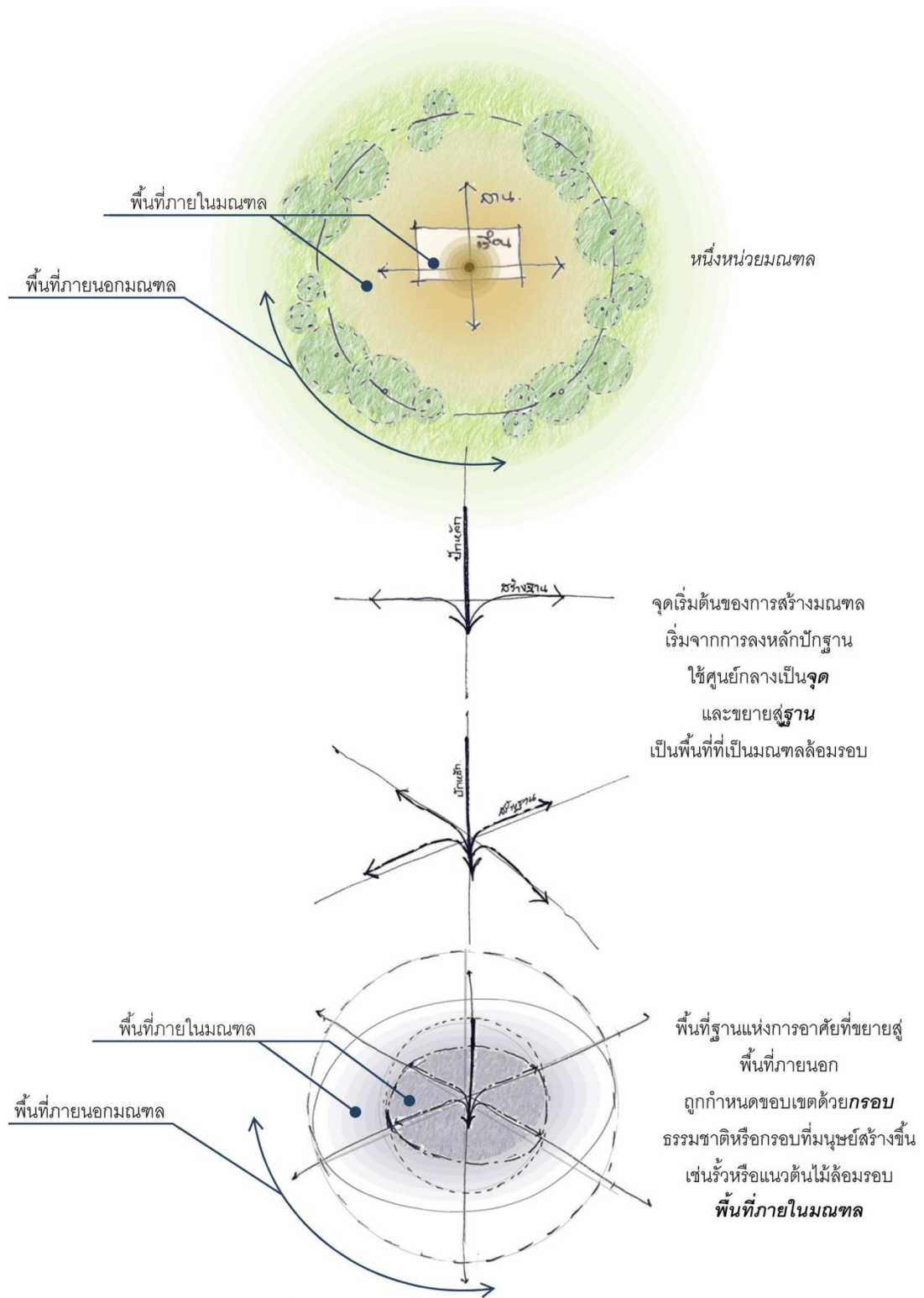

ภาพที่ 4 - 61 ภาพแสดงกลุ่มเรือนตัวอย่างที่ขอบเขตมณฑลอยุธยาสมัยในอดีตเชื่อมต่อกัน

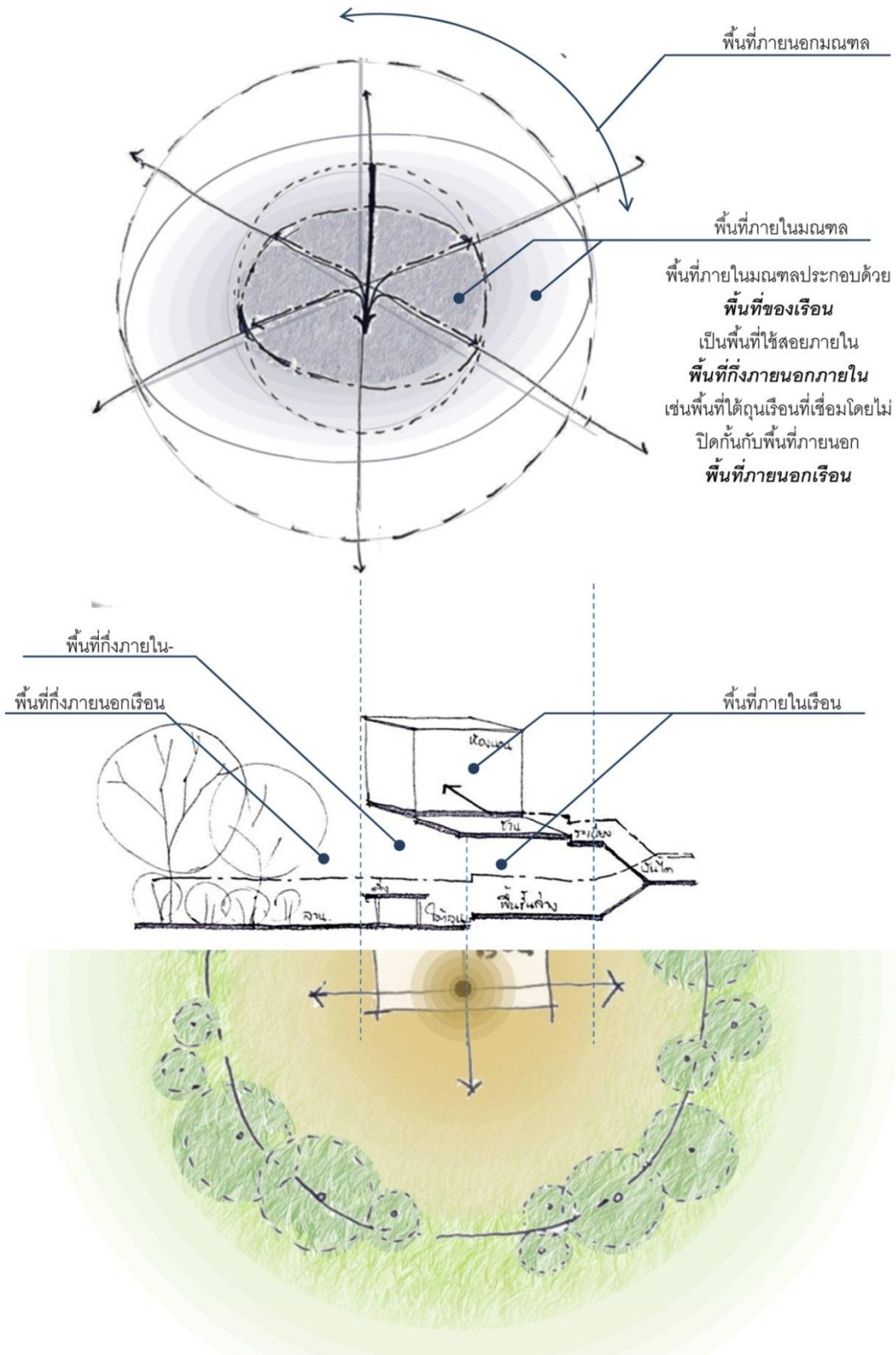

ภาพที่ 4 - 62 ภาพแสดงขอบเขตมณฑลของกลุ่มเรือนตัวอย่างที่ด้านหลังยังคงเป็นส่วนเป็นป่า

นอกจากนี้กลุ่มเรือนตัวอย่างส่วนมาก เมื่อพิจารณาจากแนวเขตที่ดินยังคงเห็นได้ถึงบริเวณโดยรอบของเรือนที่เป็นขอบเขตมณฑลของการอยู่อาศัย ซึ่งในอดีตจะไม่ได้กั้นขอบเขตชัดเจนเหมือนในปัจจุบัน การรับรู้ถึงบริเวณของมณฑลอยู่อาศัยจึงคือการรับรู้การโอบล้อมของธรรมชาติคือป่าที่เปรียบเหมือนสวนหลัง ถัดเข้ามาใกล้ตัวเรือนเป็นส่วนสมรมที่ปลูกพืชไว้ใช้ประโยชน์ ถ้าเข้ามาเป็นลานหรือบริเวณที่ราบเรียบก่อนเข้าสู่พื้นที่เรือนต่อไป

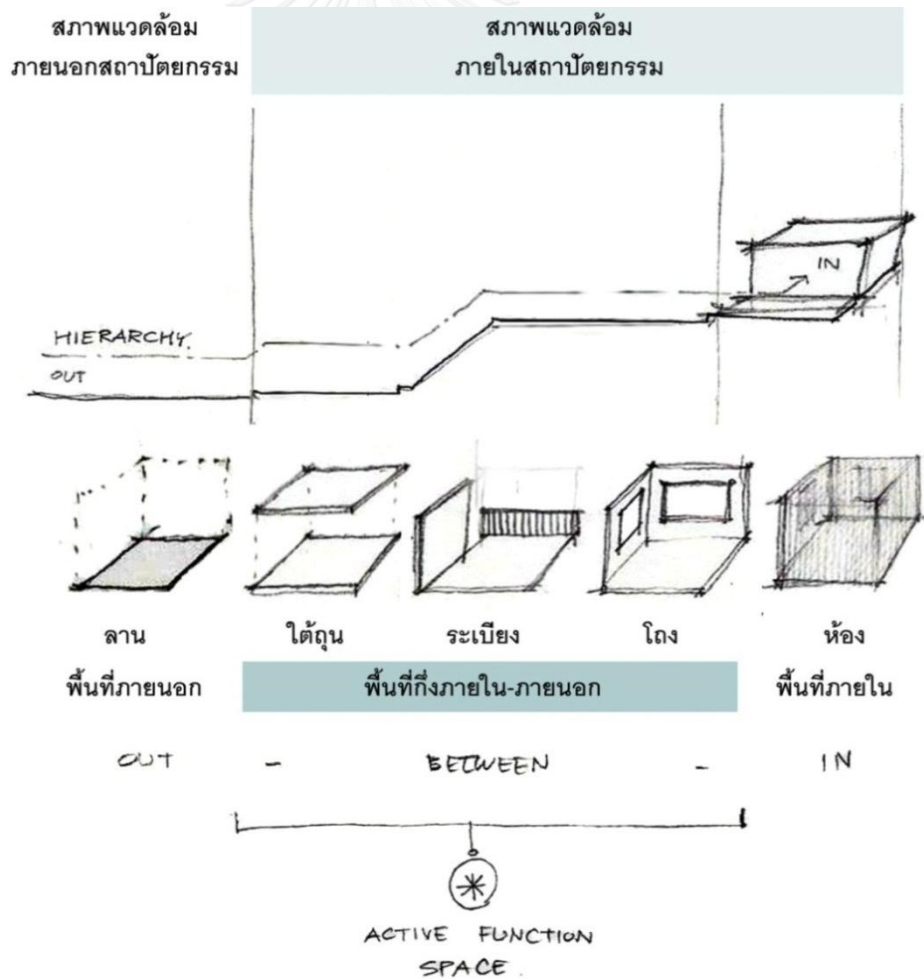
ภาพที่ 4 - 63 ภาพแสดงการรับรู้ศูนย์กลางของเรือนและศูนย์กลางของขอบเขตมณฑลที่อยู่อาศัย

ภาพที่ 4 - 64 ภาพแสดงการรับรู้ศูนย์กลางของมณฑลและลำดับการคลี่คลายเข้าสู่ศูนย์กลางของเรือน

(๒.๒) พิจารณารับรู้ความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายนอกและภายในเรือน

จากกลุ่มเรือนตัวอย่างการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมภายนอกคือการพิจารณารูปแบบการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ในการรับรู้ธรรมชาติแวดล้อมภายนอกสถาปัตยกรรมอย่างไร ซึ่งพบว่ารูปแบบการเปิดของเรือนตัวอย่างมีหลากหลายรูปแบบในแต่ละพื้นที่ ซึ่งการเปิดมีปริมาณที่แตกต่างกันไฉนจากภายนอกเข้าสู่พื้นที่ได้ถูกลงาน ระเบียง โถง และสิ้นสุดที่ห้องเจ้าเรือนซึ่งมีการปิดล้อมสูงสุด ทำให้เห็นถึงลำดับการเปิดและปิดของพื้นที่ที่ค่อยๆคลี่คลายจากภายนอกเข้าสู่ภายในและจากภายในออกสู่ภายนอก ซึ่งพื้นที่ที่มีการใช้งานมากในแต่ละวันคือพื้นที่กึ่งภายในภายนอกที่เกิดขึ้นระหว่างพื้นที่ภายนอกที่เปิดโล่ง และพื้นที่ภายในที่ปิดทึบ พื้นที่ระหว่างกลางนี้เองที่มีส่วนสำคัญในการเปิดการรับรู้ของมนุษย์จากภายในสถาปัตยกรรมออกสู่ธรรมชาติแวดล้อมภายนอก ซึ่งเอื้อต่อการรับรู้สภาวะตามจริงในแต่ละขณะ (สติ)

ภาพที่ 4 - 65 ภาพแสดงพื้นที่ใช้งานแต่ละส่วนของเรือน พิจารณาเห็นการคลี่คลายระนาบการปิดล้อมพื้นที่

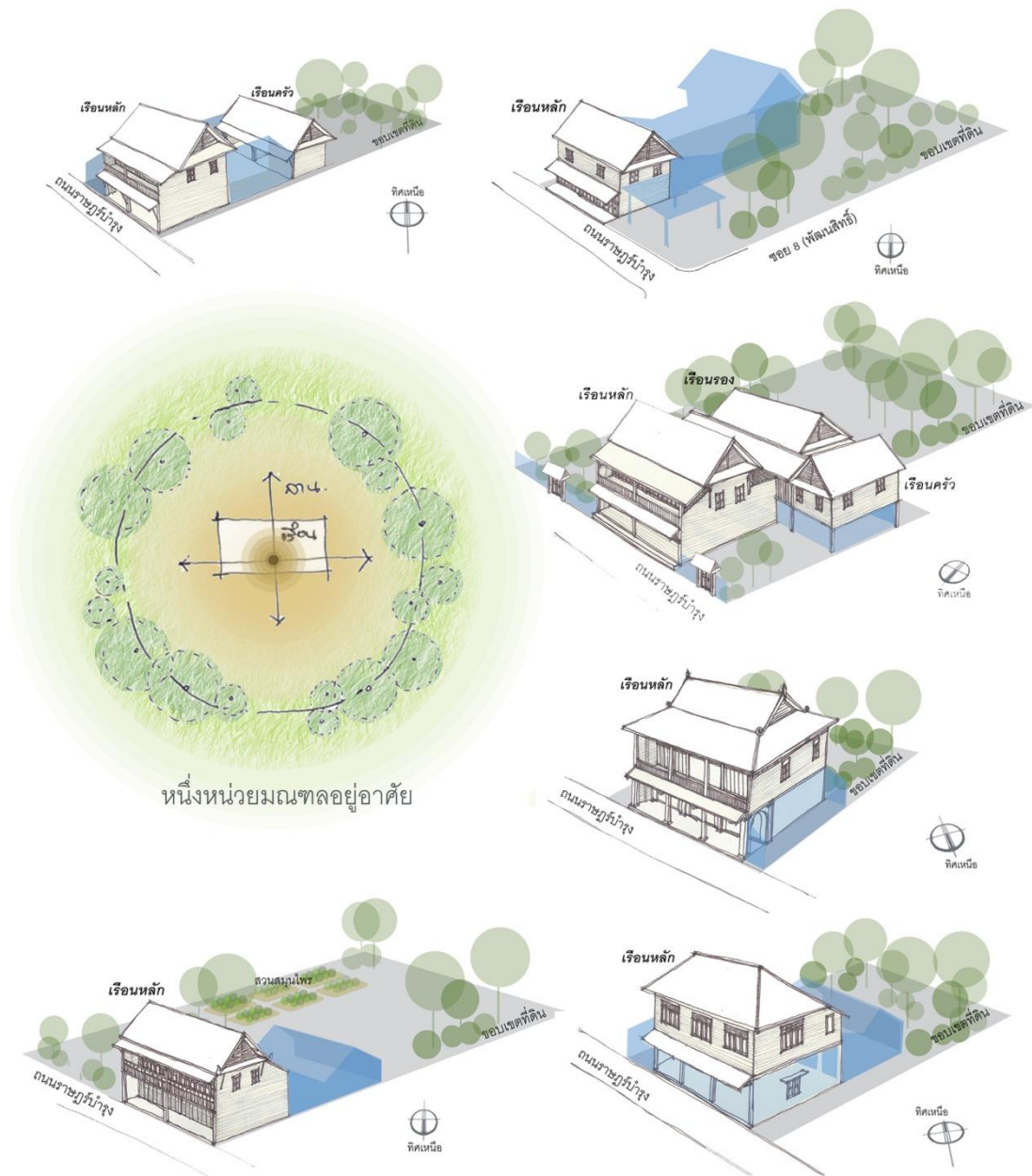

การเปิดสถาปัตยกรรม สู่อากาศแวดล้อมภายนอก
 เชื่อมต่อการรับรู้ธรรมชาติแวดล้อมภายนอกตามจริงในแต่ละขณะ
 เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติผ่านสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 4 - 66 ภาพแสดงความเชื่อมโยงรับรู้ธรรมชาติแวดล้อมภายนอกตามจริง
 ผ่านองค์ประกอบของพื้นที่ทั้งภายในภายนอก

การเปิดเพื่อรับรู้ธรรมชาติแวดล้อมภายนอกนั้นช่วยเอื้อในการฝึกสติรับรู้สภาพแวดล้อมตามจริง ผ่านการรับรู้เวลาผ่านการเคลื่อนไหวของแสงเงา ทิศทางในธรรมชาติ การรับรู้สภาพอากาศ การรับรู้สภาพแวดล้อมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรอบๆตัวเรา ซึ่งการเปิดจำเป็นต้องสร้างสภาพแวดล้อมภายนอกให้เหมาะสมแก่การเปิดด้วยเช่นกัน ในกรณีศึกษา กลุ่มเรือนตัวอย่างเปิดสู่ธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ จึงยังทำให้รับรู้ถึงความเป็นมณฑลอยู่อาศัยที่โอบล้อมด้วยธรรมชาติยังให้เกิดความสงบ ลดความวุ่นวายจากพื้นที่ภายนอก

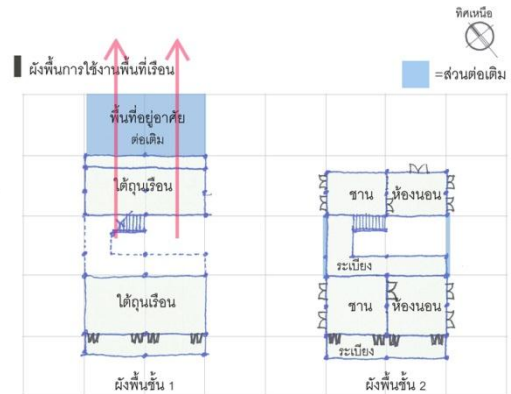
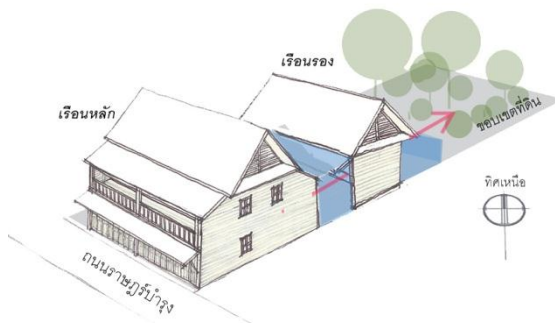

ภาพที่ 4 - 67 ภาพแสดงกลุ่มเรือนตัวอย่างที่มีธรรมชาติแวดล้อมเป็นขอบเขตมณฑล

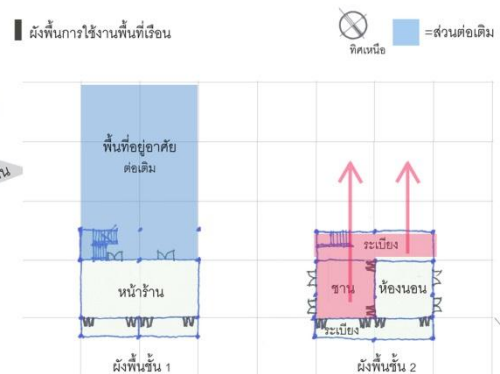
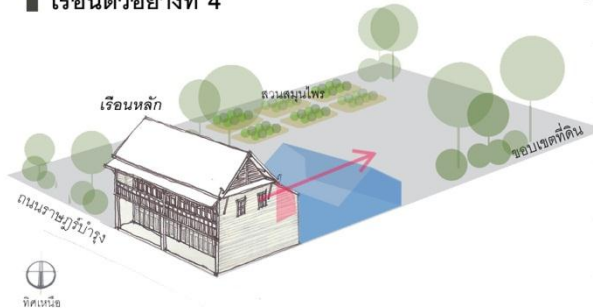
การรับรู้ความสงบจากสภาพแวดล้อมภายนอกเกิดจากรูปแบบการเปิดของสถาปัตยกรรมสู่สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ถูกจัดไว้ให้เป็นขอบเขตของความสงบ จากการพิจารณาขอบเขตมณฑลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ส่วนธรรมชาติที่อดีตเคยแวดล้อมเรือนพื้นถิ่นในชุมชนพุมเรียงอยู่ ซึ่งรูปแบบการเปิดของเรือนพื้นถิ่นแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับพื้นที่ธรรมชาติเหล่านั้น กล่าวคือรูปแบบการเปิดของเรือนจะเปิดในแนวหน้าบ้านและหลังบ้าน หน้าบ้านที่เปิดสู่ถนนจะเป็นระเบียงและแนวนานเพ็ญที่สามารถเปิดปิดได้ ส่วนระเบียงด้านหลังบ้านซึ่งเชื่อมโยงกับสวนสมรมและพื้นที่ป่าด้านหลังจะไม่มีบานเพ็ญเป็นเพียงการยื่นระเบียงและคลุมหลังคาปีกนก ส่วนการเปิดช่องเปิดด้านข้างเรือน (ด้านสกัด) เปิดเพียงหน้าต่างบานเปิดคู่ตรงกลางระหว่างแนวเสาเนื่องจากเรือนส่วนใหญ่สร้างใกล้กัน จะมีเฉพาะเรือนตัวอย่างที่ 6 คือเรือนศรียากัยซึ่งอดีตเป็นเรือนของเจ้าเมืองไชยาจึงมีบริเวณมากเรือนหลักจึงเปิดหน้าต่างบานเพ็ญด้านข้าง นอกจากระเบียงในส่วนพื้นที่ใช้สอยชั้นบนแล้ว การทำกิจกรรมในพื้นที่ชั้นล่างด้านหลังจะเปิดได้ถนัดโล่งกันเฉพาะพื้นที่ร้านค้าด้านหน้า พื้นที่ใต้ถุนของเรือนรองด้านหลัง จึงเป็นพื้นที่กิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมภายนอกอีกทางหนึ่ง ลักษณะการเปิดที่เชื่อมโยงสู่ธรรมชาติแวดล้อมพบในเรือนตัวอย่างที่ 3, 4, 6, 7 และ 8

เรือนตัวอย่างที่ 3

ลักษณะรูปแบบเรือนและขอบเขตที่ดิน

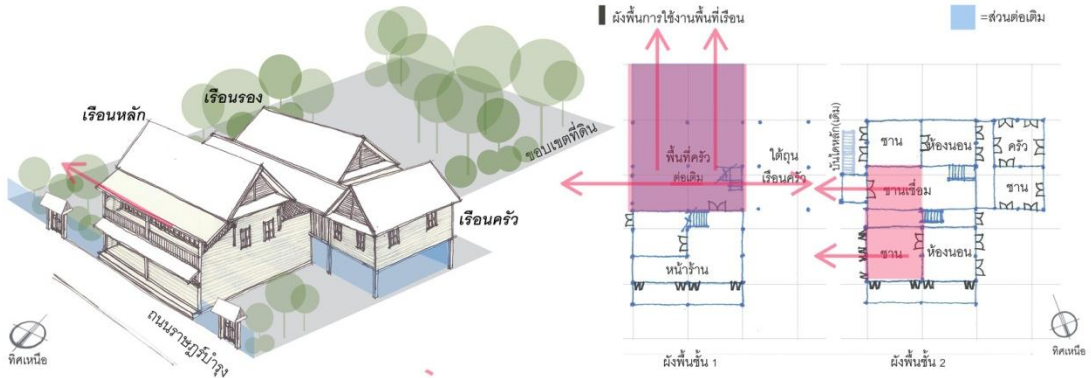

เรือนตัวอย่างที่ 4

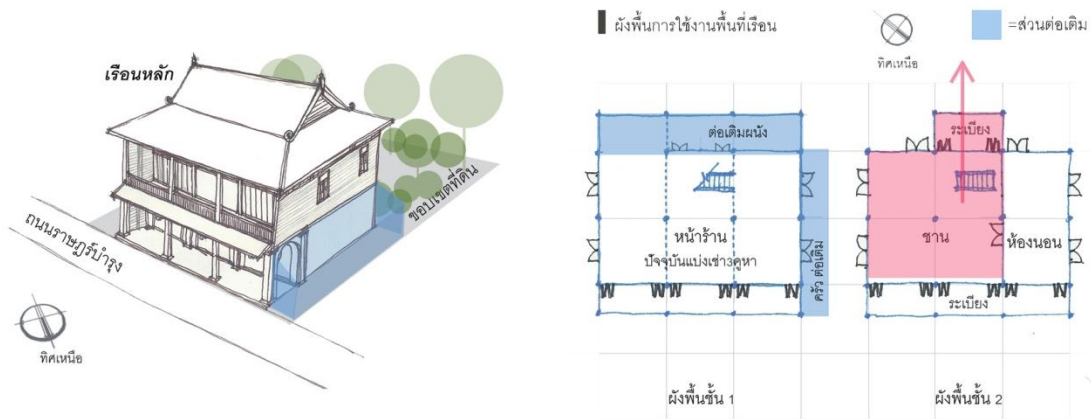

ภาพที่ 4 - 68 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่กั้นภายใน-ภายนอกและพื้นที่ธรรมชาติแวดล้อม

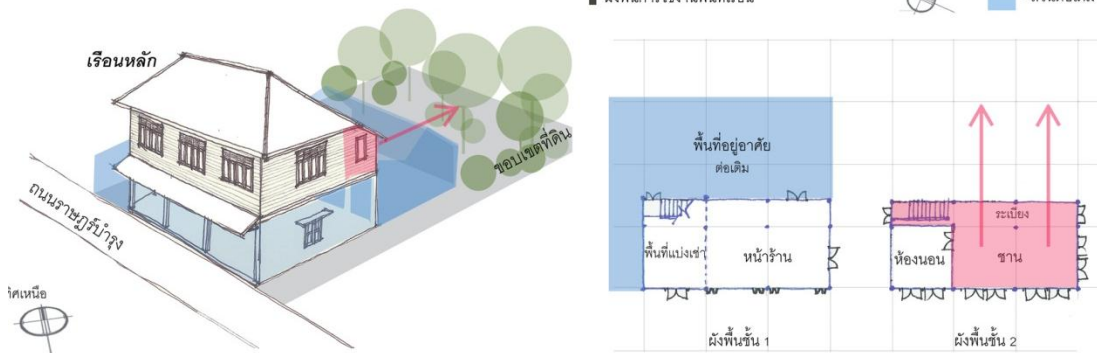
เรือนตัวอย่างที่ 6

เรือนตัวอย่างที่ 7

เรือนตัวอย่างที่ 8

ภาพที่ 4 - 69 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทั้งภายใน-ภายนอกและพื้นที่ธรรมชาติแวดล้อม

พิจารณาเพิ่มเติมในพื้นที่ส่วนโถงที่มีบทบาทในการเป็นพื้นที่ทั้งภายนอกภายใน เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงสภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน พิจารณาถึงทัศนียภาพ และปริมาณ การเปิดช่องเปิดที่สัมพันธ์กับปริมาณการรับแสงเข้าสู่ภายในเรือน โดยพิจารณาจากเรือน ตัวอย่างที่ 4, 6 และ 7

เรือนตัวอย่างที่ 4

ความสัมพันธ์ต่อสภาพแวดล้อม

การรับรู้เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมผ่านสถาปัตยกรรม

- สภาพแวดล้อมภายนอกที่มองเห็นจากพื้นที่ภายในโถง

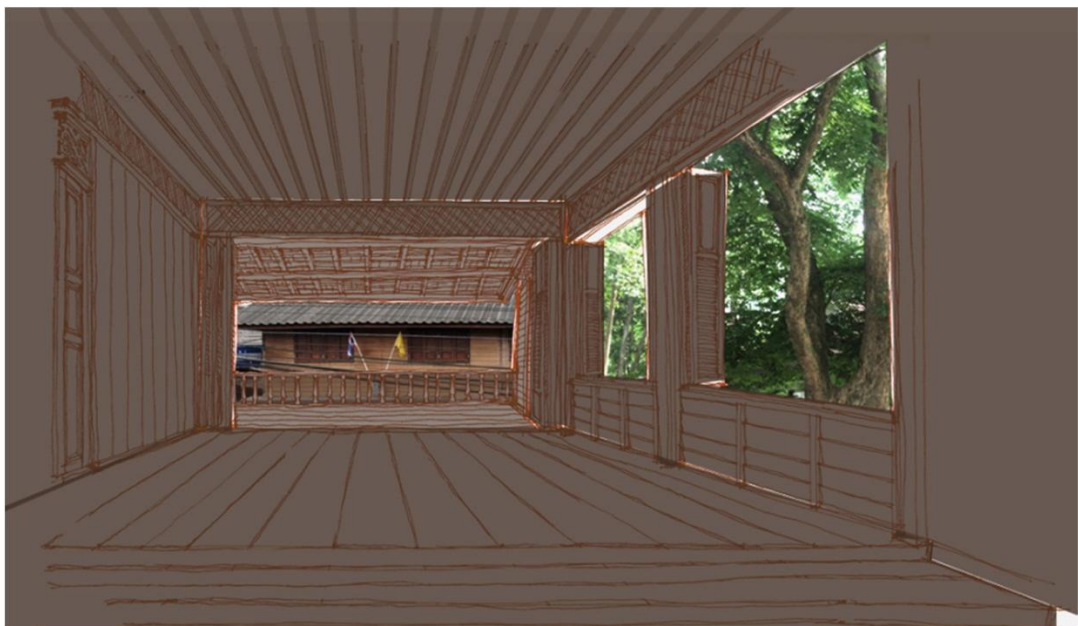
ภาพที่ 4 - 70 ภาพแสดงการเปรียบเทียบปัจจัยของแสงที่เข้าสู่พื้นที่ทั้งภายในภายนอก(โถง)ในเรือนตัวอย่างที่ 4

เรือนตัวอย่างที่ 6

ความสัมพันธ์ต่อสภาพแวดล้อม

การรับรู้เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมผ่านสถาปัตยกรรม

- สภาพแวดล้อมภายนอกที่มองเห็นจากพื้นที่ภายในโถง

ภาพที่ 4 - 71 ภาพแสดงการเปรียบเทียบปัจจัยของแสงที่เข้าสู่พื้นที่ทั้งภายในภายนอก(โถง)ในเรือนตัวอย่างที่ 6

เรือนตัวอย่างที่ 7

ความสัมพันธ์ต่อสภาพแวดล้อม

การรับรู้เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมผ่านสถาปัตยกรรม

- สภาพแวดล้อมภายนอกที่มองเห็นจากพื้นที่ภายในโถง

ภาพที่ 4 - 72 ภาพแสดงการเปรียบเทียบปัจจัยของแสงที่เข้าสู่พื้นที่ทั้งภายในภายนอก(โถง)ในเรือนตัวอย่างที่ 7

ภาพที่ 4 - 73 ภาพเปรียบเทียบปัจจัยการเปิดรับแสงและสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งภายใน-ภายนอก

จากรูปภาพแสดงทัศนียภาพข้างต้นเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างภาพที่พิจารณาแสงที่เข้าสู่พื้นที่ภายในและภาพที่ไม่พิจารณาปัจจัยของแสง แสดงให้เห็นว่าแสงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความแตกต่าง ระหว่างสภาพแวดล้อมภายนอกโดยรอบเรือน และสภาพแวดล้อมภายในเรือน ความแตกต่างกันของความสว่างระหว่างภายนอกและภายในช่วยให้รับรู้ความเป็นพื้นที่ภายในได้มากขึ้นและรับรู้ถึงความสงบภายในเรือนจากสภาวะที่มีดลล้นนั้น

(๒.๓) การรับรู้ความสงบจากสภาพแวดล้อมภายในเรือน

จากหลักการ และทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้ทางทวารตา นำมาเป็นปัจจัยในการวิเคราะห์องค์ประกอบและการจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ในสภาพแวดล้อมภายในพื้นที่โถงของเรือนตัวอย่างที่ 4, 6 และ 7 โดยพิจารณาความเชื่อมโยงกับการรับรู้ความสงบในสภาพแวดล้อมของสถาปัตยกรรมดังหัวข้อต่อไปนี้

● **องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ และ ปฏิกริยาของสีทางด้านจิตวิทยา**

จุด(Dot), เส้น(Line), รูปร่างและรูปทรง(Shape & Form), พื้นผิว(Texture) และ น้ำหนักอ่อนแก่(Value)

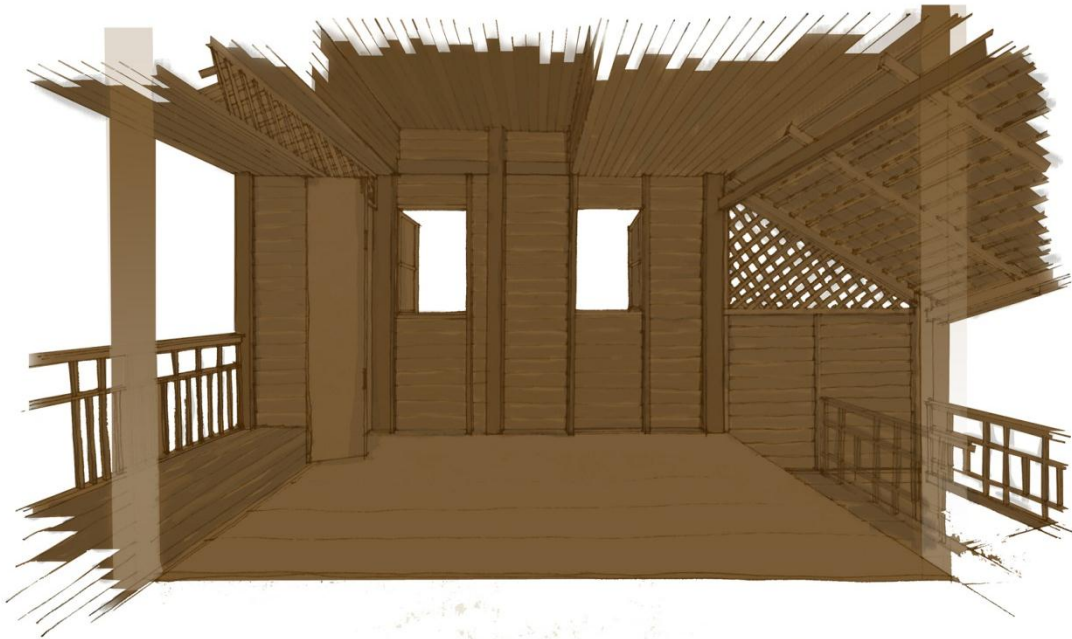
● **การจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์**

ความสมดุล(Balance), พื้นที่ว่าง(Space), จังหวะ(Rhythm), ขนาด สัดส่วน(Size, Proportion), การเคลื่อนไหว(Movement), การแปรเปลี่ยน(Gradation), ความแตกต่าง(Contrast) ความกลมกลืน(Harmony), เอกภาพ(Unity) และจุดเด่น(Dominance)

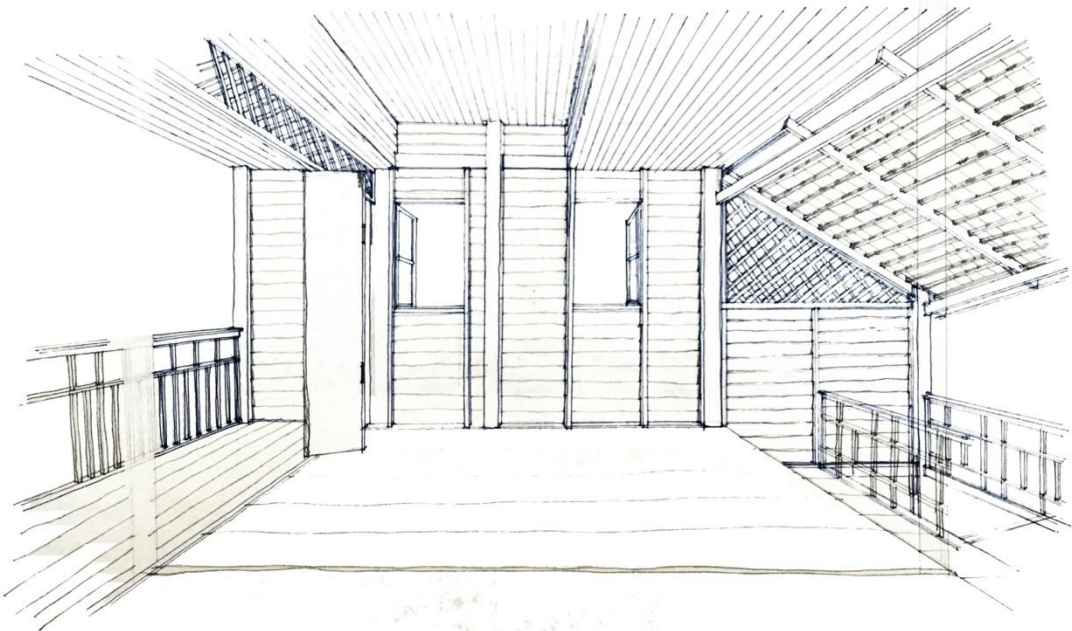
เรือนตัวอย่างที่ 4

องค์ประกอบและการจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์

- องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ และ ปฏิกริยาของสีทางด้านจิตวิทยา

- การจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์

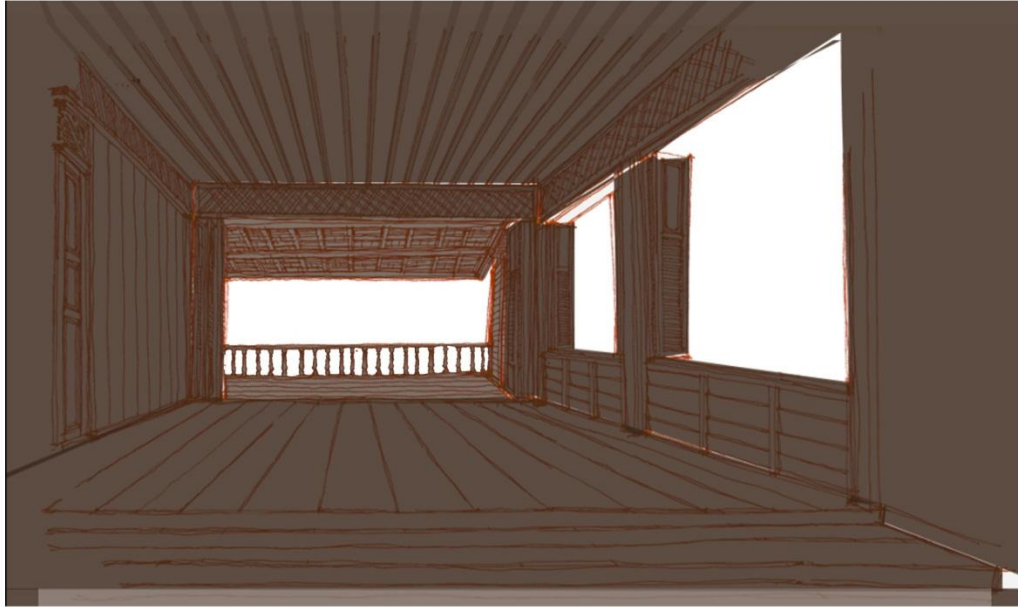

ภาพที่ 4 - 74 ภาพแสดงการพิจารณาองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ ของเรือนตัวอย่างที่ 4

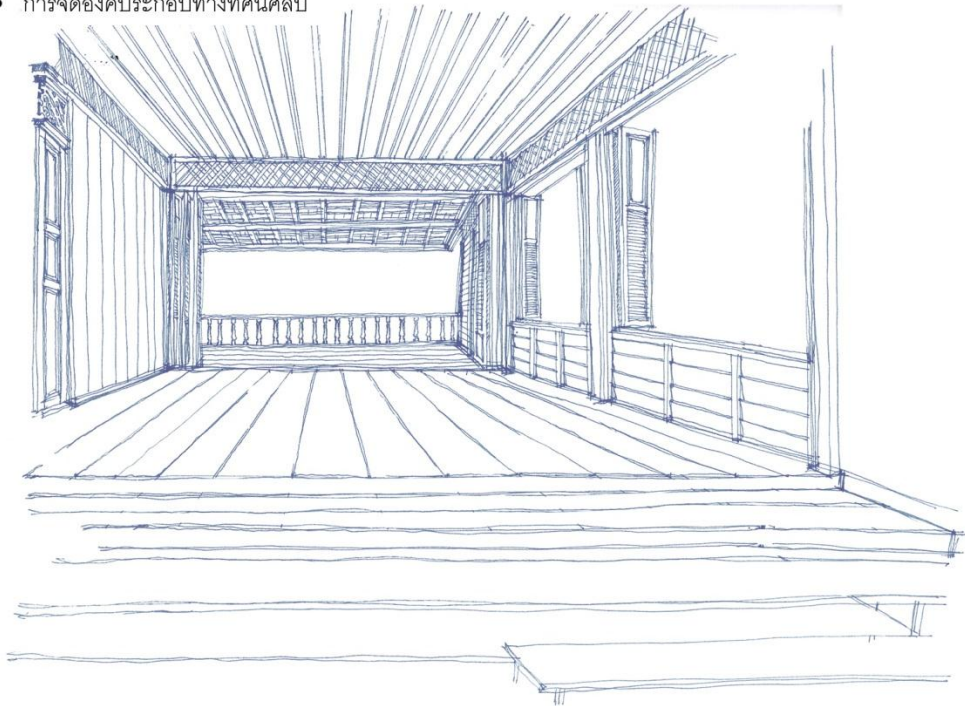
เรื่อนตัวอย่างที่ 6

องค์ประกอบและการจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์

- องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ และ ปฏิบัติของสีทางด้านจิตวิทยา

- การจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์

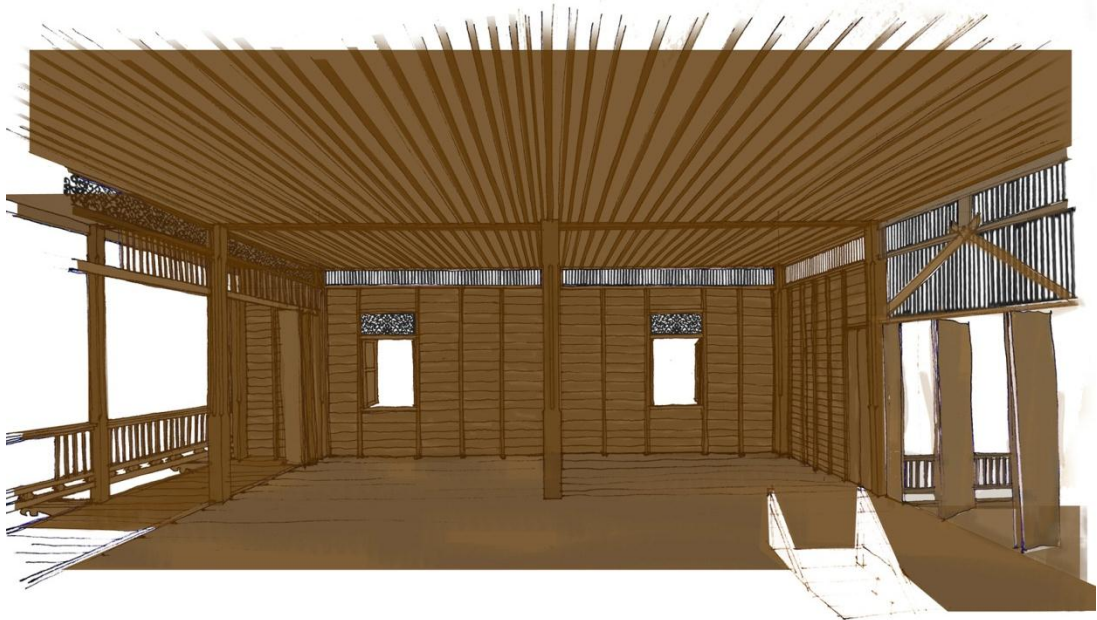

ภาพที่ 4 - 75 ภาพแสดงการพิจารณาองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ ของเรื่อนตัวอย่างที่ 6

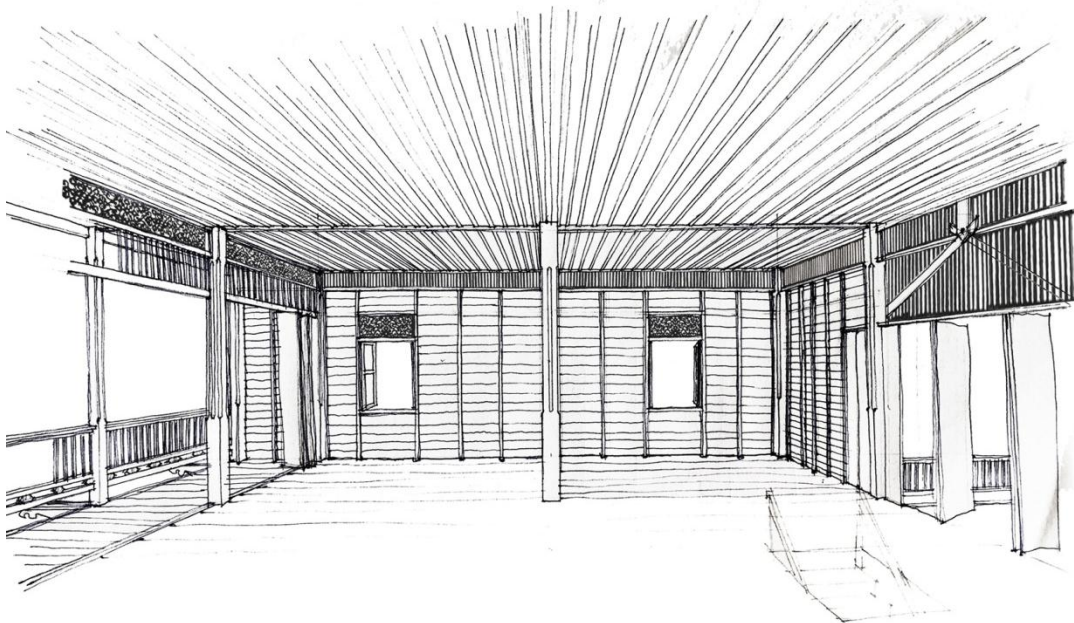
เรือนตัวอย่างที่ 7

องค์ประกอบและการจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์

- องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ และ ปฏิบัติของสิ่งทางด้านจิตวิทยา

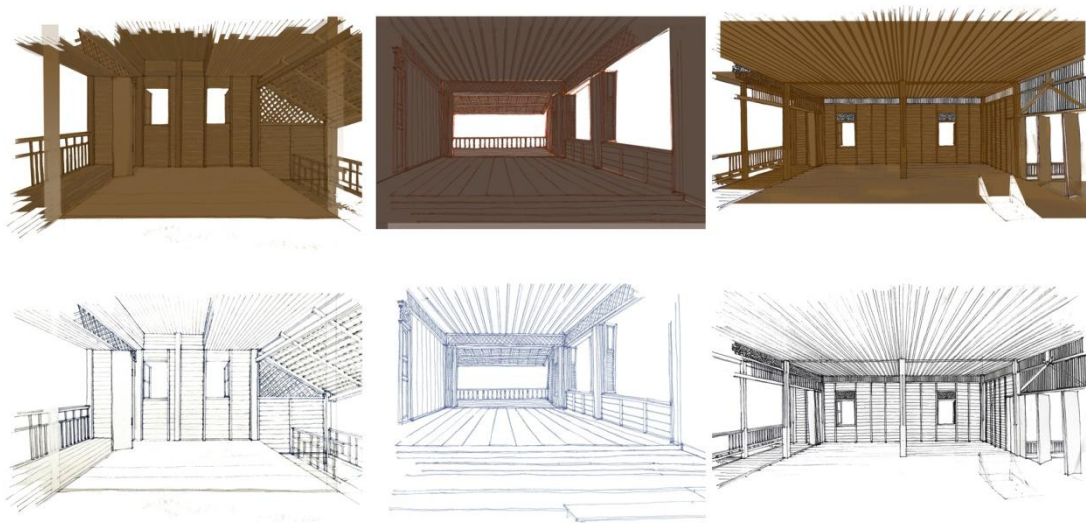
- การจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์

ภาพที่ 4 - 76 ภาพแสดงการพิจารณาองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ ของเรือนตัวอย่างที่ 7

รูปภาพแสดงทัศนียภาพข้างต้นเป็นการแยกพิจารณาเปรียบเทียบกันในเรื่ององค์ประกอบทางทัศนศิลป์โดยเอาปัจจัยของสภาพแวดล้อมภายนอกออกไปจากรูปภาพโดยเปรียบเทียบระหว่างองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ในปัจจัยของสีและการประกอบกันของจุด เส้น ระนาบ

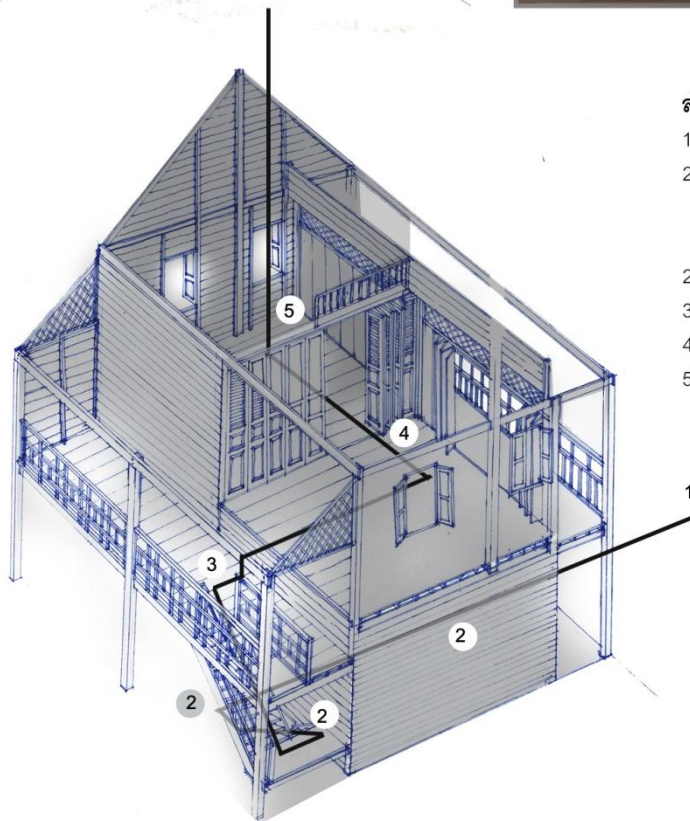
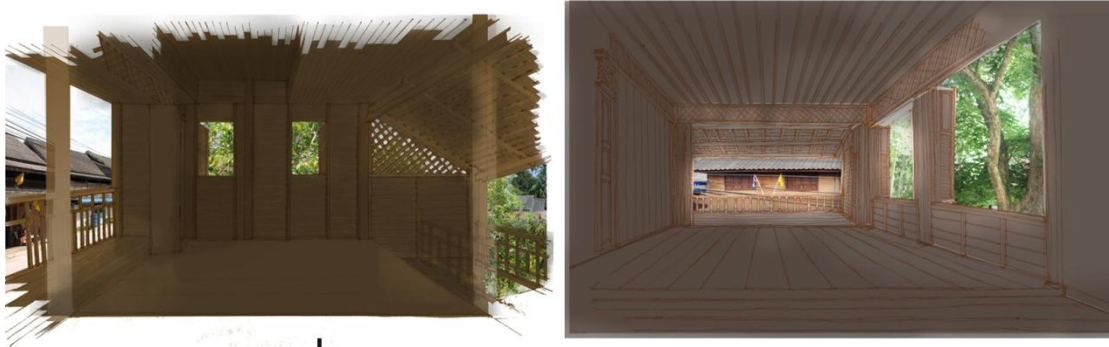
พิจารณาองค์ประกอบทางทัศนศิลป์จากพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน พบว่าเส้นเป็นองค์ประกอบที่เกิดขึ้นในการรับรู้ระนาบ และพื้นที่ของกลุ่มเรือนตัวอย่าง เส้นที่เกิดขึ้น เกิดจากจากวัสดุหลักของโครงสร้างเรือนคือไม้ การใช้ไม้ซึ่งเป็นวัสดุที่มีขนาดเฉพาะเป็นแผ่น เป็นท่อนทำให้เกิดการประกอบกันเป็นเส้นสายของพื้นที่ภายใน

ภาพที่ 4 - 77 ภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ของเรือนตัวอย่าง

นอกจากนั้นสีของไม้ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความมีดลส่วให้กับพื้นที่ภายในเรือน การใช้ไม้ในการประกอบเรือนของกลุ่มเรือนตัวอย่าง ไม่มีการตกแต่งด้วยสีเพิ่มเติม เป็นเพียงการขัดแต่งแผ่นไม้ และแกะสลักกลดลายในบางส่วนขององค์ประกอบที่สำคัญ หรือเป็นส่วนตกแต่งเช่น การแกะสลักมุมเสา การขลุ่ยลายแผงช่องลมเหนือช่องประตูหน้าต่าง หรือเหนือแนวผนังทั้งช่วงไม้เคี่ยมซึ่งถูกใช้เป็นวัสดุหลักของการสร้างเรือนในชุมชน เนื่องจากมีความแข็งแรง คงทน เป็นไม้เนื้อแข็งที่มีสีเข้ม สีที่เกิดขึ้นภายในจึงเป็นสีน้ำตาลออกเข้ม ตามหลักทัศนศิลป์แล้วสีน้ำตาลเป็นสีที่เชื่อมโยงกับการรับรู้ถึงแผ่นดินทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคง คงทน ปลอดภัย ซึ่งเอื้อต่อการสร้างความสงบนิ่งในการรับรู้

นอกจากนั้นปัจจัยของสียังส่งผลทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างความสว่างและความมืดสลัวของพื้นที่ภายนอกและพื้นที่ภายในซึ่งเกิดจากรูปแบบการเปิดของสถาปัตยกรรม และสีของวัสดุทำให้พื้นที่ภายในเกิดความสลัวอย่างเป็นลำดับขั้นตามปริมาณการเปิดระนาบผนังของแต่ละส่วนพื้นที่ ตั้งแต่ลำดับการเข้าถึงจากระเบียง โถงและห้องนอน ซึ่งเป็นห้องปลายทางที่มีความสำคัญ

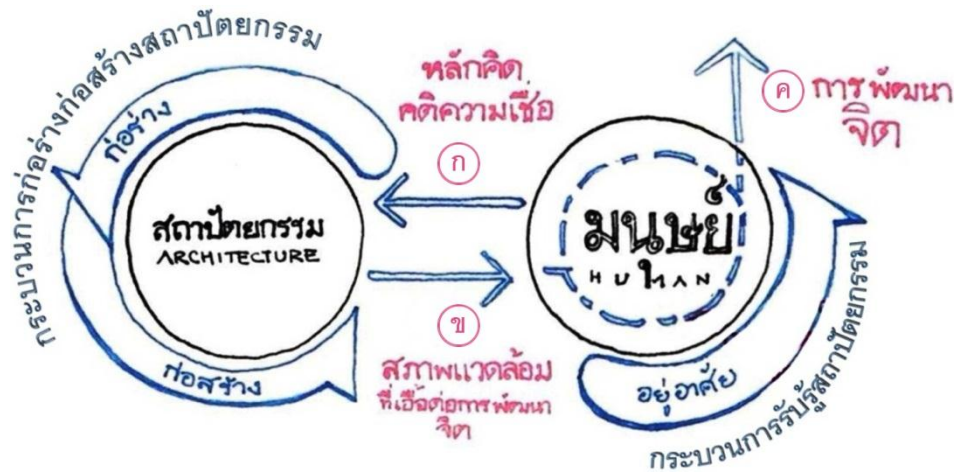
ลำดับการเข้าถึง

1. พื้นที่ภายนอกเรือน
- 2.-5. พื้นที่ภายในเรือนที่ถูกปิดล้อมด้วยระนาบและช่องเปิดในปริมาณที่ต่างกัน
2. พื้นที่ชั้นล่าง
3. ระเบียง
4. โถง
5. ห้องนอน

ภาพที่ 4 - 78 ภาพแสดงลำดับการเข้าถึงที่สอดคล้องกับการคลี่คลายจากพื้นที่เปิดโล่งภายนอก(สว่าง)สู่พื้นที่ปิดล้อมภายใน(มืดสลัว)

บทที่ 5

เหตุปัจจัยแห่งกระบวนการความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม วิเคราะห์กระบวนการของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธชุมชนพุมเรียง

ภาพที่ 5- 1 ภาพแสดงกระบวนการที่เชื่อมโยงกันระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาความเชื่อมโยงและกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์และเรือนพื้นถิ่น ในบทที่ 4 พิจารณา 2 กระบวนการหลักที่เกิดขึ้นคือ กระบวนการก่อสร้างก่อสร้างสถาปัตยกรรม (ในที่นี้คือเรือนพื้นถิ่น) และกระบวนการรับรู้สถาปัตยกรรม (เรือนพื้นถิ่น) ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นใหม่ กระบวนการทั้งสองที่เกิดขึ้นท่ามกลางชุมชนชาวพุทธพุมเรียงที่ใช้หลักคิดในการสร้างกระบวนการจากความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน เป็นองค์รวมซึ่งสอดคล้องกับหลักคิดของพุทธในการเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติองค์รวม มนุษย์จึงมีทัศนะที่เคารพและพึงพิงธรรมชาติ เรียนรู้การใช้ธรรมชาติอย่างพอดีพอเหมาะ ยังให้เกิดกระบวนการในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อมอย่างพึ่งพาอาศัย และเข้าใจความเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ เพื่อให้ชีวิตเกิดความสมดุลด้วยความสะดวกสบายทั้งกายและใจ กระบวนการข้างต้นนำมาพิจารณาร่วมกับหลักคติพุทธใน 2 ระดับดังนี้

5.1 พิจารณากระบวนการความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรมร่วมกับหลักคติพุทธ

ใช้หลักไตรสิกขาซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติตนเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ แยกเป็น 3 ระดับคือ ศีล สมาธิ และปัญญาในการพิจารณาลำดับของกระบวนการที่เกิดขึ้น ทั้งกระบวนการก่อสร้างก่อสร้างสถาปัตยกรรมและกระบวนการรับรู้สถาปัตยกรรมในบริบทของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธพุมเรียง

5.2 วิเคราะห์ปัจจัยของสถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต

5.1 พิจารณากระบวนการความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม ร่วมกับหลักคตินุพุทธ

ภาพที่ 5- 2 ภาพแสดงรูปแบบความเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม

ปัญญา

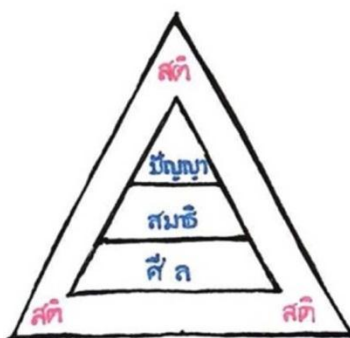
ความรู้ทั่ว
 ปรัชญาเชิงวิหิตผล
 ความเข้าใจชัดเจน
 ความที่เข้าใจแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ
 ประโยชน์ มีประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง
 จัดสรร จัดการ
 ความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นความเป็นจริง.

สมาธิ

ความมีใจตั้งมั่น
 ความตั้งมั่นแห่งจิต
 การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน
 การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ

ศีล

ความประพฤติดี ทางกายและ วาจา
 การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย
 การรักษากายตามระเบียบวินัย
 ข้อปฏิบัติ สำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม

↑ ปัญญา
 ↑ สมาธิ
 ↑ ศีล

กระบวนการก่อสร้าง ก่อสร้างสถาปัตยกรรม	กระบวนการรับรู้ สถาปัตยกรรม
ก) นวัตกรรม. ความเข้าใจในองค์ความรู้.	ค) การพัฒนาจิตใจ.
ก) นวัตกรรม วิธีการกระทำ,กระบวนการ	ข) สักยภาพของ ความสงบ การฝึกจิต
ก) นวัตกรรม. หลักคิด	ข) สักยภาพของ สี่ป่ายะ

ภาพที่ 5-3 ภาพแสดงการใช้หลักไตรสิกขาพิจารณากระบวนการระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม

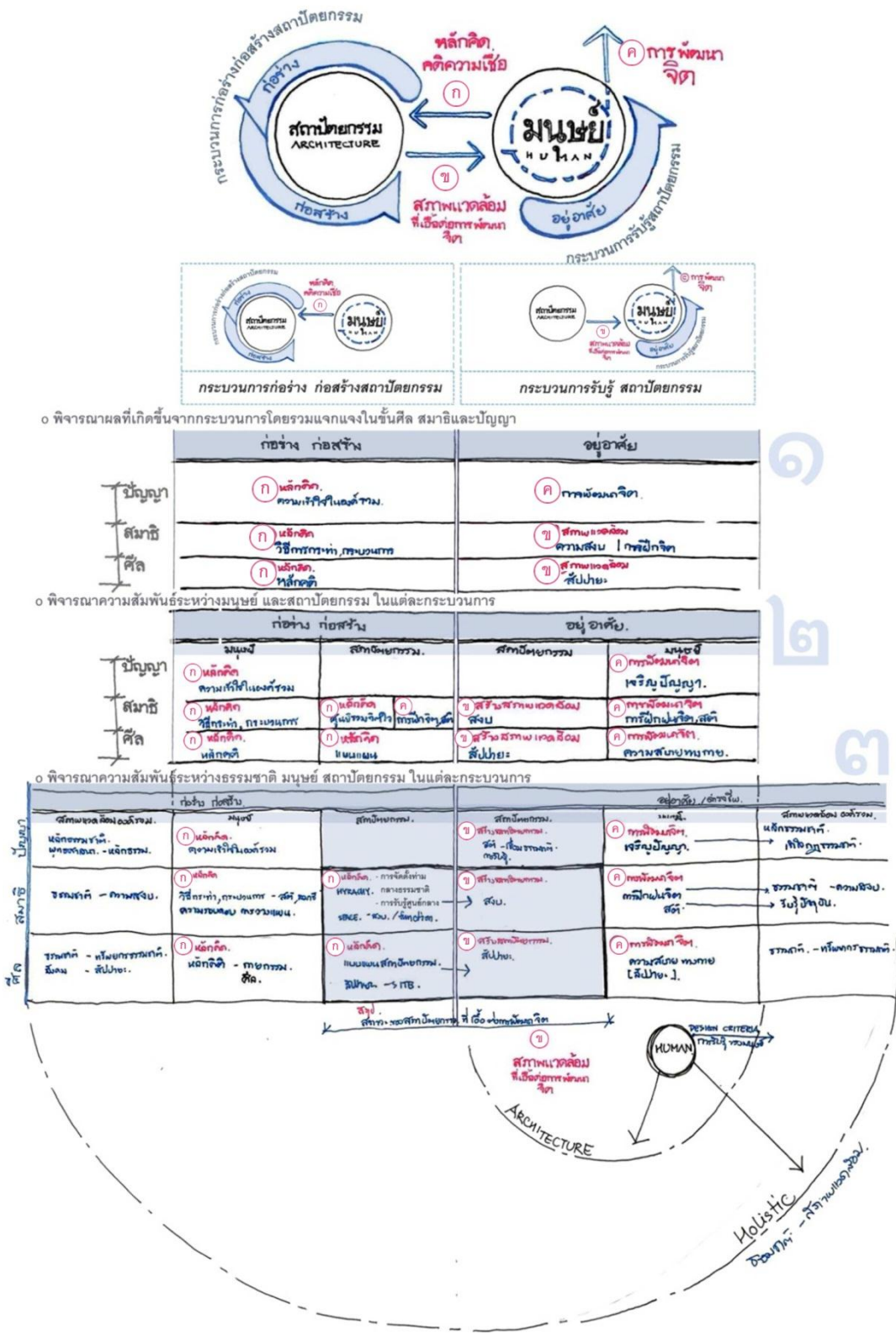
เมื่อนำกระบวนการทั้ง 2 มาจัดลำดับตามหลักไตรสิกขา พบความเชื่อมโยงสอดคล้องทุกทั้ง 3 ลำดับ
 ศีลสมาธิและปัญญาเกิดขึ้นกับทั้ง 2 กระบวนการ ขยายความดังนี้

จากแผนภาพข้างต้นอธิบายขยายความว่า ในกระบวนการแรก **กระบวนการก่อร่างก่อสร้างสถาปัตยกรรม** กล่าวโดยใจความแล้วคือเป็นกระบวนการในการกำหนดพื้นที่สภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยให้ มีองค์ประกอบ ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีงาม เป็นฐานแห่งศีลและสมาธิในการอยู่อาศัยอย่างสงบสัปปายะ เป้าหมายก็เพื่อความสมดุลในชีวิตที่สงบเย็น และความสมดุลในการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งอย่างองค์รวมโยงโย เกี่ยวเนื่องกัน กระบวนการในการเลือกพื้นที่ การเลือกใช้วัสดุ และวิถีที่จะกระทำการใดๆ จึงกระทำไปด้วยหลัก ของความสงบ มีสติ และเพื่อสมดุลที่จะเกิดขึ้นจากผลของการกระทำ และเรียนรู้การพึ่งพาธรรมชาติแวดล้อมจน เกิดเป็นภูมิปัญญาสร้างองค์ความรู้เป็นกระบวนการแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติต่อไป แบบแผนที่สร้างขึ้น นั้นเปรียบได้กับกฎพื้นฐานที่ควรจะต้องปฏิบัติเป็นศีลขั้นพื้นฐานของเรื่องต่างๆตามภูมิปัญญาที่ได้ประจักษ์ขึ้น กล่าวคือในระดับศีล มนุษย์สร้างกระบวนการแบบแผนในการกระทำการใดๆเพื่อเป็นฐานในการปฏิบัติในการอยู่ ร่วมกันอย่างสงบสมดุล ซึ่งกระบวนการที่สร้างขึ้นเกิดจากความเข้าใจอย่างลึกซึ้งคือ ปัญญาที่สั่งสมจากการ เรียนรู้ธรรมชาติแวดล้อม และซึมซับหลักธรรมชาติ ความสุนทรีย์ที่สงบเย็นสมดุลบริบูรณ์เข้ามาในวิถีในการ เรียนรู้

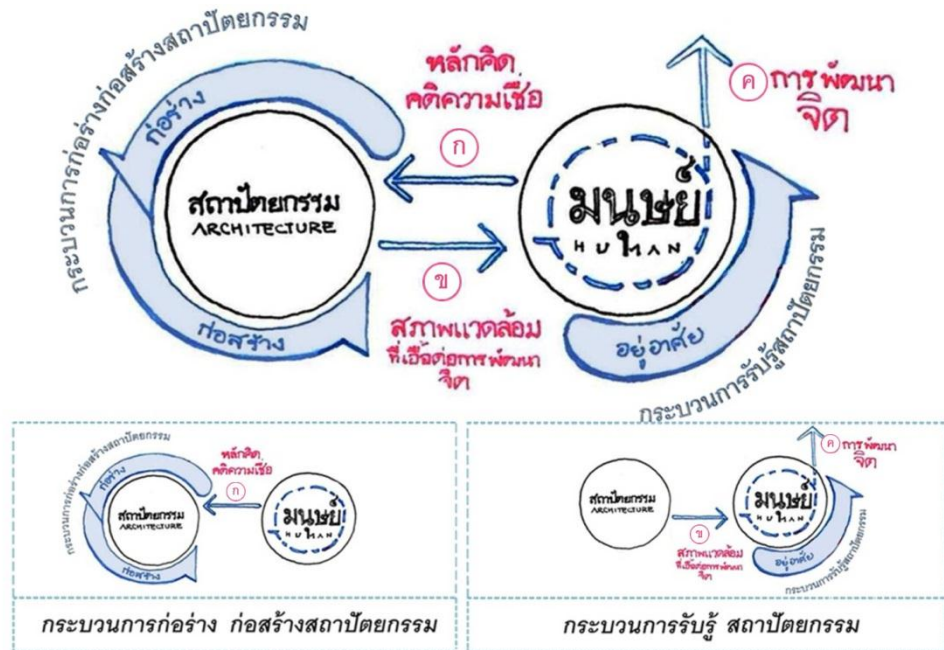
กล่าวถึงในกระบวนการต่อมา **กระบวนการรับรู้สถาปัตยกรรม** เมื่อสถาปัตยกรรมเกิดขึ้นแล้ว เกิดเป็น สภาพแวดล้อมหนึ่งในองค์รวมเพื่อเป็นพื้นที่ที่มนุษย์ใช้เพื่ออยู่อาศัย สถาปัตยกรรมเป็นขอบเขตแบ่งพื้นที่เกิด การปิดล้อมเป็นภายในและภายนอก ในระดับศีลสถาปัตยกรรมเป็นสภาพแวดล้อมที่สร้างให้เหมาะสมกับการใช้ งานคือ วิถีชีวิตและกิจกรรมของผู้ใช้พื้นที่ สามารถเอื้อให้มนุษย์ดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างปกติสะดวกทางกาย เป็นพื้นฐานแห่งสัปปายะ และสถาปัตยกรรมสามารถเอื้อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่สงบ ผ่านการรับรู้ของมนุษย์ผู้ จิตที่สงบเย็น สองปัจจัยข้างต้นคือความสงบสัปปายะเป็นปัจจัยพื้นฐานในขั้นศีลและสมาธิที่สถาปัตยกรรม สามารถเอื้อมนุษย์รับรู้ได้ และในระดับปัญญาเป็นกระบวนการภายในมนุษย์ สถาปัตยกรรมซึ่งเป็น สภาพแวดล้อมภายนอกสามารถเอื้อได้ด้วยการเป็นตัวกลางระหว่างภายในภายนอก เปิดให้มนุษย์สามารถ เชื่อมโยงรับรู้ธรรมชาติแวดล้อมได้ การรับรู้สภาพแวดล้อมที่ปรับเปลี่ยนไปตามธรรมชาติทำให้เกิดการรับรู้อย่าง เทียงตรง ซึ่งเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งของการรับรู้อย่างมีสติสัมปชัญญะ

การพิจารณาลำดับขั้นของกระบวนการ **กระบวนการก่อร่างก่อสร้างสถาปัตยกรรม** และ **กระบวนการรับรู้สถาปัตยกรรม** ข้างต้นยังสามารถแยกแยะให้ละเอียดยิ่งขึ้นได้อีก เมื่อพิจารณาโดยคำนึงถึง ปัจจัยความสัมพันธ์เชื่อมโยงของแต่ละองค์ประกอบ อันได้แก่ มนุษย์กับสถาปัตยกรรม และมนุษย์ สถาปัตยกรรมและธรรมชาติแวดล้อม แสดงในแผนภาพดังต่อไปนี้

พิจารณากระบวนการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรมร่วมกับหลักไตรสิกขา

ภาพที่ 5- 4 ภาพแสดงการพิจารณากระบวนการระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรมโดยใช้หลักไตรสิกขา

๑

๐ พิจารณาผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการโดยรวมແจกแฉงในชั้นศีล สมานธิและปัญญา

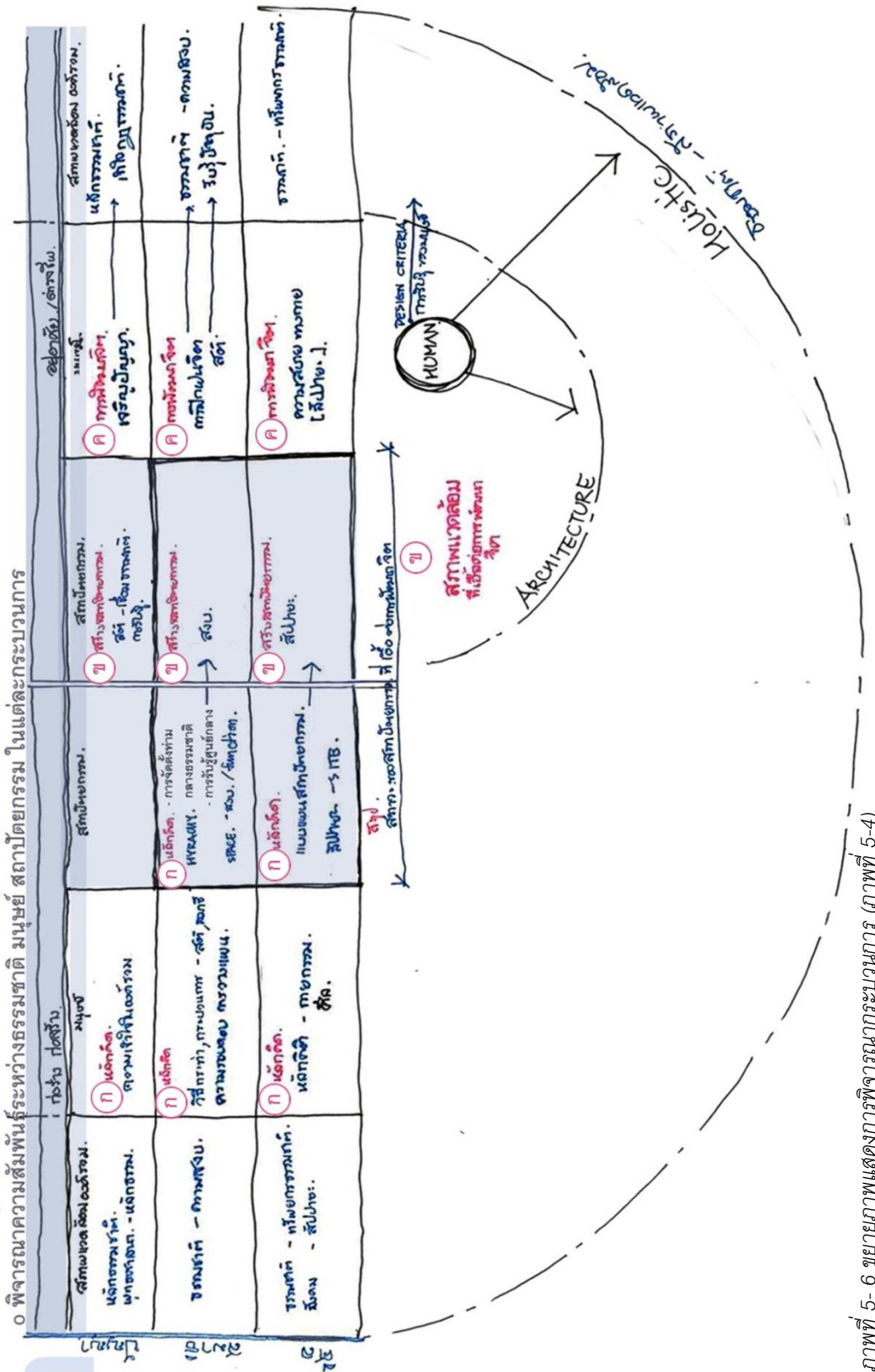
	ก่อร่าง ก่อสร้าง	อยู่อาศัย
ปัญญา	(ก) หลักคิด, ความเข้าใจในองค์รวม.	(ค) การพัฒนาจิต.
สมานธิ	(ก) หลักคิด, วิธีการกระทำ, กระบวนการ	(ข) สภาพแวดล้อม, ความสงบ การฝึกจิต
ศีล	(ก) หลักคิด, หลักปฏิบัติ	(ข) สภาพแวดล้อม, สบาย

๒

๐ พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และสถาปัตยกรรม ในแต่ละกระบวนการ

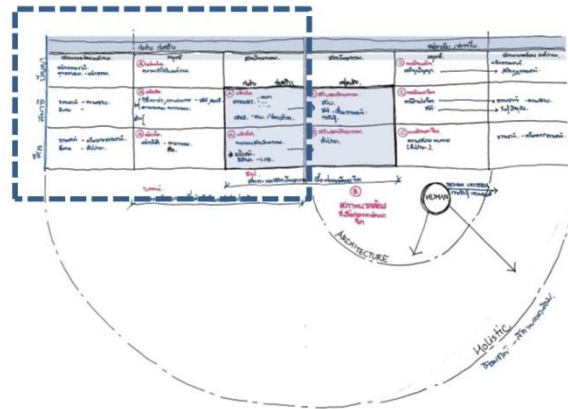
	ก่อร่าง ก่อสร้าง		อยู่อาศัย.	
	มนุษย์	สถาปัตยกรรม.	สถาปัตยกรรม	มนุษย์
ปัญญา	(ก) หลักคิด, ความเข้าใจในองค์รวม			(ค) การพัฒนาจิต, เจริญปัญญา.
สมานธิ	(ก) หลักคิด, วิธีการกระทำ, กระบวนการ	(ก) หลักคิด, ขั้นตอนวิธี, (ค) การเข้าใจ, สติ	(ข) สร้างสภาพแวดล้อม, สบาย	(ค) สภาพแวดล้อม, การฝึกฝนจิต, สติ
ศีล	(ก) หลักคิด, หลักปฏิบัติ	(ก) หลักคิด, ใฝ่คุณ	(ข) สร้างสภาพแวดล้อม, สบาย	(ค) การพัฒนาจิต, ความสงบ, ทนกาย.

ภาพที่ 5- 5 ขยายภาพแสดงการพิจารณากระบวนการ (ภาพที่ 5-4)

ภาพที่ 5-6 ขยายภาพแสดงการพิจารณากระบวนการ (ภาพที่ 5-4)

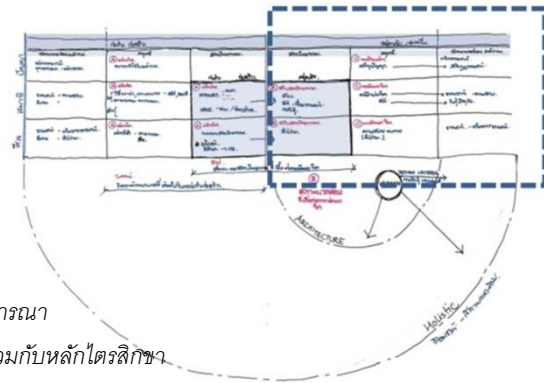
การแจกแจงความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบ มนุษย์ สถาปัตยกรรมและธรรมชาติ
 แวดล้อมตั้งแผนภาพข้างต้นช่วยขยายความความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละกระบวนการว่าเชื่อมโยงกันอย่างไร
 ด้วยอะไรและอยู่ในขั้นไหนของการพิจารณาสู่ ศิล สมาธิ ปัญญา โดยเริ่มจากการวิเคราะห์กระบวนการโดยรวม
 ในแผนภาพ ๑. สู่การแยกแยะในแผนภาพ ๒. (ความสัมพันธ์ของมนุษย์และสถาปัตยกรรม) และ แผนภาพ ๓.
 (ความสัมพันธ์ของมนุษย์ สถาปัตยกรรม และธรรมชาติแวดล้อม)

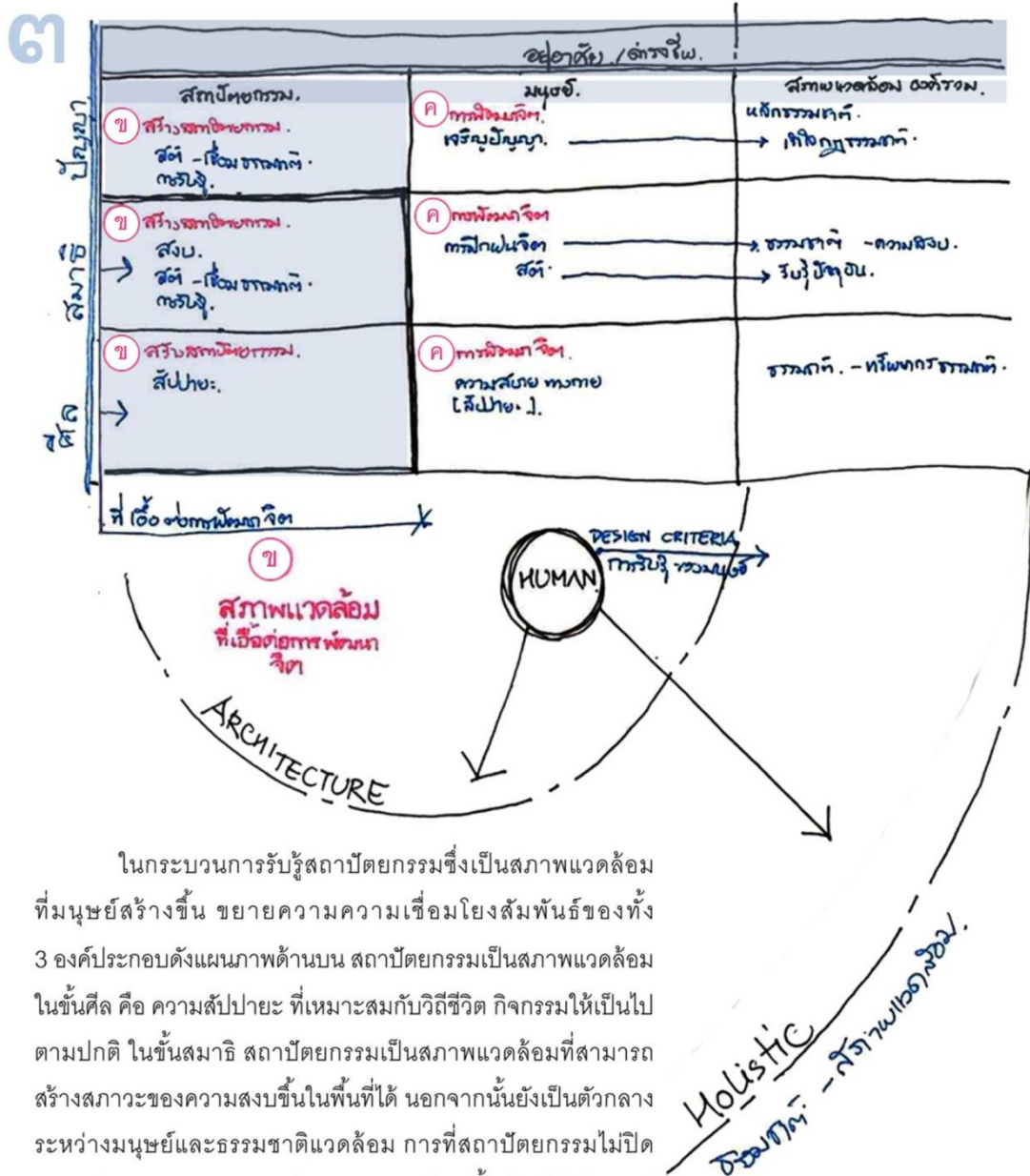
	ก่อสร้าง ก่อสร้าง		
ปัญหา	สภาพแวดล้อมโดยรวม. นักธรรมชาติ. พฤติกรรม. - นักธรรมชาติ.	มนุษย์ ก) นักคิด. ความเจริญในธรรมชาติ.	สถาปัตยกรรม.
สถาปัตยกรรม	ธรรมชาติ - ความสงบ.	ก) นักคิด วิธีการทำ, กระบวนการ - ศิล, ภูมิ ความรอบคอบ การวางแผน.	ก) นักคิด. - การจัดตั้งท่าม HYRADIY. กลางธรรมชาติ - การรับรู้ศูนย์กลาง SPACE. - สบ. / ไม้เท้า.
ศิลปะ	ธรรมชาติ - ทรัพยากรธรรมชาติ. สังคม - สืบสาน.	ก) นักคิด. นักจิตวิทยา - ทัศนกรรม. ศิลปะ.	ก) นักคิด. แบบแผนสถาปัตยกรรม. สถาปัตยกรรม -> ITB.

ภาพที่ 5- 7 ภาพขยายการพิจารณากระบวนการก่อสร้างก่อสร้างร่วมกับหลักไตรสิกขา

ในกระบวนการก่อสร้างก่อสร้างสถาปัตยกรรมมนุษย์สร้างแบบแผนการปฏิบัติ (ขั้นศีล) จากภูมิปัญญา
 (ปัญญา)ที่เกิดจากการเรียนรู้ธรรมชาติแวดล้อม สรุปลงเป็นหลักคิด คติ ในการกระทำใดๆ และแบบแผน
 กระบวนการเหล่านั้นนอกจากจะคำนึงถึงความสมดุลจากการกระทำทางกายยังคำนึงถึงความสมดุลของจิตใจ
 ในการกระทำท่ามกลางความสงบ มีสติ สร้างแบบแผนรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องต่อการอยู่อาศัย
 กิจกรรม สร้างศูนย์กลางจุดศูนย์รวมจิตใจของเรือน สร้างลำดับขั้นบริเวณสภาพแวดล้อมขึ้น เพื่อความสงบเย็น
 ในการอยู่อาศัย

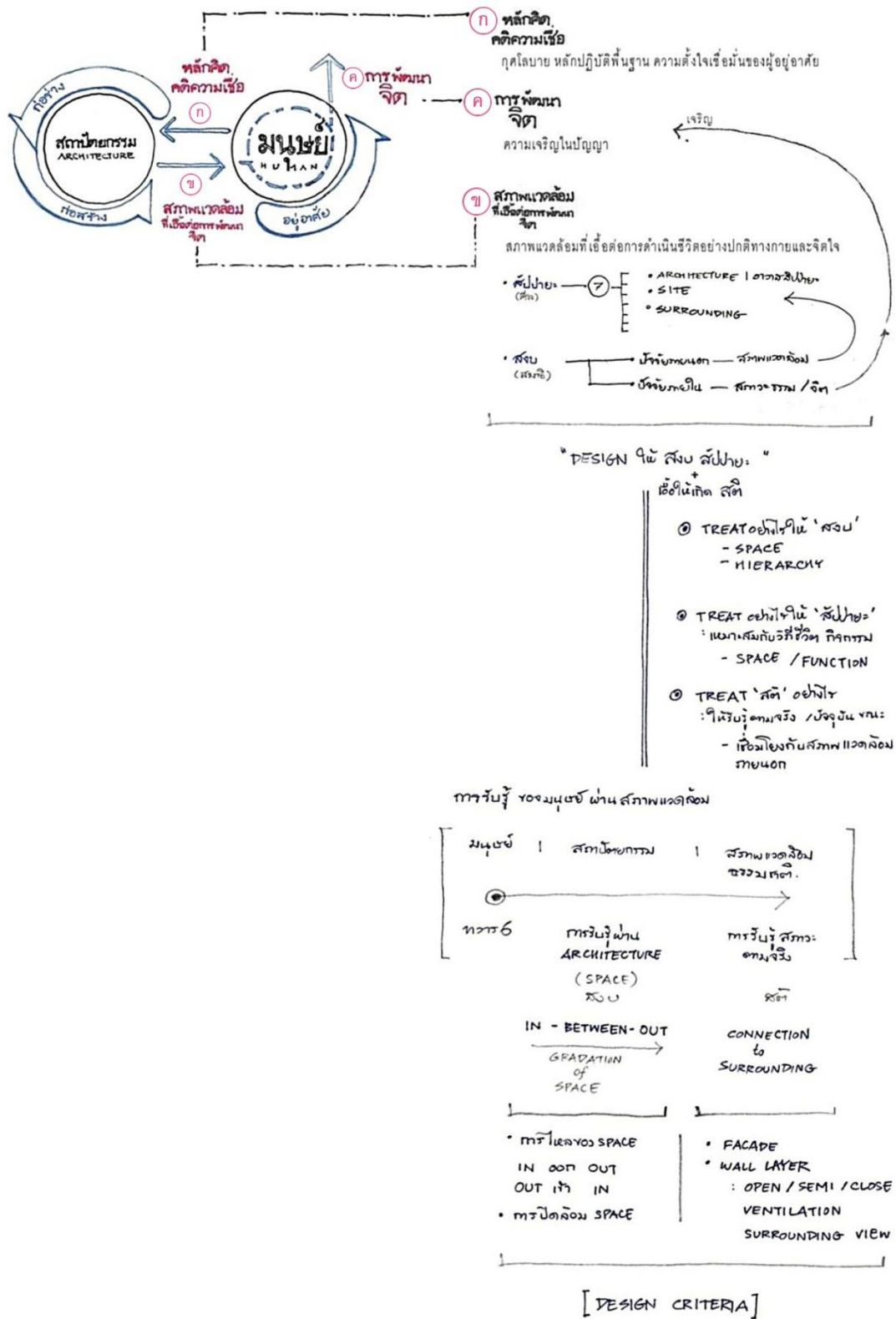

ภาพที่ 5-8 ภาพขยายแสดงการพิจารณากระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย ร่วมกับหลักไตรสิกขา

ในกระบวนการรับรู้สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ขยายความความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของทั้ง 3 องค์ประกอบดังแผนภาพด้านบน สถาปัตยกรรมเป็นสภาพแวดล้อมในขั้นศีล คือ ความสัปปายะ ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิต กิจกรรมให้เป็นไปตามปกติ ในขั้นสมาธิ สถาปัตยกรรมเป็นสภาพแวดล้อมที่สามารถสร้างสภาวะของความสงบขึ้นในพื้นที่ได้ นอกจากนั้นยังเป็นตัวกลางระหว่างมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม การที่สถาปัตยกรรมไม่ปิดมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมภายนอกโดยสิ้นเชิงทำให้มนุษย์สามารถรับรู้ความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติได้ตามจริง ทำให้สถาปัตยกรรมสามารถเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต

5.2 วิเคราะห์ปัจจัยของสถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต

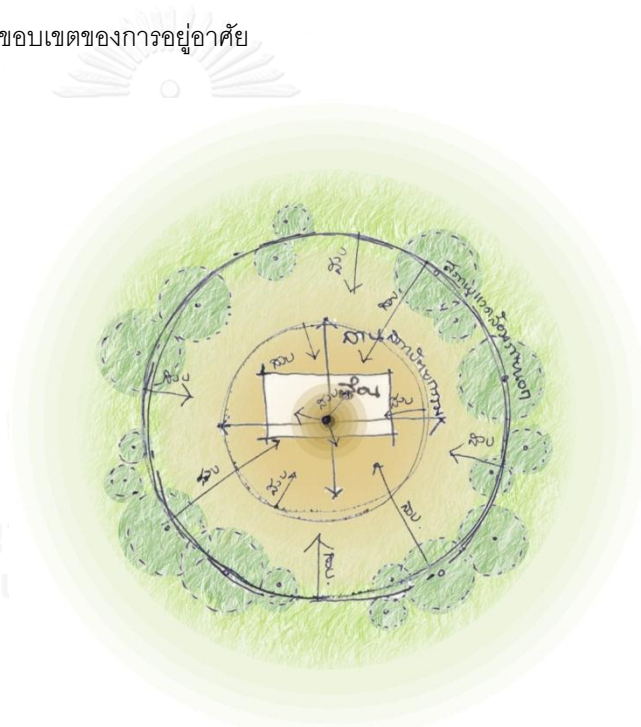
ภาพที่ 5- 9 ภาพแสดงหลักคิดการออกแบบสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต

สถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต คือ สถาปัตยกรรมที่สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้มนุษย์ผู้อาศัยมีฐานแห่งศีลและสมาธิที่เจริญบริบูรณ์ กล่าวคือ ในระดับศีลสถาปัตยกรรมสร้างสภาพแวดล้อมให้บริบูรณ์ด้วยความสัปปายะ คือ ความสบายขั้นพื้นฐานในการอยู่อาศัย ซึ่งสัปปายะเป็นความสบายอย่างพอดีอย่างทางสายกลาง ไม่ใช่สบายอย่างฟุ้งเฟ้อ และในระดับสมาธิ สถาปัตยกรรมสร้างสภาพแวดล้อมให้บริบูรณ์ด้วยความสงบ เพื่อเอื้อให้จิตเป็นสมาธิ ตั้งมั่น แน่วแน่ได้โดยง่าย ยังให้เกิดความสะดวกในการเรียนรู้องค์รวมคือสภาพแวดล้อมรอบตัว รับรู้อย่างมีสติ ตามสภาพที่เกิดขึ้นแต่ละขณะ เมื่อมนุษย์อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อในเรื่องระดับศีลและสมาธิบริบูรณ์แล้ว ศีลสมาธิที่บริบูรณ์ย่อมเป็นฐานในการอยู่อย่างขัดเกลาและพัฒนาจิตต่อไป สถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตจึงอาจเรียกได้ว่า เป็นสถาปัตยกรรมที่ทำหน้าที่เป็นสภาพแวดล้อมเอื้อให้เกิดความสัปปายะ ความสงบและเอื้อให้เกิดการรับรู้อย่างมีสติ ซึ่งการรับรู้อย่างมีสติอาจไม่สามารถกำหนดได้ด้วยสภาพแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียวเพราะมีปัจจัยอื่นๆภายในตัวมนุษย์ที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทอีกมากในการศึกษาสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมจึงจะเน้นไปที่การพิจารณาความสัปปายะและความสงบ

พิจารณาปัจจัยสำคัญในการออกแบบ**สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต**นั้น มุ่งไปที่การสร้างสภาพแวดล้อมที่**เอื้อต่อความสงบ-สัปปายะ**เพื่อให้เกิดความปกติทั้งกายและใจ(ในขั้นศีลสมาธิ) ลดสภาวะรบกวนอันจะก่อให้เกิดทุกข์ขึ้นกับกายและใจอย่างไม่จำเป็น และเพิ่มปัจจัยความสงบให้จิตสามารถตั้งมั่นเป็นสมาธิได้โดยง่าย จากหลักคิดข้างต้น การออกแบบให้สถาปัตยกรรมเป็นสภาพแวดล้อมแห่งความสงบ-สัปปายะองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึงในการเอื้อให้เกิดความสัปปายะเป็นเรื่องของการออกแบบพื้นที่ว่าง(space)และประโยชน์ใช้สอย ที่เหมาะสมกับการใช้งาน การเอื้อให้เกิดสภาพแวดล้อมของความสงบควรคำนึงถึง ลำดับการเข้าถึง การคลี่คลายเปิดและการปิดล้อมของพื้นที่ว่าง(space) จากภายในสู่ภายนอก และจากภายนอกสู่ภายใน นอกจากนั้นการเชื่อมโยงมนุษย์สู่ธรรมชาติ เพื่อรับรู้ธรรมชาติแวดล้อมที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน ยังเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของการสร้างพื้นที่ว่าง(space)ให้เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการรับรู้ผ่านทวาร 6 อย่างมีสติสัมปชัญญะ

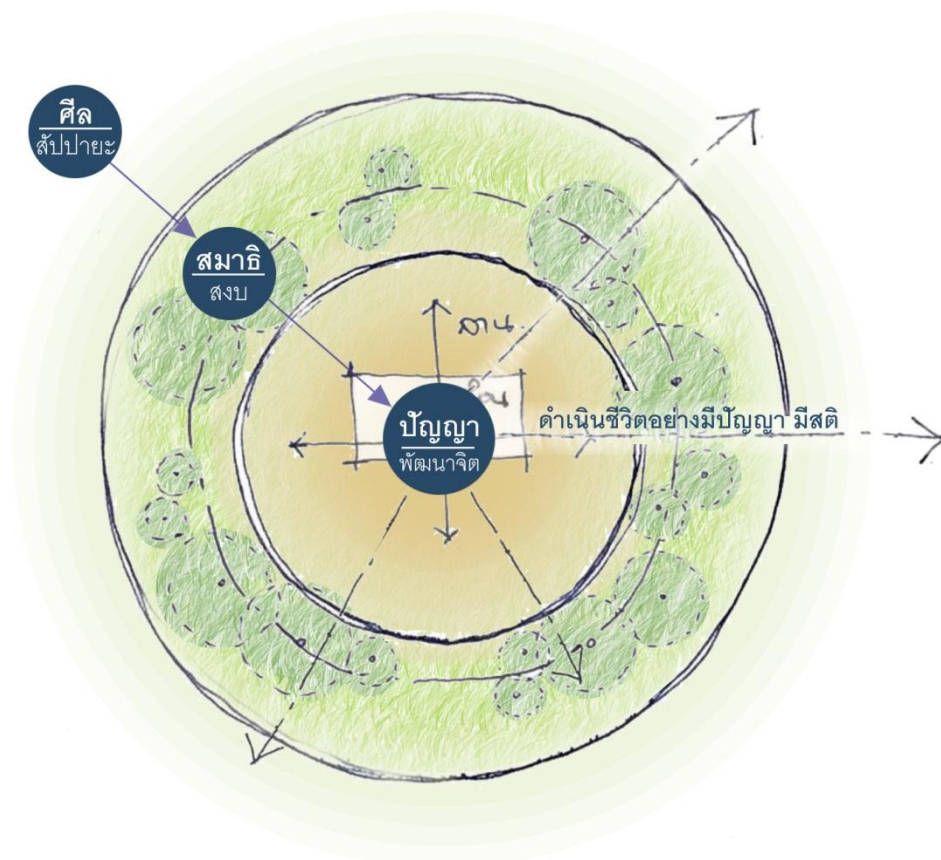
พิจารณาองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมจากหลักการรับรู้ของมนุษย์ผ่านทวาร 6 ในขั้นศีลความสัปปายะเกิดขึ้นตั้งแต่หลักการเลือกพื้นที่ตำแหน่งการสร้างเรือน และการเลือกสภาพแวดล้อมภายนอกทั้งหมดเพื่อให้เหมาะสม ความสัปปายะที่เกิดขึ้นในสถาปัตยกรรมเป็นความเหมาะสมทางการใช้งานที่ตอบสนองต่อกิจกรรม การอยู่อาศัย ความสงบที่เกิดจากสภาพแวดล้อมเกิดขึ้นตั้งแต่การกำหนดขอบเขตของมณฑลที่อยู่อาศัยที่สภาพแวดล้อมภายนอกสถาปัตยกรรม เช่น ลาน สวน บริเวณภายนอกเหล่านี้สามารถเป็นขอบเขตที่สร้างให้เกิดขอบเขตของความสงบล้อมรอบภายนอกเรือนได้ การรับรู้สภาพแวดล้อมภายในเรือนเป็น

อีกทางหนึ่งที่สามารถสร้างให้เกิดความสงบในพื้นที่ว่าง(space) ภายใน ด้วยองค์ประกอบขึ้นมาเป็นspace การปิดล้อมให้เกิดความเงียบสงบจากเสียง องค์ประกอบทางสี เส้น วัสดุที่ใช้ แสงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ว่าง(space) องค์ประกอบเหล่านี้ที่สามารถรับรู้ด้วยทวาร 6 ทำให้รับรู้สัมผัสถึงอารมณ์ของพื้นที่ว่าง(space) นั้นๆ ความสัมพันธ์ระหว่างภายในภายนอกเรือนเกี่ยวข้องกับความสะดวกเช่นกัน การค่อยๆคลี่คลายจากการเชื่อมโยงกับภายนอกสู่ภายในที่ปิดล้อมมากขึ้นเป็นลำดับที่ทำให้เกิดความสงบขึ้น และเกี่ยวเนื่องกับการรับรู้อย่างมีสติ ผ่านการเชื่อมโยงรับรู้สภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งการเชื่อมโยงระหว่างภายในและภายนอกเรือนเกี่ยวข้องกับ การออกแบบการไหล แปรเปลี่ยนของพื้นที่ว่าง(space) และการออกแบบรูปแบบการเปิดปิดของระนาบที่ปิดกั้น เป็นพื้นที่ว่าง(space) คือระนาบพื้น ผนัง หลังคา ซึ่งในเรือนกรณีศึกษาสำคัญในการใช้การเปิดปิดระนาบผนัง การสร้างความสงบโดยปัจจัยภายนอกมนุษย์คือสภาพแวดล้อม เมื่อสภาพแวดล้อมมีสภาวะที่สงบเย็น จะช่วย เชื้อให้เกิดความสงบขึ้นในมณฑลขอบเขตของการอยู่อาศัย

ภาพที่ 5- 10 ภาพแสดงการสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความสงบทั้งภายนอกและภายในเรือน

หลักของสถาปัตยกรรมในการเป็นสภาพแวดล้อมที่ช่วยเชื้อให้เกิดการอยู่อาศัยอย่างพัฒนาจิตนั้นจึงต้อง ประกอบไปด้วยปัจจัยของความสัปปายะ ในการใช้พื้นที่เป็นฐานของความสบายทางกายอย่างพอดี และต้อง ประกอบด้วยปัจจัยของความสงบในสภาพแวดล้อมภายในสถาปัตยกรรม และเชื่อมโยงมนุษย์ผู้ใช้ สถาปัตยกรรมรับรู้ความเป็นไปของธรรมชาติแวดล้อม ธรรมชาติแวดล้อมเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญทั้งใน ประเด็นของความสงบและการรับรู้อย่างมีสติสัมปชัญญะ

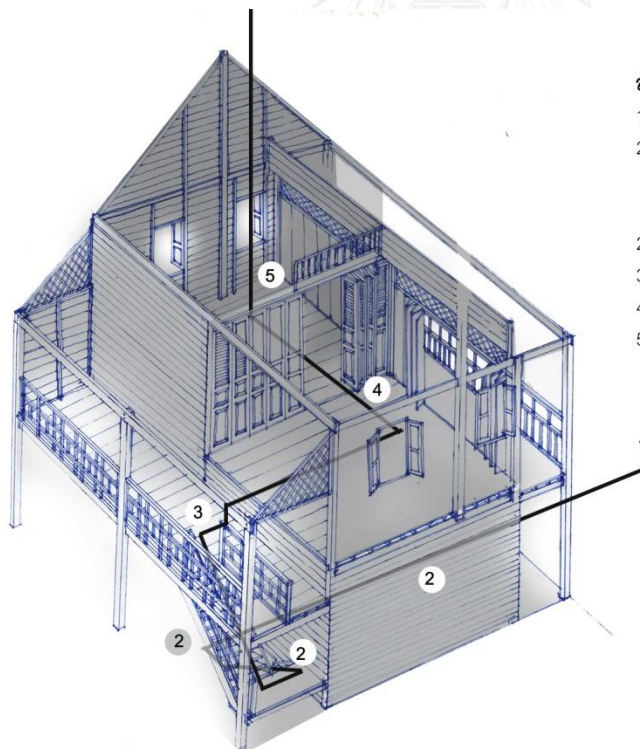

ภาพที่ 5- 11 ภาพแสดงการพิจารณาหลักไตรสิกขาในมิติของผัง

จากกรณีศึกษาในบทที่ 4 หัวข้อ 4.2 กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมผ่านสถาปัตยกรรม พิจารณาสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับการใช้งาน การใช้พื้นที่ในเรือนเป็นไปในแบบอเนกประสงค์เช่นพื้นที่โถง พื้นที่ใต้ถุนเรือนสามารถรองรับกิจกรรมได้หลากหลาย และกิจกรรมวิถีชีวิตในอดีตใช้เฟอร์นิเจอร์ในจำนวนน้อยกว่าปัจจุบันมาก พร้อมทั้งสถาปัตยกรรมเองทำหน้าที่เป็นเฟอร์นิเจอร์อีกทางหนึ่งด้วย ทำให้พื้นที่ของเรือนที่ใช้ในชั้นพื้นฐานมีขนาดเล็กกว่าปัจจุบัน และเนื่องด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงปัจจุบันเรือนพื้นถิ่นเหล่านี้ต้องต่อเติมพื้นที่เนื่องจากเฟอร์นิเจอร์ที่เพิ่มในการทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่เฉพาะกิจกรรมนั้นๆ ไม่ได้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ เช่น ห้องอาหารที่ต้องเพิ่มโต๊ะ เก้าอี้ พื้นที่ทำครัว

รูปแบบเรือนในอดีตมีการแบ่งลำดับชั้นการเข้าถึงพื้นที่จากภายนอกสู่ภายใน โดยค่อยๆเพิ่มมิติความมิดสลับด้วยการปิดกั้นของระนาบผนัง นับจากพื้นที่ภายนอกสุดคือลานสู่พื้นที่ใต้ถุนเรือน เข้าสู่พื้นที่ชั้น 1 ซึ่งถูกปรับแต่งให้เป็นหน้าร้าน ชั้นชั้น 2 ด้วยบันไดที่เชื่อมสู่พื้นที่ชานด้านบน ชานเป็นองค์ประกอบที่แบ่งพื้นที่ใช้สอย

และเชื่อมการต่อระหว่างหมู่เรือนเข้าด้วยกัน แบ่งพื้นที่ชานเป็นหลายระดับลดหลั่นกันไป จากบริเวณที่ใช้เป็นทางเดินขึ้นสู่ชาน ชานหน้าห้องใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ เป็นพื้นที่ภายในที่สามารถเปิดปิดเชื่อมสู่สภาพแวดล้อมภายนอกเรือนได้ด้วยปริมาณการเปิดที่ค่อยๆคลี่คลายไปตามกิจกรรมของพื้นที่ว่าง(space) และสุดท้ายจุดหมายปลายทางมุ่งสู่ห้องที่ปิดกั้นพื้นที่ว่าง(space) แยกออกเป็นสัดส่วนมากที่สุดคือห้องเจ้าเรือน (ห้องนอน) ซึ่งถือเป็นจุดสุดท้ายและเป็นส่วนสำคัญเป็นศูนย์กลางของเรือน ลำดับขึ้นจากภายนอกดำเนินเข้าสู่พื้นที่ที่กั้นภายในภายนอกและมุ่งสู่พื้นที่ปิดล้อมที่เป็นศูนย์กลางในท้ายที่สุดค่อยๆปิดกั้นพื้นที่ว่าง(space) และเพิ่มความสงบในการเข้าถึง โดยค่อยๆปรับจากความเป็นภายนอกเข้าสู่ภายใน การเชื่อมโยงมนุษย์สู่สภาพแวดล้อมภายนอกจึงเป็นไปในลักษณะที่ค่อยๆคลี่คลาย จากภายในสู่ภายนอกในตอนกลางวัน และจากภายนอกสู่ภายในในตอนกลางคืน พื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรมส่วนใหญ่ในแต่ละวันจะเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กั้นภายในภายนอก จะเห็นได้ว่าเรือนกรณีศึกษา เป็นสภาพแวดล้อมที่เปิดการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ในปริมาณความเชื่อมโยงที่ปรับเปลี่ยนไปตามพื้นที่ว่าง(space) และอาจกล่าวได้ว่าเชื่อมโยงกันอยู่ตลอดเวลา

ลำดับการเข้าถึง

1. พื้นที่ภายนอกเรือน
- 2.-5. พื้นที่ภายในเรือนที่ถูกปิดล้อมด้วยระนาบและช่องเปิดในปริมาณที่ต่างกัน
2. พื้นที่ชั้นล่าง
3. ระเบียง
4. โถง
5. ห้องนอน

ภาพที่ 5- 12 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างลำดับการเข้าถึงจากภายนอกสู่ภายในเรือน

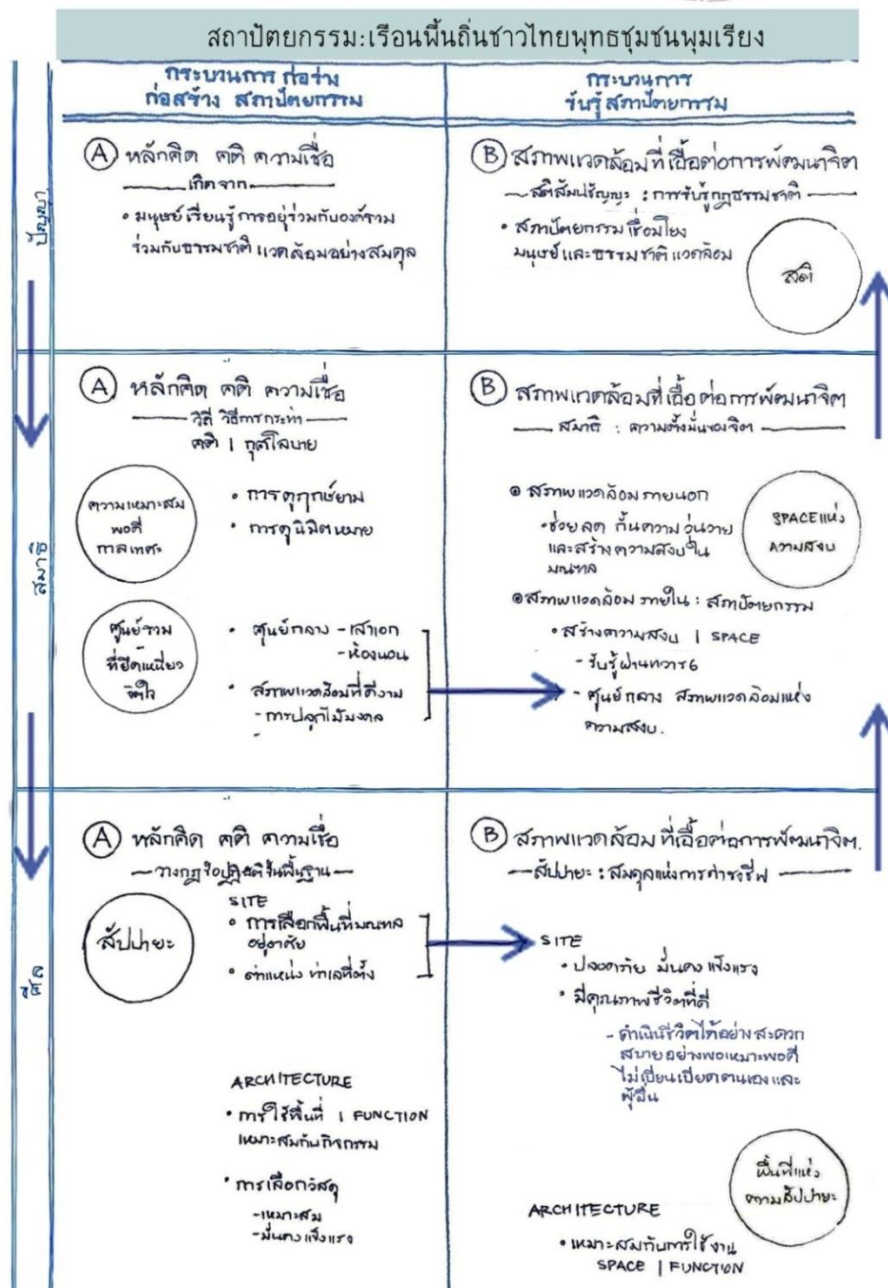
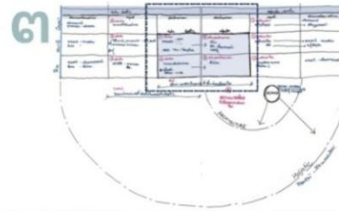
เนื่องจากอดีตมนุษย์พึ่งพาสภาพแวดล้อมภายนอกในหลายประการ เช่น ใช้เสียง แสง ในการบอกเวลา และต้องพึ่งพาลมธรรมชาติในการถ่ายเทอากาศภายในเรือน ทำให้ต้องมีช่องลม ช่องเปิด และยังมีสวนภายนอก ช่วยปรับสภาพอากาศก่อนเข้าสู่ภายในเรือน แม้ในตอนกลางคืนก็ยังไม่สามารถปิดล้อมพื้นที่ภายในให้สนิทได้ แต่ปัจจุบันด้วยกิจกรรมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป มนุษย์สามารถสร้างสิ่งประดิษฐ์ที่ช่วยบอกเวลา และสร้างสภาวะที่น่าสบายให้กับการอยู่อาศัยดังปัจจัยที่ยกมากล่าวข้างต้น ทำให้มนุษย์อาจรู้สึกพึ่งพาธรรมชาติน้อยลง และเป็นปัจจัยที่ทำให้รับรู้ธรรมชาติแวดล้อมภายนอกในปริมาณที่น้อยลงไปด้วย จนอาจทำให้หลงลืมไปว่ามนุษย์ยังอาศัยทรัพยากรธรรมชาติอยู่แม้จะไม่รู้ตัวก็ตาม ท่ามกลางพัฒนาการของสังคมที่นับวันจะขาดความเข้าใจในการเรียนรู้และรับรู้ธรรมชาติน้อยลงด้วยความเปลี่ยนแปลงในบริบทของวิถีชีวิตในอดีตสู่ปัจจุบัน จึงดำเนินสู่แนวทางเสนอแนะในบทต่อไปว่า สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดพื้นฐานในการอยู่อาศัยที่สงบ เย็นทั้งกายและใจ และมีบทบาทในการเชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม ในบริบทวิถีชีวิตปัจจุบันจะมีรูปแบบอย่างไร เสนอแนวทางที่ควรพิจารณาในการออกแบบต่อไปใน **บทที่ 6 สรุปแนวทางที่ควรพิจารณาในการออกแบบสถาปัตยกรรมสงบ-สัปปายะ และบทที่ 7 เสนอแนะตัวอย่างแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมสงบ-สัปปายะในบริบทการอยู่อาศัยปัจจุบัน**

บทที่ 6
สรุปปัจจัยที่ควรพิจารณาในการออกแบบ
สถาปัตยกรรมสงบ-สัปปายะ

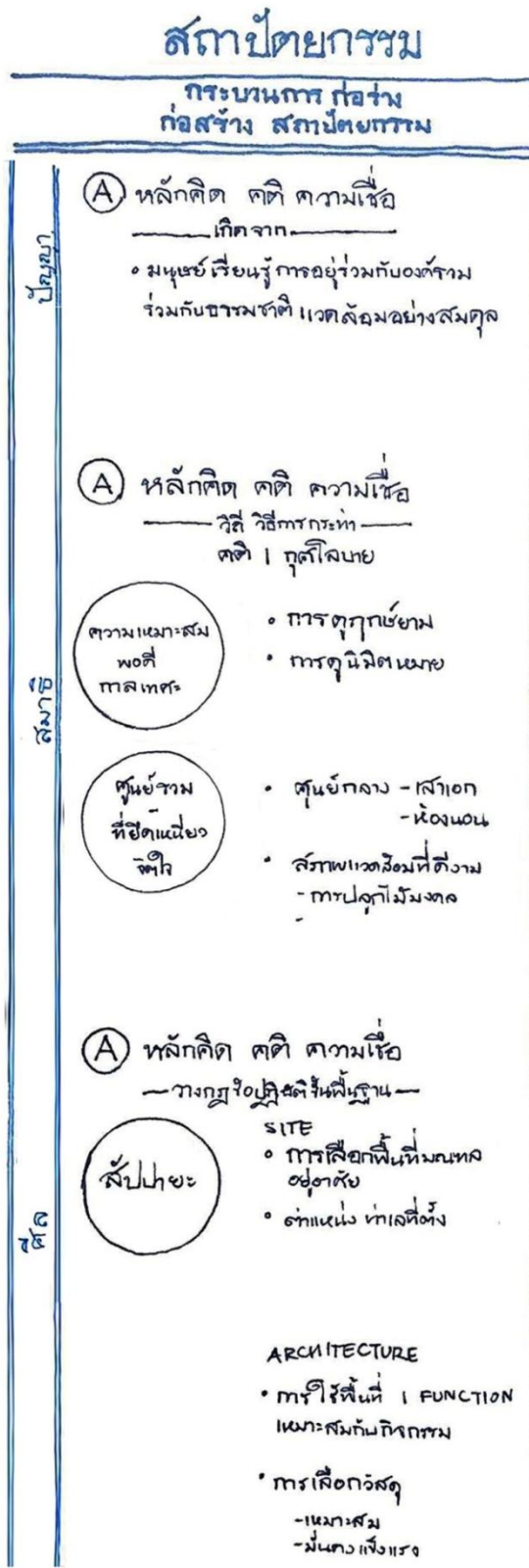
6.1 สรุปหลักคิดของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในการสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความสงบ-สัปปายะ

พิจารณาขอบเขตของสถาปัตยกรรม จากตาราง ๓. ในทั้ง 2 กระบวนการ คือ กระบวนการก่อสร้างก่อสร้างสถาปัตยกรรม และกระบวนการรับรู้สถาปัตยกรรม ขยายความดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 6-1 ภาพแสดงกระบวนการที่เกิดขึ้นเฉพาะกับสถาปัตยกรรม

พิจารณาแนวคิดที่เกิดขึ้นใน กระบวนการก่อสร้าง ก่อสร้าง สถาปัตยกรรม

พิจารณาแนวคิดที่เกิดขึ้นใน กระบวนการรับรู้สถาปัตยกรรม

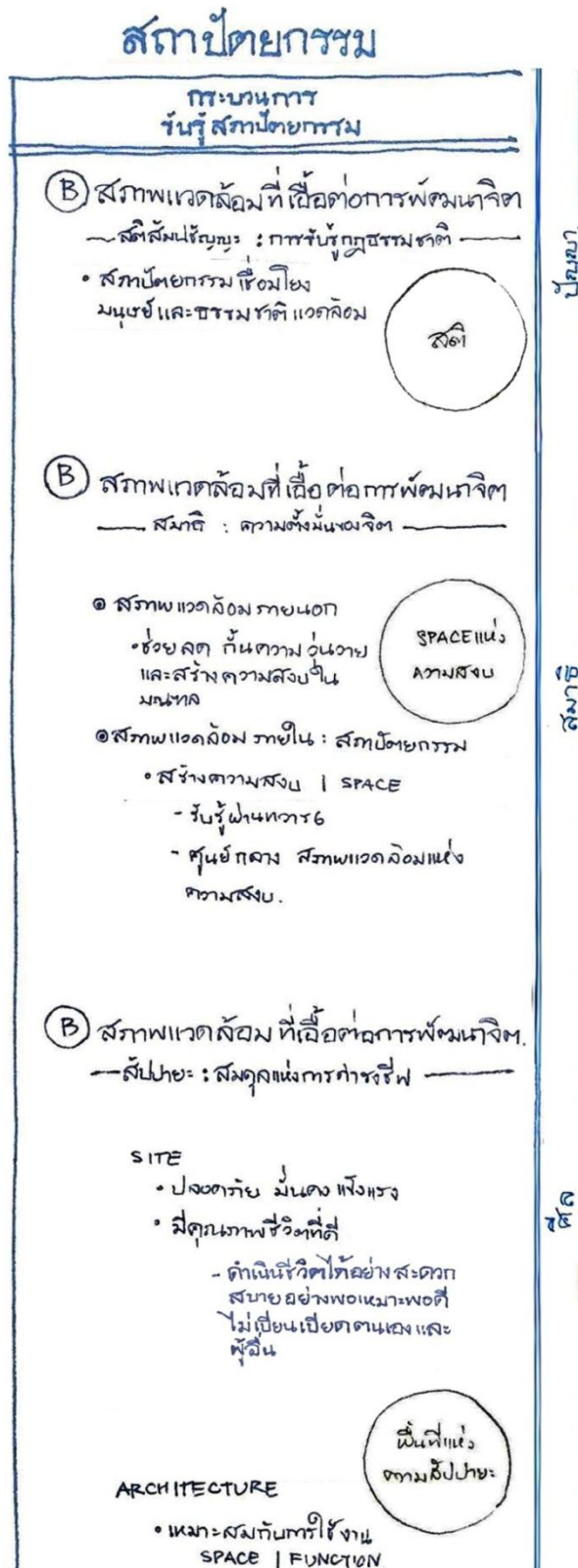
• สถาปัตยกรรมเป็นตัวกลางระหว่างมนุษย์ และสภาพแวดล้อมภายนอก มีบทบาทในการเชื่อมมนุษย์สู่การรับรู้ธรรมชาติ ตามจริงในแต่ละขณะ

• สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เอื้อให้เกิดความสงบขึ้นในขอบเขตมณฑลการอยู่อาศัย สถาปัตยกรรมสร้างพื้นที่แห่งความสงบท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อม การสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความสงบ ทำให้กันขอบเขตความวุ่นวาย เอื้อให้จิตเป็นปกติสามารถตั้งมั่นได้โดยง่าย

• สถาปัตยกรรมเป็นสภาพแวดล้อมที่ก่อเกิดจากหลักคิด คติที่มนุษย์กำหนดขึ้น ในบริบทของพุทธ สถาปัตยกรรมเกิดขึ้นจากหลักคิดในความสมดุล ความเกื้อกูล สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นจึงเอื้อให้เกิดความพอดี เหมาะสมในการอยู่อาศัย เป็นความสัปปายะคือความสบายอย่างพอเหมาะพอดีแก่การดำเนินชีวิต คือไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เกิดทุกข์

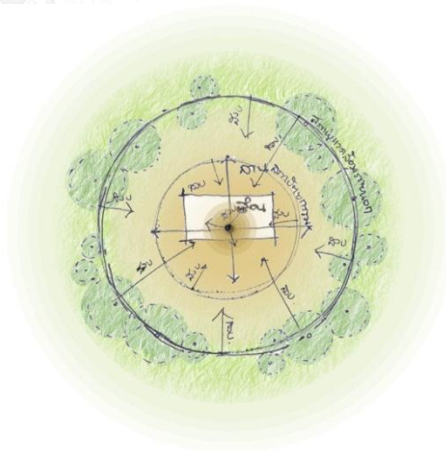
ภาพที่ 6-3 ภาพแสดงกระบวนการรับรู้สถาปัตยกรรม ขยายความจากภาพที่ 6-1

จากแผนภาพข้างแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของลำดับการเอื้อกันให้เกิดของแต่ละกระบวนการในระดับศีลสมาธิและปัญญา เมื่อมนุษย์เรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างเคารพพึ่งพาและเป็นองค์รวมช่วยเอื้อให้มนุษย์รับรู้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติและเรียนรู้จะอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ เกิดภูมิปัญญาในการสร้างวิธีการหลักปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความสงบสลับไปเรื่อยๆขึ้น โดยการใช้ธรรมชาติอย่างเหมาะสมพอดีสร้างหลักของการกระทำที่มีความสงบเป็นที่ตั้งก่อให้เกิดการกระทำที่มุ่งไปสู่วิถีของความดีงามมีศูนย์กลางจิตใจเป็นนิมิตหมาย การสร้างสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยเลือกที่จะอยู่ท่ามกลางธรรมชาติใช้ธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมของความสงบ และสร้างมณฑลที่สงบ และ สลับไปเรื่อยๆในการอยู่อาศัย กระบวนการข้างต้นของการเกิดปัญญา สมาธิ และศีลตามระดับมีมิติที่พึ่งพากันในการเกิด กล่าวคือเป็นการเกิดเพื่อเอื้อกันไม่ได้มีลำดับตายตัวในการเกิดก่อนหลัง

พิจารณาการออกแบบความสัมพันธ์ เชื่อมโยงมนุษย์สู่สภาพแวดล้อม จากกรณีศึกษาเรือนพินถิ่นชาวไทยพุทธชุมชนพุมเรียง มีประเด็นที่น่าสนใจในการจัดการสภาพแวดล้อมให้เป็นพื้นที่แห่งความสงบ สลับไปเรื่อยๆแจกลงออกมาได้ 2 ปัจจัยด้วยกัน คือ

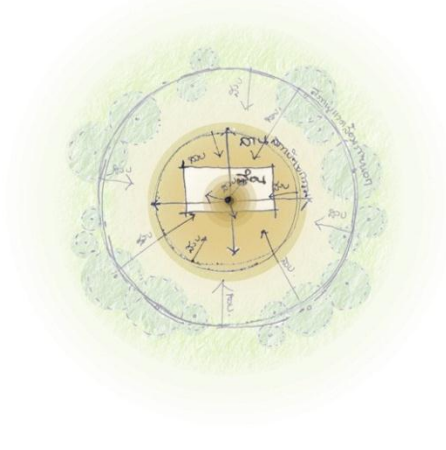
- **ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก**

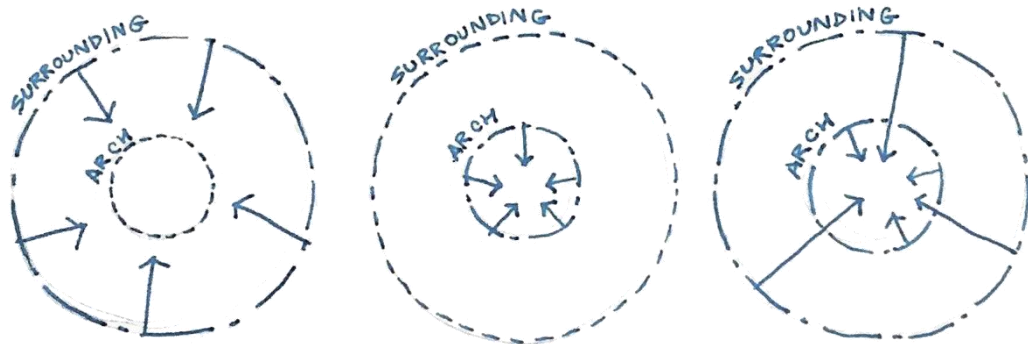
เป็นเสมือนรั้วรอบขอบเขตถูกจัดให้เป็นธรรมชาติแวดล้อมที่โอบอุ้มมณฑลอยู่อาศัยภายใน

- **ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน**

ในที่นี้หมายถึงพื้นที่ที่เกิดจากการปิดล้อมของสถาปัตยกรรม ในกรณีศึกษาจะเห็นได้เด่นชัดถึงกฎพื้นฐานในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในการเป็นขอบเขตมณฑลอยู่อาศัย และสถาปัตยกรรมนอกจากจะสร้างความสงบให้กับพื้นที่ภายในแล้วยังมีบทบาทในการเชื่อมโยงspace ภายในและภายนอก ทำให้ความสงบจากธรรมชาติภายนอกเข้าสู่สถาปัตยกรรมเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตมนุษย์อย่างกลมกลืน

สภาพแวดล้อม

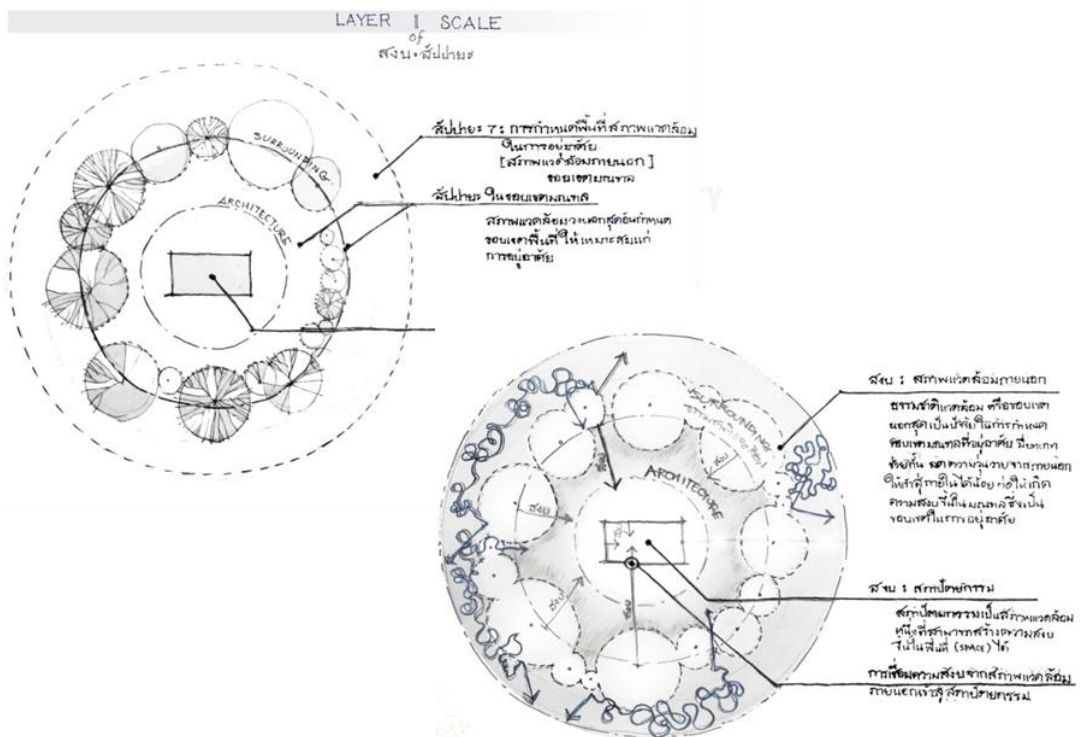
ความสงบจากธรรมชาติแวดล้อมและสถาปัตยกรรม

ความสงบจากธรรมชาติแวดล้อมและสถาปัตยกรรมธรรมชาติแวดล้อมช่วยโอบอุ้มความสงบภายในมณฑลอยู่อาศัย

สถาปัตยกรรมสร้างความสงบภายในพื้นที่

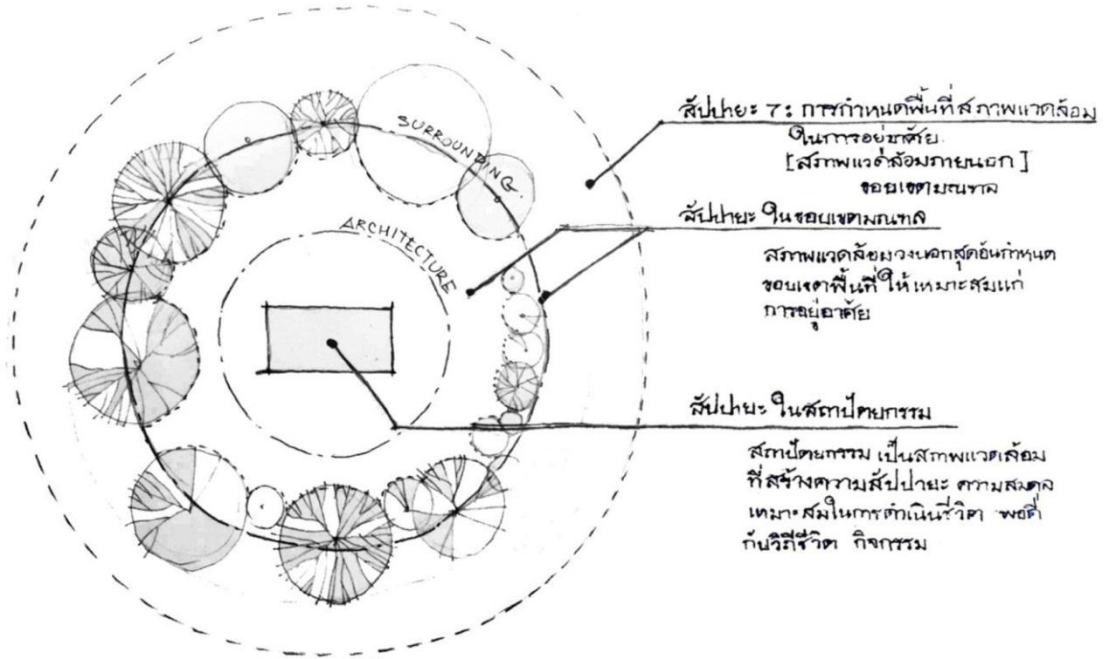
สถาปัตยกรรม สามารถเปิดเชื่อมโยงภายในภายนอก โดยบริบทที่เหมาะสม สภาพแวดล้อมภายนอกควรถูกจัดให้เป็นธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การเปิด

พิจารณาสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก โดยคำนึงถึงลำดับขั้นของความสงบสลับปะทะที่เกิดขึ้นในขอบเขตมณฑลอยู่อาศัยดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 6- 4 ภาพแสดงการพิจารณาความสงบ-สลับปะทะในมิติของผัง

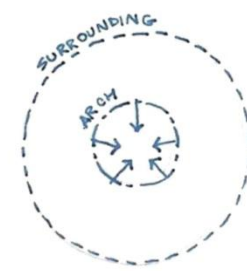
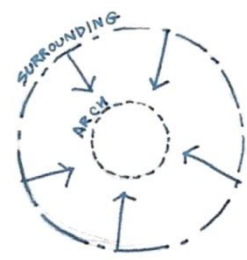
ลำดับชั้นของความสัปปายะในขอบเขตมณฑลอยุธยา

สัปปายะ 7: การกำหนดพื้นที่สภาพแวดล้อม
ในการอยุธยา
[สภาพแวดล้อมภายนอก]
อยุธยา

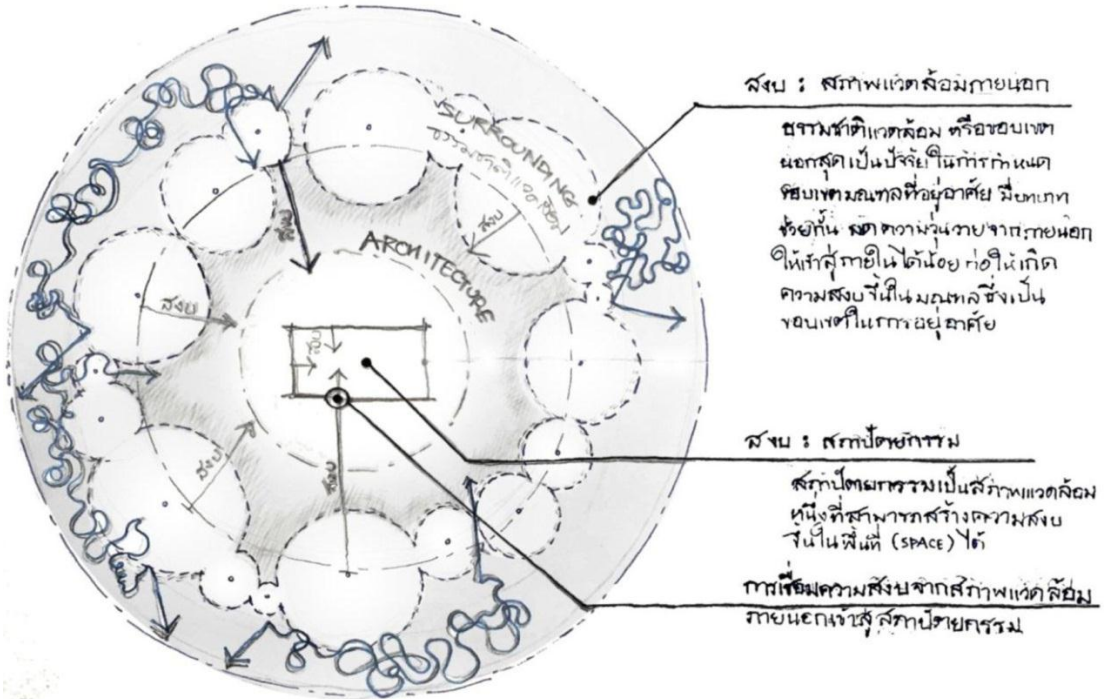
สัปปายะ 9: ในขอบเขตมณฑล
สภาพแวดล้อมวงนอกสุดอันกำหนด
ขอบเขตพื้นที่ให้เหมาะสมแก่
การอยุธยา

สัปปายะ 9: ในสถาปัตยกรรม
สถาปัตยกรรม เป็นสภาพแวดล้อม
ที่สร้างความสัปปายะ ตามสมควร
เหมาะสมในการดำเนินชีวิต พอดี
กับวิถีชีวิต กิจกรรม

ภาพที่ 6-5 ภาพแสดงแผนภาพลำดับชั้นของความสัปปายะในมิติของการพิจารณาผังบริบท

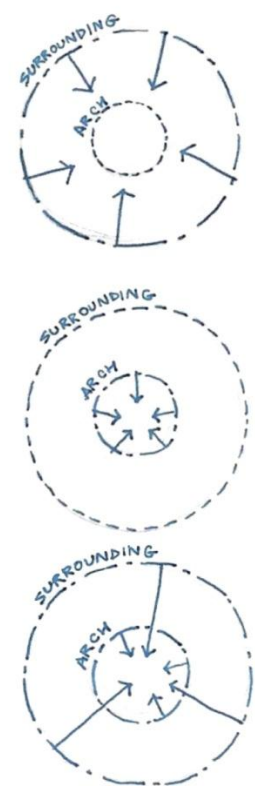
ลำดับชั้นของความสงบในขอบเขตมณฑลอยุธยา

สงบ : สภาวะแวดล้อมภายนอก
 ปริมาตรที่แวดล้อม หรือขอบเขต
 นอกสุดเป็นปัจจัยในการกำหนด
 ขอบเขตมณฑลที่อยุธยา คือ มีบทบาท
 ซ้ำซ้อน และ ความร่วมทุนจากภายนอก
 ให้เข้าสู่ภายในได้น้อย ก่อให้เกิด
 ความสงบในพื้นที่มณฑล ซึ่งเป็น
 ขอบเขตในกรณีอยุธยา

สงบ : สภาวะปิดยักรวม
 สภาวะปิดยักรวมเป็นสภาวะแวดล้อม
 หนึ่งที่สามารถสร้างความสงบ
 ขึ้นในพื้นที่ (SPACE) ได้

**การเพิ่มความสงบจากสภาวะแวดล้อม
 ภายนอกเข้าสู่สภาวะปิดยักรวม**

ภาพที่ 6-6 ภาพแสดงแผนภาพลำดับชั้นของความสงบในมิติของการพิจารณาผังบริบท

6.2 ปัจจัยที่ควรพิจารณาการออกแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยที่เอื้อให้เกิดสภาพแวดล้อมแห่งความสงบ-สัปปายะ

ข้อเสนอแนะในการสร้างสถาปัตยกรรมให้เป็นสภาพแวดล้อมที่สงบ-สัปปายะ คือนอกจากจะคำนึงถึงความสงบจากการทำงานพื้นที่ให้เหมาะสม และการสร้างความสงบเย็นขึ้นภายในสถาปัตยกรรมแล้ว ยังต้องคำนึงถึงการเชื่อมโยงกับธรรมชาติแวดล้อมด้วย

๑ หลักเกณฑ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรม

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต

ภาพที่ 6- 7 ภาพแสดงหลักเกณฑ์การออกแบบสถาปัตยกรรมสงบ-สัปปายะ

6.2.1 ความสัปปายะ | เสนอแนวทางที่ควรพิจารณาในการออกแบบ

(๑) ความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมโดยรวมจากหลักสัปปายะ 7

(๒) การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน/วิถีการดำเนินชีวิตของผู้อาศัย

การสร้างสถาปัตยกรรมให้เกิดความสัปปายะควรต้องคำนึงถึงกิจกรรม รูปแบบวิถีการใช้พื้นที่ของผู้ใช้งานซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และอัตลักษณ์ของผู้ใช้งานแต่ละกลุ่ม แต่โดยหลักแล้วออกแบบให้สามารถใช้งานพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม พอดีแก่ความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตก็คือเป็นแนวทางในการออกแบบเพื่อให้บ้านเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความสัปปายะแล้วในระดับของสถาปัตยกรรม หรืออาจใช้หลักสัปปายะ 7 ร่วมในการพิจารณาเพิ่มเติมเพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมภายนอกมณฑลที่อยู่อาศัย

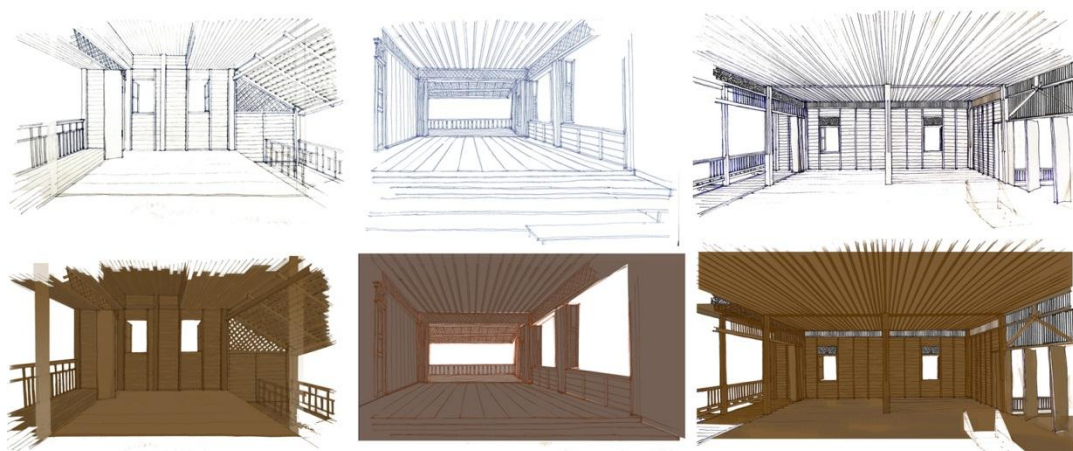
6.2.2 ความสงบ | เสนอแนวทางที่ควรพิจารณาในการออกแบบ

(๑) การออกแบบทัศนศิลป์ภายในสถาปัตยกรรม

(๒) การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง

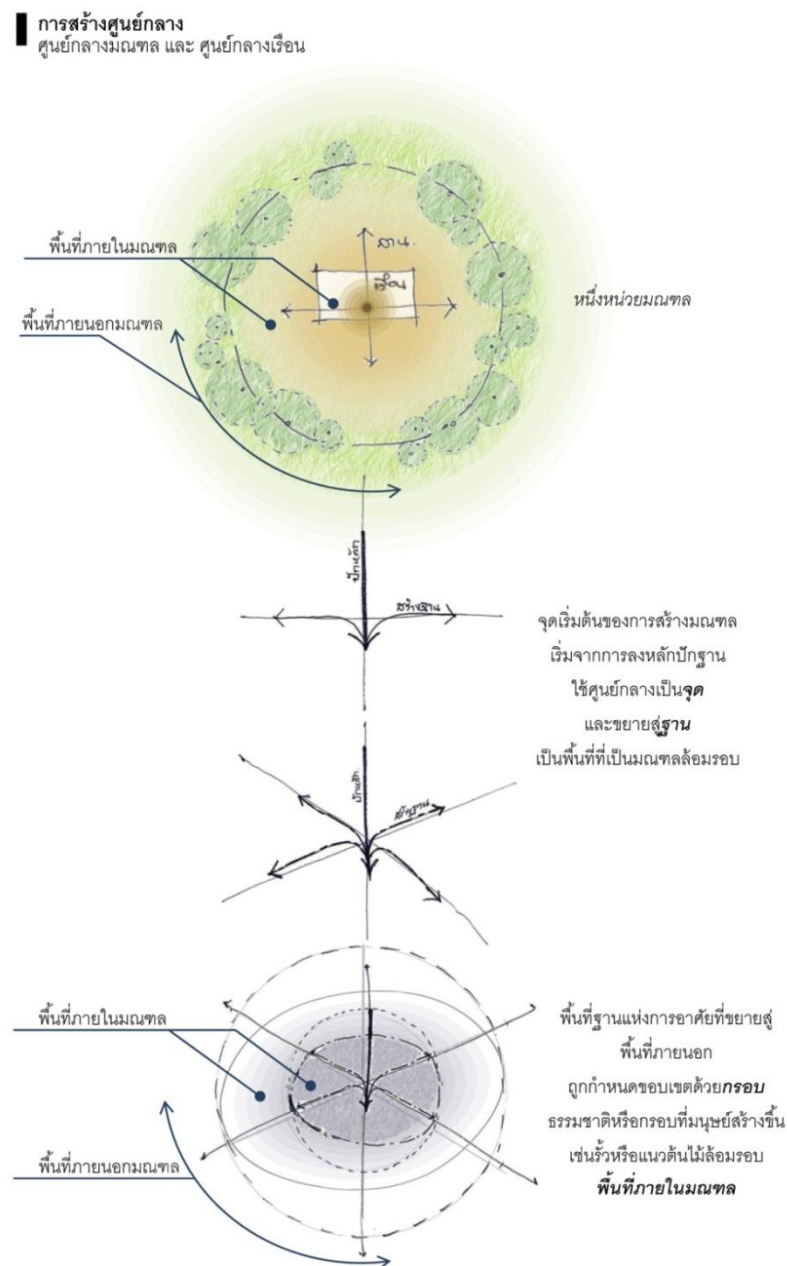
การสร้างสภาวะของความสงบนั้น ควรคำนึงถึงปัจจัยของสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบ และการสร้างศูนย์กลางจิตใจขึ้นในมณฑลอยู่อาศัย

ประการแรกการสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความสงบเย็นพิจารณาได้ใน 2 ระดับ กล่าวคือ การสร้างในพื้นที่ภายในสถาปัตยกรรมเกิดความสงบ พิจารณาจากการรับรู้ทางทวาร 6 ของมนุษย์ ในด้านการออกแบบสถาปัตยกรรมมุ่งเน้นการรับรู้ทางทวารตาเป็นสำคัญสามารถทำได้โดยการออกแบบองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ การใช้เส้น สี วัสดุ ที่ส่งผลต่อการรับรู้ภายใน

ภาพที่ 6- 8 ภาพแสดงการพิจารณาแยกแยะเฉพาะองค์ประกอบทางทัศนศิลป์

อีกประการหนึ่งคือการสร้างศูนย์กลาง เพื่อเป็นนิมิตหมายของชีวิต การสร้างการรับรู้ถึงศูนย์กลางอาจมองได้ใน 2 ระดับคือ ในระดับขอบเขตมณฑลที่อยู่อาศัย เรือนทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของมณฑล ในอีกระดับหนึ่งคือเรือนเองก็มีศูนย์กลางภายในเรือนเช่นเดียวกัน ศูนย์กลางอาจพิจารณาได้จากส่วนที่มีความสำคัญที่สุดของเรือน เช่น ในกรณีศึกษาศูนย์กลางของเรือนคือเสาเอก เป็นนิมิตหมายของการลงหลักปักฐาน และมักเป็นเสาของห้องที่มีความสำคัญที่สุดคือห้องเจ้าเรือน ซึ่งเป็นจุดปลายทางของลำดับการเข้าถึงจากภายนอกสู่ภายในเรือน

ภาพที่ 6- 9 ภาพแสดงการสร้างศูนย์กลาง ศูนย์รวมใจของมณฑลที่อยู่อาศัย

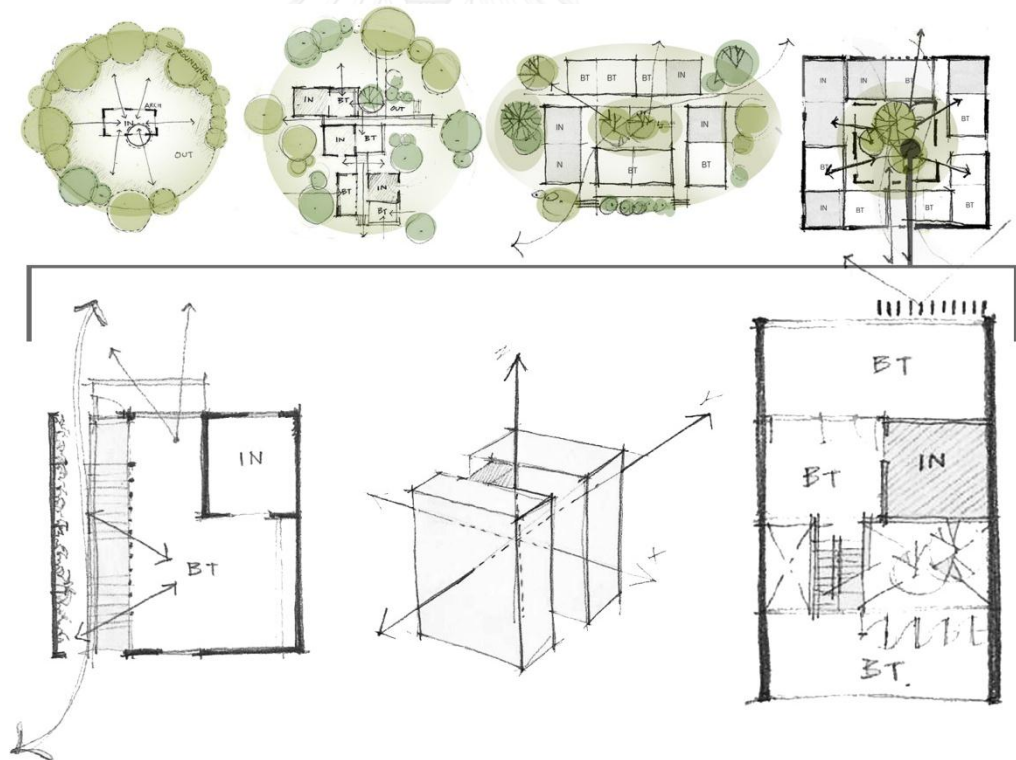
6.2.3 ความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

| เสนอแนวทางการออกแบบพื้นที่ว่างที่เอื้อในการเชื่อมโยงมนุษย์และธรรมชาติ

(๑) การออกแบบพื้นที่ทั้งภายใน-ภายนอก

(๒) การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัยและพื้นที่เรือน

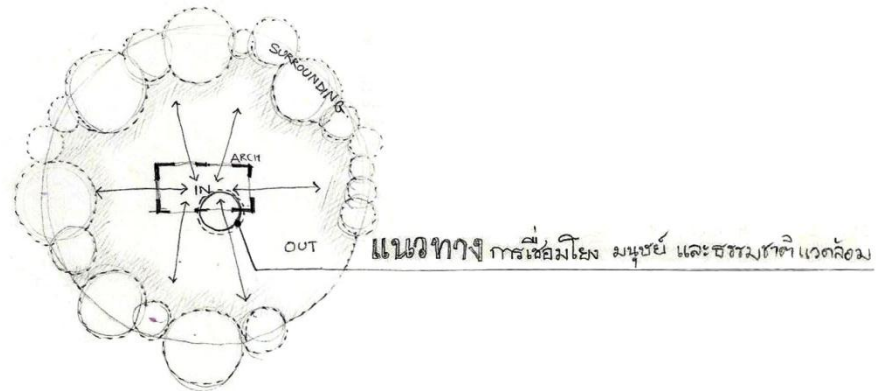
ปัจจัยที่สำคัญอีกประการคือการพิจารณาถึงการเปิดพื้นที่สู่ธรรมชาติแวดล้อม จากกรณีศึกษา เรือนตัวอย่างมีบริเวณภายนอกเรือน โอบล้อมด้วยธรรมชาติ ทำให้การเปิดพื้นที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติแวดล้อมภายนอกมีประสิทธิภาพที่จะสามารถเอื้อให้เกิดความสงบจากภายนอกเข้าสู่ภายในได้ แต่หากพื้นที่มีข้อจำกัดของการเปิดสู่ภายนอก เช่น ไม่มีพื้นที่ดินที่เพียงพอทำให้จำเป็นต้องสร้างอาคารเต็มพื้นที่ หากเป็นเช่นนั้นอาจพิจารณาแบ่งพื้นที่ภายใน ในการสร้างพื้นที่ให้ธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งภายในสถาปัตยกรรม เช่น การสร้างคอร์ท เป็นต้น ซึ่งทำให้สามารถเปิดพื้นที่สู่บริเวณธรรมชาติที่สร้างขึ้นภายในสถาปัตยกรรม

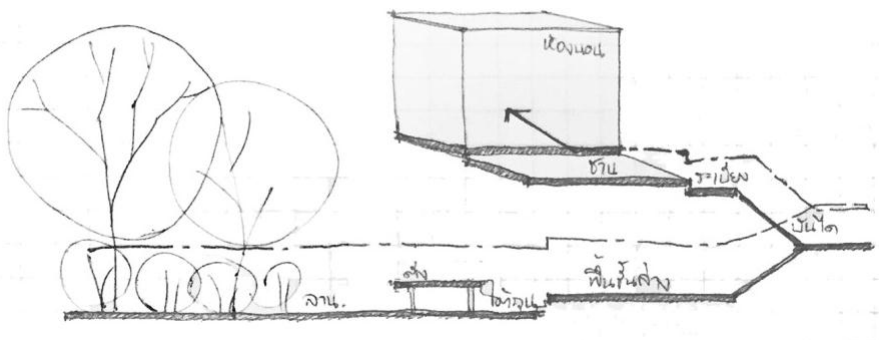
ภาพที่ 6-10 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างขอบเขตมณฑลกับพื้นที่เรือนที่สัดส่วนที่ต่างกัน

สถาปัตยกรรมที่ออกแบบให้เกิดการเชื่อมโยงมนุษย์สู่ธรรมชาติแวดล้อม จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงขอบเขตที่ดินและปริมาณความต้องการพื้นที่ที่ที่เหมาะสมพอดีด้วย โดยต้องพิจารณาว่าธรรมชาติเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการสร้างมณฑลที่อยู่อาศัยไม่ควรตัดออกไป

■ แนวทาง : การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

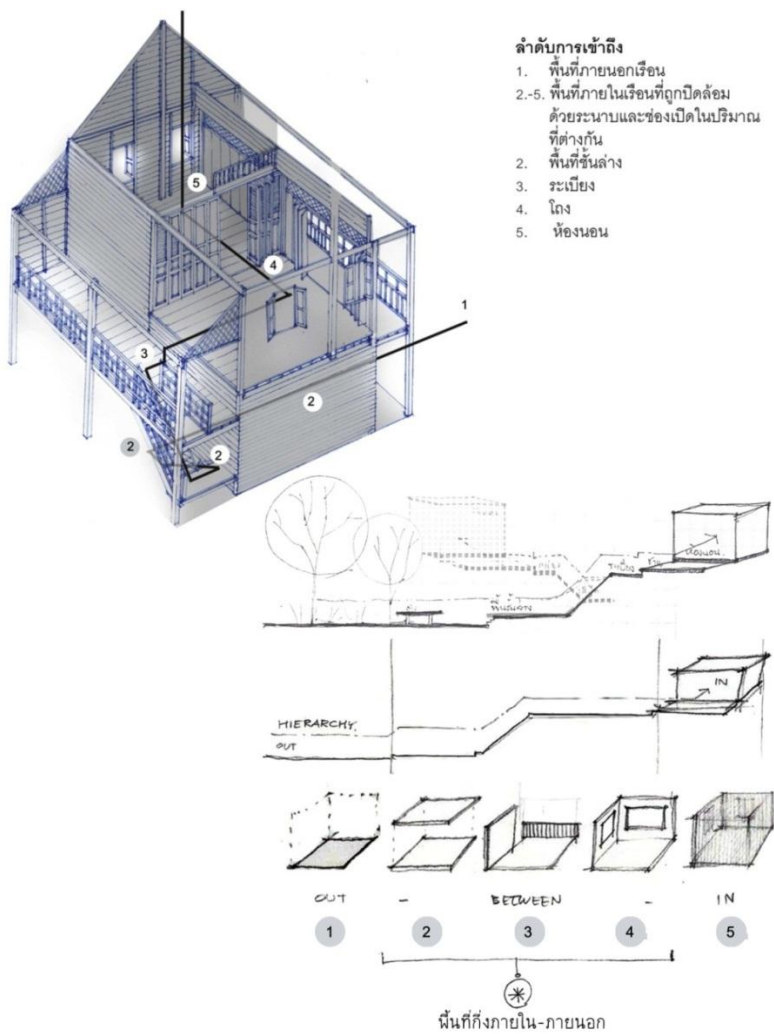

จากกรณีศึกษา พิจารณาวិธีการเชื่อมโยงมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมมีวิธีการเด่นชัดคือ ความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่กึ่งภายในภายนอก เป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างพื้นที่ภายในที่ปิดล้อม และพื้นที่ภายนอกเรือน พื้นที่กึ่งภายในภายนอกนี้เป็นพื้นที่ระหว่างกลางที่มีรูปแบบการเปิดในระดับต่างๆตามการคลี่คลายของลำดับขั้นการเข้าถึง

ภาพที่ 6- 11 ภาพแสดงลำดับการเข้าถึงจากภายนอกเข้าสู่พื้นที่ภายในเรือน

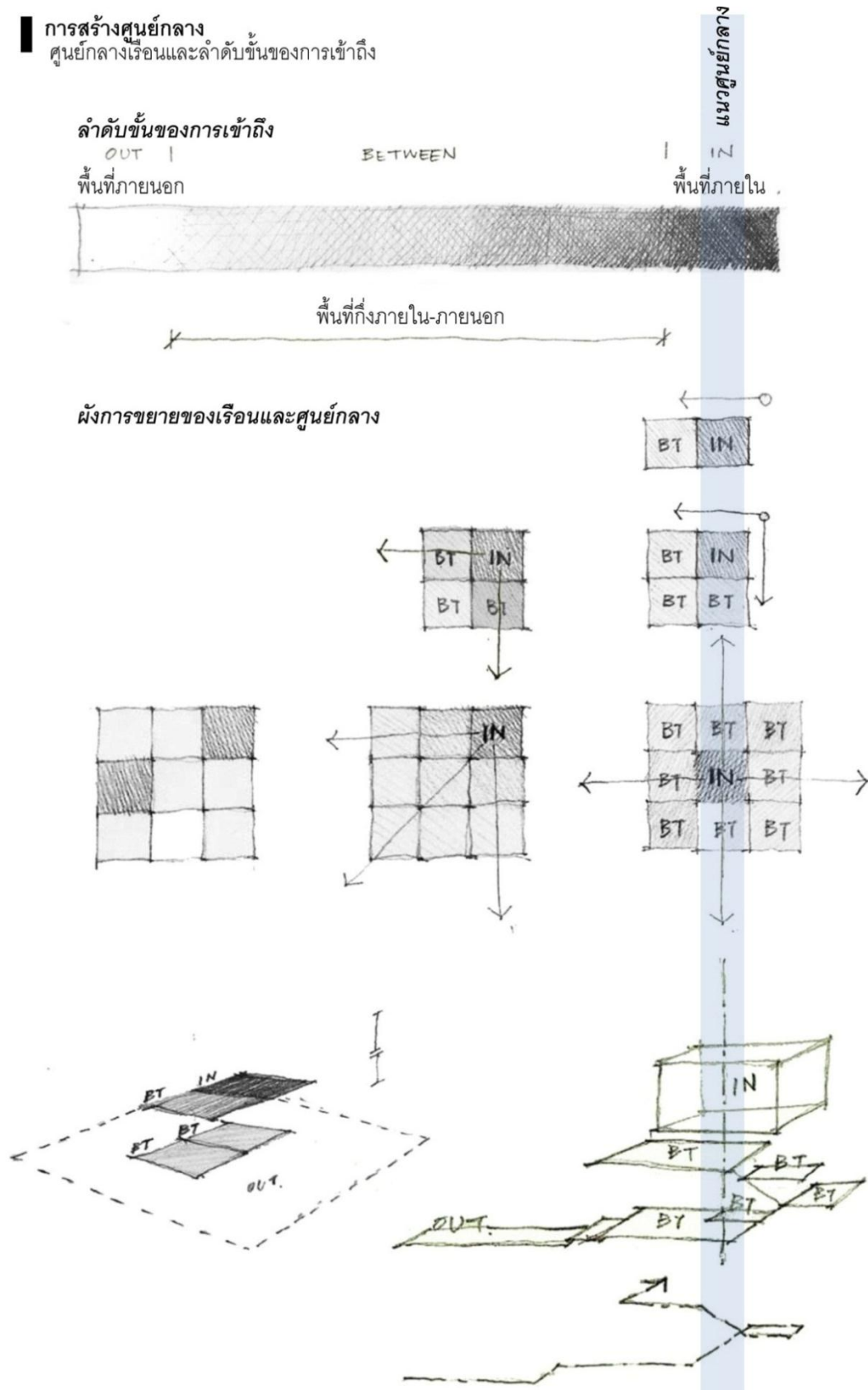
การรับรู้ระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอก จากกรณีศึกษา ค่อยๆคลี่คลายจากพื้นที่ลานภายนอกท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อม เข้าสู่ใต้ถุนเรือน พื้นที่ชั้นล่าง ผ่านบันไดขึ้นสู่ชั้นบน ลำดับผ่านระเบียง ชาน และปลายสุดคือห้องนอน ซึ่งเป็นแกนศูนย์กลางความสำคัญของเรือน เป็นจุดหลายปลายทางในการเดินทางจากสภาพแวดล้อมเปิด สู่สภาพแวดล้อมปิด นำแผนภาพลำดับการเข้าถึงด้านบนมาคลี่ให้เห็นลำดับขั้นที่ชัดเจนมากขึ้น และเปรียบเทียบกับแผนภาพพื้นที่ที่เกิดขึ้นในแต่ละบริเวณจากพื้นที่ภายนอก พื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก เข้าสู่พื้นที่ภายใน ได้ดังนี้

ภาพที่ 6- 12 ภาพแสดงการสลับคลายของพื้นที่ภายใน, กึ่งภายใน-ภายนอก, สูพื้นที่ภายนอก

พื้นที่กึ่งภายในภายนอก เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของเรือน ที่ในการใช้ทำกิจกรรมส่วนใหญ่ในตอนกลางวัน และมีรูปแบบการปิดล้อมพื้นที่ในระดับที่แตกต่างกันออกไป จากกรณีศึกษา เช่น พื้นที่ใต้ถุน ถูกกำหนดพื้นที่ด้วยระนาบเหนือศีรษะของพื้นด้านบนและแนวเสาด้านล่างทำให้เห็นเป็นพื้นที่ใต้ถุนเรือน พื้นที่ระเบียงถูกปิดล้อมด้วยระนาบเหนือศีรษะ พื้น ระนาบผนัง ระแนง และพื้นที่ชานหน้าห้องนอนผนังจะปิดมากขึ้น และเจาะช่องเปิดหน้าต่าง ประตูให้สามารถเปิดออกได้ ระดับของพื้นที่ที่ค่อยๆ ปิดล้อมจนปิดสนิทในปลายทางคือห้องนอน ซึ่งเป็นห้องศูนย์กลางที่มีความสำคัญที่สุด เป็นแกนของเรือน จึงเป็นห้องที่ทำให้รับรู้ถึงความเป็นศูนย์กลางจากลำดับการเข้าถึง ซึ่งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายนอก กึ่งภายในภายนอก และภายใน ซึ่งเชื่อมโยงกับการรับรู้ศูนย์กลางดังนี้

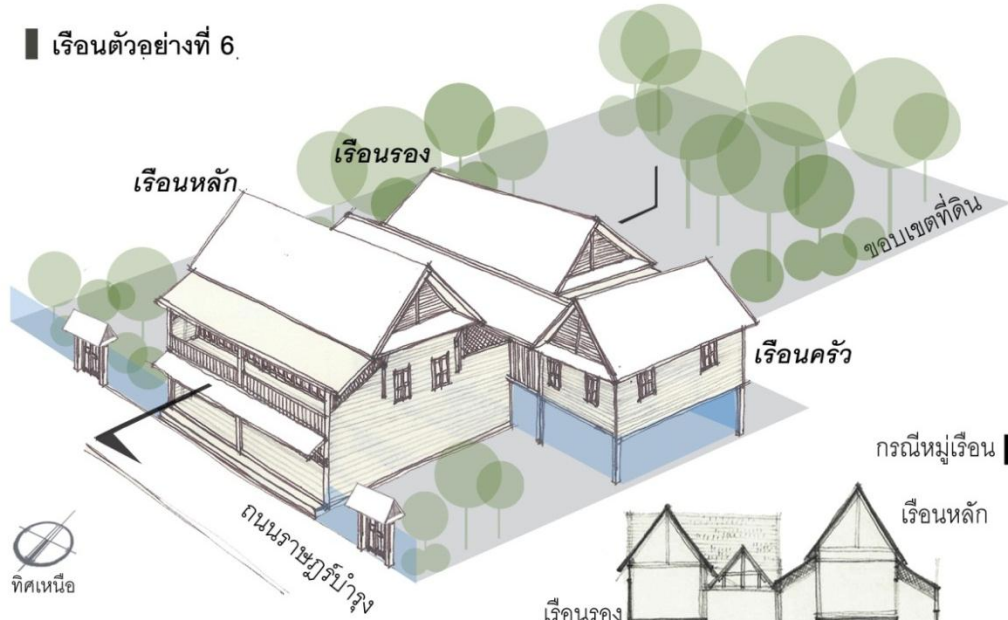
การสร้างศูนย์กลาง
 ศูนย์กลางเรือนและลำดับชั้นของการเข้าถึง

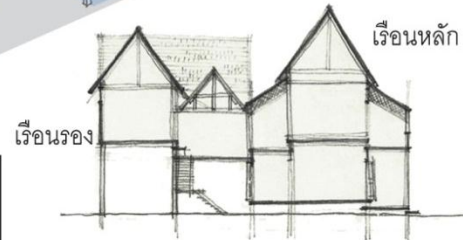
ภาพที่ 6-13 ภาพแสดงการสร้างพื้นที่ศูนย์กลางผ่านลำดับการคัดเลือกการปิดล้อมจากภายนอกสู่ภายในเรือน

ยกตัวอย่างการพิจารณาประเภทของพื้นที่จากกรณีศึกษา
พื้นที่ภายนอก (OUT) | พื้นที่กึ่งภายในภายนอก (BETWEEN) | พื้นที่ภายใน (IN)

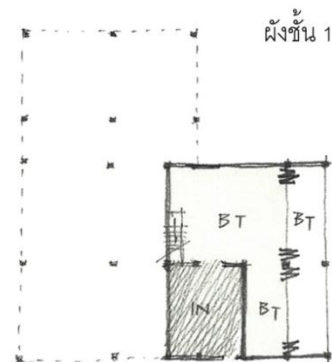
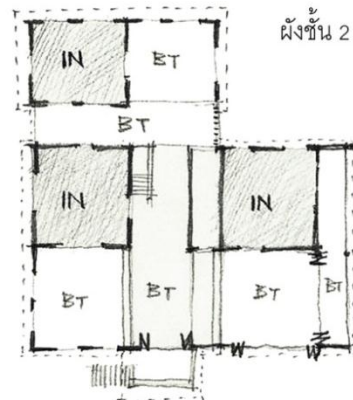
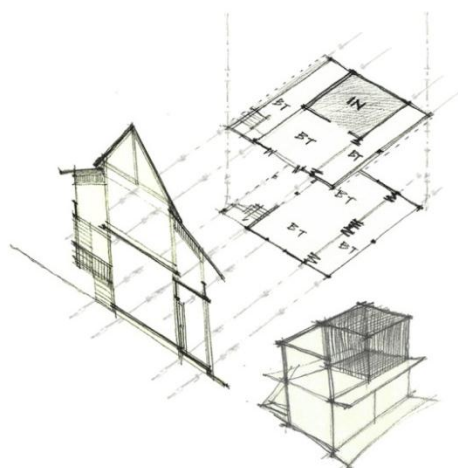
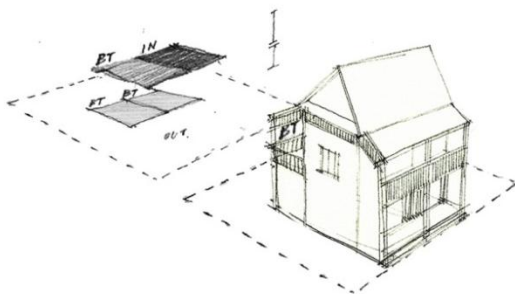
■ เรือนตัวอย่างที่ 6

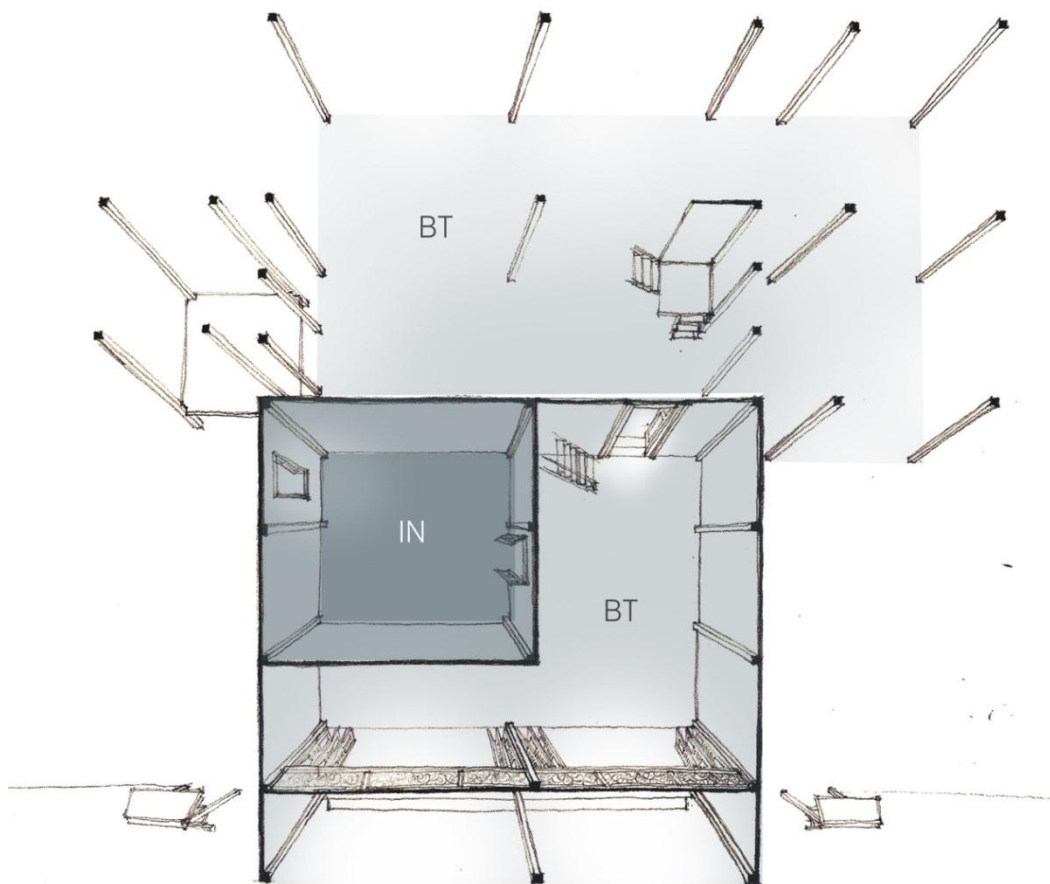
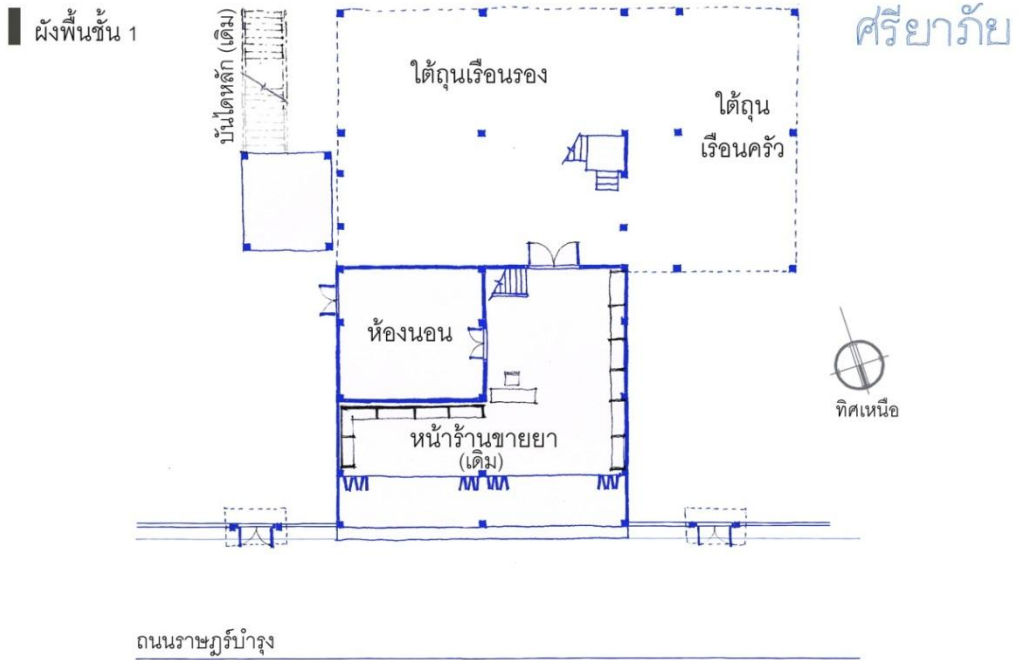
■ กรณีหมู่เรือน

■ กรณีแยกพิจารณาในหนึ่งหน่วยเรือน

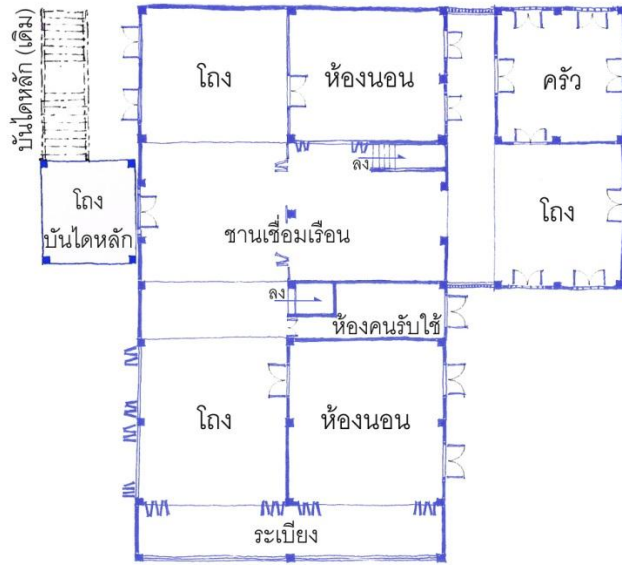

ภาพที่ 6- 14 ภาพแสดงตัวอย่างการพิจารณาพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอกจากเรือนตัวอย่างที่ 6

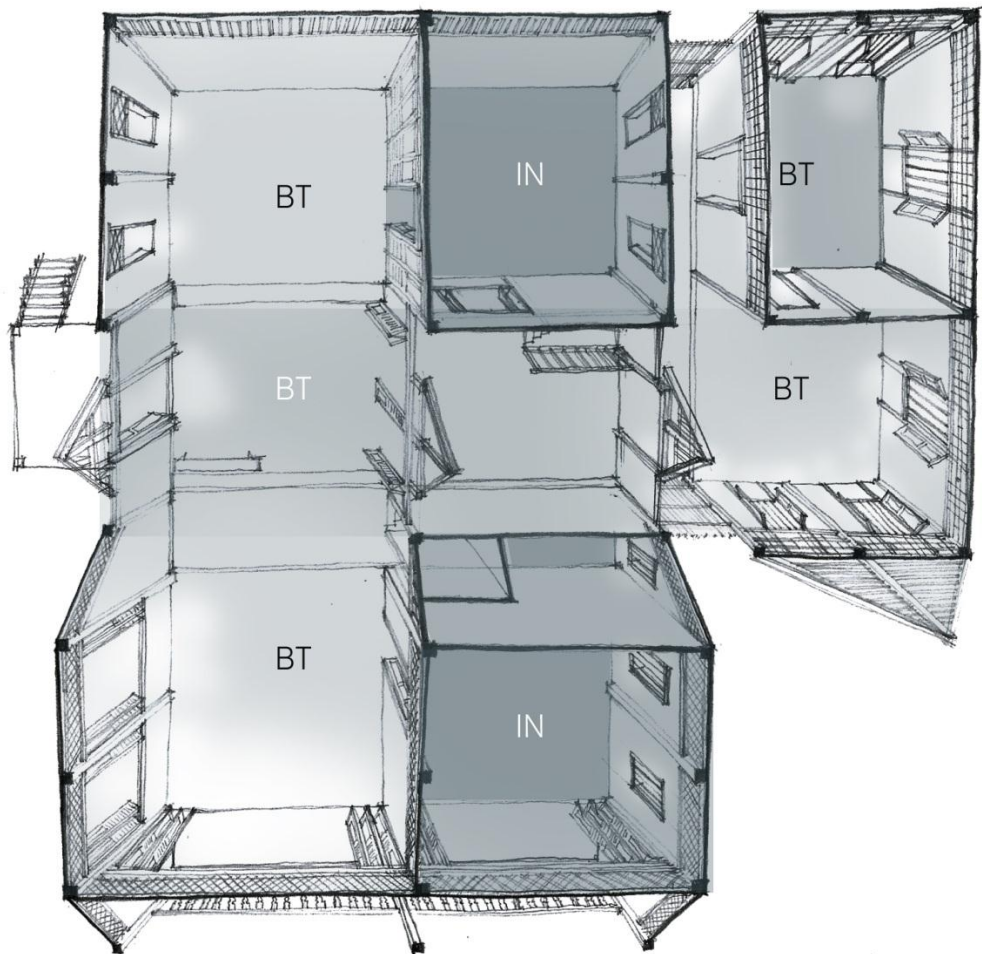

ภาพที่ 6- 15 ภาพแสดงการพิจารณาพื้นที่ภายใน ที่กึ่งภายใน-ภายนอกจากผังชั้น 1 เรือนตัวอย่างที่ 6

ผังพื้นที่ 2

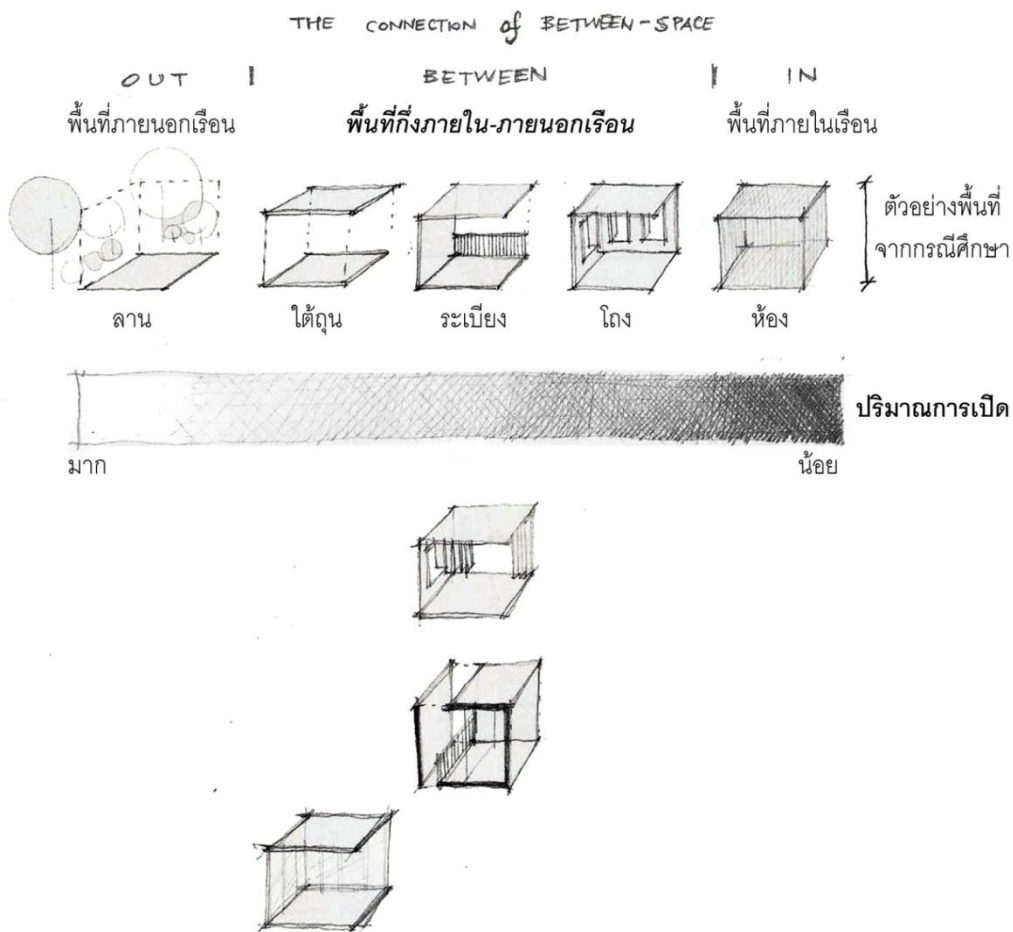

ศรียาวภัย

ภาพที่ 6- 16 ภาพแสดงการพิจารณาพื้นที่ภายใน ที่ตั้งภายใน-ภายนอกจากผังชั้น 2 เรือนตัวอย่างที่ 6

รูปแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

ภาพที่ 6- 17 ภาพแสดงการเปรียบเทียบระหว่างปริมาณการเปิดรับแสง และพื้นที่ประเภทต่างๆของเรือน

การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอกควรคำนึงถึงระนาบในการเปิดและการคลี่คลายของลำดับการเข้าถึง ซึ่งพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอกสามารถออกแบบให้มีปริมาณการเปิดที่แตกต่างกันได้หลายระดับ ควรใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่แต่ละกิจกรรม นอกจากนี้ปัจจัยของวัสดุเป็นอีกประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาร่วมด้วย ถึงการเลือกใช้วัสดุที่มีคุณสมบัติที่บดบัง โปร่งแสงหรือ โปร่งใส ก็จะสามารถปรับเข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบันได้มากยิ่งขึ้น เช่นการใช้กระจกและติดเครื่องปรับอากาศภายใน จัดสวนไว้ภายนอก กระจกทำให้สามารถรับแสง และเชื่อมโยงกับธรรมชาติที่จัดสรรไว้ภายนอกได้มาก ในขณะที่อากาศภายในเย็นสบาย การรับรู้ธรรมชาติแวดล้อมในกรณีนี้อาจเป็นไปได้โดยไม่เต็มที่ อาจเลือกที่จะออกแบบให้บานกระจกสามารถเปิดออกสู่ภายนอกได้ด้วย ซึ่งอาจเลือกเปิดในบางเวลา และมุ่งเน้นที่การออกแบบสภาพแวดล้อมภายนอกให้เอื้อต่อการเปิดอย่างเต็มที่ จะทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมได้สมบูรณ์กว่า

■ **แนวทาง : การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัยและพื้นที่เรือน**

ขอบเขตพื้นที่ดินเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อออกแบบการเชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม กรณีการเลือกที่ดินในปัจจุบันต่างจากอดีตที่หาพื้นที่ได้ง่ายและไม่มีการขายกรรมสิทธิ์ ปัจจุบันที่ดินราคาสูงขึ้นตามทำเลที่เป็นที่ต้องการ และยังมีพื้นที่จำกัดในการสร้าง ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดทั้งทางด้านการเงินและขนาดพื้นที่ทำให้การสร้างบ้านเรือนต้องเป็นไปอย่างคุ้มค่าคุ้มค่า ใช้งานได้เต็มที่ ประกอบกับปัจจุบันวิถีชีวิตในการใช้เรือนเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต ที่เรือนเคยทำหน้าที่เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ เฟอร์นิเจอร์น้อย ทำให้ประหยัดพื้นที่และเรือนมีขนาดเล็กกว่าปัจจุบัน ความต้องการพื้นที่ที่มากขึ้น กิจกรรมที่มากขึ้น พื้นที่ที่จำกัด ทำให้เรือนถูกขยายไปเต็มพื้นที่ดิน โดยบดบังพื้นที่ที่ควรจะเป็นธรรมชาติแวดล้อมภายนอก ซึ่งเคยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างขอบเขตและความสมดุลให้กับวิถีชีวิต การออกแบบช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้ โดยวิธีการอาจจะแตกต่างกันไปตามปัจจัยของแต่ละพื้นที่ดิน หากพื้นที่มากอาจออกแบบให้ธรรมชาติแวดล้อมเป็นรั้วขอบเขต โอบอุ้มให้พื้นที่แห่งความสงบให้กับสถาปัตยกรรม หรือถ้ามีข้อจำกัดของปริมาณพื้นที่ดินที่น้อย ต้องสร้างเรือนให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยหลัก และ**การสร้างหรือดึงเอาธรรมชาติแวดล้อมเข้าสู่สถาปัตยกรรมมากขึ้น** ก็เป็นอีกทางหนึ่งที่สามารถออกแบบให้ไม่ต้องตัดความเชื่อมโยงรับรู้ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

บทที่ 7

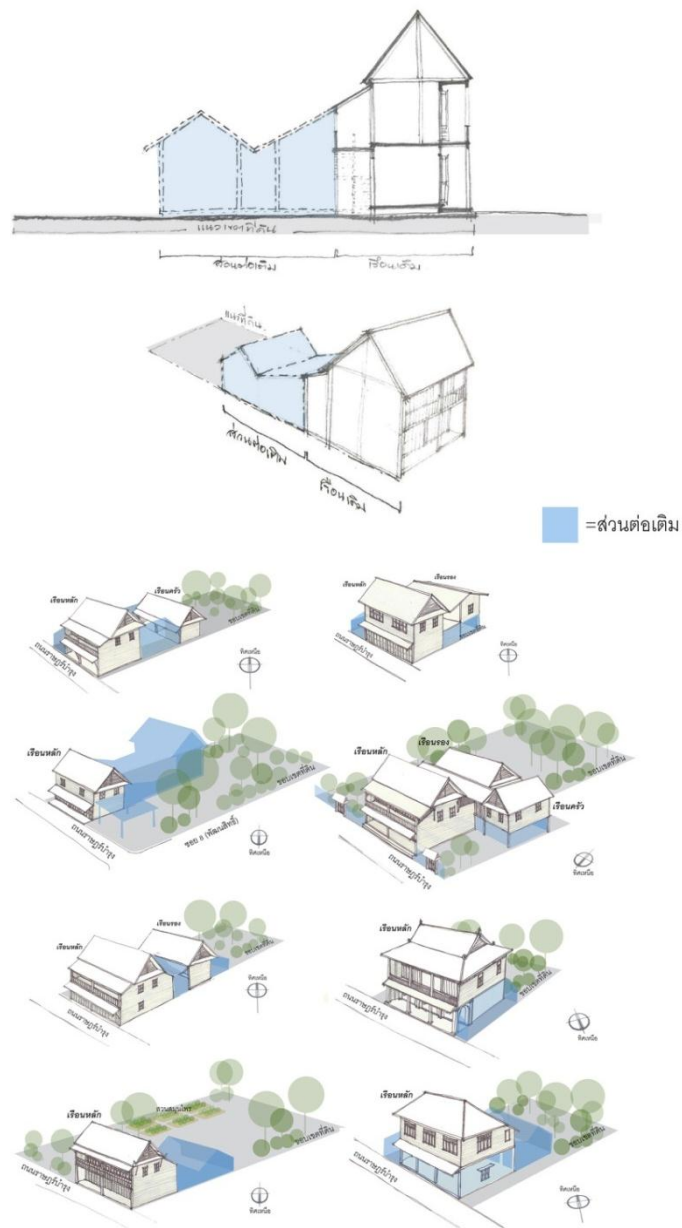
เสนอแนะตัวอย่างแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย ที่เอื้อให้เกิดสภาพแวดล้อมสงบ-สัปปายะ ในบริบทชุมชนพุ่มเรียง

7.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

|ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุ่มเรียง

ความเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาตามธรรมชาติ ในบริบทพุทธศาสนา องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงลักษณะสามประการอันเป็นของแน่นอน เป็นกฎธรรมชาติ มีอยู่ตลอดเวลา เรียกว่า ไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือความเป็นของไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์หรือความคงทนอยู่มิได้ และความเป็นของไม่มีตัวตน แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติธรรมดา เป็นการปรับเปลี่ยนขององค์ประกอบในองค์รวม ซึ่งหากการปรับเปลี่ยนนั้นลดความสมดุลของระบบลงจะมีการปรับตัวอย่างไรให้ความสมดุลกลับคืนมาเป็นประเด็นที่น่าศึกษาเรียนรู้หลักคิดจากตัวอย่างระบบที่มีความเชื่อมโยง องค์ประกอบอย่างสมดุล ในอดีตมนุษย์เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลร่วมกับองค์ประกอบอื่น ๆ ในองค์รวม สิ่งสมเป็น ภูมิปัญญา เป็นกฎแบบแผนขั้นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกับสรรพสิ่ง เมื่อดำเนินมาถึงการปรับเปลี่ยน การพัฒนา ของสังคม วิทยาการ และเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงย่อมก่อให้เกิดผลกระทบขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น มนุษย์ สามารถสร้างแสงประดิษฐ์ใช้เองได้ในทุกเวลาทำให้สามารถขยายกิจกรรมจากกลางวันสู่กลางคืน มนุษย์ ประดิษฐ์เครื่องปรับอากาศทำให้สร้างสภาวะน่าสบายได้ในอุณหภูมิที่ต้องการ สิ่งเหล่านี้ช่วยอำนวยความสะดวก เป็นประโยชน์กับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย มีผลในทางตรงหรือทางอ้อมให้มนุษย์รู้สึกพึงพา ธรรมชาติน้อยลง และในบริบทของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกรณีศึกษาและที่ใกล้เคียงกันในภูมิภาค ทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติไปจากเดิม

ในกรณีของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธชุมชนพุ่มเรียง มีการปรับเปลี่ยนต่อเติมโครงสร้าง ขยายพื้นที่ของ เรือน เนื่องด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและพื้นที่ที่มีแนวคิดที่เปลี่ยนแปลง จากแต่เดิมพื้นที่เป็นแบบ อเนกประสงค์ ใช้ร่วมกันในหลายกิจกรรมอย่างมีความยืดหยุ่นสูง ทำให้กิจกรรมสามารถซ้อนกันอยู่ได้ในพื้นที่ เดียว ต่างจากปัจจุบันที่มีเฟอร์นิเจอร์เพิ่มขึ้น กำหนดพื้นที่ เฉพาะกิจกรรมมากขึ้นส่งผลให้เกิดการขยายพื้นที่และ ต่อเติมเรือน การต่อเติมในพื้นที่เดิมที่จำกัดเป็นเหตุให้ต้องลดพื้นที่ที่เคยเป็นสภาพแวดล้อมภายนอก เป็นลาน เป็นสวนสมรม เป็นธรรมชาติที่แวดล้อมเรือนอยู่ เพื่อต่อเติมเป็นพื้นที่เรือนแทน ในขณะที่เดียวกันการต่อเติมใหม่ ไม่ได้คำนึงถึงความเชื่อมโยงกับธรรมชาติแวดล้อมที่ยังเหลืออยู่ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ที่ทับตัน

ภาพที่ 7- 1 ภาพแสดงการต่อเติมของเรือนพื่นถิ่นในปัจจุบัน

ประเด็นสำคัญคือธรรมชาติแวดล้อมที่ถูกตัดออกไป มีประโยชน์ช่วยสร้างความสงบ สบายๆ โดยธรรมชาติที่ไม่ต้องปรุงแต่งใดๆ และเอื้อในการรับรู้อย่างมีสติสัมปชัญญะ ธรรมชาติแวดล้อมในที่นี้ อย่างน้อยที่สุดควรให้ความสำคัญกับ แสง ลม ต้นไม้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่มีประโยชน์ต่อการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพในการใช้งานสถาปัตยกรรม

จากกรณีของเรือนตัวอย่างจะเห็นได้ว่าเรือนที่มีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันมีการต่อเติมพื้นที่เรือนทุกหลัง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติของการปรับตัว แต่ส่วนต่อเติมเหล่านี้ส่วนใหญ่ถูกต่อเติมให้ทับต้นไม่เชื่อมโยงกับธรรมชาติแวดล้อมภายนอกที่ยังหลงเหลืออยู่ ซึ่งเป็นกรณีที่ควรจะใช้หลักการออกแบบเสนอแนะรูปแบบการปรับเปลี่ยนส่วนต่อเติมเหล่านี้ที่พบเป็นปัญหาในปัจจุบัน โดยอ้างอิงแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ได้เสนอแนะไว้ในข้อ 6.2 ดังนี้

๑ หลักเกณฑ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรม

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต

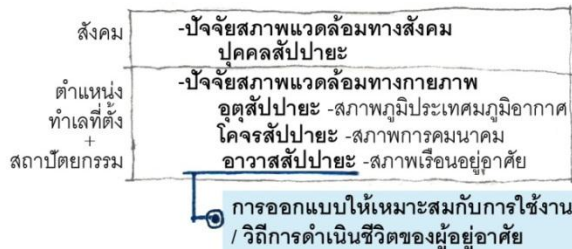
สำปายะ

๑ หลัก "สำปายะ 7"

ใช้พิจารณาสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยอย่างสงบเย็น

-ปัจจัยสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิต

- โภชนสำปายะ
- อริยาปถสำปายะ
- ผัสสสำปายะ

• หลัก "อิทัปปัจจยตา"

กล่าวถึงความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งที่เป็นองค์ประกอบในองค์รวม นำมาใช้ในการ พิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

- ธรรมชาติเอื้อให้เกิดความน่าสบาย เกิดความเหมาะสมแก่การใช้งานพื้นที่ภายใน เช่น การเปิดรับลมเย็น การระบายอากาศ การเปิดรับแสงธรรมชาติ

สงบ

• การรับรู้ความสงบผ่านทวาร 6

- ๑ การออกแบบทัศนศิลป์ภายในสถาปัตยกรรม (เชื่อมโยงกับการรับรู้ทางตา) เช่น สี เส้นของระนาบที่เกิดขึ้นในการรับรู้
- ๑ การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง เช่น สร้างศูนย์กลางจากความสำคัญของพื้นที่ , จากลำดับการเข้าถึงจากภายนอกสู่ภายใน

- ธรรมชาติเอื้อให้เกิดสภาพแวดล้อมของความสงบ เช่น การรับรู้ความเป็นธรรมชาติ ผ่านทวารทั้ง 6

การออกแบบพื้นที่ว่างที่เอื้อในการเชื่อมโยงมนุษย์และธรรมชาติ

- ๑ การออกแบบพื้นที่ทั้งภายใน-ภายนอก
- ๑ การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัย พิจารณาสัดส่วนปริมาณของพื้นที่ที่ดิน และพื้นที่ของเรือน เพื่อกำหนดรูปแบบการเชื่อมโยงพื้นที่ภายในและภายนอก

ภาพที่ 7- 2 ภาพแสดงแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมสงบ-สำปายะ

7.2 ตัวอย่างการออกแบบกรณีศึกษา

ภาพที่ 7- 3 ภาพแสดงตัวอย่างกรณีศึกษา ๑

ภาพที่ 7- 4 ภาพแสดงตัวอย่างกรณีศึกษา ๒

ภาพที่ 7- 5 ภาพแสดงตัวอย่างกรณีศึกษา ๓

7.2.1 กรณีศึกษา ๑ : ปรับปรุงเรือนเก่าที่ได้รับการต่อเติม (บ้านคุณยายเมี้ยน นิลวิเศษ)

(๑) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของเรือนในปัจจุบัน

| พิจารณาจากปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบ

■ บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่3 (ชุมชนบ้านเหนือ) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

-อายุเรือน 95ปี เก็บข้อมูลเมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ.2556

-ลักษณะรูปแบบเรือน : เรือนหลักเป็นเรือนไม้2ชั้น ต่อเติมบริเวณใต้ถุนเรือนและพื้นที่หลังบ้าน เป็นพื้นที่อยู่อาศัยโดยใช้โครงสร้างผนังอิฐฉาบปูน

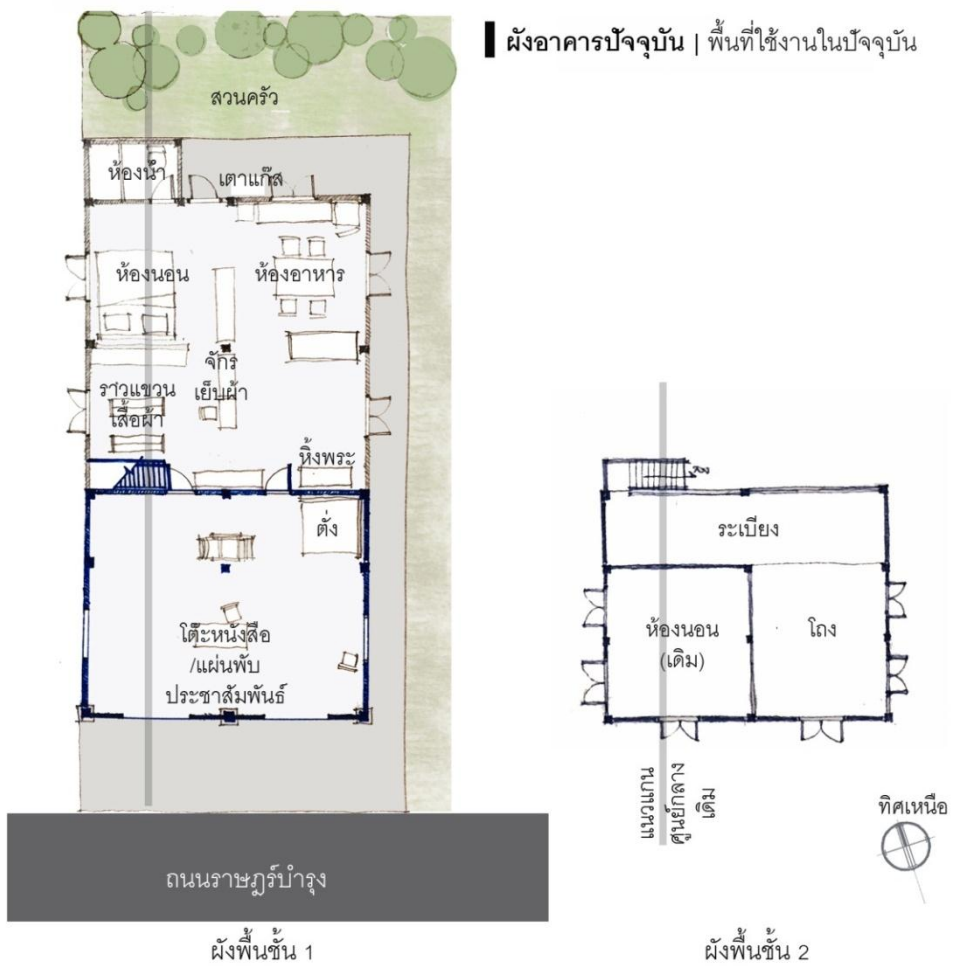
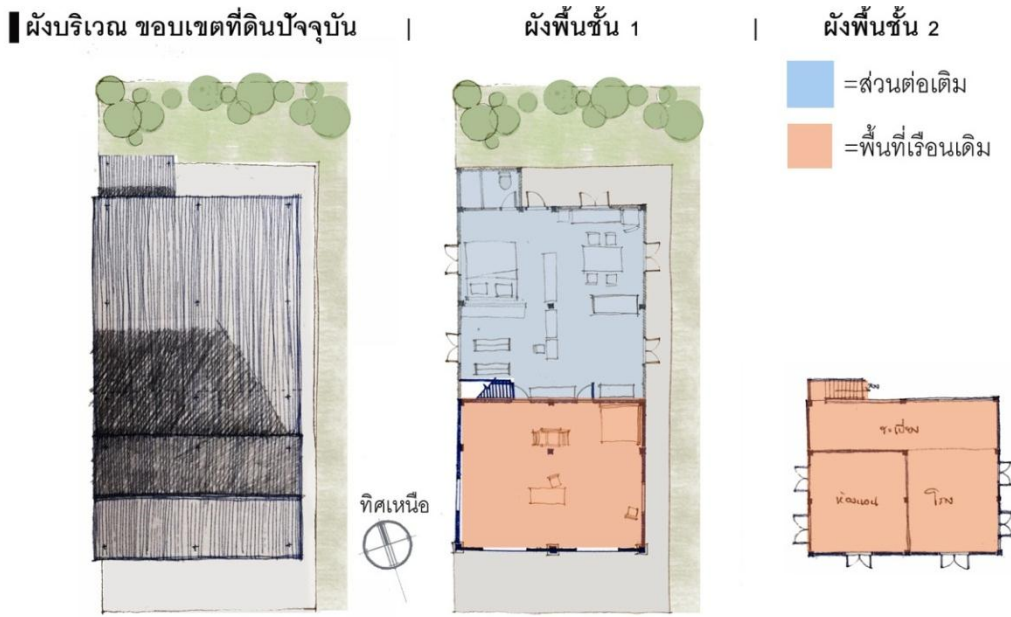
-ลักษณะรูปแบบเรือน : เรือนหลักเดิมเป็นโครงสร้างไม้ เสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยมเป็นหลัก วัสดุผนังใช้ไม้เคี่ยม ไม้ยางนา ดินอนซอนเกล็ด วัสดุผนังหลังคาเดิมใช้กระเบื้องดินเผา ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระเบื้องลอนทั้งหมด

ภาพที่ 7- 6 ภาพแสดงทัศนียภาพปัจจุบันของเรือนกรณีศึกษา

ภาพที่ 7- 7 ภาพแสดงทัศนียภาพตามแนวทางเสนอแนะปรับปรุงเรือน

ภาพที่ 7-8 ภาพแสดงผังพื้นเรือนในปัจจุบันก่อนเสนอการปรับปรุง

(๑.๑) การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน/วิธีการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัย

การต่อเติมเรือนเดิมเนื่องด้วยพื้นที่ที่ไม่เพียงพอกับกิจกรรมในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป และเนื่องจากผู้อยู่อาศัยเป็นผู้สูงวัยไม่สะดวกในการ ขึ้นลงบ่อยๆ จึงทำให้การต่อเติมพื้นที่ด้านหลังเหมาะสมในการอยู่อาศัยมากกว่า ส่วนต่อเติมได้แก่พื้นที่ส่วนห้องนอน ห้องอาหาร ห้องเสื้อผ้า และบริเวณนอกประสงค์ใช้สำหรับวางหิ้งพระ พื้นที่ทั้งหมดรวมกันเป็นห้องขนาดใหญ่ 1 ห้อง มีหน้าต่างบานเปิดคู่ตรงกลางทุกระยะเสาแต่ไม่ค่อยได้เปิดเนื่องด้วยเรื่องความปลอดภัย และตอนกลางวันผู้อยู่อาศัยจะอยู่บริเวณใต้ถุนเรือนหลักเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งส่วนใต้ถุนถูกต่อเติมโครงสร้างผนังอิฐฉาบปูนไม่ทาสี เว้นช่องเปิดโดยไม่ใส่หน้าต่าง บริเวณใต้ถุนเรือนเปรียบเสมือนห้องรับแขกของบ้าน ประกอบกับเจ้าของเรือนมีอัธยาศัยดีและมักรับเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ข่าวส่วนรวมแก่คนในชุมชนและผู้นิสิตนักศึกษาที่ลงพื้นที่ บริเวณใต้ถุนเรือนนี้จึงมีผู้คนเข้ามาใช้พื้นที่เป็นกลุ่ม 10-30 คน เป็นครั้งคราว

(๑.๒) การออกแบบทัศนศิลป์ภายในสถาปัตยกรรม

การต่อเติมจากเรือนไม้เดิมคงความเรียบง่ายไว้อย่างมาก ผนังก่ออิฐฉาบปูนใหม่ไม่มีการตกแต่งทาสี ยังคงใช้สีของวัสดุ และใช้ไม้เป็นโครงสร้างหลังคาต่อจากปีกหลังคาเดิมในส่วนระเบียง พื้นปูกระเบื้องสีอ่อน

(๑.๓) การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง

การวางพื้นที่ในส่วนต่อเติม ยังวางแนวส่วนห้องนอนตามแกนห้องนอนเดิมของเรือนหลัก หันหัวนอนไปทางทิศใต้

(๑.๔) การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

พื้นที่ต่อเติมด้านหลังรวมพื้นที่ของกิจกรรมหลายอย่างเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ห้องเดียว ทำให้พื้นที่ส่วนใช้งานเวลากลางวันไม่สามารถเปิดหน้าต่างระบายอากาศได้ ทำให้เวลากลางวันพื้นที่มีความร้อนสะสม

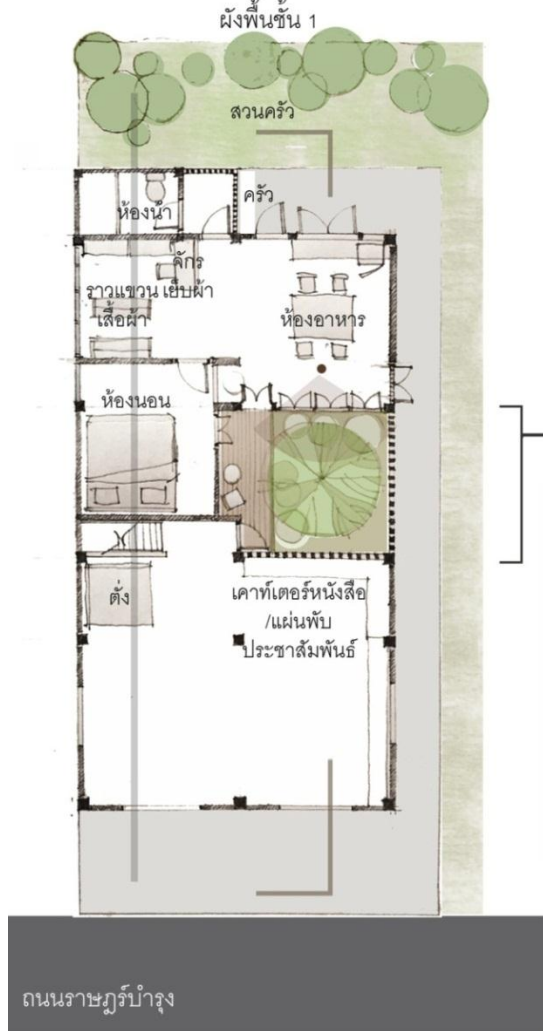
(๑.๕) การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัย

ขนาดของพื้นที่ดินมีขนาดใหญ่ พื้นที่ต่อเติมใหม่สร้างเกือบพอดีกับพื้นที่ดิน โดยยังเหลือระยะหลังบ้านไว้เป็นพื้นที่สำหรับปลูกสวนครัวเล็กน้อย

(๒) แนวทางเสนอแนะการออกแบบปรับปรุง | พิจารณาจากปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบ

ผังอาคารปรับปรุง

กรณีเพิ่มพื้นที่ที่กึ่งภายในภายนอก

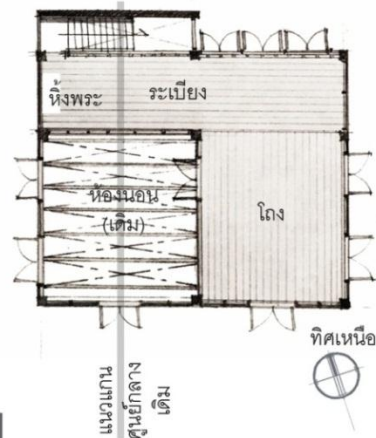

o การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัย
ปรับปรุงพื้นที่ส่วนต่อเติมให้สามารถแบ่งพื้นที่ส่วนห้องนอนออกจากพื้นที่ห้องอาหารได้ เพื่อให้สามารถเปิดพื้นที่ที่ใช้งานในช่วงกลางวันให้ระบายอากาศได้โดยยังคงความเป็นส่วนตัวให้มากที่สุด

ภาพมุมมองจากบริเวณห้องอาหาร

ผังพื้นที่ 2

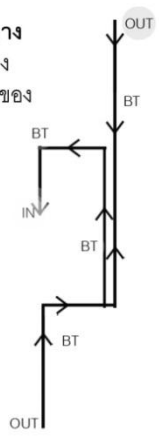
ภาพที่ 7- 9 ภาพแสดงผังพื้นที่และส่วนเสนอแนะการปรับปรุงพื้นที่

ผังอาคารปรับปรุง
กรณีเพิ่มพื้นที่กึ่งภายในภายนอก | ผังชั้น 1

- o การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน/วิถีการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัย
การออกแบบปรับปรุงพื้นที่ยังคงไว้ซึ่งพื้นที่ใช้งานเดิมที่มากที่สุดเพราะเบื้องต้นเหมาะสมแก่การใช้งานแล้ว
แก้ไขเฉพาะการจัดลำดับพื้นที่ในการเข้าสู่พื้นที่ในแต่ละส่วนที่มีความเป็นส่วนตัวแตกต่างกัน
- o การออกแบบทัศนศิลป์ภายในสถาปัตยกรรม
ในส่วนที่ปรับปรุงเพิ่มเติมใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชนในการทำฐานพื้นไม้และผนังระแนง
- o การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง
ห้องนอนยังคงเป็นศูนย์กลางของเรือน ตั้งอยู่ในตำแหน่งแกนเดิมของห้องนอนเรือนหลัก และเป็นส่วนปลายสุดของการเคลื่อนไหวผ่านพื้นที่จากภายนอกเข้าสู่ภายใน

OUT= พื้นที่ภายนอกเรือน
BT(between) = พื้นที่กึ่งภายในภายนอก
IN = พื้นที่ภายในที่ปิดล้อมเป็นส่วนตัวที่สุด

- o การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก
ปรับปรุงส่วนต่อเติมโดยแทรกพื้นที่ส่วนขนาดเล็กเข้าไปแทนส่วนพื้นที่อเนกประสงค์เดิมที่ใช้เป็นทางเดินเพื่อให้เกิดพื้นที่กึ่งภายในภายนอกที่เปิดสู่ส่วนขนาดเล็กภายในได้

มุมมองบริเวณหน้าห้องน้ำ

มุมมองบริเวณห้องอาหาร

ภาพที่ 7- 10 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสบายๆ

มุมมองจากสวนครัวหลังบ้าน

มุมมองจากชานไม้มองสู่ห้องอาหาร

- o การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก ปรับปรุงส่วนต่อเติมโดยแทรกพื้นที่สวนขนาดเล็กเข้าไปแทนส่วนพื้นที่อเนกประสงค์เดิมที่ใช้เป็นทางเดินเพื่อให้เกิดพื้นที่กึ่งภายในภายนอกที่เปิดสู่สวนขนาดเล็กภายในได้

มุมมองจากใต้ถุนเรือนหลักหันเข้าสู่สวนกลางบ้าน

ภาพที่ 7- 11 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสบายๆ

ผังอาคารปรับปรุง

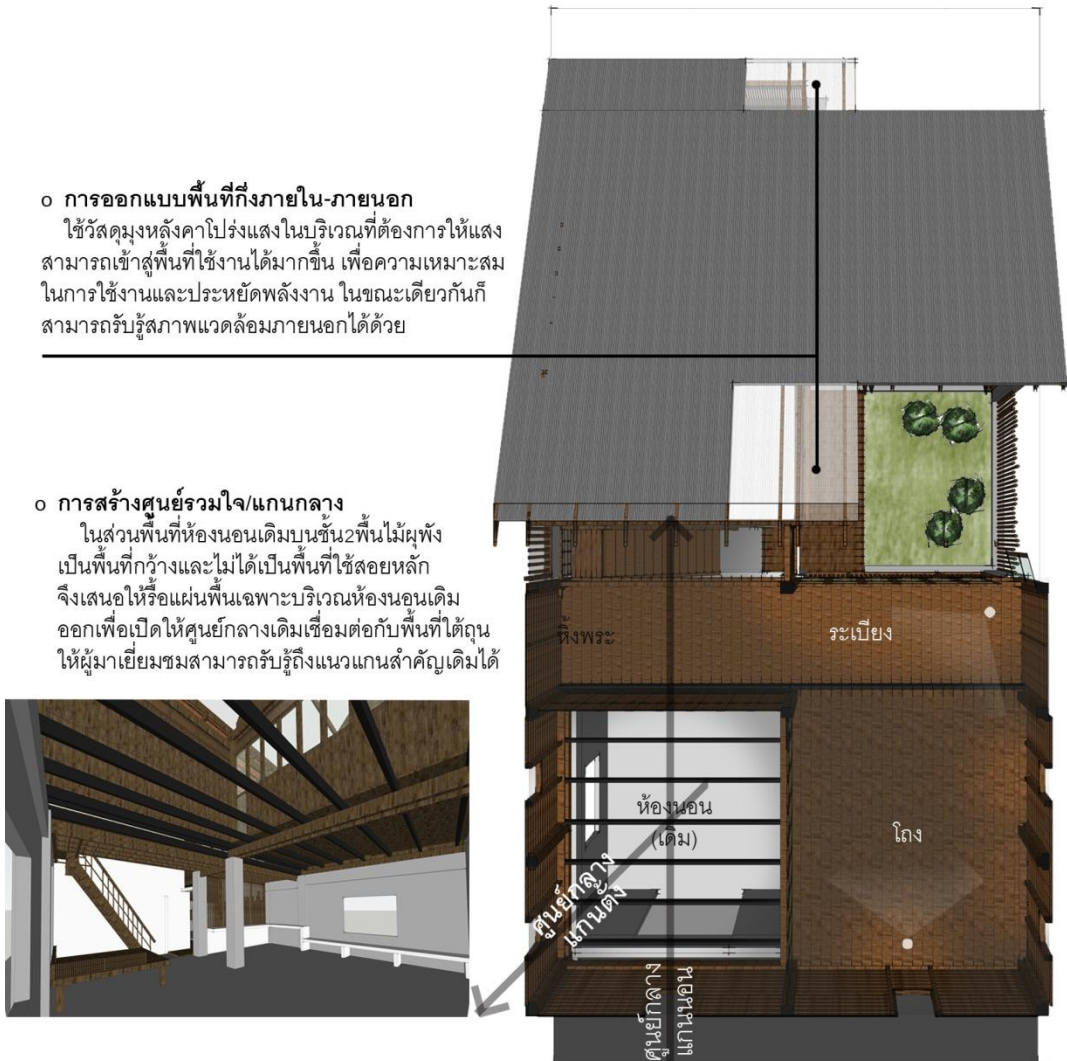
กรณีเพิ่มพื้นที่กึ่งภายในภายนอก | ผังชั้น 2

○ การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

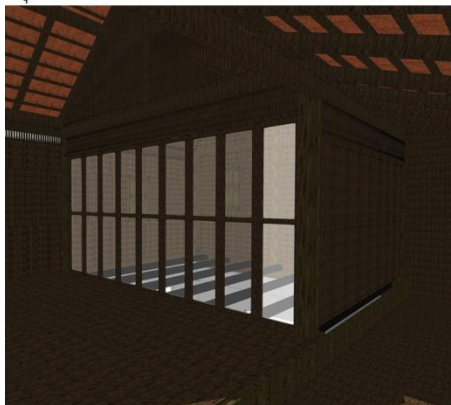
ใช้วัสดุผนังหลังคาโปร่งแสงในบริเวณที่ต้องการให้แสงสามารถเข้าสู่พื้นที่ใช้งานได้มากขึ้น เพื่อความเหมาะสมในการใช้งานและประหยัดพลังงาน ในขณะที่เดียวกันก็สามารถรับรู้สภาพแวดล้อมภายนอกได้ด้วย

○ การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง

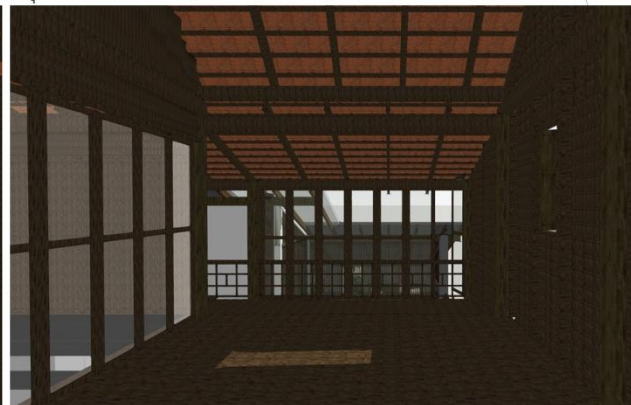
ในส่วนพื้นที่ห้องนอนเดิมบนชั้น 2 พื้นไม้ผุพัง เป็นพื้นที่ที่กว้างและไม่ได้เป็นพื้นที่ใช้สอยหลัก จึงเสนอให้รื้อแผ่นพื้นเฉพาะบริเวณห้องนอนเดิม ออกเพื่อเปิดให้ศูนย์กลางเดิมเชื่อมต่อกับพื้นที่ใต้ถุน ให้ผู้มาเยี่ยมชมสามารถรับรู้ถึงแนวแกนสำคัญเดิมได้

มุมมองจากบริเวณระเบียง

มุมมองจากบริเวณโรงหน้าห้องนอนเดิม

ภาพที่ 7- 12 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 2 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสบายๆ

7.2.2 กรณีศึกษา ๒ : ปรับปรุงเรือนเก่าที่ได้รับการต่อเติม (เรือนโอสถปถัมภ์)

(๑) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของเรือนในปัจจุบัน

| พิจารณาจากปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบ

เรือนตัวอย่างที่ 4

บ้านเลขที่ ๔ หมู่ที่ ๑ (ชุมชนบ้านกลาง) ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

- อายุเรือน 82 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ ตุลาคม 2556

- ลักษณะรูปแบบเรือน : **เรือนหลัก** เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาทรงจั่ว ยื่นปีกนกคลุมระเบียงสองด้าน

- วัสดุโครงสร้างเรือน : โครงสร้างเสาคานพื้นใช้ไม้เคี่ยมเป็นหลัก
วัสดุผนัง ไม้เคี่ยม ไม้ยางนา ดินอนซอนเกล็ด
วัสดุมุงหลังคาใช้กระเบื้องดินเผา

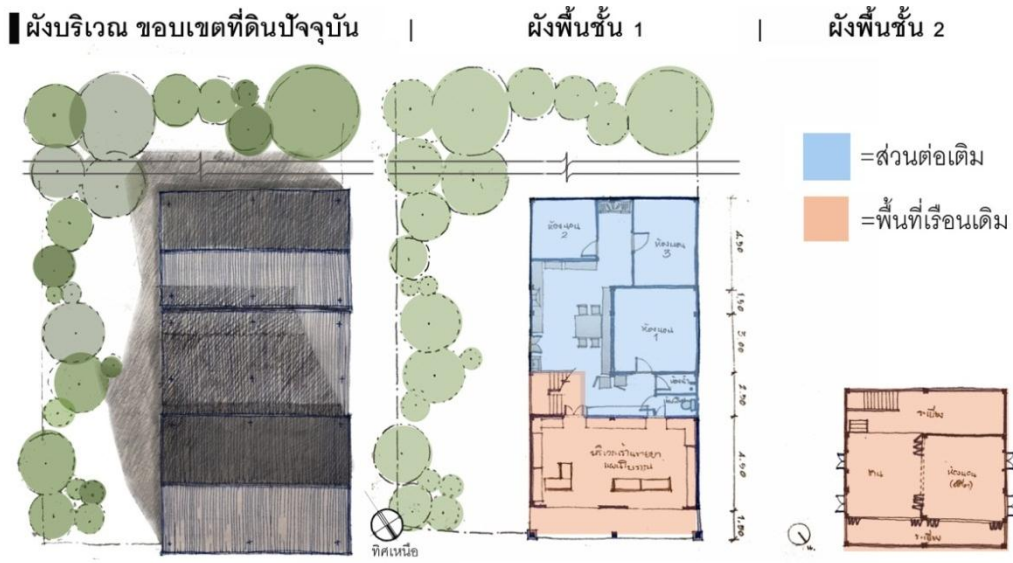
- **เรือนโอสถปถัมภ์** สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดำเนินกิจการร้านขายยาสมุนไพร(แผนโบราณ) จวบจนปัจจุบัน

ภาพที่ 7- 13 ภาพแสดงทัศนียภาพปัจจุบันของเรือนกรณีศึกษา

ภาพที่ 7- 14 ภาพแสดงทัศนียภาพตามแนวทางเสนอแนะปรับปรุงเรือน

ภาพที่ 7- 15 ภาพแสดงผังพื้นที่เรือนในปัจจุบันก่อนเสนอการปรับปรุง

(๑.๑) การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน/วิธีการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัย
 การต่อเติมเรือนเดิมเนื่องด้วยพื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ มีการเพิ่มพื้นที่ห้องนอนเล็ก 2 ห้องและห้องนอนใหญ่ของเจ้าบ้านถูกย้ายมาอยู่ด้านล่างเช่นกัน นอกจากนี้ยังเพิ่มพื้นที่ห้องครัวและส่วนรับประทานอาหารในส่วนต่อเติม ต่อจากบริเวณ ด้านหลังของหน้าร้านต่อเติมห้องน้ำและห้องส้วมบริเวณใต้ถุนระเบียงด้านหลังของเรือนหลัก ส่วนชานหน้าร้านต่อเติมโดยการกรุกระเบื้องรอบเสา เทพื้นคอนกรีตบริเวณชั้นล่างทั้งหมด และตีฝ้าเพดานบริเวณหน้าร้าน การใช้พื้นที่ในปัจจุบัน พื้นที่หน้าร้านและห้องอาหารมักจะเปิดใช้งานพื้นที่เชื่อมกันตลอดเวลากลางวัน พื้นที่ด้านบนของเรือนหลักไม่ได้ถูกใช้งานมีของเก่าเก็บ เช่น เฟอร์นิเจอร์เตียง ตู้ อยู่ในพื้นที่บริเวณนี้

(๑.๒) การออกแบบทัศนศิลป์ภายในสถาปัตยกรรม
 ส่วนต่อเติมจากเรือนหลักใช้โครงสร้างไม้ในส่วนโครงสร้างหลังคา และระแนงระบายอากาศ ผนังก่ออิฐฉาบปูนทาสีขาวบางส่วนของผนังภายในเป็นโครงสร้างผนังไม้

(๑.๓) การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง
 การวางพื้นที่ในส่วนต่อเติม ยังวางแนวส่วนห้องนอนหลัก(ห้องนอน1)ตามแกนห้องนอนเดิมของเรือนหลักทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

(๑.๔) การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก
 พื้นที่ต่อเติมด้านหลังมีการแบ่งพื้นที่ส่วนตัวคือ ห้องนอน 1,2 และ 3ออกจากพื้นที่ห้องอาหารที่ใช้ร่วมกันเป็นของเขตชัดเจนโดยใช้ผนังกัน ส่วนพื้นที่ห้องอาหารจึงสามารถเปิดสู่หน้าร้านในเวลากลางวันได้สามารถช่วยระบายอากาศได้ในระดับหนึ่งหากพิจารณาพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอกของผังเดิมพื้นที่ต่อเติมด้านหลังมีลำดับการคลี่คลายจากพื้นที่ภายในสู่ภายนอกจาห้องนอน->ห้องอาหาร->หน้าร้านชายยา->ออกสู่ภายนอกเรือน ซึ่งการเชื่อมโยงสู่ธรรมชาติแวดล้อมยังมีปริมาณน้อย

(๑.๕) การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัย
 ขนาดของพื้นที่ดินมีพื้นที่มากกว่าพื้นที่เรือนในปัจจุบันประมาณ 5-6 เท่า พื้นที่ด้านหลังยังคงเป็นสวนสมุนไพรที่ใช้สำหรับยาแผนโบราณ

(๒) แนวทางเสนอแนะการออกแบบปรับปรุง | พิจารณาจากปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบ

ผังอาคารปรับปรุง

กรณีเพิ่มพื้นที่กึ่งภายในภายนอก

o การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก และ การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัย เนื่องจากพื้นที่ขอบเขตมณฑลค่อนข้างมาก จึงอาจปรับให้พื้นที่ครัวและส่วนรับประทานอาหาร เปิดสู่ธรรมชาติแวดล้อมภายนอก ซึ่งในกรณีศึกษา ด้านข้างและหลังบ้านเป็นสวนสมุนไพรเดิม และสวนครัว

o การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน / วิถีการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัย

เรือนโอสถปถัมภ์เป็นร้านขายยามานับหลายชั่วอายุคน จวบจนบัดนี้เข้าสู่รุ่นที่ 3 แล้ว ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไป การขายยาตำรับแผนโบราณอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอไป ตามความต้องการพื้นฐานของสังคม การดำรงอยู่อาจต้องคำนึงถึง การปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอัตลักษณ์ของตนให้เด่นชัดมากขึ้น โดยอาจส่งเสริมควบคู่กับการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนชุมเรียง เช่น อาจเปิดให้สามารถเข้ามาชมเรือนเก่า และแปลงสมุนไพร ที่จัดสาธิตให้ชม, เปิดหน้าร้านขายของควบคู่กัน ส่งเสริมให้เป็น จุดเยี่ยมชมที่สำคัญของชุมชนในด้านยาสมุนไพรตำรับโบราณ

o การสร้างศูนย์รวมใจแกนกลาง

ส่วนต่อเติมด้านหลังยังใช้แกนเดิม คือตำแหน่งห้องนอนเดิมบนเรือนหลัก ซึ่งอาจปรับให้เป็นห้องพระ/ห้องบรรพบุรุษ เพื่อส่งเสริมการใช้งานพื้นที่และคงไว้ซึ่ง ความเป็นศูนย์กลางของเรือนหลัก ตำแหน่งของห้องพระและห้องนอนหลักใน ปัจจุบันเชื่อมโยงเป็นศูนย์กลางระหว่าง เรือนเดิมและพื้นที่ส่วนต่อเติม พื้นที่ต่อเติมใช้แนวทางเดินแบ่งพื้นที่ ระหว่างกึ่งภายใน-ภายนอกและพื้นที่ ห้องนอนซึ่งเป็นส่วนพื้นที่ภายใน

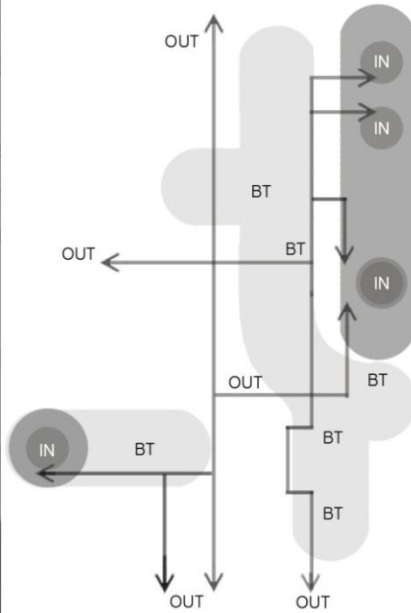
ภาพที่ 7- 16 ภาพแสดงผังพื้นที่และส่วนเสนอแนะการปรับปรุงพื้นที่

ผังอาคารปรับปรุง
กรณีเพิ่มพื้นที่กึ่งภายในภายนอก | ชั้น 1

o การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

การเปิดพื้นที่เชื่อมระหว่างภายในและภายนอก ใช้วิธีการสร้างพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก เป็นพื้นที่คั่นกลางในการคลี่คลายลำดับการเข้าถึง เพื่อสร้างความสงบด้วยลำดับการปิดล้อมที่ค่อยๆ ปิดจากภายนอกสู่พื้นที่ภายใน แสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่ตั้งแต่แนวภาพด้านล่าง

OUT = พื้นที่ภายนอกเรือน
BT (between) = พื้นที่กึ่งภายในภายนอก
IN = พื้นที่ภายในที่ปิดล้อมที่สุด

o การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง

ศูนย์รวมใจของเรือนหลักคือห้องบริเวณชั้น 2 ซึ่งเสนอให้ปรับเปลี่ยนเป็นห้องพระ ศูนย์รวมใจนี้ทำหน้าที่เป็นแนวแกนหลักในการสร้างศูนย์กลางใหม่ให้กับห้องนอนของเจ้าบ้านในปัจจุบัน และการเข้าสู่ศูนย์กลางไล่เรียงด้วยการคลี่คลายลำดับจากภายนอกสู่กึ่งภายในภายนอกสู่ภายใน

ภาพที่ 7-17 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เชื่อให้เกิดความสงบสลับปะย

รูปตัดอาคารปรับปรุง ตามแนวขวา
กรณีเพิ่มพื้นที่กึ่งภายนอก | ชั้น 1

o การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

เพิ่มพื้นที่ธรรมชาติเข้าสู่พื้นที่ระหว่างเรือนหลัก และส่วนต่อเติมเพื่อเป็นพื้นที่ธรรมชาติภายในเชื่อมต่อพื้นที่สวนภายนอกกลุ่มเรือน

ขยับตำแหน่งพื้นที่ครัว ห้องอาหารเดิม เพื่อเพิ่มพื้นที่ธรรมชาติ กึ่งภายในภายนอก

ส่วนต่อเติม

เรือนหลัก

รูปตัดอาคารตามแนว

ภาพที่ 7- 18 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสบายๆ

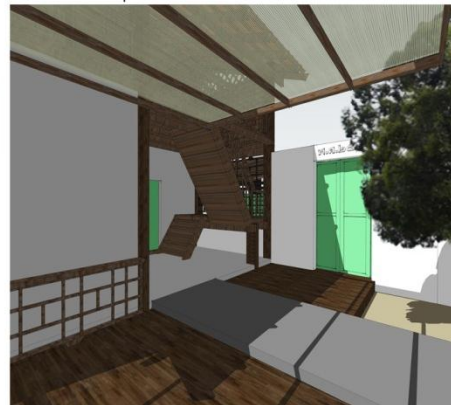
ผังอาคารปรับปรุง
 กรณีเพิ่มพื้นที่กึ่งภายในภายนอก | ชั้น 1

มุมมอง 1 : จากโถงทางเดิน

มุมมอง 2 : จากโถงข้างห้องนอน 1

มุมมองจากถนนราษฎร์บำรุง

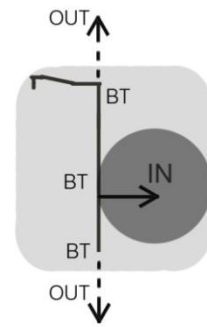
ภาพที่ 7- 19 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสปีบายะ

ผังอาคารปรับปรุง
กรณีเพิ่มพื้นที่กึ่งภายในภายนอก | ชั้น 2

o การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง

พิจารณาบริเวณชั้น 2 ของเรือนหลัง มีลำดับการเข้าถึงคล้ายจากภายนอกสู่ภายในโดยใช้พื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอกเชื่อมระหว่างกลางเช่นกัน ดังแผนภาพต่อไปนี้แสดงตำแหน่งพื้นที่ภายในที่ถูกโอบล้อมด้วยพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

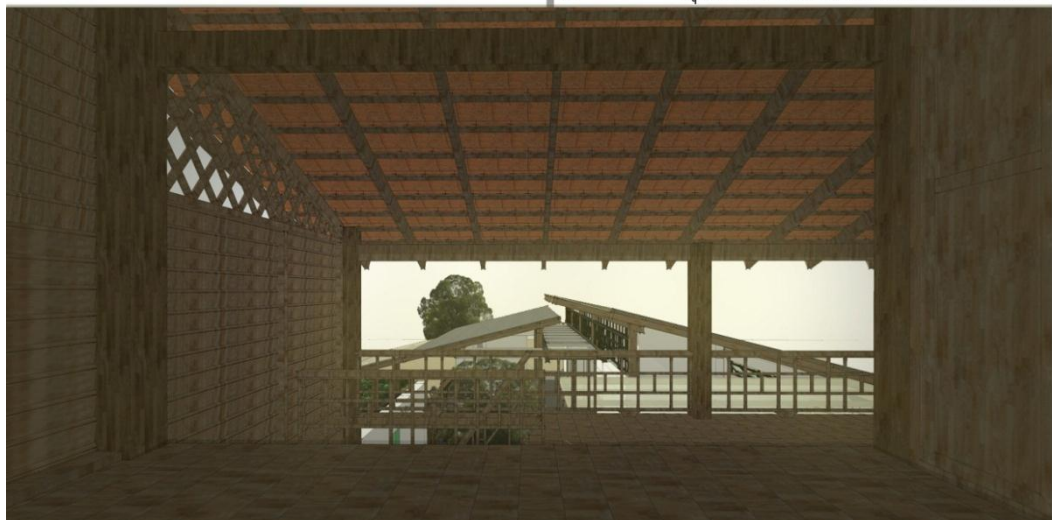

- OUT = พื้นที่ภายนอกเรือน
- BT (between) = พื้นที่กึ่งภายในภายนอก
- IN = พื้นที่ภายในที่ปิดล้อมที่สุด

มุมมองจากโถงชั้น 2 มองเข้าห้องพระ

มุมมองจากโถงชั้น 2 มองไปด้านหลัง

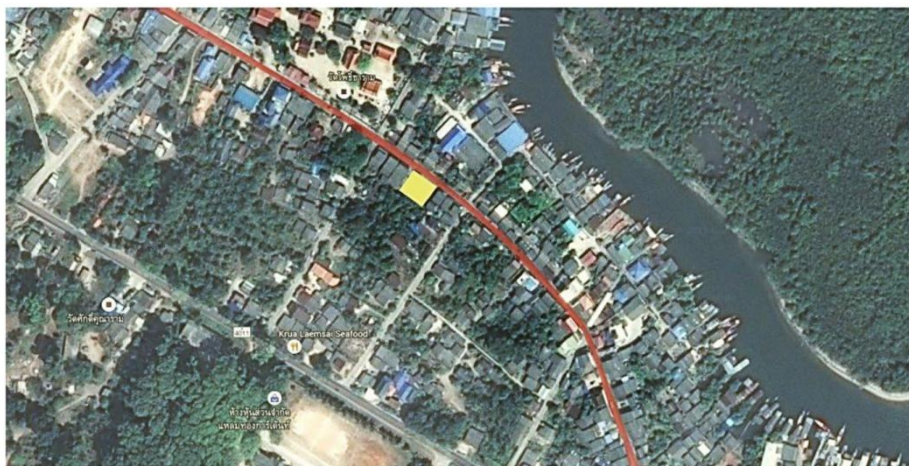
ภาพที่ 7- 20 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 2 วิเคราะห์การปรับปรุงตามปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสงบสบาย

7.2.3 กรณีศึกษา ๓ : สร้างเรือนใหม่ในพื้นที่ว่าง ชุมชนพุทธพุมเรียง

(๑) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ดิน (ขอบเขตมณฑล)

กรณีออกแบบสร้างเรือนใหม่ บนถนนราชฎร์บำรุง

- ยกตัวอย่างแนวทางการสร้างเรือนใหม่บนถนนราชฎร์บำรุงซึ่งเป็นถนนสายหลักของชาวไทยพุทธพุมเรียง
- ลักษณะพื้นที่ดิน : เป็นพื้นที่ว่างเปล่าไม่มีสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่ดินมีรูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดลึก 20.00 ม. หน้ากว้าง 22.00 ม. (โดยประมาณ) อยู่ห่างจากกลุ่มเรือนโบราณประมาณ 20 ม.

ผังบริเวณ

ภาพที่ 7- 21 ภาพแสดงตำแหน่งพื้นที่ดินกรณีศึกษาที่ ๓

ภาพที่ 7- 22 ภาพแสดงทัศนียภาพด้านหน้าเรือนจากถนนราชฎร์บำรุง

(๒) ตัวอย่างการออกแบบสถาปัตยกรรมสงบสลับป่ายะ

| พิจารณาจากปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบ

ภาพที่ 7- 23 ภาพแสดงทัศนียภาพด้านหน้าเรือนจากถนนราษฎร์บำรุง

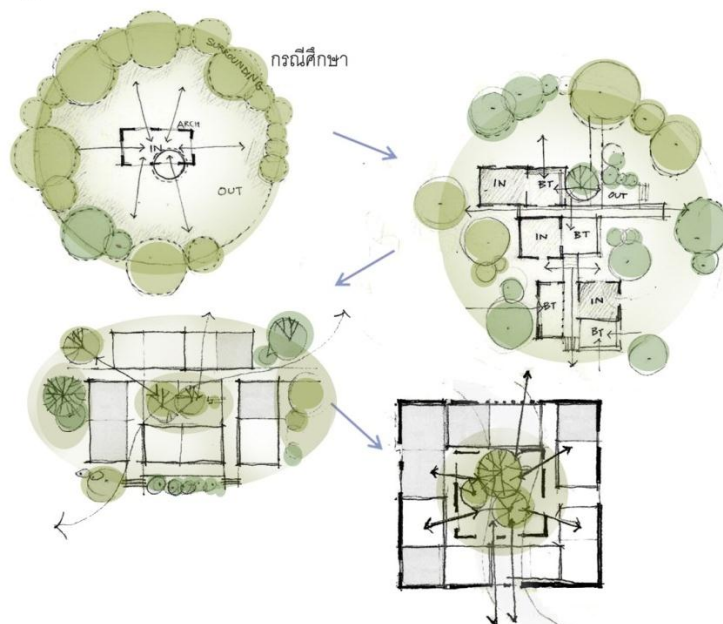

ภาพที่ 7- 24 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณแนวตัวสวนบริเวณศูนย์กลางกลุ่มเรือน

(๒.๑) การพิจารณาขนาดมณฑลที่อยู่อาศัย

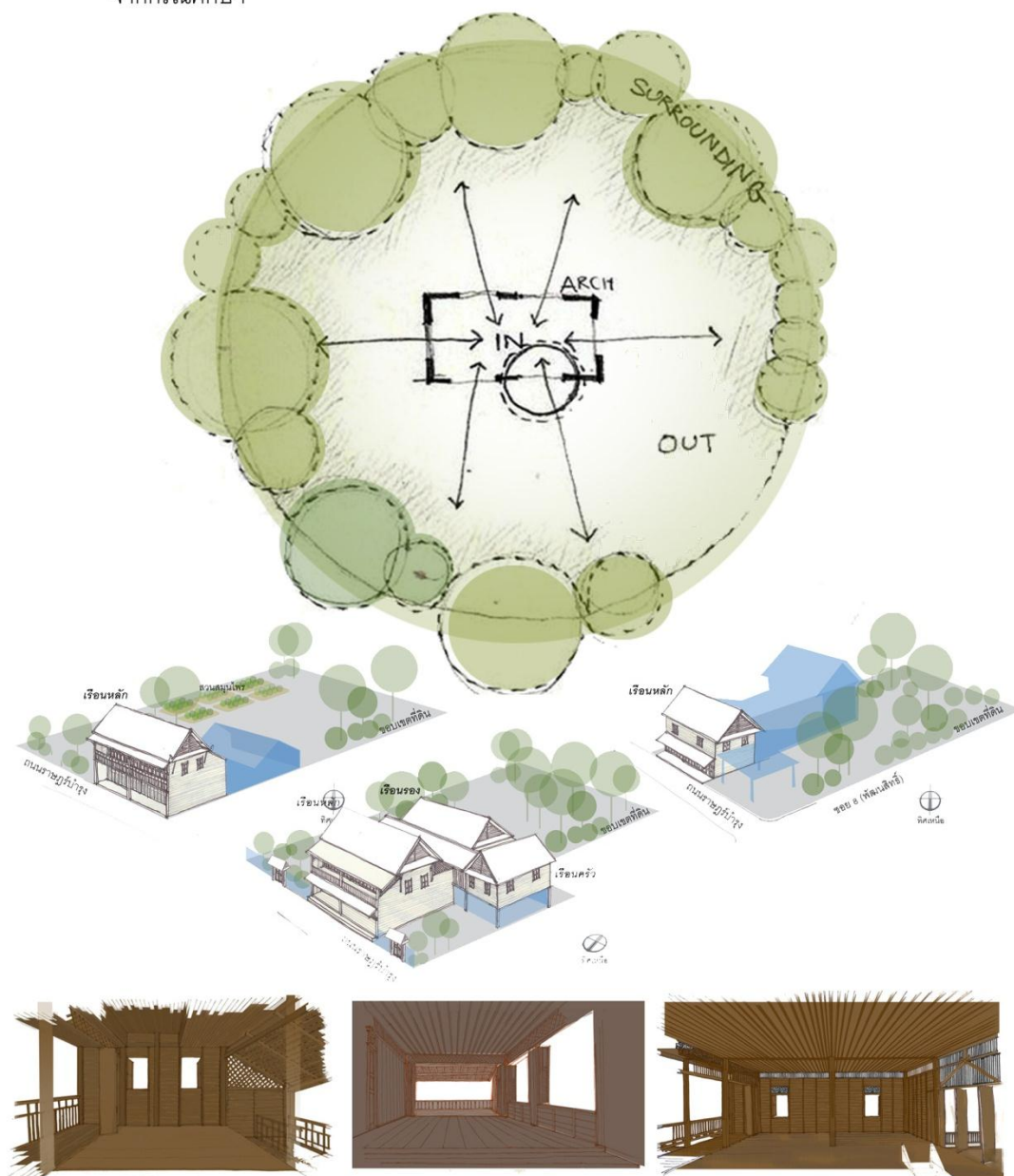
ขอบเขตที่ดินเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อออกแบบการเชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม กรณีการเลือกที่ดินในปัจจุบันต่างจากอดีตที่หาพื้นที่ได้ง่ายและไม่มีการขายกรรมสิทธิ์ ปัจจุบันที่ดินราคาสูงขึ้นตามทำเลที่เป็นที่ต้องการ และยังมีพื้นที่จำกัดในการสร้าง ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดทั้งทางด้านการเงินและขนาดพื้นที่ทำให้การสร้างบ้านเรือนต้องเป็นไปอย่างคุ้มค่าคุ้มค่า ใช้งานได้เต็มที่ ประกอบกับปัจจุบันวิถีชีวิตในการใช้เรือนเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต ที่เรือนเคยทำหน้าที่เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ เพอร์นิเจอร์น้อย ทำให้ประหยัดพื้นที่และเรือนมีขนาดเล็กกว่าปัจจุบัน ความต้องการพื้นที่ที่มากขึ้น กิจกรรมที่มากขึ้น พื้นที่ที่จำกัด ทำให้เรือนถูกขยายไปเต็มพื้นที่ดิน โดยบทบังคับพื้นที่ที่ควรจะเป็นธรรมชาติแวดล้อมภายนอก ซึ่งเคยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างขอบเขตและความสมดุลให้กับวิถีชีวิต การออกแบบช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้ โดยวิธีการอาจจะแตกต่างกันไปตามปัจจัยของแต่ละพื้นที่ดิน หากพื้นที่มากอาจออกแบบให้ธรรมชาติแวดล้อมเป็นรั้วขอบเขต โอบอุ้มให้พื้นที่แห่งความสงบให้กับสถาปัตยกรรม หรือถ้ามีข้อจำกัดของปริมาณพื้นที่ดินที่น้อย ต้องสร้างเรือนให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยหลัก และ**การสร้างหรือดึงเอาธรรมชาติแวดล้อมเข้าสู่สถาปัตยกรรมมากขึ้น** ก็เป็นอีกทางหนึ่งที่สามารถออกแบบให้ไม่ต้องตัดความเชื่อมโยงรับรู้ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

■ การสร้างความเชื่อมโยงมนุษย์สู่ธรรมชาติในแต่ละกรณีของขนาดพื้นที่ดิน

ภาพที่ 7- 25 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ดินและพื้นที่เรือนที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน

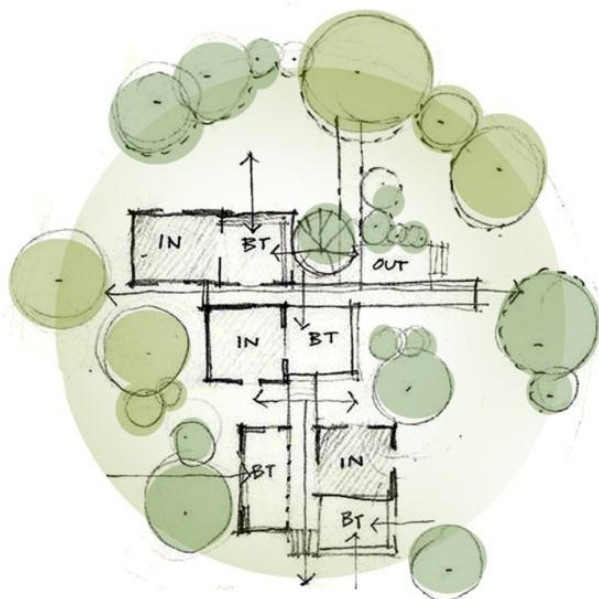
■ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติผ่านสถาปัตยกรรม
จากกรณีศึกษา

ภาพที่ 7- 26 ภาพแสดงความเชื่อมโยงระหว่างเรือนและบริบทมณฑลที่อยู่อาศัย จากกรณีศึกษาชุมชนพุมเรียง

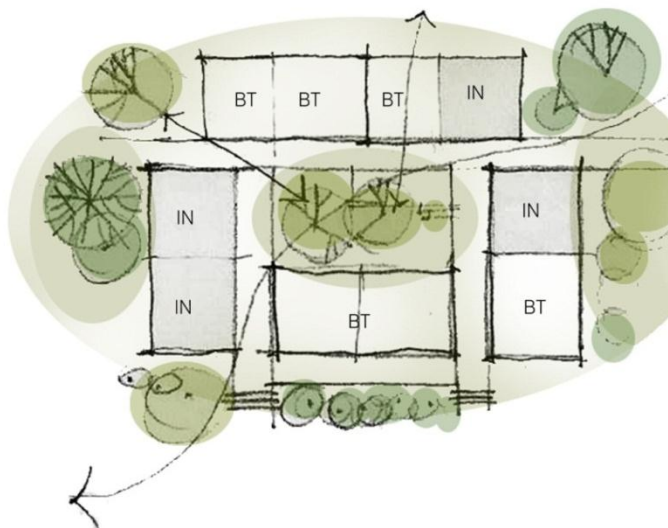
จากกลุ่มเรือนตัวอย่างภาพแวดล้อมภายนอกคือธรรมชาติแวดล้อมเช่น สวน ป่า เป็นต้น เรือนจึงถือเป็นศูนย์กลางของขอบเขตมณฑล ที่สามารถเปิดสู่สภาพแวดล้อมภายนอกที่มีคุณภาพได้อย่างเต็มที่

■ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติผ่านสถาปัตยกรรม
จากกรณีพื้นที่ดินมีขนาดใหญ่ | ต้องการพื้นที่เรือนขนาดใหญ่

ภาพที่ 7- 27 ภาพแสดงความเชื่อมโยงระหว่างเรือน และบริบทมณฑลที่อยู่อาศัย กรณีมีพื้นที่ดินมาก

■ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติผ่านสถาปัตยกรรม
กรณีพื้นที่ดินจำกัดและพื้นที่เรือนมีพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ดิน

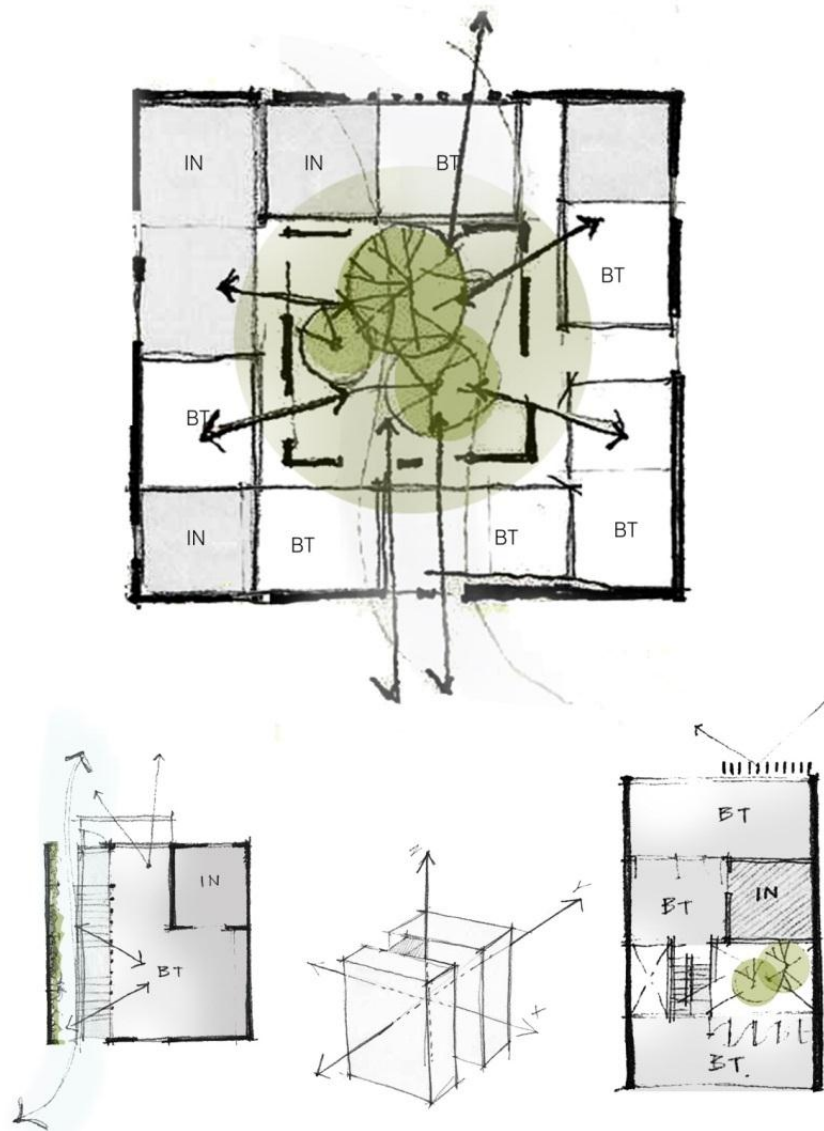

ภาพที่ 7- 28 ภาพแสดงความเชื่อมโยงระหว่างเรือน และบริบทมณฑลที่อยู่อาศัย กรณีมีพื้นที่ดินพื้นที่ดินมีขนาดจำกัด และพื้นที่เรือนมีขนาดใกล้เคียงกับพื้นที่ดิน

ในกรณีพื้นที่ดินไม่ถูกจำกัด และพื้นที่เรือนต้องการพื้นที่สำหรับกิจกรรมที่มากขึ้น การออกแบบให้สถาปัตยกรรมเปิดสู่ธรรมชาติแวดล้อม อาจทำได้โดยการแบ่งพื้นที่เรือนเป็นหน่วยย่อยที่เชื่อมต่อกัน และแทรกองค์ประกอบทางธรรมชาติเข้าไปใกล้สถาปัตยกรรมมากยิ่งขึ้นเพื่อเอื้อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การเปิด

ในกรณีพื้นที่ดินมีขนาดจำกัด และพื้นที่เรือนมีขนาดใกล้เคียงกับพื้นที่ดิน ทำให้อาจไม่สามารถสร้างสภาพแวดล้อมภายนอกให้เกิดการโอบล้อมได้ทั้งหมด อาจพิจารณาสร้างพื้นที่ธรรมชาติภายในสถาปัตยกรรมเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงกับธรรมชาติ สามารถเปิดพื้นที่ทั้งภายในภายนอกได้มากขึ้น

■ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติผ่านสถาปัตยกรรม
กรณีพื้นที่ดินมีขนาดเล็กจำเป็นต้องสร้างเรือนเต็มพื้นที่

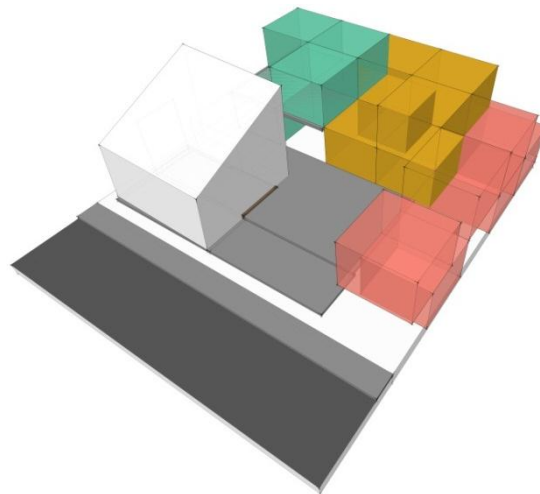

ภาพที่ 7- 29 ภาพแสดงความเชื่อมโยงระหว่างเรือน และบริบทมณฑลที่อยู่อาศัย
กรณีพื้นที่ดินมีขนาดเล็กจำเป็นต้องสร้างเรือนเต็มพื้นที่

กรณีที่มีความจำกัดด้านพื้นที่ดินจำเป็นต้องสร้างอาคารเต็มพื้นที่ที่อาจพิจารณา
เลือกเปิดพื้นที่บางส่วนภายในเรือนให้เป็นตัวเชื่อมกับสภาพแวดล้อมภายนอก ในกรณีนี้อาจ
เป็นคอร์ทขนาดเล็ก ผ่นังต้นไม้ เป็นต้น เพื่อให้มีพื้นที่ที่สามารถเชื่อมโยงธรรมชาติภายนอก
เข้าสู่ภายในสถาปัตยกรรมได้

การพิจารณาขอบเขตพื้นที่ดินและพื้นที่เรือนในกรณีศึกษา นี้ เป็นประเด็นหลักในการสร้างโจทย์ เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่ดินมีค่ามีราคาสูง หากต้องการใช้ที่ดินให้คุ้มค่าที่สุด และในขณะเดียวกันยังได้สภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพในการดำเนินชีวิต ตามแนวทางการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยอย่างสงบสลับปะทะในบริบทของพุทธ

(๒.๒) การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน/วิธีการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัย

ภาพที่ 7- 30 ภาพแสดงแผนภาพการแบ่งพื้นที่ของเรือนแต่ละชุด

โจทย์ในการออกแบบ : กรณีพื้นที่ใช้สอยมากกว่าขนาดพื้นที่ดิน

กำหนดพื้นที่ เป็นพื้นที่อยู่ร่วมกันของครอบครัวขยายสำหรับ 3 ครอบครัว
ใช้พื้นที่ส่วนกลางร่วมกันได้แก่ห้องครัว ส่วนรับประทานอาหาร
พื้นที่พักผ่อน

ภาพที่ 7- 31 ภาพแสดงรูปร่างและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เสนอเป็นตัวอย่างในการออกแบบพื้นที่

ภาพที่ 7- 32 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 1

ภาพที่ 7- 33 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้น 2

(๒.๓) การออกแบบทัศนศิลป์ภายในสถาปัตยกรรม

เสนอแนะให้พิจารณาใช้วัสดุธรรมชาติด้วยในบางส่วนของโครงสร้าง และวัสดุตกแต่งภายใน

(๒.๔) การสร้างศูนย์รวมใจ/แกนกลาง

การสร้างศูนย์กลางให้กลุ่มเรือนในกรณีนี้พื้นที่เรือนมีขนาดใหญ่กว่าพื้นที่ พื้นที่ศูนย์กลางจึงเสนอให้เป็นพื้นที่ของธรรมชาติที่สามารถใช้ร่วมกันได้ อยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางของมณฑลที่อยู่อาศัย นอกจากนี้พื้นที่ธรรมชาติที่อยู่ตรงกลางยังสามารถเชื่อมให้พื้นที่เรือนภายในสามารถเปิดเป็นพื้นที่กึ่งภายในภายนอกได้มากขึ้น

ภาพที่ 7- 34 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณแนวตัดสวน บริเวณศูนย์กลางกลุ่มเรือน

ภาพที่ 7- 35 ภาพแสดงมุมมองจากโถงบันไดทิศตะวันตกเข้าหาสวน

(๒.๕) การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

การสร้างพื้นที่กึ่งภายในภายนอกเพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม ในกรณีศึกษานี้พื้นที่กึ่งภายในภายนอกสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดการสร้างสวนไว้ในตำแหน่งกลางบ้าน เป็นการแทรกธรรมชาติเข้ามาใกล้ชิดพื้นที่ภายในมากขึ้น เสนอแนะการออกแบบพื้นที่กึ่งภายในภายนอก พิจารณาใน 2 ระดับคือ

พื้นที่กึ่งภายนอก – เป็นพื้นที่กึ่งภายในภายนอกที่ค่อยไปในทางเป็นพื้นที่ภายนอกมากกว่าภายใน เช่น ระเบียง ทางเดิน ชาน เป็นต้น

พื้นที่กึ่งภายใน – เป็นพื้นที่กึ่งภายในภายนอกที่ค่อนข้างไปในทางเป็นพื้นที่ภายในมากกว่าภายนอก เช่น พื้นที่ใต้ถุน โถงที่ต่อจากระเบียง เป็นต้น

ยกตัวอย่างการออกแบบพื้นที่กึ่งภายในภายนอกในระดับข้างต้นดังภาพต่อไปนี้

● พื้นที่กึ่งภายนอก

๓ การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

มุมมองจากโถงทางเดิน ชั้น 1

ผังพื้นที่ 1

ภาพที่ 7- 36 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณโถงทางเดินชั้น 1 : พื้นที่กึ่งภายนอกเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายนอก(สวน)

๓ การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

มุมมองจากชานชั้น 2

ผังพื้นที่ 2

ภาพที่ 7- 37 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณชานชั้น 2 : พื้นที่กึ่งภายนอกเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายนอก(สวน)

● พื้นที่กึ่งภายใน

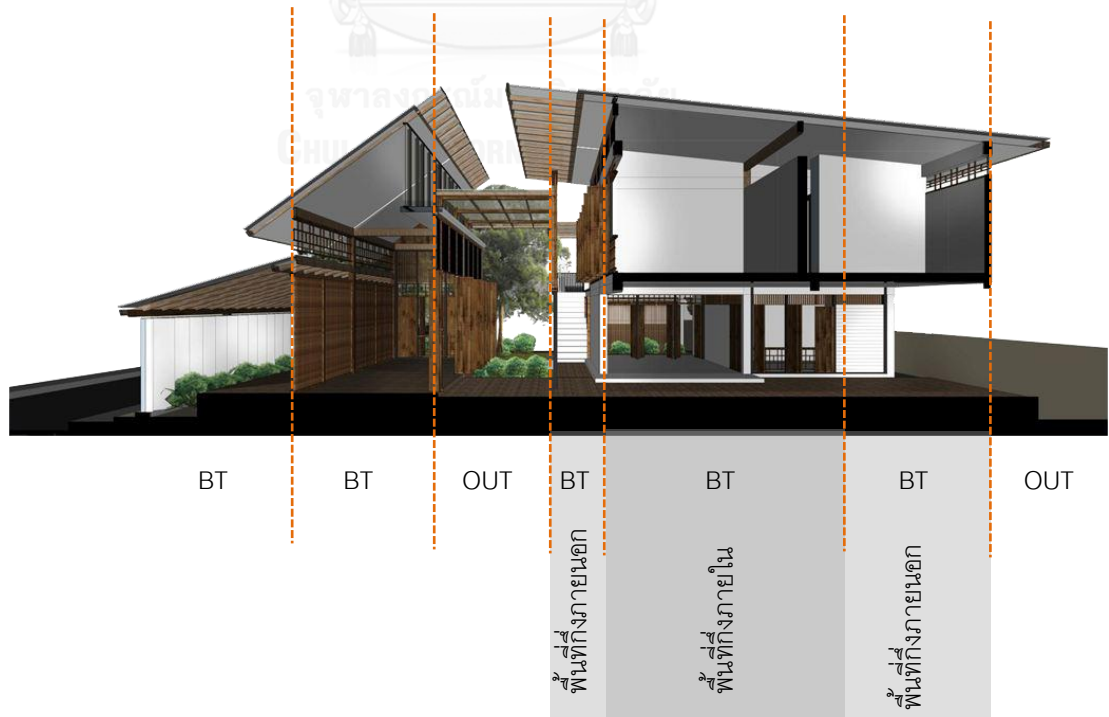
๑ การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

มุมมองจากใต้ถุนเรือน ชั้น 1

ผังพื้นที่ 1

ภาพที่ 7- 38 ภาพแสดงทัศนียภาพบริเวณใต้ถุนเรือน ชั้น 1 : พื้นที่กึ่งภายในเชื่อมโยงกับพื้นที่กึ่งภายนอก

ภาพที่ 7- 39 ภาพแสดงการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายนอกเข้าสู่พื้นที่กึ่งภายนอกเข้าสู่พื้นที่กึ่งภายใน : บริเวณใต้ถุนเรือน

๑ การออกแบบพื้นที่กึ่งภายใน-ภายนอก

มุมมองจากส่วนพักผ่อน ชั้น1

ผังพื้นที่ชั้น1

ภาพที่ 7- 40 ภาพแสดงทัศนียภาพพื้นที่กึ่งภายใน (ส่วนพักผ่อนและได้ทุนเรือน)

ภาพที่ 7- 41 ภาพแสดงการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายนอกเข้าสู่พื้นที่กึ่งภายนอกเข้าสู่พื้นที่กึ่งภายใน : บริเวณส่วนพักผ่อนเชื่อมกับได้ทุน

ภาพที่ 7- 42 ภาพแสดงทัศนียภาพพื้นที่กึ่งภายใน (ส่วนพักผ่อนด้านหน้า)
 นอกจากนั้นการออกแบบลำดับการเคลื่อนที่จากพื้นที่ภายนอกเข้าสู่ภายในจะทำให้เกิดการเคลื่อนที่
 จากความวุ่นวายภายนอกเข้าสู่พื้นที่แห่งความสงบภายใน ทำให้เกิดการเคลื่อนเข้าสู่ศูนย์กลางได้อีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 7- 43 ภาพแสดงลำดับการเข้าถึงจากภายนอกสู่พื้นที่กึ่งภายในภายนอกและเข้าสู่พื้นที่ภายใน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน รายจังหวัด รายอำเภอ และรายตำบล เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2555[ออนไลน์]. 2 มกราคม 2558, แหล่งที่มา:

http://stat.bora.dopa.go.th/xstat/p5584_07.html.

กรรณิกา ปัญญาวงศ์ และพนัส พงษ์สุนันท์. เอกสารประกอบการเรียน วิชาการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม Holistic Health Care. คณะศิลปศาสตร์ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, 2555.

กลิ่น คงเหมือนเพชร, พญอม จันน้อม และปรียา แก้วบำรุง. *วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม : สวรรค์และกา สืบทอด*. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556.

เกศินี จชาวิจิตร. *ผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์กับโลกทัศน์นักเขียนไทย: ภาพสะท้อนสังคมและการเมืองจากวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2544*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาสหวิทยาการ คณะบัณฑิตศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์. *แนวคิดเกี่ยวกับองค์รวม*[ออนไลน์]. 20 สิงหาคม 2549, แหล่งที่มา:

<https://www.gotoknow.org/posts/45505>.

ทิพย์สุดา หมื่นหาญ. *การรับรู้และดำเนินชีวิตแบบสังคมพหุประมาณ (Moso) ของประชาชนในจังหวัดนนทบุรี*. วิทยาลัยราชพฤกษ์, 2552.

ทุม นาคประทุม, ชาวบ้านพุมเรียง. *สัมภาษณ์*, 26 ตุลาคม 2557.

ธรรมทาส พานิช. *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาสัมัยศรีวิชัย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สุราษฎร์ธานี: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, 2542.

ประเวศ วะสี. *การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2547.

ปิยลดา เทวกุล ทวีปริงษ์พร. *คำ ความคิด สถาปัตยกรรม: ว่าด้วยทฤษฎีสถาปัตยกรรมในโลกโพสต์โมเดิร์น*. กรุงเทพมหานคร: ลายเส้น, 2554.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2546.

พลูหลวง. *การให้ทุกข์ฉบับง่าย*. กรุงเทพมหานคร: ดวงดีการพิมพ์, 2524.

พุทธทาสภิกขุ. *บวชทำไม*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549.

———. *พระพุทธศาสนาในบ้านพุมเรียง*. หอจดหมายเหตุ พุทธศาสนินทปัญญา, 2478.

พริตจ็อฟ คาปรั้า. *โยงใยที่ซ่อนเร้น (the Hidden Connection)*. แปลโดย วิศิษฐ์ วัจวิญญู และคนอื่นๆ. กรุงเทพมหานคร: สวนเงินมีมา, 2553.

เมี้ยน นิลวิเศษ, ชาวบ้านพุมเรียง เจ้าของเรือนโบราณ บ้านเลขที่11 หมู่3 ตำบลพุมเรียง. *สัมภาษณ์*, 26 กรกฎาคม 2557.

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมฉบับมติชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2547.

วรินทร์ วิชญาณุโรจน์. *เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2554.

วัฒนาพร เชื้อนสุวรรณ. *หลักการทัศนศิลป์* [ออนไลน์]. 28 กรกฎาคม 2557, แหล่งที่มา:

[http://watkadarin.com/E\(new\)1/02studio2classrm/unit4/chapt4.1intro%20to%20colr/intro%20color.htm](http://watkadarin.com/E(new)1/02studio2classrm/unit4/chapt4.1intro%20to%20colr/intro%20color.htm).

ศุภชัย สิงห์ยะบุญชัย. *ทัศนศิลป์ปริทัศน์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเดียน สโตร์, 2548.

สม สุจีรา. *ทวาร 6 : ศาสตร์แห่งการรู้ทันตนเอง*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, 2550.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ. *วรรณกรรมที่กษิณ : วรรณกรรมพินิจ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

สุภาวดี เชื้อพรหมณ์ และอรศิริ ปาณินท์. "การอ่าน" *ความเปลี่ยนแปลงและหลากหลายของชุมชนและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น*. วารสารสังคมผู้นำโขง มกราคม-เมษายน 2556, ปี 9 (2556).

อาจารย์ ธีรพันธ์ จันทรเจริญ, ผอ.สำนักศิลปและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. *สัมภาษณ์*, 23 ตุลาคม 2557.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวศศิณี เตียงธวัช เกิดวันที่ 26 มกราคม 2533 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษา
ระดับปริญญาตรี สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 1 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2555 และศึกษาต่อในหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชา
ประวัติศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรม ในปีการศึกษา 2556

